

BOZKURLARIN ÖLÜMÜ

ROMANIN HİKAYESİ

Gökte ay bu donanma gecesinin parlaklığını bile geride bırakacak kadar olgun ışıldıyor, ortalığı gün ortasında olduğu gibi apaydın seçilecek bir hale getiriyordu. Ana caddeye açılan dar sokaklardan birisi üzerinde bulunan bu öğrenci pansiyonu tatil yüzünden çok tenha idi. Sokağa bakan seddin üzerindeki tahta sıralarda altı yedi genç ciddi yüzlerle oturuyor, herkesin gülüp eğlendiği, hiç değilse aile ocağında bulunduğu bu mutlu anda uzak yurt köşelerindeki evlerinde bulunmamanın verdiği keder, dalgın bakışlardan okunuyordu. Yemekten yeni dönmüşler, gelişi güzel sıralara ilişmişlerdi. İçlerinden bir tanesi güzel yüzlü, kumral, ince bir kızdı. Yumuşak ve sessiz durumunda bir şiir ahengi sezilmesine rağmen fen talebesiydi. Belki de bu sebeple çok az konuşuyor, zaten tükenmiş gibi duran konuşmayı canlandırmaya teşebbüs etmiyordu. Hepsinden biraz ayrı oturan uzunca boylu, oldukça iri bir genç arkadaşlarından bir şey, biraz canlılık, biraz konuşma bekler gibi bir müddet sessiz oturup da onların konuşmadıklarını görünce ceketinin cebinde ikiye katlanmış ve elde taşınmaktan yıpranmış bir kitap çıkararak tâ gözlerinin içine kadar sokup okumağa başladı. Bu hareketi, o andaki durumla o kadar yakışsız düşmüştü ki gençler istemeksizin gülüştüler. İçlerinden en ufak tefek görünen ve sesi de bir tuhaf çıkkanı bağırdı.

- İşte tam bir edebiyatçıya yaraşan poz! Yah! Şu güzel tabiatı seyretmek, hiç değilse seyrederek görünmek dururken insan gözlerini zıyan etmek pahasına kitap mı okur?

Edebiyatçı olduğu söylenen genç önce cevap vermeğe niyetli görünmedi. Fakat sonra umumi bir neşenin doğmak üzere olduğunu görünce bunu körüklemek isteğine kapılmış olacak ki

- Ya sen, dedi, şu güzel tabiatı seyrederek görünürken acaba kafanda neler kuruyorsun? Kim bilir kaçınıcı defadır ki ihtiyar dünyayı seyretmek için göğün en yüksek noktasına kurulan aydedenin en şairane manzaralarla beraber nice biftek gibi kanlı meydan savaşları gördüğünü, nice süngülerin kendi ışığı sayesinde nice çelik yürekli acımadan delişini seyrettiğini ve buna rağmen hâlâ o canlı gülümseyişini nasıl koruyabildiğinin hikmetini mi, arziyatçı beğimiz?

Tabiyeci genç hemen cevabını bastırdı:

- Bu benim değil, romancıların konusudur azizim. Ben bu en muhteşem gecede bile göğü bakarken ayın yalnız kendisini düşünürüm. Yoksa onun kocamış, buruşuk yüzündeki gülümseyişini değil. Hattâ, bir edebiyatçı muhayyalesiyle konuşayım, bu gülümseme günün birinde bir kakkahaya dönse bile beni yine ilgilendirmez.

Aynı pansiyonda yaşayan bütün öğrencilerin, en eski Türk tarihçisini kastederek hep birden "Tonyukuk" diye adlandırdıkları bir diğeri, bir tarih talebesi heyecanla atıldı:

- Ya günün birinde ayın gök yüzünde üç yerde birden gözüküğünü görürsen yine ilgilenmez misin?

Ufak yapılı genç yavaşça bu konuşana dönerek:

- "Sen akşamki pilavı fazlaca kaçırmış değilsen muhakkak ki tarihçiliği bırakıp da roman konuları kurmağa başladın. Yoksa bu saçma suali sormazdın" dedi.

Tonyukuk gülümsedi:

- Tarihçiliği bırakmadım. Ama sen de maddeciliğine rağmen kehanetler savurmağa başladın. Çünkü hakikaten bir roman yazmak üzereyim. Hem de öyle bir roman ki hayatın bizzat kendisini aksettirecek. İçinde hem romantizme, hem de realizme yer olmakla beraber bizzat hayatın akışından ayrılmıyacağım ve buna olduğu kadar tarihe de sadık kalacağım. Bir roman ki size 1300 yıl öncesini yaşatacak ve birbiri ardınca sahneye çıkan kahramanlar günümüze kadar gelecek. Bir roman ki içinde yalnız bir tek kahraman bulunmayacak. İçindeki her şahıs, tıpkı hayatta olduğu gibi başlıbaşına bir kahraman olacak. Romantiklerin de, realistlerin de eserlerinde daima bir tek iskelet var: Romanın kadın ve erkek iki kahramanı arasındaki aşk macerası, halbuki benim kitabımda yüzyılların akışı bulunacağı için bir tek maceraya, hele on binlerce romanda tekrar edile edile artık pek bayağılaşan, müptezel olan aşk hikâyelerine saplanıp kalmama imkân yok. Bu, yepyeni bir tip roman olacak. Başarabilirsem sana, ey aydede mütehasısı, koca bir teleskop hediye edeceğim.

O zaman kadar sessizce konuşmayı takip etmiş olan genç kız karıştı:

- İyi ya. Bu anlattıklarına göre senin romanın tamamıyla realist bir eser olacak.

Müstakbel muharrir bu sefer ona döndü:

- Hayır! Benim kitabım, realitedir diye insanların fizyolojik bütün hareketlerini en ince teferruatına kadar îmâdan, hattâ teşhirden çekinmiyen eserlerden olmayacak. Maddî hayattan ayrılmayacağım. Ama son günlerin bazı telif eserlerinde moda olduğu üzere en basit ve tabîî, fakat nezih olmıyan konuları kitabıma yüklemeyeceğim. Bir psikolog nasıl her meselenin hangi ruhî âmille işlendiğini düşünür, bir hekim nasıl bir hastalığın hangi sebeple başladığını bulmağa çalışırsa, ben de tarihle çok uğraştığım için olacak milletlerin hareket hatlarının neye dayandığını aramakla çok vakit geçirdim. Şu muhakkak ki bir milletin münevverleri de, halk tabakası da işlenmeğe çok elverişli. Bunun için de en iyi şey, yani en iyi araç eserler olabiliyor. Bir aralık Almanya'da intihar edenlerin birçoğunun cebinde Verter'in bulunduğunu bilmiyor musunuz? Bizdeki hamâsetin yüzyıllarca sürüp gitmesine de Köroğlu, Danişmend Gazi, Battal Gazi gibi ilk müellifleri meçhul kahramanlık destanları sebep olmadı mı? Ben üslûpçu ve yazıcı olmadığım için bu işin ne dereceye kadar üstesinden geleceğimi bilemem. Nasıl basit bir köy hekimin sessiz çalışmaları, kimse farkına varmadan, sağlık istatistiklerinde bir yekûn tutarsa, nasıl bir piyade bölüğünün savaşı kesin sonucu hazırlıyan sebepler arasında yer alırsa, ben de eserimle milli terbiyemiz için kendimce faydalı saydığım bir hamle yapacağım. İşte o kadar...

O zaman, az önce ayın ışığından faydalanarak okumağa çalışan genç atıldı:

- Kaç gündür şu dâhiyane klâsikleri okumaktan ve anlamağa çalışmaktan öyle bir

dimağ yorgunluğuna tutuldum ki, eğer eserine başladınsa ve hele hareketli bir

başlangıcı varsa, kuzum biraz anlat da kendime geleyim.

Bu teklif oradakilerin hepsine birden hoş geldi. Halkayı biraz daha daraltarak bu düşünceye iştirak ettiklerini gösterdiler. Aydede bile iyi işitebilmek için biraz daha alçalmıştı. O sırada sanki birdenbire her şey değişti: Öğrenciler pansiyonu olan evin yerinde şimdi 1300 yıllık bir Türk çadırı vardı. İnce yapılı kız gürbüz, sağlam, çekik gözlü bir bozkır kızı olmuştu.

Erkeklerin saçları uzuyarak omuzlarına dökülmüş, başlarında birer börk peyda olmuştu. Ceketleri kaftan, iskarpinleri çizme haline gelmişti. Edebiyatçının elindeki klâsik eser şimdi bir kopuz, fencinin dolma kalemi bel kemerine asılı bir bıçaktı. Hepsi çimenlere bağdaş kurmuşlar, kılıç yaralarıyla çentilmiş sert yüzlerine başka bir anlam veren ala ve yeşil gözleriyle Tonyukuk'a bakıyorlardı. Müstakbel romancı da belindeki kılıçla heybetli bir er olmuştu. Hiç nazlanmadı ve ağır bir sesle şöylece anlatmağa başladı:

Birinci Bölüm

- I -

621 YILINDA BİR YAZ GECESİ

Atlılar geniş çayırlığa dağılmışlar, dinleniyorlardı. Atından inmemiş olan Yüzbaşı Işbara Alp buyruklar veriyor, atını öteye beriye sürüyordu. Gece basıp ortalık iyice kararınca o da atından indi. Çerilerinin yaktıkları ateşe doğru yürüdü. At uşağı Çalık onun atını almış gezdiriyordu.

Bu gece yüzbaşının gönlünde bir sıkıntı vardı. Bilmeden iş görüyordu. Ateşe doğru ısınmak için yürümüştü. Ateşe yaklaşınca yaz olduğunu, ısınmak gerekmediğini hatırladı. Çeriler et kızartıyorlardı. Ateşe varınca erlerden birisi diz yere vurarak yüzbaşıya bir çamçak kımız sundu. Işbara Alp kımızı dikti. İsteksizce içti. İkinci bir erin sunduğu et kızartmasını almıyarak yanlarından ayrıldı. Biraz ilerideki büyük ağacın dibine geldi. Bir oyuğa oturdu. Baktı, dalakaldı...

Onbaşı Yamtar ateşin biraz uzağında oturmuş, hem pusatlarını gözden geçiriyor, hem de kızarmış bir et parçasını yiyordu. Savaş günlerinde onbaşı kendisini iyi kullanır, çürük tahtaya basmazdı. Üç günlük yemeği bir günde yer, sonra da üç gün ağzına bir lokma koymadan dayanır, gücünü de kaybetmezdi. Savaştan önce de kılıcını biler, oklarının ucunu keskinleştirirdi.

Onbaşı, kılıcını iyice biledikten sonra bir de denemek istedi.yerden bir ot kopararak kılıcın keskin kıyasına değdirdi. Ot bu dokunuşla kesiliverdi. Aynı zamanda arkadan bir ses duyuldu: "Kılıcın keskin ama usun da keskin mi?" Yamtar başını çevirmeden cevap verdi: "Sırasında o da keskindir"

- Öyleyse bil bakalım, bu gece yüzbaşı neden bunlu (Kederli)

Bu sözleri söyleyen kişi Onbaşı Yamtar'ın yanına çöktü. Bu; Onbaşı Pars'tı.

- İki gün önce Çuluk Kağan'ın önünde yapılan kılıç oyunlarında Yüzbaşı Işbara Alp yenildi. Onun için sıkıntılı duruyor.

- Yüzbaşı kime yenildi?

- Tunga Tigin'e

- Yüzbaşı bunun için neden üzülün? Tunga Tigin'i kılıçta kimse yenemez ki yüzbaşı yensin. Hem yüzbaşı yenilse de gene bahadırılıkta Tunga Tigin'e denk sayılır. Kılıç oyununda Tunga Tigin, Işbara Alp'i yendiye at yarışında, ok atmada da Işbara Alp, Tunga Tigin'e üstün geldi.

- Peki öyle ise neden sıkılıyor?

Onbaşı Pars birak yudum kımız içtikten sonra cevap verdi:

- Binbaşı olacaktı, olamadı.

Yamtar biraz düşündü. Bu sebep onu kandıramamıştı.

- Işbara Alp, binbaşı olmadım diye bunalacak kişilerden değildir... dedi

- Ben de binbaşı olmadığı için sıkılıyor demiyorum.

- Ya ne diyorsun?

- Işbara Alp Binbaşı olamadı. Buna da İ-çing Katun sebep oldu. Yüzbaşı buna kızıyor diyorum.

- Yüzbaşı buna nasıl kızar? İ-çing Katun, Çulluk Kağan'ın karısıdır.

- Karısıdır ama Çinlidir.

İki onbaşı uzun zaman sustular. Dalmış gibi idiler. Onbaşı Pars söze başladı:

- Gözümle gördüm: Kağan'ın otağı yanında yüzbaşı Katun'u selamlamadı. Görmemiş gibi yaptı.

- Doğrusunu istersen yüzbaşı haklıdır. Katun neyse ama bizim elimizde tutsak olan Çinliler de artık işlere karışmağa başladılar.

- Işbara Alp da bunun için Çinlilerden tiksindir. Katun'u selamlamadığı için binbaşı olamadı. Öfkeden uykusu kaçmıştır.

- Bizim Çulluk Kağan, bahadır, iyi Kağandır ama şu Çinli karıyı almasaydı daha iyi olurdu.

- Bu Çinli karı bizim başımıza kötü işler açacak diye korkuyorum

- Çinde eskiden Sui kağan ailesi vardı. Şimdi Tang kağan ailesi çıktı. Bu kadın eski ailedendir. Çinde gene kendi ailesinin hâkim olması için Çuluk Kağan'ı kışkırtıyor diyorlar.

- Kışkırtsa ne çıkar? Bizce hepsi bir değil mi?

- Oranın yüzbaşısı bilir. Bana kalırsa susup uyumak iyi. Sıkıntılı nesnelere konuşup boşboğazlık etmekten terlemiş, sırlıslık olmuşum.

***

Işbara Alp, karşı yatan kara dağa bakarken, yarın o dağın ardında toplanıp Çin'e akın edecek orduyu düşünüyor, akın olduğu halde neden içinin sıkıldığını anlamıyordu. Koca çayırılıkta çit kalmamıştı. Rüzgar üfleliyordu bile... Işbara Alp büsbütün sıkıldı. Börkünü başından, sadağını sırtından çıkardı. Genişlemek, sıkıntısını gidermek istedi. Boşuna... Dönüp ardından baktı. Bütün atlar başları yukarda, kulakları dikilmiş duruyordu. Yüzbaşı: "Sıkılan yalnız ben değilmişim" diye mırıldandı. Uyuyan çerilerin arasını gezmek için börkünü giyip, sadağını takındı. Şaşılacak şey! Uyumuş, dalmış gibi gözükken, çit çıkarmayan çerilerin hepsi uyanıktı. Yattıkları yerde yıldızları seyrediyorlar, çevreleriyle, terlerini siliyorlardı. Geceleyn böyle bir sıcaklık şimdiye dek görülmemişti.

Yüzbaşı yeniden eski yerine geldi. Gökyüzüne baktı. Gözleri gökte dikili kaldı. Batı yanından kara bulut hızla geliyordu.

Bu bulut bir Çin atlısına benziyordu. Yeryüzünde bir ot bile kıpırdamazken gökyüzünde bulutun bu kadar hızlı dolaşmasını yüzbaşı iyi bulmadı. Kendi kendine, bir uğursuzluk olacak diye düşündü. Tam o sırada yanından yıldırım gibi bir şeyin fırladığını gördü. Bir hayvan, belki bir tilki idi. Nereden çıkıp nereye gittiği belli değildi. Canı sıkılan yüzbaşı tilkiye benzeyen hayvanı görünce birdenbire sadağına el attı. Yıldırım hızı ile yayına bir ok yerleştirdi. Düz çayırılıkta kaçan hayvanı gezleyip(nişanlamak) oku fırlattı. Yüzbaşının oku boşa gitmişti. Işbara Alp otuz beş yıllık ömründe ilk defa attığını vuramamıştı. Birdenbire yüzünde bir soğukluk duydu. Sonra hızlı geriye dönerek bağırdı:

- Çalık!

Sert bir sesle cevap verdi:

- Buyur!

- Toplan borusunu çal!

Fakat Çalık daha boruyu dudaklarına götürmeden ışıklı gece birdenbire karardı. Ay

görünmez oldu. Bir boradır koptu. Yıldırımlar ortalığı inletmeğe, yağmur bardaktan boşanırcasına yağmağa başladı. Çalık'ın, keskin borusu öterken çeriler yıldırım hızı ile fırlıyarak atlarına koşutsular. Yüzbaşı bir sıçrayışla atına atladı. "Ardımdan gelin. Tez davranın!" diye haykırdı. Korkunç yıldırımlar sağda solda çatlarken, dolu yüzlerini acıtırken yüz atlı karşiki dağa doğru dolu dizgin at sürdüler. Yüzbaşı, karşı yatan dağın eteklerindeki sığınaklara erişmek istiyor, atlılar ardi sıra yarışıyor. Fakat bu yarışma uzun sürmedi. Rüzgar kendilerine doğru yaman bir uğultu ile esiyor, atların ve erlerin soluğunu tıkiyordu. Yüzbaşı durmadan, olduğu yerde atını şahlandırarak yüz geri etti: "Geri dön! Dört nala!" diye bağırdı. Atlar kamçlandı. Atlılar şimdi öncekinin tam aksine koşuyorlardı. Fakat rüzgar karmakarışık esiyor, gidilecek yolu şaşırtıyordu. Atlar kesiliyordu. İliklerine kadar ıslanmışlardı. O güzel çayırılık bataklık olmuş, atların yolunu kesiyordu.

Şimdi, yarım günde geldikleri yere doğru kaçıyorlardı. Dayanaklı atları ile oraya pek çabuk varabilirlerdi. Fakat rüzgar onları yoruyor, karanlık ve yağmur, yollarını şaşırtıyordu. Böylece bir iki saat koştular.

Yağmur kuduruyor, rüzgar deliriyordu. Artık atlar da, erlere kulak asmaz olmuştu. Bir aralık yolları bir inişe geldi.. karanlıkta bu inişe saldırdılar. Burası ağaçlık bir yerdi. Buraya gelmek onlar için çok kötü oldu. Yağmurlar bu inişte sert akan bir dere yapmışlardı. Yıldırımlar ise ağaçlığı kasıp kavuruyordu. Korkunç takırtılarla düşen iki yıldırım bütün atları çileden çıkardı. Kişniyerek dereye atıldılar. Çalığı üzerinden atan at deli gibi boşluğa doğru koşarken üzerine düşen bir yıldırımla yaniverdi. Çalık talihli çıkmıştı. Birkaç atlı dereye kapılmışlar, bağıyorlardı. Kimse kimseye yardım edecek halde değildi. Atından düşmemiş bir Işbara Alp kalmıştı. Atsız kalan erler ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Kimi atını tutmaya savaşıyor, kimi sığınacak bir yer bulmaya çabalıyordu. Bir onbaşı kılıcını çekmiş kendi buyruğundaki erleri düzene koymaya çalışıyordu. Yıldırımlar sıklaşmıştı. Yüzbaşı bir an durdu: "Türk Tanrısı bizden yüz mü çevirdi?" diye düşündü sonra sert, gür sesiyle şöyle haykırdı:

- "Hepiniz buraya gelin,yanımda toplanın!" Erler bu buyruğa baş eğerek toplandılar. Işbara Alp bağırdı: "Tanrı ya bizden yüz çevirdi, yahut kılıçlarımızı keskinleştirmek istiyor. Tez olun. Kılıçlarınızı çıkarıp şuraya yoğın!"...

Ortalığı bir an, kılıç şakırtısı bürüdü. Çeriler kılıçlarını üst üste yere fırlattılar.Yüzbaşı

da en üste kendi kılıcını attıktan sonra "Ardımdan gelin!" diye bağırdı. Çerileri biraz ilerde, ağaçlıktan uzaktaki kayaların yanına getirdi. Artık geri dönmenin de imkanı kalmamıştı. Sular yukardan inip aşağıdaki dereye karışıyor, dere de boyuna kabarıyordu. Işbara Alp bağırdı:

- Kayalara sıkı yapışın. Dayanan kurtulur. Gücü kalmıyanı sular alıp götürür!

Çeriler dizlerine yaklaşan suyun içinde kayaların çıkıntılı, sivri yerlerine tutundular. Sular yükseliyor, yıldırımlar biraz ilerdeki kılıç yığının üstüne düşüyordu. Onbaşı Yamtar, tutunduğu kayanın yukarıya doğru sivri ve ince olduğunu görünce tek eliyle hemen kemerini çıkardı. Yanındaki iki çeriye buyurdu.

- Daha bütün gücümüz tükenmemiştir. Beni sıkı tutup şu kayışımı kayanın sivriliğine bağlamama yardım ederseniz üçümüzde kurtuluruz. Daha birkaç kişi de kurtulur. Sıkı tutamazsanız üçümüz birden suya kapılır, gideriz. Haydi bakalım sen suya sırtını verip yaslan bizi koru, sen de beni tut, sulara kapılmadan şu kayışı düğümleyim!

Onbaşı Yamtar, kemerini ortasından iyice düğümledi. Sarkan iki ucunu aşağıya uzattı. Bu uçlardan birini kendisi tuttu. Birine de diğer çerilerden biri yapıştı. Öteki çeri onbaşıya asılmıştı. Su bellerine yaklaşıyordu. Artık yıldırımlara aldiran yoktu. Güçleri kesiliyordu. Soluyorlar, ellerini kayalara sıkıca kenetliyerek sulara kapılmamaya uğraşıyorlardı.

Işbara Alp hala atının üstünde idi. Yayının girişini kayanın sivriliğine takmış, demirini de eliyle tutuyor, böylece sulara karşı kendini de , atını da koruyordu. Onbaşı Yamtar şimdi kayaya ilimlediği kemerine daha sıkı sarılmaya mecburdu. Çünkü artık onbaşıya asılan çeri tek değildi. Bunlar birbirine sarılarak uzayan belki yirmi kişi olmuşlardı. Fakat Yamtar itiraz etmiyor, irkilmiyor, yalnız kemere daha sıkı sarılmaya uğraşıyordu. Bu ara yıldırımdan daha keskin, gök gürültüsünden daha güçlü bir ses yükseldi.

- Kurt Kaya, elini çöz!..

Ve ondan sonra ortalığı gene yıldırımların sesi bürüdü. Işbara Alp tam zamanında

gürlemişti. Herkesten daha yukarı tutunan yüzbaşı çakınların(Şimşek) zaman zaan ışımaları arasında Yamtar'ın bütün yaptıklarını görmüş, sonra da birbirine tutunarak uzayan bu insan zincirini hiç seslenmeden gözleriyle kovalamıştı. Gönlü daima Tanrının kendilerinden niçin yüz çevirdiğini aramakla uğraşıyordu. İşte durmadan Çin'e akıyorlar, yağdan bir an uzak kalmıyorlar, kılıçlarının kında uyuduğu, yayların gerilmediği, okların sadaklardan çıkmadığı bir tek gün geçirmiyorlardı. Fakat Tanrı gene niçin kızmıştı? Yüzbaşı bir yandan bunu düşünüyor, bir yandan da Yamtar'ı gözliyordu. Birden parlıyan bir çakının kısa ışığında sivri kayanın bu bir alay çeriye güç dayanan eski kayışı her an artan bir çabuklukla kemirip eğelediğini gördü. Ne yapacağını bir çakın hızıyla kararlaştırdı ve haykırdı: "Kurt Kaya elini çöz!.. Kurt Kaya Yamtar'ın ardına yapışan erlerin arkadan onuncusuydu. Yüzbaşının buyruğunu alınca bir an tereddüt etmedi ve kara, azgın sular bu on eri bir anda yuttu. Yüzbaşının ikinci defa gürliyen sesi Yamtar'a tehlikeyi bildirdi:

-Yamtar; tek dur, kayış kopacak...

Genç onbaşı biraz daha gayret etti. Kendini arkasındaki bütün ağırlığa rağmen insan

gücünün son gayretiyle ileriye almaya muvaffak oldu. Diğer eliyle de kayanın bir çıkıntısını yakaladı. Şimdi daha fazla emniyette idiler. Yukarıdan aşağı akan sular hızını saklamakla beraber yağmur dinmiş, rüzgar kesilmişti. Her biri, bir yere ilişen çeriler birer birer toplanmaya başlamışlardı. Üzerlerine yapışan sıvılaşmış giyimleri altında her biri biraz daha uzun görünüyordu. Işıyan günün altında yüzbaşının buyruklarını yapmak için öteye beriye koşuyor, yardım gereken arkadaşlarına el uzatıyorlardı. Kargaşalık daha bir müddet sürdü. Gün yerden bir ok boyu yükseldiği zaman her şeyi sükûna kavuşmuş buldu.

Yüzbaşı Işbara Alp işlerin yoluna girdiğini görünce çerilerine bağırdı: "Haydi, kılıç yığınına varın. Herkes öz kılıcını bulsun!" Çeriler davrandılar. Yıldırım, kılıçların bazılarını parçalamıştı. Işbara Alp'in kılıcı en üstte, eskisinden daha parlak, daha keskin duruyordu. Atlarını yitirmiş olanlar arıyorlar, hayvanları adlarıyla, ıslıklarla çağırıyorlardı. Uzaktan kişnemeler işitiliyor, ölmeyen atlar birer ikişer ortaya çıkıyorlardı. Bazılarının atları dönmüyor, bazen gelen atların da atlıları artık yaşamıyordu. Işbara Alp kılıcına bakıyor, yıldırımlarla eskisinden daha çok keskinleşen kılıcını Tanrının kendisini yargılaması diye algılıyordu. Fakat bu fırtına, bu dolu?.. Bu sular, bu ölen çeriler?... Tanrı hem yargılıyor, hem de kızıyor muydu?

Yüzbaşı, kaç kişinin öldüğünü anlamak isteyince onbaşılara bağırdı:

- Onbaşılar! Hepiniz kendi çerilerinizi sayın!

Onbaşılar kendi çerilerinde toplanan erleri saymaya başladılar. Işbara Alp birer birer sordu:

- Onbaşı Yamtar!

- Buyur.

- Erlerin tamam mı?

- Bir eksik var...

- Onbaşı Sülemiş!

- Buyur.

- Erlerin tamam mı?

- Bir eksik var...

- Onbaşı Sançar!

- Buyur.

- Erlerin tamam mı?

- Bir eksik var.

- Onbaşı Pars!

- Buyur.

- Erlerin tamam mı?

- Tamam

- Onbaşı Gök Börül!

- Buyur.

- Erlerin tamam mı?

- Tamam

- Onbaşı Arık Buka!

- Buyur.

- Erlerin tamam mı?

- Beş eksik var.

- Onbaşı Buğra!

Yüzbaşı Işbara Alp, bu soruya cevap alamadı. Yeniden bağırdı:

- Onbaşı Buğra!

Tok bir ses cevap verdi:

- Onbaşı Buğra uçmağa varmıştır.

- Erleri tamam mı?

- Tamamdır.

- Onbaşı Kara Budak!

- Buyur.

- Erlerin tamam mı?

- Üç eksik var.

- Onbaşı Üç Oğul!

- Buyur.

- Erlerin tamam mı?

- Bir eksik var.

Işbara Alp, onbaşılara eksikleri sorarken elindeki bir çeteleye bıçağı ile eksikleri çiziyordu. Sorgu bitince hepsini saydı. On üç er ve Onbaşı Buğra ölmüşlerdi.

Güneş ortalığı ısıtıyordu. Gökte koyun tüyüne benzeyen ak bulutlar vardı. Geceleyin sınırlı olup üşüyen çeriler, şimdi yavaş yavaş kuruyup ısınıyorlardı. Daha biraz öncei atlıların toplandığı inişte göğüslere kadar yükselen su, önüne geleni aparan, Gök Türk ordusunun on dört yiğitini yutan su şimdi neredeydi? Türk ellerinin, her şeyi bağrında eriten toprağı, yüzyıllarca durmadan kanla beslenen bozkırlarının toprağı sanki bu suları bir anda içmişti. Toprakta ince bir buğu yükseliyor, yükseklerde iri kuşlar uçuyordu.

Işbara Alp yeni bir buyrukla çerilerini dün gece konakladıkları yere doğru götürmeğe başladı. Daha düzlüğe yeni çıkmışlardı ki karşıdan bir atlıın kendilerine doğru dolu dizgin geldiğini gördüler. Kır bir ata binmiş olan bir çeri otuz adım önlerinde durarak bağırdı:

- Yüzbaşı Işbara Alp kimdir?

Işbara Alp at sürüp cevap verdi:

- Benim! Sen kimsin? Ne istiyorsun?

Atlı yere atlıyarak diz yere vurup yüzbaşığı selamladı:

- Ben Bağıatur Şad'ın at uşağıyım. Bağıatur Şad, tez kendi ordusuna dönmenizi buyurdu. Çin'e akın yapılmıyacak. Çuluk Kağan ağulanıp uçmağa varmıştır.

Atlı bir sıçrayışta atına bindi. Dumanlı bozkırda atını yıldırım gibi sürmeğe başladı. Bozkırda atlıın uzaklaşan nal seslerinden başka bir şey işitilmiyordu. Işbara Alp'in erleri arasında bir ölüm sessizliğı vardı. Donmuş kalmışlardı. Kimse bir söz söylemiyor, soluk almaktan çekiniyorlardı. Işbara Alp başını göğe kaldırdı. Dün geceki uğursuz bulutu aradı. Boşa attığı oku düşündü. Geceki borayı, fırtınayı, doluyu göz önünden geçirdi: "Tanrı Ulu Kağanımızı alarak bizden yüz çevirdi" dedi. Sonra sararmış, fakat sessiz, kendisine bakan çerilerine buyruk verdi:

- Ardımdan tez gelin! Erken varmalıyız!

Sonsuz bozkırda 86 atlı uçuyordu. Çuluk Kağan'ın inisi (Küçük erkek kardeş) Bağıatur Şad'ın buyruğı altında olan Yüzbaşı Alp onun ordusuna gidiyordu. Dakikalar geçtikçe atların hızı artıyor, kaşlar çatılıyordu. Atların yeleleri, çerilerin uzun kumral saçları havada dalgalanıyordu.

- II -

BAĞATUR ŞAD

Dört yana salınan uluklarla bütün çeriler Bağıatur Şad'ın ordusunda toplanmışlardı. Artık geriye dönüliyordu. Çuluk Kağan'ın öz ordusuna, oradan da yurda göç olacaktı. Yirmi bin atlı kuzeye doğru ağır ağır gidiyorlardı. Yüzbaşı Işbara Alp 85 çerisiyle birlikte bu kümenin ortalarında

bulunuyordu. Bütün ordunun ağzını bıçak açmıyordu. Çünkü Çuluk Kağan'ın İ-çing Katun tarafından ağulanarak öldüğünü öğrenmişlerdi.

Onbaşı Yamtar'la Onbaşı Pasr dizinin arkasında idiler. Yavaş sesle konuşuyorlardı. Pars diyordu ki:

- Çinli Katun'un yaptığını gördün mü? Çin'in altını üstüne getireceğimizi anlayınca Kağan'ı ağıladı.

Yamtar şöyle cevap veriyordu:

- Anlıyamıyorum. Bu Katun kendi ailesinin gene Çin'de Kağan olmasını istemiyor mu? Çuluk Kağan Çinlileri tepeliyerek onun istediğini yapacaktı. Öyleyse neden Kağan'ı ağıladı? Bana kalırsa başka sebepler olsa gerek

- Başka sebep ne olabilir ki?

- Ne olacağını bilmem. Elbette bu kadın sorguya çekilecek. O zaman sebebin ne olduğunu biz de öğreneceğiz.

- Bu kadının ölmesi gerek. Elbette yay kırıyla onun soluğunu tikiyacaktıdır.

- Kağan'ı ağılayan kim olursa olsun yay kırıyla öldürülemez. Onun kılıçla başını uçurmalı, yahut okla göğsünü delmeli.

- Bağatur Şad'ın otağına bakan Çinli uşakları gördün mü? Belli etmek istemiyorlar ama içleri içlerine sığmıyor.

- Bağatur Şad, ağası Çuluk Kağan'ı ağılayan bu karıyı sağ bırakmaz.

- Zaten bu Çinli karılar hep kısır oluyorlar. En soylusu beş tane doğurabiliyor. İnekler buzağılar. Kısaraklar tay doğurur Kancık itten yavru çıkar. Çinlinin dişisi ise hiç işe yaramaz. Üstelik Kağan'ımızı ağılar.

- İşe yaramayan yalnız dişisi mi? Erkeği ne işe yarar?

- Erkeği hiç olmazsa tarla sürüp kumaş dokuyor. Biz akın edince yağma için bize mal hazırlıyor.

Sular kararırken ordu konakladı. Yaz olduğu için çadırlar yoktu. Bir gece önceki fırtına pahalıya oturmuştu ama artık onun bir daha gelmeyeceğini biliyorlardı. Tanrı Çuluk Kağan'ı alarak kızgınlığını gidermişti. Bu gece ortalık güzeldi. Serin rüzgar esiyor, gökte ince bulutlar geziyor, yandaki ormandan sesler geliyordu. Bu gece atlar tımar edilmiyor, pusatlar bilenmiyordu. Bu gece kıızlar içilmiyor, kızarmış etler, kurutlar yenilmiyordu. Bu gece her şey içinden pazarlıklı idi. Bu gece buyruklar sert verilmiyor, sözler keskin konuşulmuyordu.

Gece buçuğundan sonra ay battı. Karangu (çok karanlık) ortalığa çöktü. Gönüllere de karanlık indi. Çerilerin azı uyuyor, çoğu düşünüyordu. Bir Türk'ün ne düşündüğü yüzünden bilinmez ki. Birden bire bir ses uyuklayan, düşünen çerileri dalgınlıktan uyandırdı. Bu bir kopuzun sesiydi. Otlara uzanmış olanlar doğruldular, oturmakta olanlar ayağa kalktı. Ses büyüyordu. Çeriler birer ikişer sese doğru yürür oldular. Onbaşı Pars, Onbaşı Yamtar'a bakarak:

- Kara Ozan olacak, gene coştı, dedi. Yamtar karşılık verdi:

- Coştu. Bizi de coşturacak!

İki onbaşı ağır adımlarla yürüdüler. Karanlıkta birbirlerini tanımayan birçok çeriler sese doğru gidiyorlardı. Bunların arasında onbaşılar, yüzbaşılar da vardı. Hattâ bunların arasında binbaşılar, tümenbaşılar da vardı. Bunların arasında Tarkanlar, buyruklar, tiginler de vardı. Hattâ Bağatur Şad da bunların arasında idi. Sesi duyan kalkıyor, yürüyordu.

Kara Ozan yere bağdaş kurmuş, kopuzunu söyletiyordu. Çevresinde bir yığının toplanmakta olduğunu sezmiyecek kadar dalmıştı. Karşısında çok genç bir çeri oturmuş, Kara Ozan'a bakıyordu. Kara Ozan önce çaldı, sonra da coştu, söylemeğe başladı. Söylüyor ve çalıyordu. Çevresinde çıt çıkmıyordu. Bu yüzlerce çerinin, beğlerin yüreği sanki Kara Ozan'ın kopuzundaki tellerde titriyordu. Kara Ozan'ın parlak sesi bir çığ gibi bozkıra ve gönüllere iniyordu. Kara Ozan deyiş söyleyordu:

Çuluk Kağan öldü mü?

Türkler başsız kaldı mı?

Korkak Çinli güldü mü?

Parçalanır yürekler!

Kim bize kurdu tuzak?

Tanrı Türklerden uzak!

Kağandır yurda bezek,

Parçalanır yürekler!

Çuluk Kağan yiğitti,

şimdi uğmağa gitti.

Bunu bize kim etti?

Parçalanır yürekler!

Yıldızımız sönmüştür,

Yağılar sevinmiştir,

Kağan ağulanmiştir,

Parçalanır yürekler!

Ordu, Kara Ozan'ın deyişindeki ezgiyi kavramıştı. Dörtlüklerin sonunu hep birden gür sesle söylüyorlar, ağlıyorlardı. Bu her biri kanlı savaş günleri görmüş, ölümden birkaç yol yakayı sıyırmış savaş erleri, 15 yaşındaki çocuklardan 60 yaşındaki kocalara kadar bu binlerce kişi, titrek seslerle:

- Parçalanır yürekler!...

Diye inledikçe binlerce Bozkurt uluyormuş gibi bozkır iniyor, karşığı ormanın içindeki Bozkurtlar bu soydaşlara kendi sesleriyle cevap veriyorlardı. Kara Ozan söylüyordu:

Şimdi bunludur budun,

Kağan bizi tek kodun,

Bunu sen ettin Katun!

Parçalanır yürekler.

Katun, seni asmalı,

Öz yurdunu basmalı,

Yüz bin Çinli kesmeli,

Parçalanır yürekler.

Şimdi gönül sayrıdır,

Kağanından ayırır,

Çinli Katun eğridir,

Parçalanır yürekler.

Sayrıya em var deme,

Yaramız gelmez eme,

Kara Ozan inleme,

Parçalanır yürekler...

Kara Ozan kopuz çalıp ezgisini okurken birdenbire karanlıkta bir ses haykırdı:

- Ozan kes! Gönülleri dağılıyorsun!...

Herkes sağa sola dönerek haykıranın kim olduğunu anlamak istedi. Karanlıkta bir şey görünmüyordu ki... O zaman Kara Ozan, dört yanında çevrelenen yığının farkına vardı. Ağır ağır kalktı. Yığının arasına karışarak kayboldu.

Tan atıyordu. Bozkır ağarırken gönüllerdeki karanlığı da alıyor gibi idi. Bağatur Şad, bütün gece uyumamıştı. Çinli uşakları da uyumamak mecburiyetinde kalmışlardı. Bu uşaklardan ikisi bir kıyıya çekilmişler, Çince konuşuyorlardı. Birisi:

- Çuluk Kağan'nın ağıulandığı iyi oldu. Yoksa Çin'i altüst edecekti... diyor Öteki:

- Şu İ-çing Katun'un heykelini yapıp tapıncaklara koymalı... diye karşılık veriyordu.

Sonra yeni Kağan'ın kim olacağını münakaşaya başladılar. Biri dedi ki:

- Çuluk Kağan'ın oğulları iki tanedir: Yaşar Şad'la Şu Tigin. Şu Tigin, daha on sekiz yaşında, çocuk sayılır. Yaşar Şadi yirmi iki yaşındadır ama benzi sarı, arık, donuk bir kişidir. Tabii büyük oğul olduğu için o Kağan olacak. O Kağan olunca da Çin'e gün doğacak. Çünkü o, savaşacak erlerden değildir.

Çinli uşaklar böyle gevezelik ederken biraz beride kendilerini dinliyen birisi olduğu sezmemişlerdi. Dinlemek için oraya uzanmış olduğu anlaşılan bu çerinin alaca karanlıkta kim olduğu belli olmuyordu. Çinlileri dinlerken bir aralık doğrulup kılıcına davranacak oldu. Sonra bundan vazgeçmiş olmalı ki yavaşça oradan çekildi. Çinliler hâlâ konuşuyorlardı.

Bu sırada uzaktan iki atlı yavaşça yaklaştılar. İki yüz adım ilerde durdular. Biri eliyle ötekine Çinlileri gösterdi. Karanlıkta iki yüz adım uzaktan bu iki Çinli ancak birer yuvarlak gibi görünüyordu. İkinci atlı sadağından iki ok çekti. İnanılmaz bir çabuklukla ikisini de atarak iki Çinliyi devirdi. Sonra iki atlı uzaklaştılar. Bu işler o denli çabul olmuştu ki, kimse görmemişti.

Ortalık ışyınca ölü Çinlileri buldular. Bağatur Şad, at uşaklarından ikisinin öldürüldüğünü görünce kaşlarını çattı. Toplan borusu çalmış, Bağatur Şad'ın tuğu kalkmış, Şad ata binmişti. Çıkarttığı ulaklar iki at uşağını öldüreni gören olup olmadığını haykırarak soruyorlardı. Birkaç dakikada 20.000 kişi Bağatur Şad'ın iki at uşağının öldürüldüğünü öğrenmişti. Ulaklar bağırıp yerlerine dönünce Işbara Alp atını dört nala sürerek BAğatur Şad'ın önüne geldi. Atından atlayıp diz yere vurarak selamladı. Bağatur Şad sordu:

- Yüzbaşı Işbara Alp! İki at uşağını kim öldürdü biliyor musun?

- Biliyorum Şad.

- De bakalım kimdir?

- Ben!

Bağatur Şad'ın yüzü değişti.

- Bunu niçin yaptın?

Işbara Alp ağır, tok ve soğuk konuşuyordu:

- Çuluk Kağan öldü diye seviniyorlardı.

Bağatur Şad başını eğdi. Biraz düşündü. Sonra Işbara Alp'a sordu:

- Sevindiklerini nereden anladın? Sen Çin dili bilir misin?

- Çin dili bilmem. At uşağı Çalık bilir. Çin'de üç yıl tutsak kalıp öğrenmiştir. Konuştuklarını bana o deyiverdi.

- Işbara Alp! Bunun sonu nedir bilir misin?

- Çuluk Kağan'a sövenleri yok ettiğim için binbaşı olmak. Senin adamlarını öldürdüğüm için birkaç sopa yemektir.

Bağatur Şad'la Işbara Alp'in konuşmasını dinliyenler bu ikisine öyle bir dalmışlardı ki çok genç bir atlinin yavaş yavaş yaklaşıp bu konuşmaları pek yakından özenerek dinlediğini görmüyorlardı. Bağatur Şad gene söyledi.

Dedi ki:

- Işbara Alp! Yanılıyorsun. Çinli at uşaklarını bana sormadan öldürmek için sana buyruk veren oldu mu?

Işbara Alp bu sorguya karşılık vermeden, yavaş yavaş oraya sokulup konuşmaları dinliyen genç atlı söze karıştı:

- Belki olmuştur Bağatur Şad!

Bağatur Şad, Işbara Alp, beğler ve çeriler başlarını çevirdiler. Bu sözleri söyleyen, Çuluk Kağan'ın küçük oğlu Şu Tigin'di. Orada hemen bir canlanma oldu. Beğler ve çeriler Tigin'i diz vurarak selamladılar. Bağatur Şad atından inerek Tigin'e doğru yürüdü. O da bir sıçrayışta atından inerek Şad'a doğru ilerledi. Bağatur Şad gülümsüyerek:

- Hoş geldin yiğenim! Dedi.

Herkes Işbara Alp'a Çinlileri öldürmek buyruğunu verenin Şu Tigin olduğunu sanmıştı. Çuluk Kağan'ın ordusundan Bağatur Şad'a gelen Şu Tigin önce etrafına bakındı. Işbara Alp'ı süzdü, beğlere baktı. Bir ara gözleri Bağatur Şad'ın Çinli uşaklarına değdi. Bakışları sertti. Daha on sekiz yaşında olduğu halde iri yarı, güçlü, yaman bir yiğitti. Sonra Bağatur Şad'a yöneldi..

- Şad, kutlu olsun. Kurultay seni seçti, Kağan oldun, dedi.

Bu söz ortaya yıldırım gibi düştü. Sevindiler mi, yerindiler mi, şaşırıldılar mı belli değildi. Bağatur Şad'ın yüzü birden ciddileşti. Yanındakilerden birkaçı belli belirsiz gülümser gibi oldu. Şu Tigin ile Işbara Alp birbirlerin gönüllerini gözlerinden okumak ister gibi göz göze gelmişler bakışıyorlardı. Sonra Şu Tigin'in buyruğu ortalığı kımıldattı:

- Davullar çalsın, Bağatur Şad, Kağan olmuştur!

Bu sözler ağızdan ağza yenilenerek bütün orduya yayıldı. Birkaç dakikada yirmi bin atlı Bağatur Şad'ın kağan seçildiğini öğrenmişlerdi.

- III -

KARA KAĞAN

On gün sonra Ötüken'de Bağatur Şad'ın kağanlığı kutlanıyordu. Bağatur Şad artık Kara Kağan adını almıştı. Yüce otağı bezenmiş, süslü bir taht kurulmuştu. Davullar çalınıyor, borular ötüyor, kırmızlar sunuluyordu. Kara Kağan'ın derme otağı o kadar büyüktü ki, içine yüzlerce kişi alabilirdi. Kağan tahtın üstünde kutlu yön olan solda oturmuştu. Sağında bir katun oturuyordu. Tahtın biraz

aşağısında solda, sağda şadlar, tiginler, buyruklar, tarkanlar duruyordu. Daha uzakta alplar, binbaşılar, yüzbaşılar, onbaşılar sıralanıyor, uşaklar durmadan kımız taşıyordu.

Çuluk Kağan'ın büyük oğlu olan Yaşar Şad'a Kara Kağan tarafından Tulu Han adı verilmişti. Şu Tigin'e de Kür Şad denilmişti. Bununla beraber Tulu Han'ın solgun yüzünde sonsuz bir iç sıkıntısının izleri vardı. Çünkü eçisi (amcası) Kara Kağan'ın yanında oturan Katun, babası Çuluk Kağan'ı ağulıyan, kendi üvey anası İ-çing Katun'du. Kara Kağan, kardeşini ağulıyan bu kadını sorguya çekeceğine, kimsenin anlayamadığı bir sebeple onunla evlenmişti.

Otağın oldukça uzağında, Onbaşı Yamtar kimbilir kaçınıcı kımızı içerken yanına Onbaşı Pars yaklaştı:

-Yamtar, bu işlere ne dersin? Dedi.

Yamtar cevap verdi:

- Bende sana onu soracaktım. Sen ne dersin?

- Kurultay, Yaşar Tigin'i arıktır (Sıska) diye Kağan seçmemiş. Beğler Yaşar Tigin'in usunu da beğenmiyorlarmış.

- Bunu anladık ama Kara Kağan ne diye ağasını ağulıyan katunla evlendi.

- Benim işittiğime göre Türk türesince ağa ölünce karısını ini alır diye.

- Türk türesince Kağan'ı ağulıyan cezasız bırakılır mı?

Onbaşılardan sözü burada kesildi. Çinli bir uşak kımız sunuyordu. Yamtar, Çinliye yukarıdan aşağı bir baktıktan sonra:

- Ulan Çinli! Sakın şu sunduğun kımızda da ağı olmasın? dedi. Sonra kendisine yıllık yıllık bakan Çinliye boşalttığı çamçağı geri verirken ilave etti. "Yirmi çamçak içtim. Yirmi defa ölmem gerek. Bir yol ölmeğe benzemez!..

Çinli uşak çekilip gitti. Pars, Yamtar'ı dürterek yavaşça dedi:

- "Bak bak! İyi bak!. Çuluk Kağan'ın oğulları Katun'a nasıl sert bakıyorlar!" Yamtar başını otağa çevirdi.

- Kara Kağan usluluk etti. Çuluk Kağan'ın büyük oğlu Yaşar Tigin'i Tulu Han yaptı. Onu da doğuda Tunguzlarla Tatarların üstüne Han gönderecek.

- Böylelikle onu başından mı savmak istiyor?

- Kim bilir.

- Ya küçük oğlu?

- O daha küçüktür. Hem Kağan onun da gönlünü aldı. Onu Kür Şad yaptı.

- Peki bizim Yüzbaşı neden bunlu?

- İyi bilmiyorum ama dün yeni bir kızı doğdu. Yüzbaşının şimdiye dek dört çocuğu oldu, hepsi kız. Belki bundan bunludur.

Yamtar'ın bu sözleri üzerine Onbaşı Pars birden bire durgunlaştı, sustu.

Yeni Kağan'ın otağı önünde toplanan bu binlerce kişi bol bol kıymız içip esridikleri (şarhoş olmak) halde büyük bir sessizlik içinde idiler. Kağan'dan en uzakta olanlar bile yavaş sesle konuşuyorlardı. Yalnız davulların, boruların, zillerin sesleri Ötüken'i dolduruyordu. Gün kararıncağa değin eğlenti yapılacaktı. Bugün güreşçiler güreşecek, bahadrlar dövüşecek, nişancılar ok atacaktı, biniciler yarışacaktı.

Kağan'ın işareti üzerine davullar, borular durdu. Kağan solundaki beğlere dönerek, Tunga Tigin'e şöyle dedi:

- Tunga Tigin! Bugün sen kılıç oyunu yapacaksın! Bakalım senden özge bahadrlar var mı? Bu alpların içinde sana denk bir er çıkarsa onu yüceltirim. Hepsini yenersen sana kendi elimle seçeceğim en iyi atlarımdan dokuzunu vereceğim.

Tunga Tigin, yere diz vurup "Buyruk Kağanındır" dedi. Kara Kağan, bu sefer karşıya baktı. Gülümsedi. Haykırdı:

- Ötüken'in yenilmez yiğidi, Bozkurt ailesinin kolu bükülmez bahadrları, Gök Türkler'in yüce beği Tunga Tigin'le boy ölçüşmek isteyen varsa beri gelsin!

Bir an ortalıkta çıt çıkmadı. Tunga Tigin'e kıyışamadıkları belli idi. Sonra dört kişi çıkarak Kağan'a doğru yürüdüler. Otağa yaklaşınca diz yere vurup kendilerini tanıttılar.

- Ben Çuluk Kağan'ın savaşta yoldaşı, bilgide eşi Apa Tarkan'ım!

- Ben kılıcı çakından keskin, savaşta yağya baskın ağaç söken Kül Çur'um!

- Ben, kırk defa Çin'e akın etmiş, üç kardeşi savaşta, dört eçisi uğraşta, ataları dövüşte, dedeleri kırıışta ölmüş Binbaşı Makaraç Alp'ım!

- Ben yüzbaşı İşbara Alp'ım!

İ-çing Katun, İşbara alp'in kendisini pek kısa tanıttığını görünce Kara Kağan'a eğildi: "Bu Alp niçin kendini daha uzun tanıtmıyor?" diye sordu. Kağan İşbara alp'a döndü:

- "Yüce Katun, senin de öteki erler gibi kendini uzun tanıtmayı istiyor" dedi.

İşbara Alp yere diz vurup kalktı. Sonra Katun'a dönerek kendini şöyle tanıttı:

- Ben, attığı ok şaşmıyan, attan yere düşmiyen, Çin'e akın ettikte on tümen mal taşıyan, Çuluk Kağan öldü diye sevinen iki Çinliyi iki okte deviren Yüzbaşı İşbara Alp'ım!

Bu sözler yıldırım gibi indi. Kür Şad ve Tulu Han Katun'a baktılar. Katun kızarmış, dudaklarını ısırıyor, kendisini tutmağa çalışıyordu. Kara Kağan'ın yüzünde hiçbir değışiklik yoktu. Tunga Tigin'e

döndü: "Bu erlerin hangisi ile boy ölçüşmek istersin?" diye sordu. Tunga Tigin baş eğip diz vurdu. "Buyruk senindir" dedi. Kara Kağan keskin bakışlarını dört erin üzerinde gezdirdi. Ortalık soluk almıyordu. Ağır ağır şöyle söyledi:

- Tunga Tigin Işbara Alp'la vuruşacaksınız!..

Aynı zamanda uzakta Onbaşı Pars, Onbaşı Yamtar'ın omzuna el atıp:

- Korkarım bizim yüzbaşıya bir iş olmasın, dedi.

Tunga Tigin, ilerleyip Işbara Alp'in karşısına durdu. Üstünde yeni güzel bir zırh göğüslük vardı. Tulgasında gümüşten bir ay parlıyordu. Işbara Alp'tan daha uzun, daha iri idi. Çekik yeşil gözleri tatlı sert bakıyordu. Kağan "Hazır mısınız?" diye sordu. Sonra üç defa el çırdı. Birbirinden on adım uzakta bulunan iki yiğit yıldırım gibi kılıç çekerek birbirine saldırdılar. Bütün gözler onlara çevrilmişti. Arkalarda kalanlar atlara binip bakınıyorlardı. İki bahadır büyük bir ustalıklarla kılıç kullanıyorlardı. İndirilen kılıçları ya kendi kılıçları ile çeliyorlar ya kalkanla durduruyorlardı.

Ortalıkta kılıç şakırtısından başka bir şey işitilmiyordu. Katun buşkulanmıştı (heyecanlanmak). Işbara Alp'in yenilmesini hatta ölmesini istiyordu. Tulu Han'la Kür Şad akrabaları olan Tunga Tigin'in kazanmasını istemekle beraber Işbara Alp'in yenilmesine de bir türlü razı olamıyorlardı. Işbara Alp'in buyruğundaki onbaşılar göz kırpmadan bu çarpışmaya bakıyorlar, Kağan ise donukluğunu muhafaza ediyordu. Ortada sava hızlanıyor, sertleşiyor, çevik adımlarla sıçrayan iki bahadır Kağan'ın önündeki alanda geri giderek dövüşüyorlardı.

Bir aralık ikisi de birbirine sağlarını dönerek sol elleriyle tuttıkları kalkanları geri aldılar ve korkunç fakat o kadar da güzel ve tatlı bir kılıç oyununa koyuldular ki ikisi de bir adım ilerleyip gerilemeden havada kılıç çarpıştırıyordu. Onlar bu yaman inişleri birbirlerinin tulgalarına doğru yapıyorlar, fakat öteki bunu hemen çeldiği için iki yiğit havada kılıç döndürüyormuş gibi oluyordu. Kür Şad, göz kesilmiş, bu oyuna bakıyordu. Bu dövüşe doğrusu doyum olmazdı. Kara Kağan dövüşecek iki yiğiti iyi seçmişti. Birden ikisi de birer adım atarak birbirlerine yaklaştılar. Kılıçları birbirine takılı kalmıştı. Göz göze geldiler. Tunga Tigin:

- "Işbara Alp! Seninle dövüştüğüm için övünürüm" dedi. "Sağ ol Tigin" diye karşılık verdi. Sonra ikisi de birer adım geriye fırlayarak kalkanlarını öne aldılar. Dövüş yine eski hızı ile sürdü. Daha hiç birisinde yorgunluk gözüküyordu, İ-çing Katun sinirlenmeğe başlamıştı. Kağan'a eğilere:

- "Artık yetişmez mi?" diye sordu, Kağan başını çevirmeden cevap verdi:

- "Böyle güzel vuruşan erleri bu kadar çabuk ayırmak yazık değil mi? İyi bak! Böyle yahşi dövüşü ömründe bir daha göremezsin. Çin'de böyle şeyler yoktur!" Katun sustu.

Başını yine çevirdi. Tam bu sırada Tunga Tigin'in dayanılmaz bir saldırı yaptığı, Işbara Alp'a ardu ardınca üç kılıç savurduğu, Işbara Alp'in bu kılıçları kalkanıyla karşıladığı fakat kalkanın bu yaman vuruşlara dayanamıyarak ikiye ayrılıp yere düştüğü görüldü. Bir anda Katun'un gözleri parladı. Işbara Alp'in onbaşıları dudaklarını ısırdılar. Kür Şad'ın gözleri merakla açıldı. Kağan gülümsedi. Işbara Alp hemen karşısındakine sağını dönerek kılıcı siper aldı. Herkes Tunga tigin'in yeni ve son bir saldırısını beklerken onunda kalkanını yere fırlattığını ve "Davran Işbara Alp!" diye bağırıldığını gördüler. O demin ki, herkesi bayıltan kılıç oyunu yine başlamıştı. İki yiğit yaman dürtüşler de yapmağa başlamışlardı. Bu sefer artık kılıçlar ara sıra hedefi buluyor fakat tulgalar ve zırhlar

buna dayanıyordu. Şimdi Işbara Alp gerilemeğe başlamıştı. Tunga Tigin durmadan saldırıyor, Işbara Alp boyuna korunuyordu. Biri ilerliyor, öbürü geriliyordu. Işbara Alp biraz yorulmuş gibiydi. Çekilen çekile sonunda seyircilerin önüne kadar geldi. Bir adım daha gerilerse yenileceğini anladı. Tunga Tigin'in son saldırısını çeldikten sonra yaman bir saldırı yaptı. Tunga Tigin bundan ancak bir adım geri fırlamakla korunabilmişti. Yüzbaşının ikinci saldırısı daha yaman oldu. Kılıcı dayanılmaz bir inişle Tunga Tigin'in tulgasını bulmuş, tulga bağları koparak yere düşmüştü. Tunga Tigin'in burnundan kan geliyordu. Bunu görünce Katun'un gözleri bulandı. İşte Işbara Alp oyunu kazanıyordu. Bir kılıç vuruşu daha başı açık kalmış olan Tunga Tigin'i öldürebilirdi. Fakat Katun yanıldı. Işbara Alp bir adım geri çekildi. Bir hamlede tulgasını başından çıkarıp yere attı ve "Davran Tunga Tigin!" diye saldırdı. Savaş sanki yeni başlamıştı. Uzun saçları uçuşuyor, yüzlerinde, alınlarında ince çizgiler belirliyor, bu çizgilerden kan sızıyordu.

Kağan'ın Çinli uşaklarından dört tanesi otağın arkasında idiler. Otağın önünde olan kılıç oyununu göremiyorlar, görmek için bir yol arıyorlardı. Bu dört uşaktan biri tutsak bir Çin subayı idi. O hepsinden çok görmeğe istekli bulunuyor, sağa sola gidip geliyordu. Çinlilerden biri arkadaşlarına dedi ki:

- Otağın şuradan eteğini kaldırıp baksak nasıl olur? Önümüz hep düzgün olduğu, dövüşenler yerde savaştığı için görebiliriz.

Bu teklif kabul olundu. Dört Çinli birden yere uzandılar. Bir iki uğraşmadan sonra otağın eteklerinden bir yeri kaldırmışlar, bir iki yüz adım ilerdeki dövüşü görüyorlardı. Eski Çin subayı dövüşenleri tenkit ediyor, yanındakilere öte beri öğretiyordu:

- Boşuna gelmişiz. İki de acemi. Hiçbir şey bilmiyorlar. Bu kadar dangalaklık olur mu? Karşısındakinin tulgası düşünce kendi tulgasını da başından çıkarıp attı. Türkler buna yiğitlik derler ama bu düpedüz hımbıllıktır. O kılıç bende olsaydı gösterirdim.

Savaş öyle uzamış, o denli kızışmıştı ki bütün seyircilerin yürekleri davul gibi vurmağa başlamıştı. Savaşı göremiyenler bin türlü yol arıyorlardı. Birkaç kişi bir kağı getirip üzerine at çıkarmışlar, kendileri de atın üzerine binmişlerdi. Birkaç kişi bir devenin üstüne çıkmışlar, savaşa bakıyorlardı. At uşağı Çalık ise öteye beriye gidiyor, bir delik bulup kılıç oyununu göremiyordu. Fakat, o bıkip bezmeden, usanıp yorulmadan koşuyor, gidiyor, geliyor yer arıyordu. Yer ararken otağın arkasına değin sokulduğunu sezmemişti. Oraya varıp da dört kişinin yere yatarak bir yere baktıklarını görünce bunların savaşı seyrettiklerini anladı. Yürüdü. Yatıp bakanların Çinli olduğunu anlamadan o da yattı.

Yaşasın! Otağın kapısı boydan boya açık olduğu için buradan dövüş görünüyordu. Biraz uzakta idiler amma olanları görüyorlardı ya... Çinliler o kadar dalmışlardı ki yanlarına birisi mi geldi, yoksa içlerinden biri yer mi değiştirdi, anlamadılar. Dövüş uzayıp gidiyordu. Işbara Alp'in alnında, Tunga Tigin'in şakağında birer büyücek yara vardı. Öteki ince yaralardan artık hiç birinin beti benzi gözükmüyordu.

Çinlilerden biri eski subaya sordu: "Bu herifler kudurdular mı? Hala dövüşüyorlar!" Çince söylenen bu sözleri işitince Çalığın yüzü bir değişiş değişti ki. Fakat seyrettiği dövüşen tadı onu karşı koymaktan alı koydu. Eski Çin subayı cevap verdi :

- Bu Türkler ussuz kişilerdir. Yaban domuzu gibi dövüşürler amma ustalık yoktur. Ben olsaydım şimdiye dek şu Işbara Alp adındaki şu dangalağı yere sererdim!

Çalık, yılan sokmuş gibi yerden fırladı. Eski Çin subayının beline bir tekme indirerek haykırdı:

- Ulan itoğlu it1 ne dedin, bir daha söyle!

Dört Çinli birden ayağa kalktılar. Çince konuştuklarını anlayan bu Türk'ün nereden çıktığını anlayamamışlar, şaşırmışlardı. Çinli, işin sarpa sardığını görünce kurnazlık yapmak istedi:

- Bana bak! Senin bayağı bir çeri olduğun anlaşılıyor. Biz Kara Kağan'ın at uşaklarıyız. Haydi var çekil buradan! Dedi.

- Kara Kağan'ın at uşağı değil, eniştesi olsan gene Çinlisin. Sen Gök Türkler'e nice söver, yüce Işbara Alp için kötü söz söylersin?

Çinli şaşırmişti. Bununla beraber dört kişi oldukları için pek korkmuyordu. Yalnız gözü Çalığın kılıcına ilişince içi bulandı:

- Kabadayı! Kılıcım var diye güveniyorsun. Benim de kılıcım olsaydı sana bu sözleri söyletmezdim.

Çalık bir davranışta kılıcını kılıç kayışıyla çıkarıp yere attı.:

- Haydi bakalım, bende kılıcsızım, ama kancıklık yok. Ercesine iş pişireceğiz, dedi ve Çinliler saldırdı.

Otağın önünde binlerce gözün gördüğü bir dövüş olurken otağın ardında da Tanrı'dan başka kimsenin görmediği başka bir dövüş başladı. Beş kişi alt alta , üst üste boğuşup dövüşüyorlardı. Çinliler dövüşmek isteğinde değildiler. Fakat işte bu azgın çeri onları zorla dövüşü sürüklemiş, artık ok yaydan çıkmıştı. Çalık, karşısında yalnız eski Çin subayı varmış gibi durmadan onu pataklıyor, öteki üçü de Çalığı yumrukluyordu.

Tunga Tigin'le Işbara Alp artık yorulmuşlardı. Fakat hiç biri yüz döndürmüyordu. İ-çing Katun artık yerinde duramaz olmuştu. Dövüşçülerden çok başkalarına bakıyordu. Bir aralık nedense başını arkaya çevirerek otağın içine göz gezdirdi. Gözleri şaşkınlıkla açıldı. İkide bir gözlerini İ-çing Katun'a Tulu Han onun bu şaşkınlığını görünce o da otağın arkasına baktı. Burada bir şeyler oluyordu. Otağın eteği bir yerinden kaldırılmış, onun üstü ara sıra sallanıyordu. Yakışksız bir iş oluyor, bunu da İ-çing Katun yaptırıyor diye düşündü. Kür Şad'a eğilerek:

- Otağın ardında yakışksız bir iş oluyor. Kimseye belli etmeden git, anla dedi. Kür Şad biraz daha durduktan sonra çıktı. Kendisine yol veren seyircilerin arasından geçerek otağın ardına geldi. Burada yakışksız bir iş değil, yakışıklı bir iş oluyordu: Ağzı burnu kan içinde bir Çinli yuvarlanmış, toparlanmağa uğraşıyor, üç çinli at uşağı da bir çeriyle dövüşüyorlardı. Kür Şad bu dövüşü ötekinden daha seyre değer buldu. Yaklaşırsa dövüşü bırakırlar diye de yaklaşmadı. Çünkü dövüşün sonu da yaklaşıyordu. Çinliler güzel birer kötek yiyorlardı. Bir aralık yere yuvarlanan Çinlilerden birinin gözleri Çalığın kılıcına takıldı. Yılan gibi sürünerek kılıcı aldı. Kınından çıkararak kendileriyle dövüşen Türk çerisinin başına vurmak için kaldırıp yürüdü. Kür Şad bunların hepsini görüyordu. İşe kancıklık karıştığını görünce karışmak çağının geldiğini anladı. Yayına bir ok sürüp gezledi. Çinli kılıcı indirirken oku fırlattı. Ok Çinlinin eline saplanmış, Çinli yaygarayı basmıştı. Bu ok ve Çinlinin bağırması döğüşü durdurdu. Çalık Kür Şad'ı görünce selamladı. Çinliler de onu Türk göreneğince diz yere vurarak selamlamak istediler. Fakat o kadar yorulmuşlardı ve öyle beceriksizdiler ki yere düşer gibi gülünç

hareketler yaptılar. Asıl dayağı yiyen Çinli yani eski subay, Kür Şad'a dert yanacak oldu. Kür Şad sözünü kesti.

- Siz erce dövüşmeyi bilmiyorsunuz. Erce dövüş teke tek olur. Haydi diyelim dördünüz bir adama bedel olduğunuz için hep birden geldiniz. Peki kılıcsız bir ere neden kılıç çekiyorsunuz? Görülüyor ki, bu er sizinle savaşmak için kılıcını çıkarmış. Onun çıkardığı kılıcı ona çekerek kancıklık etmek ne gerek?

Sonra Çalığa dönerek sordu:

- Sen kimsin?

Çalık cevap verdi:

- Bana Çalık derler. Yüzbaşı Işbara Alp'in at uşağıyım.

Kür Şad, Işbara Alp adını işitince geri döndü. Seyrini yarıda bıraktığı dövüşü görmeğe gitti. Çinliler hemen uzaklaşmağa baktılar. Çünkü Çalık kılıcını takmış, dövüşe yeniden hazır bir durum almıştı. Fakat Çalık artık onlara bakmıyor, Kür Şad'ın ardına koyularak dövüşleri seyredecek yer aramağa gidiyordu. Kür Şad eski yerine gelince Tulu Han'a kısaca olanı biteni anlattı. Sonra Kara Kağan'ın önünde diz yere vurarak şöyle dedi:

- Kağan! Bu iki er denktir. Buyruk ver ayrılınsınlar. Yoksa öteki oyunları yapamıyacağız.

Kağan gözlerini dövüşçülere dikerek cevap verdi:

- Doğru söylüyorsun Kür Şad, onları ayır!

Kür Şad kılıcını çekerek ikisinin arasına girdi. Kılıcıyla kılıçlarını ayırarak:

- Kağan buyurdu. "Savaş bitmiştir. Denksiniz". Dedi.

İki er Kağan' ı selamladılar. Kağan Işbara Alp' a baktı:

- Işbara Alp! Gök Türkler'in yenilmez bahadırı Tunga Tigin'le denk kaldın. Seni Binbaşı yapıyorum. Dedi. Ortalıkta çıt çıkmıyordu. Bu sözler üzerine Işbara Alp'in onbaşları gülümsediler.

Kür Şad sevinçliydi. Çünkü Işbara Alp uzaktan akrabaları idi. Şimdi güreşler başlıyordu. Gür sesli ulak bağırıdı:

- Güreşecek sayılı erler kimler gelsinler!

Sekiz yerden sekiz er birden çıkarak otağa doğru yürüdüler. Kağanı selamlayıp kendilerini tanıttılar.

- Ben Ötüken'in buğrası, katı demir bilekli, kara aslan yürekli, sırtına yer değmiyen, kimseye baş eğmiyen İnal Tarkan'ım!

- Ben barış olsa erdemli, yoksul görse yardımcı, vursa buğa deviren, göğşe ağaç savuran Tinesi Oğlu'yum!

- Ben taşı sıkırsa tuz eden, az iş edip öz eden, güçlü erler arısı, Kara Kağan'ın çerisi, yüce Karluk beğiyim. Adıma Ay Doğmuş derler!
- Ben, Kırgızların arslanı, Gökmen Eli kaplanı, tipi olsa at süren, yer deprense dik duran, kılıç vursa taş yaran Alp Bamsı'yım!
- Ben, Dokuz Oğuz güçlüsü, yetmiş yağı öçlüsü, yedi kızın dileği, Selenge'nin ulağı, kara yelle yarışan, boz ayıyla vuruşan, dokuz alpla güreşen Bilge Tudun'um!
- Ben, İşbara Alp yoldaşı, on dört erin kardeşi, tok kayaya yaslanan çılgın suda islanan, yirmi eri taşıyan Onbaşı Yamtar'ım!
- Ben, Basmıl Eli Doğan'ı, yüce erler yamanı, fiske vursa kan döken, haykırdıkta dağ çöken, kayaların kayası, yenilmez güç eyesi (sahibi) Saçlı Beğ'im!

İ-çing Katun, Yamtar'ın sözlerini duysaydı gene kızacaktı. Fakat bunu işitmemiş Bilge tudun'a bakıyordu. Yedi kızın dileği olan Dokuz Oğuz Beği İ-çing Katun'un şimdiye dek gördüğü erlerin en yakışıklısı idi.

Bu sırada gerilerde bir kaynaşıp kıpırdanma oldu. Kara Kağan'ın beğlerinden birisi öne geçerek Kağan'ın karşısına geldi. Eğilerek bir şeyler söyledi. Kağan, Katun'a dönerek onunla biraz konuştu. İ-çing Katun'un yüzü gülüyordu. Kağan karşısındaki beğe buyruk verdi. Beğ çabucak geri dönerek halkı yardı, geldiği yere gitti. Pek az sonra arkasında birkaç Çinli olduğu halde aynı yoldan geri döndü. Bunlardan biri ötekilerin önünde yürüyor ve kılığında bir Çin beği olduğu anlaşılıyordu. Çin beği Kağan'ın karşısına gelince diz çöküp onu selamladı. Sonra Katun'u selamladı. Katun, yerinden kalkarak elinden tutup onu kaldırdı. Yanına oturttu. Kara Kağan ise hiç kıpırdamamış, yüzünde bir çizgi bile değişmemişti. Biraz sonra ulaklar, Kara Kağan'ın yüce konuğu, İ-çing Katun'un kardeşi Şen-king geldiği için güreşlerin yarına kaldığını bildiriyordu.

Geceleyin, birbirinden ayrılmaz iki can yoldaşı, Onbaşı Pars'la Onbaşı Yamtar oturmuş konuşuyorlardı. Söz o günkü güreşlere gelince Yamtar şöyle dedi:

- Çin beği geldi diye güreşler yarına bırakıldı. Çin beği demi güreşecek? Dinlensin diye mi böyle yapıldı? O güreşirse ben onunla tutuşmak isterim.
- Çin beğleri güreşmez. Katun kardeşiyle konuşup, Kağan'a dilmaçlık(tercümanlık) etsin diye güreşler bırakıldı. Çünkü Çin beği Şen-king Çin'den kaçıp da gelmiştir. Kağan Çin işlerini ondan öğrenmek ister. Amma Tanrı vere de onlar Kağan'ı kötü yola sürükliyeseler.
- Çin beğinin yanında üç kişi daha vardı. Onlar at uşağı mı?
- Onlar Çin beğinin yoldaşları olan Çin subaylarıdır. Çinliler yılanı benzer ama şu Çin beği'nin yüzü hiç hoşuma gitmedi.
- Öyleyse herifin yüzüne iyi bak. İştahın eksilir de az yersin. Koyunumuz, davarımız azalırken en doğru yol az yemektir. Benim yirmi tane koyunum kaldı. Kısırklarımın ikisini kurt parçaladı. Bir ineğim vardı, yardan yuvarlandı. Yakında akın olmazsa işimiz bitiktir!...

ÖTÜKEN'İN KESKİN NİŞANCISI

Ertesi gün öğleden sonra ok atıcılığı yapılıyordu. Öğleden önce güreşler bitmiş, İnal Tarkan ile Dokuz Oğuz beği Bilge Tudun öteki güreşçilerin hepsini yenerek birbiriyle tutuşmuşlar, yenilemeyip denk kalmışlardı. Onbaşı Yamtar ise ilk güreşte Kırgız pehlivanı Alp Bamsı'yı yenmiş, ikinci güreşte Bilge Tudun'a yenilmişti. Bilge Tudun pek yavuz pehlivandı amma Onbaşı Yamtar'ın ona çabucak yenilivermesi Onbaşı Pars'ın canını sıkıyordu. Güreşten sonra Yamtar'a sordu:

- Sen onu yenemesen bile bu kadar tez yenilmezdin. Sana ne oldu? Bir yerin mi ağrıyor? Sayrı mısın?
- Sayrı değilim. Ağrıyan yerim de yok. Senin anluyacağın doymuyorum. Kişi savaşa, güreşe, çıkmadan önce üç günlük azığını birden yemezse onun kolunda güç mü kalır? Gün doğarken yalnız bir çamçak kırmızı içtim. Boş kursakla yapılan güreş bu kadar olur. Sonra Dokuz Oğuz beği, bizim Ötüken buğrası (Erkek deve) İnal Tarkan'ı da yenmesin diye korkmuştum.

Bu sırada davullar çalınıp borular ötmeğe başladı. Nişancılık başlıyordu. Herkes yerini almak için yürürken gür sesli bir ulak şöyle bağıyordu:

- Ötüken'in erleri ok atacaklar. Gök Türk Kağan'ına bakan bunca budunların sayılı erleri ok atacaklar. Gök Türk erleri Tölis, Tarduş çerileri, Dokuz Oğuz yiğitleri, Karluk bahadırları, Kırgızlar, Bayırkular, Kurıkanlar, Basmıllar, Kıtaylar, Tabatılar, Otuz Tatarlar, bütün Tiginler, Şadlar, Yabgular, İlteberler, beğler, buyruklar, tarkanlar, çeriler ok atacaklar! Kara Kağan'ın yüce konuğu Çin beği Şen-king de ok atacak! Herkes yerine gelsin!...

Aradan çok kısa bir zaman geçti. Koca alan binlerce çeriler ve bahadırlarla dolmuştu. Ortalıkta bir uğultu vardı. Kağan'ın otağı gene her zamanki gibi bu uğultudan uzak duruyor, çevresinde hiçbir şey işitilmiyordu. Çerilerin toplanması bitince Kara Kağan, sağında Katun ve solunda konuk Çin beği Şen-king olduğu halde göründü. O anda da her yer sustu, herkes diz yere vurdu. Biraz sonra da beğler, Kağan'ın soluna ve sağına dizildiler. Yerler alındıktan sonra ulağın gür sesi ortalığı kapladı:

- Ulu Kağan, Ötüken'in erlerini deneşmeğe çağırıyor! Kolunun gücüne, gözünün keskinliğine güvenen, er meydanına!

Bu gün ortadaki genişlik her günkünden daha büyüktü. Çeriler halkayı biraz daha geniş tutmuşlardı. Kağan'ın oturduğu yerin sol açığında gez tahtası yükseliyor, üstünde karaya boyanmış yuvarlaklar çok iyi seçiliyordu. Bu yuvarlakların sayısı dörttü. İlk atıcılık bu dört yuvarlağı da yukarıdan aşağı sıra ile vurmaya başlayacak, beceremiyenler alandan çekileceklerdi. Kağan'ın sağ açığında atıcılar buyruğun hemen ardınca toplanmışlardı. Yalnız Kağan'ın sol açığında, uzakta olan seyirciler okların gez tahtasına nasıl düştüğünü göremeyeceklerdi. Ulak onlara bağıracaktı ama bu, gözle görmek kadar tatlı olmayacaktı.

Türk türesince konuk kutlu olduğu için Kağan bu deneşlere girmeği dilemiş olan Şen-king'in ilk oku atmasını buyur etti. Çinli beğ yerinden kalktı. Kendisine yol açan bahadırların arasından yürüyerek meydana çıktı. Salınışında bir yelteniş, koluna ve nişancılığına güvenen bir hal vardı. Yerine varınca durdu. Bir çerinin uzattığı yayla oku aldı. Okunu yerleştirip yayı gererek gezledi. Ortalıkta çıt yoktu. Vızlıyarak kayan okun sesini ez uzaklarda kalmış olanlar bile işitiyordu. Birinci ok tahtaya vardı. Fakat üstteki yuvarlağı bulmadı. Onun biraz açığına saplandı, kaldı. Ulak, okun yuvarlakta dört parmak açığa saplandığını haykırırken sanki ortalık biraz daha sessizleşti. Gözler ikinci okun yola çıkmasını kolladı. Şen-king aldırış etmiyordu. Bu hal ona pek tabii görünmüştü. İkinci olarak

çerinin uzattığı oku aldı. Yayına yerleştirip fırlattı. Ok gene tahtaya fakat ikinci yuvarlağa değil, üçüncüye saplandı. Ortalıkta gene çıt yoktu. Yalnız Çin beği biraz sararmıştı. Üçüncü ok birinci yuvarlağın bir karış yukarısına değdi. O ana değin, kıpırdamıyan, soluk almıyan erlerin arasında gene ses çıkarmadan onları gözliyen Kür Şad yerinden fırladı. Kağan'ın önüne dinelerek sordu:

- Çinli konuk bizimle niçin eğleniyor?

Katun'un önünde sorulan bu soruya Kağan'ın yerinde bir cevap vermesi gerekiyordu. Fakat o, daha ağzını açmadan çeriler arasında bir kahkahadır koştı. Hele arka taraflarda erler dalgalanıyor ve uğultu artıyordu. Kür Şad hızla döndü. Fakat hali görünce onun da dudaklarında belli belirsiz bir gülümseme yayıldı. Kağan'a baktı. O da galiba yavaşça gülümsüyordu.

Çerilerin böyle taşmasına sebep Onbaşı Sançar olmuştu. Genç onbaşının güldüğü hemen hemen yılda bir kere o da hiç umulmadık haller karşısında görülürdü. Onbaşının heybetli yüzü daima asık, düşünceli duru, erlerinden ve pusatlarından başka şeyler onu ilgilendirmezdi. Bugün de gene asık yüzle alana yaklaştı. Geride kalmış olduğu için atından inmiyerek bekledi. Şen-king'in çıkışını ve yayını germesini yüreği titriyerek seyretti. Acaba bu yabancı kişi ne denli usta nişancı idi? Onbaşı Sançar bunu öğrenmeği pek istiyordu. Birinci okun amacını bulamaması Onbaşının durumunu hiç değıştirmemi. Yalnız göğsünün içindeki kuşkunun azaldığını gösteren geniş bir soluk aldı. İkinci, üçüncü okların uçuşunu gözledi. Fakat Kür Şad bu acemiliği alay sanıp da Kağan'a sorarken atından dördüncü ok, gidip de gez tahtasının dışından geçerek bir Türk çerisinin borkünü havaya uçurunca Onbaşı artık kendini salıverdi. Kahkahalarla bayılacak, katılacak gibi gülüyor, atının üzerinden sola doğru eğiliyordu. Çevresindekiler ve uzaktakiler bir an şaşırılmış gözlerle baktılar. Fakat az sonra Onbaşı Sançar'ın kahkahasını alt eden birçok kahkahalar daha yükseldi. Koca alanı derin bir uğultu kapladı. Şen-king geri döndü. Bu sefer saygı ile değil, fakat gülmeden katılmamak için ellerini böğürlerine basarak son derece eğilen erlerin arasından geçerek yerine vardı. Oturdu. Katun, uzun zamandır Türkler arasında yaşadığı için onların nasıl ok atıcılar olduğunu biliyordu. Fakat gene kardeşinin bu işi başaramamasına içermiş, dudaklarını ısıriyordu. Kargaşalık uzun sürmedi. Davulun bir iki gümleyişinden sonra yükselen ulağın sesi atışlara devam edileceğini bildirdi. Ortadaki erlerin sayısı kırk kadar vardı. Ve kırk erin attığı 160 ok Şen-king'in şaşkınlıktan açılan gözleri önünde hiç şaşmadan gitti, amacı buldu. Bu deneç elli adımdan yapılmıştı. AlandaN çekilen sadece Çin beği olmuştu. Erler bu sefer yüzer adımdan gerileyerek aynı denemeyi yapmağa çağrıldılar. Atışlar sessizlikle yapıldı. İsbetler gene fazlaydı. Fakat bir kere bile amacı tutturamıyan dışarıda kalmağa mecbur olduğundan bu denemeden arta kalanların sayısı ancak 22 idi. Bundan sonra sına ma daha sıkı yapılmak gerekti: iki er karşılıklı geçerek uzunca bir sopayı birer ucundan tuttular. Bu sopanın ortasından bir ip sarkıtılmış. İpin ucuna bir yumurta bağlanmıştı. Sopayı tutan iki er onu biraz kıpırdatıyorlardı, böylece de yumurta sallanıyordu. Denemeye girenler elli adımdan bu yumurtayı vurmak zorunda idiler. Yumurta vuruldukça yenisi bağlanıyordu. Şimdi Şen-king adeta yerinde duramaz olmuştu. Yanında getirdiği, bu oyunları seyretmeleri için kendilerine ön sıralarda yer verilmiş olan Çin subaylarının yüzüne haklı olarak bakamıyor, çok sinirli görünüyordu. Katun da aynı durumda idi. Hem onun, kardeşinin yenilmesinden başka bir kederi daha vardı. İşte İşbara Alp, her fırsatta kendisine saygısızlık gösteren Tunga Tigin'le baş başa çarpışarak erliğinin herkese bir daha tanıtan ve bu yüzden binbaşı olan genç kahraman şimdi atışlarda da büyük bir fütursuzluk göstererek yayını geriyor, okunu fırlatıyordu. Fakat bu ok hiç şaşmadan istenilen yere gidiyor, saplandığı tahtayla birlikte her defasında Katun'un yüreğini de deliyordu. Şen-king bir çocuk acemiliği gösterdiği zaman İşbara Alp herkes gibi gülmemiş, hatta Kağan ve Kür Şad gibi dudaklarında bir gülümseme bile belirmemişti. Yalnız gözlerinin ucuyla Katun'a bir bakmış sonra ululukla başını çevirmişti. Bu Katun'u kızdırmış, köpürtmüştü. Ama bir yolunu beklemek gerekti. Şimdi gözleriyle atıcıları kovalıyor, İşbara Alp sadağından ne zaman bir ok çekse onun şaşması için Tanrı'ya yalvarıyordu.

Faka işte meydanda yalnız iki kişi kalmıştı: sallanmakta ve uzaklaşmakta olan yumurtaları aynı soğukkanlılık ve öğünmemezlikle vuran Kür Şad ve Işbara Alp...

Erlerin ikisi de aynı ustalıkta olduğu için başka bir deneme yapıldı. Bu defa havaya atılan yumurtaları inmeğe başlamadan önce vuracaklardı. Oklar vınladı. Yumurtalar beraberce delindi. İki yiğit de sanki bundan kıvanç duyuyorlardı. Birbirlerinin kazanmasını aynı yürekten istek ve hoş görüyorlardı. En sonunda kenarları birer arşın kadar görünen iki büyük tahta getirildi. Kür Şad ve Işbara Alp ellişer okla bu tahtalara "TÜRK" sözünü yazacaklardı. Yazıyı kim daha önce bitirirse birinci olarak o kutlanacaktı. Kimsede ses yoktu. Çeriler artık soluklarını bile tutmuş gibiydiler. Davulun gümlüyen sesiyle birlikte yarış başladı. İki yiğidin sadaklarından okları çekmeleri yaya yerleştirmeleri ve amacı gezleyip oku bırakmaları o kadar çabuklukla oluyordu ki, onların bu hareketlerini birer birer takip etmek adeta mümkün değildi. Saniyeler geçiyor, her iki tahtada kelime şekillenmeğe başlıyor, fakat kimin kazanacağı bir türlü anlaşılmıyordu. Şen-king artık oturmuyordu. Ayağa kalkmış, yumrukları sıkılı, soluğu kesik, öylece bakıyordu. Çalık bulunduğu yerden zeki gözlerinin keskin bakışlarını bir Işbara Alp'a, bir Kür Şad'a bir de Şen-king'e götürüyor, en heyecanlı anlarda bile onun bu halini görünce gülmekten kendisini alamıyordu. Birden ortalığı keskin haykırışlar kapladı. İki üç gündür süren şenliklerde her kazananı aynı sessizlikle karşılayan ve yalnız içlerinde kutlayan çeriler, çok kısa bir farkla üstün gelen Kür Şad'ı çılgınca alkışlıyor, "Yaşla!" diye haykırıyorlardı. Onun Işbara Alp'a karşı da olsa üstün gelmesi, Çuluk Kağan'ın öcünü alacak bir yiğidin aralarında yaşadığını gösteriyor ve yüreklerinden gelen bu taşkın sevinci saklıyamamalarına sebep oluyordu. Kür Şad'a elini uzatan Işbara Alp'ın gözlerinde de bir zafer parıltısı vardı. O da sanki kendi kazanmış gibi sevinçli idi. Ötüken'in bu kendisinden üst gelen keskin nişancısını yanık yüzünde ışıdıyan sert bakışlarını yumuşatan bir sevinç içinde kutluyor, Kağan'ın buyruğuyla bir çerinin koşup getirdiği kırmızı çamçağını ona kendi eliyle sunuyordu

***

Gün kararıyordu. Bütün yarışlar, koşular, oyunlar bitmişti. Şimdi söz ozanlarındı. Kara Ozan'la Çuçu karşılıklı kopuz çalıp deyiş söyleyeceklerdi. Kağan'ın otağını çevreleyen halka daralmıştı. Önce Kara Ozan geldi. Kağan'ı selamlayıp bağdaş kurdu. Arkasından Çuçu geldi O da Kağan'ı selamlayıp Kara Ozan'ın karşısına oturdu. Sonra ağır ağır, yavaş yavaş kopuzlar inlemeğe başladı. Bütün Türk budunu saygılı bir sessizlik içinde dinliyorlardı. İlk deyişi Kara Ozan söylüyordu:

Ötüken'in erleri

Bilir benim gücümü.

Kopuzumun mızrabı

Aratmaz kılıcımı.

Kara Ozan! Seninle

Aşık atan Çuçu mu?

Çuçu bu meydan okuyuşa hiç irkilmeden hemen cevap verdi:

Seni böyle söyleten

Kımız mıdır, sücü mü?

Böyle yaman söylersen

Sende komam öcümü.

Deyişin kılıcımdan

Daha öldürücü mü?

Seni basan şaşkınlık

Ağu gibi acı mı?

Kara Ozan öfkelenir gibi oldu:

Ötüken erlerinin

Acunda çıkmaz eşi.

Ötüken'in kızları

Gökte ayın on beşi.

Yürekleri kan eder

Gözlerinin ateşi.

O şaşkınlık dediğin

Çinli konuğun işi...

İ-çing Katun'dan Kara Ozan'ın sözlerini Çince olarak dinliyen Şen-king iğnelenmiş hibi yerinden sıçradı. Fakat Kağan'ın ve bütün Türkler'in taş gibi sessizliğini görünce durdu. Katun da öfkelenmişti. İşte bir ozan yüce bir beğ olan kardeşi ile açıkça alay ediyordu. Kağan'a eğilerek:

- Bu bayağı kişinin yüce konuğu kınamasına göz yumacak mısın? Dedi

Kağan aynı taş hareketsizliği içinde cevap verdi:

- Ozanların sözü kutludur, kesilmez!...

Kara Kağan o kadar soğuk söylüyordu ki Katun ileriye gitmekten çekindi. Zaten şimdi Çuçu almış, bakalım neler söylüyordu:

Çinli beğın attığı

Boşa gittiyse nola?

Çinli bu... Sağa atsa

Ok gider, düşer sola.

Neylesin Ulu Tanrı

Güç vermeyince kola.

Kavuşsun Kara Kağan

Kür Şad gibi oğula.

Kür Şad'ın adı geçince budun arasında bir çalkalanma oldu. Çinli beğ ise üzerine yağdırılan bu kınamaların altında kendinden geçmiş gibi idi. İ-çing Katun bu deyişleri Çinceye çevirerek kendisine anlattıkça kuduruyordu. O denli köpürmüştü ki istemiyerek kılıcına el attı. Kara Ozan onun elini kılıcına attığını görmüştü. Şimdi kopuzla cevap veriyordu:

Kılıcına el atma,

Şimdi deyiş çağıdır.

Ortalıkta dolaşan

Ak kırmızı çamçağıdır.

Yad elde oturanlar

Bil ki yurt kaçağıdır.

Senin kılıç dediğin

Türk'ün oyuncuğıdır.

Çinli beğ'e yılgınlık gelmişti. Katun öçlü gözlerle bakıyordu. Fakat onlara aldırın yoktu. Şimdi söz gene Çuçu'ya gelmişti:

Ötüken kızlarının

Gözleri gönül yarar.

Onları gündüz güneş,

Gece ay sarar.

Çinli meydan okusa

Bunda şaşılacak ne var?

Keçi esrik olunca

Dövüşmağa kurt arar.

Çinli beğ, içine baygınlık geldiğini anlıyor, fakat yerinden kıpırdıyamıyordu. Gece olmuştu. Artık İ-çing Katun da kendisine dilmaçlık etmediği için söylenenleri anlamıyordu. Fakat her sözde kınandığını sanıyor, içi oğ duygularıyla dolup taşıyordu. Halbuki şimdi Kara Ozan'la Çuçu karşılıklı Kür Şad'ı övüyorlardı. Biri bir dört söylüyor, öteki başka bir dörtlükle buna cevap veriyordu:

Ötüken'de arslanlar var.

Kür Şad onlardan biridir.

Çok yiğitler vardır ama

Kür Şad erlerin eridir.

Kür Şad'ı doğuran ana,

Ne emzirmiş acap ona?

Erlük, ululuktan yana

Tanrı Kür Şad'dan geridir.

Acunda var nice çeri

Kimi üstün, kimi geri

Kür Şad adlı Gök Türk eri

Anadan doğma çeridir.

Kılıcı yıldırım çeler,

Attığı ok demir deler,

Ölüm gelse Kür Şad güler

On sekiz yıldan beridir.

Yiğitlik en ileri,

Kalacak on bin yıl diri

Gök Türkler'in gönülleri

Şimdi Kür Şad'ın yeridir.

***

Davullar eğlencenin bittiğini bildiriyordu. Herkes yerli yerine, çadırına gidiyordu. Şen-king ve Katun öfkeyle düşünüyor gibiydiler. Çin beği ablasının yanına sokularak Çince:

- Onlara göstereceğim. Bir Çin beği ile eğlenmenin ne demek olduğunu anlayacaklark, dedi. Katun albız (şeytan) gibi gülümsedi:

- Tez canlı olma! Her işin bir çağı vardır, diye karşılık verdi.

Sonra Çin beği üç subayı ile birlikte kendisine ayrılan çadırlara yöneldi.

***

Geceleyin Kür Şad'ın çadırının kapısı açılarak Tulu Han girdi

- Kür Şad, dedi. Yarın çok erkenden yola çıkacağım. Kağan Tatarlarla Tunduzlar'ı idare etmenin güç olduğunu söyledi. Çok çabuk varmam gerek. Bana bir diyeceğin var mı?

Kür Şad ayağa kalktı. Yavaş yavaş Tulu Han'a doğru yürüdü:

- Benim sana bir diyeceğim yok. Senin bana diyeceğin var mı?

Tulu Han solgun yüzüne başka bir anlam veren gözleriyle Kür Şad'a derin derin bakıyordu. Yüreğinde bir sızısı olduğu belliydi. Yavaş yavaş şunları söyledi:

- Çinli Katun Kağan'ı kendisine uydurmasın diye korkuyorum. Çinli beğ de geldikten sonra Kağan'ı kandırıp aldamağa (iğfal etmek) uğraşacaklardır. Eçim Kağan umduğum kadar uslu çıkmadı. Sana şunu demek isterim ki yurdumuzdaki bütün Çinlilere göz kulak ol.

Kür Şad irkildi:

- Ben bütün Çinlilerin çasırt (ajan) olduğunu bilirim. Bana güven! İşin olursa tezden ulak göndermeği unutma.

İki kardeş birbirlerine bakiştılar. Daha söylenmemiş sözler var gibiydi. Sonra Tulu Han birdenbire:

- Hoşça kal, ben gidiyorum diyerek döndü. Kür Şad:

- Yolun, uğurun açık olsun! Diye karşılık verdi.

- V -

TÜNG YABGU KAĞAN'IN ELÇİLERİ

Güz gelmişti. Türk Ellerin yaman yüzü Çin beği Şen-king'i bayağı sayrı etmişti. Bu Türk ülkesini hem beğeniyor, hem de yadırgıyordu. Burada açık ve temiz bir hava, insanı sağlamaştıran kırmız ve gülbüz, sağlam kızlar olduğu için Türk Elleri seviyordu. Fakat güneşinin keskin, soğğunun sert, kişilerin çetin ve kızların sarp olmasını hiç beğenmiyordu. Şimdi Çin'de olsaydı, hoşuna giden bir kızı çoktan elde etmiş olurdu. Halnuki kendisi ünlü bir beğ olduğu halde burada her hangi bir kızı elde etmek şöyle dursun, onunla arkadaşlık bile edememişti.

Şen-king'in yaman bir iç sıkıntısı vardı. Bunu gidermek için her gün, yoldaşları olan üç Çin subayını çağırıyor, onlarla konuşuyor, kumar oynuyor, kırmızı yahut sücü içiyordu. Bugün ise artık hiçbir şey kendisini eğlendirmeyen olmuştu. Çin subaylarından birisi Şen-king'e bir teklifte bulundu:

- Acaba beğenimiz atla bir gezinti yapsalar, Ötüken'in güzelliğini görseler içlerinin sıkıntısı geçmez mi?
- Yabancı güzelliklerini ne yapayım? Bana Ötüken'de güzel saray, güzel kumaş, güzel kadın gösterebilir misin?

Çin subayı kötü kötü güldü:

- Beğenimiz aldatmış olmamak için kesin bir söz etmeyim ama belki güzel kadınlar, hatta genç kızlar görmemiz kabil olur.
- Güzel kızları ben de her gün senin kadar görüyorum ama görmekten bir şey çıkmıyor ki...

Şen-king'in öfkeli konuşması üzerine karşısındaki sustu. Şen-king bir ara düşündü. Sonra birdenbire sordu:

- Yoksa senin bildiğin bir nesne mi var?
- Ben çok nesne bilmiyorum. Yalnız buradan epey ileride, Orkun ırmağına varınca orada güzel bir koru var. Türkler orada kırsak besliyorlar. Her gün oraya bir çok genç Türk kızları gidip kırmızı yapıyorlar.
- Kızların yanında erkek bulunmuyor mu?
- Hayır.
- Tuhaf şey! Çin'de olsa genç kız evinin kapısından dışarı adım atmaz. Bu Türk kızları korkmuyorlar mı?

Şen-king durmadan sücü içiyordu. Bu Türk sücüsü de hiç Çin'dekine benzemiyordu. Şimdi acunu güzel ve sevimi bulmağa başlamıştı. Yoldaşının teklifi de hiç yabana atılır gibi değildi. Bir sağrak (bardak) sücü daha içtikten sonra arkadaşlarına:

- Haydi, şöyle bir at gezintisi yapalım, dedi.

Biraz sonra dört Çinli yola çıkmışlar, Orkun ırmağı kıyısında kızların kırmızı yaptıkları yere doğru gidiyorlardı. Şen-king'in esrikliği aşırı derecedeydi. Çin subaylarına gevezelik etmeğe başlamıştı:

- Çin'de gene Suiler başa geçse ben bilirim yapacağımı!... İ-çing Katun boyuna Kara Kağan'ı kışkırtıyor, önümüzdeki yazda Çine akın edilecek. Tanglar dırüşürülecek. O zaman belki ben Çin Kağanı olacağım. Hepinizi birer başbuğ yapayım. Sonra gelir, burasını da alırız!...

Bu son söz üzerine üç Çin subayı sıçrayarak arkalarına, yanlarına baktılar. Açık bozkırda gidiyorlardı ama birisi duyacak diye ödleri patlamıştı. Bununla beraber inanmadıkları sözleri dinlemek bile pek hoşlarına gidiyordu.

Böylece epey gittiler. Soğuk, Şen-king'in esrikliğini geçirmişti. Artık istedikleri yere varmışlardı. Buarad güzel bir kuru yanında küçük mağaralar vardı. Bu mağaralar kara, kışa, yağmura karşı sığınaklık ediyordu. Buralarda bir çok Türk kızları çalışıp duruyordu. Buralarda bir çok Türk kızları çalışıp duruyordu. Ksırakların ara sıra kişnemelerinden başka bir ses duyulmuyordu. Buraya yaklaşırken Şen-king arkadaşlarına dönüp:

- Hele bakın, dedi. Şu kızların hepsinde de yayla sadak var. Bir de kılıçları olsa çeri olup çıkacaklar. Ne dersin Van-zin-şan, sen bu kızların böyle savaşçı olduklarını da biliyor mu idin?

Van-zin-şan, Çin beğine burasını salık veren Çin subayı idi. Bu soruya şöyle cevap verdi:

- Biliyordum beğimiz. Hem de buyurduğunuz gibi kılıçları yoksa da yarım kılıç demek olan bıçakları var.

Şen-king'in gözleri şaşkınlıkla açıldı:

- Doğru be! Böyle çeriye başbuğ olmak isterdim.

Çinliler böyle konuşa konuşa kızların yanına yaklaştılar, Van-zin-şan, Çin beğine yaklaşarak şöyle dedi:

- Beğimiz şu ilerde, üç doru kırsağın yanındaki kızı görüyorlar mı? Buradaki kızların en güzeli odur. Şimdiye dek bir defa bile güldüğünü görmedim.

- Zaten bu Türk kızları gülmek nedir bilmiyorlar ki...

- Hatta erkekleri de...

Fakat Van-zin-şan sözünü bitiremedi. Çünkü Ötüken'e geldiklerinin ertesi gününde ok atılırken Türkler'in Şen-king'e nasıl güldükleri aklına gelmişti. Şen-king atını yavaş yavaş o güzel kızın yanına sürdü. Kendine çeki düzen vererek kıza:

- Bana biraz kıymız verir misin? Dedi

Kız başını kaldırıp Şen-king'in yüzüne baktı. Çin beği az kalsın atından düşecekti. Bütün dirliğinde böyle güzel bir kız görmemişti. Çekik yeşil gözleri ışık gibi parlıyor, yüzünden esenlik ve kan fışkırıyordu. Boylu poslu kızdı. Uzun kumral saçları iki örgü halinde borkünün altından beline doğru uzanıyordu. Ayaklarında çizmeler vardı. Kemerinde uzun bir bıçak sallanıyor, kızıl elbisesi ona korkunç bir güzellik veriyordu. Şen-king kendisini toparlıyarak gene sordu:

- Bana biraz kıymız verir misin?

Kız hiç söz etmeden Şen-king'e bakıyordu. Öteki kızlar ise başlarını bile kaldırmamışlar, işleriyle uğraşıyorlardı. Van-zin-şan Çin beğine yaklaşarak:

- Beğimiz Çince söylediğiniz için kız anlamıyor, dedi. Şen-king bu kızın alımlı güzelliği karşısında o kadar kendinden geçmişti ki, Türkçeyi, Çinceyi ayırdedecek durumda değildi. Van-zin-şan'ın kendisini ayması üzerine iki üç ayda öğrendiği yarım yamalak Türkçe ile kıza gene sordu:

- Bana biraz kıymız verir misin?

Kız gene cevap vermedi. Yalnız dolu bir çamçağı Çin beğine sundu. Şen-king nedense bu kımızın tadını pek güzel bulmuştu. İçtikten sonra çamçağı geri verirken üç arkadaşını göstererek:

- Bunlara da verir misin? Dedi.

Kız gene hiç söz etmeden üç Çinliye birer çamçak kımız uzattı. Şen-king başarısından kıvanç duyuyordu. Kesesini çıkararak kıza bir Çin altını uzattı:

- Al bakalım, bu kadarı yeter mi? Diye sordu. Kız parayı almadı:

- Ben kımızı satmadım, dedi.

- Ya ne diye verdin?

- İsteddiğin için verdim.

- Benim kim olduğumu biliyor musun?

- İ-çing Katun'un kardeşi olacaksın.

- Nereden anladın?

- Ötüken'deki Çinliler Türkçe bilir. Sen daha öğrenememişsin.

- Pekil! Siz burada korkmuyor musunuz?

- Kimden korkacakmıız?

Çin beği güzel kızın her sorulana sıkılmadan cevap verdiğini görünce umutlanmıştı. Artık yılışmanın çağı geldiğine hükmetti ve kızın gözlerinin içine bakarak:

- Kimden mi korkacaksınız? Mesela benden.

- Çinliden korkulur mu?

Çin beği kızın sıkılıp kırıtmasını beklerken onun taş gibi karşılık verdiğini görünce hopladı. Fakat bozulduğunu belli etmek istemiyerek gene sordu:

- Öyleyse neden böyle pusatlı geziyorsun?

- Yolda bir hayvan saldırırsa korunmak için

Şen-king sustu. Kızmıştı. Çok kötü şeyler düşünüyordu. Fakat tam bu sırada ta karşıdan, tümseğin ardından bir atlı çıktı, arkasından bir daha çıktı derken atlılar çoğaldı. Biraz sonra 200 kadar atlı kızların ve Çinlilerin olduğu yere doğru at sürdüler. Çinliler şaşırılmışlardı. Kızlardan bir takım bunlara daldı, bir takımı ise başlarını bile kaldırmamışlar, işleri güçleriyle uğraşıyorlardı. Bunlar giyimli, pusatlı Türk atlıları idi. Öndeki atlı dolu dizgin sürerek kızların olduğu yere yaklaşıp bağırdı:

- Kızlar! Batı Kağan'ı Tümg Yabgu Kağan'ın elçisi Kül Er Tigin'e yol gösterecek kimse yok mu?

Bu sözün üzerine bütün kızlar başlarını kaldırdılar, hepsi birden Çin beğinin karşısındaki güzel kıza baktılar. Güzel kız atlıya doğru gitti:

- Sizi Kara Kağan'ın otağına götüreceğim, dedi. Sonra bir kıza seslendi.

- Gün Yaruk! Kısraklara sen bakıver!

Bunu söyliyerek atına bindi. Bu sırada atlılar da yetişmişlerdi. Önlerinde Kül Er Tigin olduğu anlaşılan bir beğ duruyordu. Zırhlı giyimler giymişti. Yanındaki çerilerin çoğu da öyle idi. Bu yiğitlerin arasında hiç Türk'e benzemiyen uzun sakallılar da vardı. Güzel kız "Haydi gidelim" diyerek atını dört nala sürdü. Elçi heyeti de onun yolundan gitti. Şen-king bakakalmıştı.

- Van-zin-şan! Bu kız kırk yıllık binici gibi ata biniyor, dedi

- Evet beğimiz.

- Türkler at üzerinde doğup, at üzerinde ölüyorlar. Onun için ata binmek onlara yürümekten kolay geliyor.

Şen-king'in canı sıkılmıştı. Kendisine en yakın olan bir kıza yaklaşarak sordu:

- Bu giden kız kimdir?

- İşbara Alp'in büyük kızıdır.

- Adı ne?

- Almlal!

- Neden elçileri o götürdü?

- İçimizde en arı soylu odur.

Şen-king daha beklemedi. Atını sürerek geldiği yere doğru gitmeğe başladı. Çin subayları ses çıkarmadan izinden geliyorlardı.

Geceye doğru, Batı Kağan'ından elçi geldiğini duymıyan kalmamıştı. Kara Kağan'ın buyruğu ile elçiler ve onlarla gelenler konuk otağlarına yerleştirilmişlerdi. O gece bütün Ötükenliler hep Kül Er Tigin'i konuşuyorlardı. Sebebini anlamamakla beraber, herkes bu elçilerin geldiğine seviniyordu. Yamtar, pek kavrayamadığı bu işler üzerinde bilgi edinmek için gene arkadaşı Pars'a koşmuştu. Acun işlerini daha iyi bilen Onbaşı Pars, her zaman Yamtar'ın güçlüklerini çözer, anlıyamadığı şeyleri anlatırdı. Onbaşı Yamtar'ın ilk sorgusu şu oldu:

- Batı kağanı mı daha ulu, yoksa Kara Kağan mı?

- İkisi de denktir.

- İkisi de denk nice olur? Bir Türk Elinde iki denk Kağan olur mu? İki Kağan olunca biri ötekinin buyruğunda demektir.

- On iki yıl öncesine değin Türk Eli'nde bir tek büyük kağan vardı. O zaman küçük kağanlar büyüklerini tanırlardı. On iki yıldan beri Ötüken'de de ayrı bir kağan var. Artık iki kağan birbirini tanımıyor.

- Ne dedin? On iki yıldır, Ötüken'de de ayrı kağan mı var? Eskiden Ötüken Kağanları Batı Kağanlarının buyruğunda mı idi?

-Evet!

Onbaşı Yamtar sustu. Düşünmeğe başladı. O şimdiye kadar böyle şeyleri düşünmemiştir. Şimdi hatırlıyordu. 12 yıl önce babası bir gece konukları ile uzun uzun konuşmuş, iki kağandan, bunun yanlışlığından, kötülüğünden bahsetmişti. Yamtar o zaman 10 yaşlarında bir çocuktur. Bu işi şimdi anlamağa başlıyordu. Peki, öyleyse batı kağanından niçin elçi gelmişti? Yamtar bunu da anlamak için arkadaşına sordu:

- Öyleyse Batı Kağanı niçin elçi gönderdi dersin?

- Batı Kağanı Tümg Yabgu Kağan'ın çok uslu, bilgili, düşünceli kişi olduğunu söylüyorlar. Türk Elinin ikiye bölünmesinin doğurduğu kötülükleri anlamış olacaktır. Belki birleşmek için elçi göndermiştir.

- İki kağan nasıl birleşir? Biri ötekinin buyruğuna girmek gerek. Bunu hangisi ister?

- Birbirinin buyruğuna girmeden de birleşebilirler. Birbirine yağılık etmezler, akınları birlikte yaparlarsa hem onlar kazanır hem de biz kazanırız. Bu Çinliler it sürüsü gibi çokluk budun? Öldürmekle bitmiyorlar. Dokuz ordularını yensek onuncusunu çıkarıyorlar. Onlardan on öldürüp bir ölse bile gene biz daha çabuk tükeniriz. Tümg Yabgu çerisi de bizimle birlik gelse işler başkalaşır.

Ertesi gün Kül Er Tigin öteki elçilerle birlikte Kara Kağan tarafından kabul olundu. Kara Kağan, sağında Katun olduğu halde tahtına oturmuştu. Solunda Kür Şad, Tunga Tigin ve başka beğler vardı. Sağında daha küçük beğler bulunuyordu. Şen-king de bunların arasında idi. Davullarla borular selam havası çaldıktan sonra Kül Er Tigin ardında dört beğ daha olduğu halde Kara Kağan'ın karşısına geldi. Elçiler hep birden Kağanı selamladıktan sonra Kül Er Tigin söze başladı.

- On Ok Kağanı Tümg Yabgu Kağan'ın elçisi Kül Er Tigin'im! Yüce Kara Kağan'a kağanın selamlarını, bitiğini (mektup) ve hediyelerini getirdim. Tümg Yabgu Kağan, Kara Kağan'ın sağ esen olmasını diliyor, çerilerinin keskin kılıçlı, katı yaylı, demir yürekli olmaları için Gök Tanrı'ya yalvarıyor.

Sonra eğilerek Kara Kağan'a, Tümg Yabgu Kağan'ın bitiğini uzattı. Bu bitik, ipekten işlemeli bir torbaya sarılmış, büyük ve kalın bir kağıttı. Bitiği verince arkasında duran dört kişiye döndü, işaret verdi. Bu dört beğden önce biri ilerledi. Yere diz vurarak Kağan'ı selamladıktan sonra elinde taşıdığı deriden yapılmış büyücek bir kutuyu Kağan'ın önüne koydu

- "Ben Türgiş Beği Oğulçak Buğra Beğim! Tümg Yabgu Kağan'ın ikinci elçisiyim. Bunları Kağanımız yüce Kara Kağan'a yolladı" dedi. Deriden yapma kutunun içi altın dolu idi. Oğulçak Buğra yerine dönünce ikinci beğ ilerleyip Kağan'ı selamladı:

- "Ben Oğuz beği Kül Erkin'im! Tüng Yabgu Kağan'ın üçüncü elçisiyim. Bunu Tüng Yabgu Kağan sana yolladı. Savaşta uğurun açık olmasını diledi" dedi. Kül Erkin elinde çok güzel ve değerli bir kılıç tutuyordu.

Üçüncü beğin sol kolunda kızıl gözlü bir ak doğan vardı. Kağan'a doğru ilerleyip selamladı:

- "Ben Binbaşı Alp Kutluğum! Tüng Yabgu Kağan'ın dördüncü elçisiyim. Bu ak doğanı Tüng Yabgu Kağan sana yolladı. Bu yeryüzünde az bulunur pek soylu bir doğandır. Kartallarla dövüşür. Pençesinden kuş kurtulmaz. Ok gibi uçar. Tüng Yabgu Kağan bu doğan kuşları nasıl tutuyorsa senin de yağılarını öylece tutmanı diledi" dedi

dördüncü beğin elinde altın kakmalı bir eyer takımı vardı. Kara Kağan'a şunları söyledi:

- "Ben Yüzbaşı Alp Çavlı'ım! Tüng Yabgu Kağan'ın beşinci elçisiyim. Kağanımız sana gönderdiği dokuz bidevi (soylu, hızlı) at , uşaklarımızdadır. Bu eyeri Tüng Yabgu Kağan sana yolladı. Bu eyerin koşulduğu at ile yapacağın sonsuz ulcalar (ganimet), mallar almanı diledi" dedi

Kara Kağan'ın erleri, buyruk üzerine hediyeleri ve ak doğanı aldılar. Sonra Kara Kağan, baş elçi Kül Er Tigin'e şunları söyledi:

- Yüce kardeşim Tüng Yabgu Kağan'ın beni unutmamasından çok kıvandım. Hele gönderdiği eşsiz hediyelerle beni yargılamasına pek sevindim. Onun keskin uslu, yüksek bilgili, katı kollu, sert kılıçlı Kağan olduğunu işitiyorum. Ben de onun gibi olmak isterim. Bozkurt ailesinin oğulları olduğumuzdan aramızda ayrılık, aykırılık yoktur. Seni de Kül Er Tigin, kendi erlerimden Tiginlerimden ayrı tutmuyorum. Siz hepimiz burada benim öz beğlerim, çerilerim ne ise osunuz. Tüng Yabgu Kağan'ın bitiğini okuduktan sonra sizinle gene görüşeceğim. Şimdilik çadırlarınızda dinlenin. İstedığınız bir şey olursa Tunga Tigin'le İşbara Alp'a söyleyin. Onlar her dileğinizi yerine getireceklerdir.

Kara Kağan ayağa kalkınca budun tarafından selamlandı. Elçiler çekildiler.

Kara Kağan, öz çadırına çekilip yalnız kalınca: Tüng Yabgu Kağan'ın bitiğini açtı. Bitik şöyle idi:

"Ben Tüng Yabgu Kağan, bunu Kara Kağan'a yazdım. Senin sağ, esen olmanı Tanrı'dan dilerim. Bir gövdede bir can, bir başta bir beyin olduğu gibi bir Elde de bir kağan olur. Biz, Türk Eli'nde iki kağan olduğumuz için Türklerimiz yoksul kalıyor, azalıyor. Bir Elde baş çoğalırsa budun azalır. Eskiden Türk Eli'nde bir kağan varken işler yolunda idi. Yürütülen çeri ile ülkeye mal, davar getiriliyordu. Şimdi Türk, ikiye ayrıldı. Birbirinden kuşkuluyor. Seninle ikimiz dış yağılarımıza karşı birleşirsek budun da kazanır, biz de güçleniriz. Baş elçim Kül Er Tigin ile sana beş bin altın, yüce dedemiz İstemi Kağan tarafından Acemlerden alınmış değerli bir kılıç, bir ak doğan, bir eyer takımı, dokuz da bidevi at gönderiyorum"

Kara Kağan, bitiği okuyunca çadırda gezinmeğe başladı. Çok düşünceli olduğu yüzünden belli idi. Kağan olalıdan beri Türkler'in gönlünü kazanamamıştı. Budunu biraz bay (zengin) kılmak, karnını doyurmak gerekti. Acaba şimdi bu fırsat ele giriyor mu idi? Kağan bunu düşünüyor, bir türlü karar veremiyordu. Kineşmekten (Müzakere etmek) başka yol yoktu. Kapıyı açtı, nöbetçi erlerden birine buyruklar vererek Katun'un otağına doğru yürüdü.

Katun zaten Kara Kağan'ı bekliyordu. Batı Kağanı'nın neler yazdığını merakla öğrenmek istiyordu. Az konuşan sert Kağan'a doğrudan doğruya soru sormakla bir şey öğrenilmeyeceğini bildiği için kurnazlıkla söze başlamak gerektiğini anlıyordu. Kağan'ın asık yüzünü görünce sordu:

- Kara Kağan! Canını sıkacak bir şey mi oldu?

- Hayır!

- Düşünceli duruyorsun. Batı Kağan'ı kötü şeyler mi yazmış?

- Hayır!

- Cevap verecek misin?

- Evet!

- Seninle birleşmek mi istiyor?

- Evet!

- Birleşecek misin?

- Bunu kurultayda konuşacağız.

İ-çing Katun, Kağan'ın gözüktüğü kadar öfkeli olmadığını anlamıştı. Kendisine daha bir çok şeyler sormanın çağı idi:

- Kağan senin bana bir adağın vardı.

- Nedir?

- Çin'e akın edip Tang'ları düşürecek, benim ailemi Çin'e kağan yapacaktın

- Bendan caymış değilim.

- Ne zaman yapacaksın?

- Çağı gelince...

- Çağı ne zaman gelecek?

- Geldi gibi. Batı Kağan'ı ile uzlaşıp o yandan kuşkusuz olursak Çin'e saldıracağız.

- Tangları devirecek misin?

- Bu işe o kadar kolay değil.

- Neden?

- Çok kan dökmek ister.

- Kan dökmekten çekiniyor musun?

- Çinli kanı dökmekten çekinmiyorum. Ancak bu dökülecek kan yalnız Çinli kanı olmadığı için çekiniyorum.

İ-çing Katun için sarpa sardığını görüyordu. Kağan'ı kıskırtmak için şöyle dedi:

- Bir Türk Kağan'ı Türkler'in savaşta akacak kanını düşünür mü?

- Yurt korumak için olursa düşünmez. Asıgsız (faydasız) işler için olursa düşünür.

- Benim ailemin Çin'de kağan olması asıgsız mı buluyorsun? Yanılıyorsun yüce Kağan! Benim ailem Çin'de kağan olursa bir kere Çin'den toprak alacaksınız. Sonra Çin şehirlerinde Türkler ticaret yapacaklar. Sonra da Çin her yıl sana buğday, darı, kumaş yollıyacaktır.

- Sizin vereceğiniz kadar toprağı biz öz kılıcımız ile de alırız. Ticaret ise bize bir şey kazandırmıyor. Ne zaman alış veriş olsa Çinliler Türkleri kandırıp aldatıyorlar. Onun için bu işin olmaması olmasından yektir. Azıkla kumaşa gelince; bunu biz zaten her akında Çin'den kendi gücümüzle alıyoruz. Savaştan dilek, buduna kazanç getirmektir. Kazanç olmıyan yerde Türk budunun kanı akmamalıdır.

- Öyle ise bütün Çin'i alıp bu servetin hepsine birden konmak daha iyi değil mi?

- Biz bütün Çin'i alamayız.

- Neden alamazsınız? Çerileriniz bu denli korkmaz, yılmaz kişilerken, attıkları ok şaşmazken, atları yıldırım gibi koşarken siz niçin Çin'i alamıyorsunuz?

Kara Kağan sert bir kıpırdanışla Katun'a baktı. Sesini biraz daha yükselterek sordu:

- Çin'de kaç kişi vardır?

- 4.000 tümen!

- Ya bizde kaç kişi var?

- Bilmiyorum.

- Ben sana diyivereyim: 200 tümen. Batı Kağan'ında da bir o kadar kişi olduğunu saysak bütün Türk Elinde 400 tümen kişi var demektir. Demek ki ben Batı Kağanı ile birleşsem on Çinli'ye karşı ancak bir çeri çıkarabileceğim. Halbuki Batı Kağan'ı bana çerisini veremez. Onun yapacağı iş bana yağılık etmemektir. O yağılık etmeyince ben de batı sınırındaki bütün çerimi gönül rahatlığı ile oradan çekebilirim. Demek ki 20 Çinli'ye karşı ben tek çeri çıkarabileceğim. Bu kadar çeriyle Çin alınır mı? Alınır, alınır ama meydan savaşında alınır. Çin'de kaleler, duvarlar olmasa Çin'in bir ucundan girip öte ucundan çıkmak kolaydır. Fakat Çinliler yalnız meydan savaşını yapmıyorlar ki. Kalelere girip saklanıyorlar. Sonra turalım Çin'i aldık sonu ne olacak? Çin'in her köyüne şehrine birkaç Türk çerisi koysam iki göbek sonra yeryüzünde Türk kalmaz.

- Peki ama sen bana söz vermiştin.

- Ben sana Çin'e akın yapmak için söz vermiştim. Bu sözümü tutacağım!

- VI -

ONBAŞI SANÇAR

Onbaşı Sançar tarlasını ekiyordu. Toprak ıslak olduğu için kolayca kazmıştı. Yüzü, her zaman olduğu gibi asıktı. Bununla beraber Binbaşı Işbara Alp'in onbaşıları arasında en iyi hallisi o idi. Hiç kimsesi yoktu. Kimsesi olmadığı için birkaç koyunla kırsığı kendisini bol bol geçindiriyordu. Çadırında tek başına sessiz bir hayat sürer, çok konuşmasını sevmediği için de bundan sıkılmazdı. Onbaşı Kara Budak, onun dayısının oğlu idi. Koyunlarının yünlerini Kara Budağın anasına verir, o da bunu eğirdikten sonra Sançar'a yetecek kadar kumaş yapar, kalanını kendi alırdı. Sançar az konuştuğu gibi az da yerdi. Yamtar onun bu haline şaşar, Sançar'ın nasıl yaşadığına akıl erdiremezdi. Onbaşı Sançar oldukça zengindi de... Çadırında bir koç kılıçlar, yaylar, bıçaklar, sadaklar dururdu. Bunların bir kısmı babasından kalmış, bir kısmını da kendisi savaşlarda ele geçirmişti. Şimdiye kadar başı dara gelmediği için evinin eşyasından hiç birini satmamıştı. Hele kürkler o kadar çoktu ki, belki Kara Kağan'da bile bu kadar kürk yoktu. Ama genç onbaşının kaygısızlığı bundan mı ileri geliyordu? Hayır! Onun çadırında 20 kadar değerli kürk, altın kakmalı bir kılıç, gümüşten bir çamçak, bir çok değerli pusatlar olmasa da o gene böyle olacaktı. Onca on kılıçla tek kılıç birdi. Sançar arada bir kendi erlerini toplar, onlara savaş idmanları yaptırırdı. Bu idmanlarda da, savaşta olduğu gibi, yalnız kumanda ederdi. Beğendiğini öğüp beğenmediğine sövmezdi. Onbaşının beğendiği nedir, hangi şeyi yadırgar, sevinir mi, yerinir mi, yüksünür mü, bunlar belli olmazdı. Bu gün akşama kadar tarlası ile uğraşmıştı. İşini bitirip tarlaya şöyle bir göz attı. Yarına pek az iş kalmıştı. Dönecekti. Bu sırada Fu-lin görüldü. Fu-lin Çinli bir kadındı. Çin beğlerinden birinin kızı olduğunu herkese söylerdi. Onun beğ kızı olduğunu, Ötüken'de Sançar'dan başka duymayan kalmamıştı. Kocası zengin bir Çin tüccarı idi. İşini o kadar biliyordu ki bir akında çıplak denilecek bir halde tutsak olup Ötüken'e geldiği halde bile birkaç yılda burada zengin olmuştu. Ötüken Türkleri onun adını bilmezlerdi. ona yalnızca Bay Çinli derlerdi. Bay Çinli yalnız ticaretle Türkleri değil, kumarda da Çinlileri soyuyordu. Türkler alış verişte yutulduklarını pek anlamıyorlardı ama kumarda yutulan Çinliler ona diş biliyorlardı. İşte Onbaşı Sançar işini gücünü bitirip de tarlasına baktığı sırada oraya yavaşan Fu-lin bu Bay Çinlinin karısıydı. Onbaşı Sançar'ın asık yüzü Çinlileri pek korktuğu halde Fu-lin hiç çekinmeden yaklaştı. Gülerek:

- Kolay gelsin Onbaşı Sançar, ne yapıyorsun?, dedi.

Toparlama bir sayıyla günde on sözden çok konuşmayan Sançar yirmi yıllık hayatında şimdiye kadar bir Çinliye bir tek söz etmiş değildi. Pek az olmakla beraber, ara sıra kendisine söz söyleyen yahut selam veren Çinlilere de karşılık vermezdi. Onun için Fu-lin'e aldırış etmedi. Fakat kadın kolay kolay gideceğe benzemiyordu: sözünü tekrarladı:

- Kolay gelsin Onbaşı Sançar, ne yapıyorsun?

Sançar buna da cevap vermedi. Kadın, Sançar'ın oldukça yakın komşularından olduğu için onun huyunu suyunu iyice biliyordu. Onbaşı "Kolay gelsin" demesine kızmış olmalıydı. Çünkü ona göre kolay olmıyan iş yoktu. Bundan dolayı Fu-lin sözünü şöylece bir daha tekrarladı:

- Onbaşı Sançar, ne yapıyorsun?

- Görmüyor musun? Tarlaya bakıyorum.

Bu sert cevap kadını sevindirdi. Çünkü tılsım bozulmuştu. Sert de olsa cevap almıştı. Nihayet, Sançar'dan da daha yumuşak bir karşılık bekliyemezdi ya... Kadın bu sırada tarlaya girmişti. Kırılarak yeni bir soru daha sordu:

- Tarlada ne var?

- Toprak, taş, otlar, solucanlar, bir de sen!

Fu-lin hiç orali olmadı. Onbaşıya biraz daha yaklaştı:

- Sana bir şey söyleyeceğim.

- Söylemesen iyi olur.

- Neden?

- Çinli sözünden tiksiniyorum.

Kadın çok pişkin davranıyordu. Bu sözlerden alınmıyor, Onbaşı Sançar'a yaklaşıyor, sokuluyor, kırıtıp kannış(cilve) yapıyordu. Bu kadın bir Çin güzeli idi. İnce ve solgun bir yüzü vardı. Güzel kokular sürünmüştü.

- Onbaşı Sançar! Sana olan sözüm önemlidir.

Onbaşı aldırmadı. Kadın gülümsüyerek ta yanına kadar sokuldu.

- Onbaşı Sançar! Sana çok önemli bir şey söyleyeceğim. Hiç ummadığın bir şey...

Birdenbire Sançar'ın gözleri açıldı.

- Ne! Yoksa benim erlerden biri attan mı düştü?

- Yok canım! Bunda ne var ki? Daha önemli bir şey...

- Kara Kağan mı öldü?

- Hayır daha önemli!

- Ne ise tez söyle! Bana bir aylık sözü bir günde konuşturdu!

Fu-lin oynak bir hal aldı. Şaşkınlıktan taş gibi duran Onbaşının boynuna kollarını doluyarak:

- Ben sana vuruldum! Dedi.

Onbaşı büsbütün şaşırıldı:

- Bundan bana ne bel.. Sen şu diyeceğin önemli nesneyi söyle!...

Kadın sarsılarak gülüyor, başını Onbaşının göğsüne yaslıyordu:

- Söyledim ya, seni seviyorum!

- Söyliyeceğin bu muydu?

- Buydu, sevinmedin mi?..

Sançar, kendisinden sevinç bekliyen kadını bir itiş itti ki.. Fu-lin, birkaç adım geri fırlıyarak yumuşak tarlaya düştü. Düşüşten sersemlemişti.

Sançar bağırdı:

- Sen usunu mu kaçırdın be? Bir Türk çerisinin attan düşmesi, Kara Kağan'ın ölmesi önemli değil de senin bana gönül vermen önemli öyle mi? Çıldırılmışsın! Çin'e akın edip atanı, ananı, soyunu, sopunu kestiğim, malını, yurduunu yağma ettiğim için mi bana vuruldun?

Sançar geri döndü. Çadırına yöneldi. Artık gün batmıştı. Fu-lin olduğu yerde doğruldu. Kızgın yüzü yavaş yavaş değişti. Gülümser oldu. Sona dudaklarının arasından şunları mırıldandı:

- Sen de yola gelirsin Onbaşı Sançar. Ötekiler de önce senin gibiydiler, görüşürüz...

- VII -

KİNEŞ

Kurultay kurulmuştu. Kağan, Batı Kağanından gelen bitiği, okuması için Kür Şad'a uzattı. Kür Şad bitiği okuduktan sonra Kağan söze başladı:

- Türk beğleri! Ustan üstün us vardır. Ne düşünüyorsanız, gereken ne ise ortaya atın. Kınışelim. Ola ki en doğru yolu bulur ona göre iş ederiz.

Beğlerden biri söz istedi:

- Kara Kağan! Buyruk ver, söz edeyim. Diyeceklerim var, dedi.

Bu yaşlı bir beğdi. Saçına, sakalına kır düşmüştü. Alnında, yüzünde kılıç yaralarının izleri vardı. Düşünmeden söz ediyor gibi idi. Fakat yakışıklı söz söylüyor, sözünü dinletiyordu:

- Ben Batı Türk Elini iyi bilirim. Karım da oralıdır. Batılılar bizden güçlüdür. En iyi atlar orada çıkar. Batı Eli'nde açlık olmaz. Türü güzellik yemişler vardır. Onların tarlaları verimli, ormanları çoktur. Tümg Yabgu Kağan'ın sözlerini olduğu gibi kabul etmeliyiz. Eskiden Türk Elinde tek Kağan varken budunun boğazı tok, sırtı pek, yağısı azdı. El ikiye bölününce ilk iş olarak birbirine yan bakmağa başladılar. Çin'e giden Türkler daha Türklüklerini unutmadan nasıl kılıç çekmeğe başladılarsa Doğu Türk Eli ve Batı Türk Eli de, böyle giderse, birbirlerini Çinli gibi görecektir. Bana kalırsa hemen Tümg Yabgu Kağan'a elçi gönderelim. Bir andlaşma yapalım. İki kağan birbirine yağılık etmiyeceklerine and içsinler. Onlar bize at ve iyi pusat yollasınlar. Biz de onlara Çin'den aldığımız kumaşlardan yollıyalım. Olabilecek gibi ise, iki kağan savaşlarda çeri vermeğe de söz versinler.

Kara Kağan öteki beğlere baktı. Tunga Tigin söz aldı. Dedi ki:

- Tümg Yabgu Kağan bizden güçlü imiş. Güçlüler güçlülerle bağdaşmak ister. Biz de ona gücümüzü gösterelim. Elçilerini bu kış nasıl olsa burada alıkoyacağız. Yaz gelince Çin'e akın edelim. Elçiler çerimizi, gücümüzü görsünler. Ondan sonra biz de oraya kendi elçilerimizi gönderelim. Tümg Yabgu Kağan bizim de güçlü olduğumuzu görürse andlaşmayı daha çok ister. Bize güvenir. Bize asiğlar gösterir.

Bu sözlerden sonra kurultaydaki beğlerin en genci olan Kür Şad söz aldı:

- Yahşı söz ediyorsunuz. Elçilere gücümüzü gösterelim. Sonra andlaşma yapalım. İki Kağan yardımlaşsınlar. Yalnız bir nesneyi unutuyorsunuz!

Herkes birbirine bakıştı. Anlamamışlardı. Kür Şad devam etti:

- Ötüken'de Türklerin yarısı kadar Çinli olduğunu elçiler görmeyecek midir?

Kür Şad bu sorguyu sorunca ortalığa sessizlik çöktü. Ne demek istediğini gene anlamamışlardı. Kağan cevap verdi:

- Görürlerse ne çıkar? Çok tutsağımız olduğunu anlarlar.

- Hayır bunu anlamazlar. Bunlara tutsak demezler.

Bir beğ sordu:

- Ne diyorsun Kür Şad? Bu Çinliler bizim tutsaklarımız, kölelerimiz değil mi?

- Tutsaklarımızdır ama Ötüken'de aşağı yukarı Türklerle denk gibidirler. Tutsağa benzer halleri yoktur.

Kağan gene sordu:

- Kür Şad! Demek istediğini açık de. İyi anlamıyoruz.

- Demek istediğim şu: Burada Çinlilerin borusu da bizim ki kadar ötüyor. Kara Kağan tahta oturduğu gün otağının ardında döğüş oluyordu. Çinli at uşakları bir Türk çerisi ile dövüşüyorlardı. Eskiden Çinliler buna kıyışabilirler miydi? Çinliler bu gücü nereden, kimden alıyorlar? Şu Çin beği Şen-king nedir? İkide bir Katunun hatta Kağanın otağına girer, Türk beğlerine denkmiş gibi konuşur?

- Şen-king tutsak değil, konuktur.

- Konuktur ama Çinlidir. Çinli tutsakken de konukken de hep o Çinlidir. Konuk olsa bize biz çağırmadık ya. Kendi budununa yararıyan bizim işimize yarar mı? Sonra onun yoldaşı Van-zin-şan Ötüken'in her yerini dolaşiyor. Her yere girip çıkıyor. Ondan sonra da Şen-king'ke baş başa verip konuşuyor.

- O da konuktur. Gezerse ne çıkar?

- Konuksa ne diye tutsak Çinlilerle düşüp kalkıyor? Onlarla ne konuştuklarını biliyor musunuz?

- Bilip de ne olacak? Çinliler ne konuşur ki? Ya çalgı, ya kadın, ya para...

- Yalnız bu kadar değil. Bir de dalavere... Bu Çinlilerin çâşıtılık edip etmediklerini düşündünüz mü?

Beğlerle Kağan doğruldular. Hepsinin kaşları çatıldı. Kağan sordu:

- Çin beği çâşıt mı? Nasıl olur? Çin'de kendi ailesi kağan değil ki?

- Bundan ne çıkar? Ötüken'de Bozkurtlar bitip de yerine Dokuz Oğuzlar, Karluklar kağan olsa ben gene Çin'e yağı kalırdım. Benim yapacak olduğumu Çin beği neden yapmasın?

Birden ölüm sessizliği yayıldı. Kağan Kür Şad'la beğlere birer birer bakıyor, beğler gözlerini Kür Şad'dan ayırmıyorlardı. Kür Şad başını yere eğmişti. Sessizliği Tunga Tigin bozdu:

- Çinli beğ çâşıtılık ederse ne çıkar? Kılıçlarımız keskinliğini mi yitirir? Yaylarımız mı gevşer.

- Hayır bunlardan biri olmaz. Bizim sayımızı öğrenirler. Akın edeceğimiz zaman haberleri olur. Ona göre davranır, pusu kurarlar. İçimizde Çin için en korkulu kimse onu bir kolayına getirip öldürürler.

- Kür Şad! Sen bizi çocuk yerine koyuyorsun. Bu tutsaklar bizden birini nasıl öldürür? Çinli tutsağın elindeki kılıç bir Türk beğini öldürebilir mi? Ötüken'de bir Türk bağını öldürmek için bütün Çin pusata sarılmalıdır.

- Ben size Çinliler bahadırılıkla öldürürler demiyorum. Savaş alanında bir Türk beği öldürmek Çinlilere güç gelir. Ama barışta bir Türk Kağanını bile nasıl öldürdüklerini hepimiz gördünüz. Ben size kılıcı anlatmıyorum. Ağudan bahsediyorum.

Kür Şad yıldırım gibi konuşuyordu. Kağan bu sözlerden alınmıştı. Kür Şad'a soğukkanlılıkla sordu:

- Peki Kür Şad! Tüng Yabgu Kağan'a elçi göndermeden önce ne yapalım diyorsun?

- Ne mi yapalım? Bu Çinlilerin tutsak olduğunu onlara göstereyim. Çinlilerin öz başlarına tarlası olmasın. Onların koyunlarının yarısını alıp Türklere verelim. Biz gidip akında, savaşta kan döküyor, ölüyoruz. Onlar tutsak diye Ötüken'de oturup tarla sürüyor, koyun üretiyorlar. Sonra bizim Türklere alış ve iş edip, bir koyuna on tane tilki derisi alıyorlar. Sonra da bu tilki derilerini Çin'e satıp zengin oluyorlar.

- Bunların önünü almak kolaydır.

- Kolaydır ama iş bu kadarla bitmiyor. Bu Çinliler Türklerin ahlakını da bozuyor. Tutsak Çin karıları bin türlü kanniş yapıp Türk erlerini kandırıyorlar. Bizim kızlarımız böyle kanniş bilmez. Çin erkekleri nasıl kötü malları bize iyi mal diye sürüp bizi aldatıyorlarsa, Çin kadınları da kendilerini boya ile, kanniş ile sürüp türk erlerine satıyorlar. Erkekler çabuk kanar, Çin kızlarını bir şey sanıyorlar. Elma gibi al yanaklı, kumral saçlı, ışıık gibi yeşil ala gözlü, suna boylu Türk kızları dururken sarı benizli, karanlık bakışlı, sıska Çin avratlarına gönül kaptırıyorlar. Evli kadına kötü gözle bakılır mı? Türk türesinde evli kadına ilişmek ölümle biter. Biter ama artık türe de suya düştü. Çünkü evli kadınlar artık buna razı oluyorlar.

Kurultay yaman bir heyecana düştü. Kağan ve beğler ayağa fırladılar. Kağan bağırdı:

- Ne diyorsun? Evli kadınlara saldıran var da duymuyor muyuz?

- Duymuyoruz. Duyurmuyorlar. Düşümüşe girse usumuzu kaçırırdık değil mi? Evet ya!... Çinli tutsakların karıları Türk erlerini avlıyorlar. Çinliler karılarının yaptığını bilmiyor mu? Biliyor... Biliyor ama sesini çıkarmıyor. Bilakis karısını kışkırtıyor. Çünkü böylelikle akınlarda aldığımız ne kadar altın, gümüş, mal varsa hepsi Türk çadırlarından Çinli tutsakların çadırlarına taşınıyor. Çinli bu... Yabancı. Yapmaz mı? Deyin bakalım; buna ne yapacağız? Bizim türemizde bir kişi evli kadına ilişirse kadın şikayet eder, saldıran, ilişen yok edilirdi. Ya bu kadın şikayet etmezse... Türk türesi bunun için bir şey söylemiyor.

Kurultay heyecanlanmıştı. Bir beğ bağırdı:

- Kadın şikayet etmez olur mu? Böyle kadın görülmüş müdür? Ya o kadının kocası durur mu?

Kür Şad yıldırım gibi gürlüyor, fakat heyecanlanmıyordu:

- Türk kadını olursa böylesi bulunmaz. Ama Çinli karılardan çıkıyor işte!... Çünkü Çinli erkelere para, mal gerek. Onun kesesi akça ile dolmalıdır. Akçayı almak için de malını verir, her şeyini verir, daha ileri gider karısını da verir. Çin karıları Türkleri böyle soyup kocalarını zengin ediyorlar. Çinlilerin nasıl bayıldığını anladınız mı? Bakın Ötüken'de doğan Çinli çocuklar o kadar Çinli'ye benzemiyorlar. Bunu Ötüken'in havasından, suyundan mı sanıyorsunuz? Çin'deki köpek Ötüken'e gelmekle kurt olmuyor da Çinli Ötüken'e gelmekle nasıl Türk'e benziyor? Çünkü ona Türk kanı aşılanıyor. Yalnız Çinliye aşılanırsa iyi. Belki ileride Çin'de daha iyi çeri çıkar da daha tatlı savaşırız. Halbuki şimdi Türkler de Çin karısı almağa başladılar. Bizim bildiğimiz Çinli karı almak kağanlar içindir. Bunun da sebepleri vardır. Ya bu Türk erlerinin hepsi şimdi kağan mı oldular? Çinliler Türk kaniyle aşılanarak canlanır, bahadırlaşırken biz de kanımıza Çin kanı katarak soysuzlaşacak mıyız? Bu günden tezi yok. Türk erlerini baştan çıkaran Çinli avratlara sopa çekilmeli. Çinli avradın kocası bu işi biliyorsa gebertilmeli. Çinlilerin malı davarı nesi varsa yarısı alınıp Türklerle verilmeli. Çinlilerin öz başlarına tarla eyesi (sahibi) olmamalı. Türk erleri Çinli karılarla evlenmemeli. Bütün Çinlilere de göz kulak olmalı. Yoksa yayda (ilkbahar) Çine yapacağımız akını Çin sarayı şimdiden duyar.

Kağan beğlere baktı. O zamana kadar söze karışmamış olan bir beğ söz aldı.

- Kür Şad doğru söylüyor. Türk türesi yabana atılmaz. Bizim budunun da suçu yok değil. Bir kişi pusuya düşerse suç yalnız kuranın değil, biraz da pusuya düşenindir. Türk erleri Çinli avratlara aldanıp baştan çıkıyorlarsa yalnız Çin karılarına sopa atıp Çin erkeklerini öldürmekle iş bitmez. Türk türesinin tam yerine gelemsi için evli kadına ilişen bir erlerinin de başı uçurulmalı. Bizim türemiz evli kadına evli kadına ilişen bir erin başını kesmek için o kadının Türk, Çinli yahut tutsak olup olmadığına bakmıyor.

Tunga Tigin söze karışıp "Doğrudur" dedi. Kür Şad itiraz etti.

- Olmaz. O zaman Türkle Çinli bir olur. Türk türesi Türkler için yapılmıştır. Hem de bizim türemizde kadına zorla saldıranın başı kesilir. Türk erleri Çinli kadınlara zorla saldırmıyorlar ki...

Kineş uzıyacaktı. Gün batıyordu. Kağan beğlere birer birer düşüncelerini sordu. On iki beğden yarısı Kür Şad'ı tutmuştu. Kağan hangi yana geçerse sözü onlar kazanacaklardı. Kağan son sözü söyledi:

- Yay gelince Çin'e akın edip gücümüzü elçilere göstereceğiz. Çinlilerin öz başlarına tarlası olmayacak, mallarının yarısı Türklere dağıtılacak, Türkler Çin karılarıyla evlenmeyecekler. Türk erlerini ayartan Çin kadınlarına sopa atılacak, kocalarının bu işten bilgisi varsa onlar da yok edilecek... Türk türesi evli kadının budununa bakmadığı için bu kadınlara ilişen Türk erlerin de başı kesilecek.

- VIII -

YARGU

Bütün yasavullar(polis) Kağan'dan buyruk almışlardı. Geceleri Çinlilerin çadırlarına iyice göz kulak olacaklar, bu geceden işe başlayacaklardı. Evli bir Çinlinin çadırına giren Türk yakalanacak, çadırdaki Çinli kadın da onunla birlikte deliğe tıklılacaktı. Kadının kocası varsa deliğe tıklılmadan önce yasavullardan elli sopa yiyecekti. Yasavulbaşı Bağa Tarkan da bu gece vazife başında bulunacaktı.

Bağa Tarkan, yanında biri Çince bilen iki yasavul olduğu halde dolaşıyor, ara sıra Çinli çadırlarının önünde duruyordu. En ufak sese kulak veriyordu. Kağan'ın buyruğu kesin ve sertti. Zaten Bağa Tarkan da çoktandır böyle bir buyruk bekliyordu. Ötüken'de işlerin tatsız gitmesinden en çok üzülenlerin başında kendisi vardı. Onun için, her gece gün ışına kadar ortalığı gezmeği, beklemeği göze almıştı.

Gece yarısına doğru ortalık soğudu. Bağa Tarkan durmaksızın gezmekten acıkmıştı. Yasavullardan birini kırmız getirmeğe gönderdi. Kendisi de öteki yasavulla bir ağacın dibinde bekledi.

Uzaktan ağır adımlarla birisi geliyordu. Bağa Tarkan yasavula yavaşça:

- İyi bak bakalım. Tanıyacak mısınız? Dedi.

Gelen, onların oldukça yakınlarından geçti. Sağa sola baktığı yoktu. Yürüyüp kayboldu. Bağa Tarkan sordu:

- Tanıdın mı?

- Evet! Binbaşı İşbara Alp'in onbaşılardan Sançar'dır.

- Bu zaman burada ne arıyor?

- Sançar'ın işlerine akıl ermez.

Kırmız gelmişti. Dikip canlandılar. Gene gezmeğe koyuldular. Bu böylece sürüp gidiyordu. Bir aralık yasavullardan biri durdu.

- İşliyor musun Tarkan? Dedi.

Bağa Tarkan da işitmişti. Yakınlarından bir mırıltı geliyordu. Ses etmeden, gürültü çıkarmadan sesin geldiği yana doğru yürüdüler. Bu ses bir Çinlinin çadırından geliyordu. Bir kadınla bir erkek sertlikle konuşuyorlardı. Bağa Tarkan Çince bilen yasavula dinlemesi için işaret etti. Yasavul diz çöküp kulağını çadıra dayadı. Dinledi. İçerde bir kadınla bir erkek ağız kavgasına tutuşmuşlardı.

Çinli erkek soluk almadan söyleniyor, kadın ara sıra kesik sözlerle cevap veriyordu. Bağa Tarkan, yasavulu dürterek yavaşça sordu:

- Ne diyor?

- Kadına sen beceriksizsin diyor. Şu onbaşıyı kandıramadın, diyor.

Bağa Tarkan hopladı:

- Bu onbaşı da kim? Sakın Sançar olmasın?

İçerde ağız kavgası büyüyordu. Şimdi erkek susmuş, boyuna kadın söylüyordu. Yasavul kadının sözlerini Tarkan'a anlattı:

- Ben onbaşıyı çadıra kadar getirdim; daha artığını yapamadıysa suç bende mi? Diyor. Bu kadar akçayı, malı biriktirip ne yapacaksın? Diyor.

Yasavul birdenbire sustu. Kulağını çadıra daha iyi dayadı. Şimdi erkek haykırırcasına söylüyordu. Bağa Tarkan gene dürterek sordu:

- Neler söylüyor?

- Bu akçalarla malları alıp Çin'e kaçarak beğ gibi yaşıyacağım. Sen istersen burada Onbaşı Sançar'ınla kal, diyor.

Bağa Tarkan daha beklemedi. Çadırın kapısını açarak içeriye daldı. İki yasavul da ardınca girdiler. Çinlinin benzi sapsarı oldu. Bu, Ötüken'de herkesi kumarla, ticaretle soyan bay Çinli idi. Karısı güzel Fu-lin ise şaşkınlıkla Tarkan'a ve yasavullara bakıyordu. Bağa Tarkan'ın sesi gürlledi:

- Ulan it Çinli! Karını öne sürüp Türkler'i soyuyorsun değil mi?

Çinli: "Beğimiz..." diye söze başlayacak oldu. Fakat Bağa Tarkan onun sözünü kesti:

- Sus!... Sonra da Çin'e kaçacaktın, öyle mi?

Çinli titremeğe başladı. Yasavulbaşı bir daha gürlledi:

- Ben senin kötü canını tamuya (cehennem) yollatayım da ondan sonra sen istersen gene Çin'e kaç!

Sonra yasavullara dönerek bağırdı:

- Yıkın şunu yere...

Çinli zaten yıkılmak üzere idi. Yasavulun biri dokunur dokunmaz yuvarlandı. Bağa Tarkan buyurdu:

- Elli değnek vurun!

İki yasavulun kamçıları kalkıp inmeğe, Çinli bangır bangır bağırmağa başladı. Fakat bu bağırtı uzun sürmedi. Belki yirminci, belki otuzuncu sopadan sonra, yar da korku yüzünden, bay Çinli beline inen

sert bir vuruşa dayanamıyarak öldü gitti. Fu-lin pek çabuk olup biten bu işlerden o kadar şaşırılmıştı ki dili tutulmuştu. Bağa Tarkan öfke ile sordu:

- Sen de Onbaşı Sançar'ı mı baştan çıkardın?

- ...

- Neden susuyorsun? Ama Sançar'ı bir yol daha baştan çıkaramazsın. Ona pek gönül verdinse sen de öteki dünyaya gidinceye kadar bekliyeceksin.

Sonra ölü Çinliye bakarak şöyle söyledi:

- Sanki kocan acunu soydu da ne oldu? Bu akçalar ötede geçer mi, hiç ummam. Ama kocan kurnazmış. Tez geberdi de hem sopa yemekten, hem de idam olunmaktan kurtuldu.

Sonra yasavula buyurdu:

- Şu akça, altın, gümüş dolu sandıkları sırtlayın, sen de düş önüme bakalım.

Tan ağarıyordu. Bay Çinlinin biriktirdiği bütün parayı, iki yasavul omuzlayıp sırtlamışlar, götürüyorlardı. Fu-lin de Bağa Tarkan'ın ardına düşmüş, yürümekte idi. Zangır zangır titriyordu. Çünkü nereye ve ne için gittiğini bilmiyordu.

Yasavulbaşı, sandıkları bir emin yere yerleştirip Fu-lin'i deliğe tıktıktan sonra iki yasavulu aldı. Onbaşı Sançar'ın çadırına yöneldi. Sançar çok erkenden kalkardı. O gün, erlerine savaş idamanı yaptıracaktı. Kımızı dikmiş kılıcını kuşanmıştı. Birdenbire dışarıda ayak sesleri duyuldu. Sonra kapı açılarak bir yasavul gözüksü:

- Onbaşı Sançar, dışarı gel! Dedi

Sançar zaten çıkıyordu. Çıkıp da Bağa Tarkan'ın asık yüzünü görünce hiç irkilmedi. Diz yere vurarak Tarkan'ı selâmladı.

Bağa Tarkan sordu:

- Onbaşı Sançar! Bu gece nerede idin?

Sançar her zamanki asık yüzü ile Tarkan'a baktı. Cevap vermedi. Bağa Tarkan, Onbaşı Sançar'ın huyunu hiç bilmiyordu, kızarak bağırdı:

- Sana soruyorum! Bu gece nerede idin?

- Sana ne be! Ne diye soruyorsun?

- Ben yasavulbaşıyım. Yasak olan yerlere gidip gitmediğini anlamak için sorarım.

- Ötüken'de yasak yer olur mu be?

- Olur.

- Ben bilmiyorum.

- Söylemeyecek misin?

- Hayır!

- Yıkın şunu yere. Elli değnek vurun!

İki yasavul Sançar'ı yere yıktılar. Kamçılarını hızla kaldırıp indirmeğe başladılar. Sançar hiç oralı değildi. Neden dayak yediğini anlamıyor, zahmet edip sormağa da lüzum görmüyor, yalnız karşısında Yasavulbaşyı gördüğü için sesini çıkarmıyordu. Elli değnek bitince Sançar ayağa kalktı:

- "Bu günkü idman için iyi tımar oldu" dedi.

Bağa Tarkan'ın öfkesi artıyordu. Sançar'ı şaşkırtmak için bağırdı:

- Sen istediğin kadar sakla. Ben senin bu gece nerede olduğunu biliyorum.

- Biliyorsan ne diye soruyorsun?

- Sen bu gece Bay Çinlinin çadırında değil miydin?

Sançar'ın gözleri açıldı:

- Ne? Ne? Ulan sen çıldırdın mı? Düş mü görüyorsun?

Bağa Tarkan yasavullara bağırdı:

- Söylemek istemiyor. Tutun şunu. Fu-lin'in yanına tıkın!

Yasavullar davrandılar. Fakar Fu-lin sözünü işitince çılgına dönen onbaşı, kılıcını çekerek bağırdı:

- Davranmayın! Deşerim ha!

- Karşı mı geliyorsun?

Artık iş işten geçmişti. İki yasavul ve Bağa Tarkan kılıç çekerek Sançar'a yürüyorlardı. Dövüş pek kanlı olacaktı. Fakat olmadı. Çünkü yıldırım gibi bir ses:

- "Onbaşı Sançar!" diye bağırması, Sançar da kılıç indirerek ve dikleşerek:

- "Buyur!" diye cevap vermişti. Bu Binbaşı İşvara Alp'ti.

İşbara Alp bağırdı:

- Onbaşı Sançar! Kılıcını kınına sok!

Bir şakırtı işitildi. Kılıç kınına girmişti. Sonra İşbara Alp, Bağa Tarkan'a dönerek sordu:

- Bağa Tarkan! Onbaşyı alıp götürmek mi dilersin?

- Evet.

Binbaşı, yeniden Sançar'a buyurdu:

- Onbaşı Sançar! Kılıcını çadırına koy. Bağa Tarkan'la git!

Sançar diz yere vurarak cevap verdi:

- Buyruk senindir!

***

Gün doğduktan biraz sonra yargu kuruldu. Dokuz yargucu, kalın keçelerle süslenen yerlerine oturdular. Yasavulbaşı Bağa Tarkan iki yasavulu ile birlikte yargucuların karşısına geçti. Budun, bu gün yargu olacağını duyduğundan alanı çepeçevre kuşatmışlardı. Baş yargucu, Bağa Tarkan'a yüz çevirerek söze başladı:

- Bağa Tarkan! Gördüklerini, yaptıklarını anlat!

Yasavulbaşı, gece olup biteni kısaca anlattı. Baş yargucu buyurdu:

- Çinli kadını getirin!

İki yasavuldan biri koşarak gitti. Fu-lin'i yargucuların karşısına getirdi. Fu-lin bu birikmiş insanları, çatık yüzlü yargucuları görünce korktu, titremeğe başladı. Baş yargucu hemen sorguyu açtı:

- Adın ne?

- Fu-lin.

- Evli olduğun halde bir Türk onbaşısını ne diye ayarttın?

Yüzlerce Ötükenlinin yakıcı bakışları Fu-lin'in üstünde toplanmıştı. Kendisini hemen orada öldürecekler sanıyor, ayakta güçlüğüle durabiliyordu. Yargucuların cevap bekliyen korkunç bakışları karşısında titriyerek:

- "Kocam öyle söylemişti" diyebildi.

- Senin kocan bu denli namussuz kişi mi idi?

- Hayır! Namuslu idi amma...

- Ne? Namuslu idi de seni ne diye kötü yola kışkırtıyordu?

- Kocam çok para biriktirmek istiyordu. Akçası olanlara beni saldırıyordu. Onlar da kanıp akçalarını veriyorlardı.

- Kocanın ne kadar akçası vardı?

- Bilmiyorum.

- Bağa Tarkan! Bu kadının kocasında ne kadar akęa buldunuz?
- İki yasavulla yalnız altınları sayabildik. Altı bin akęa ęıktı. Gümüşler dahi bir o kadar var.
- Bu kadar akęa kağanda bile yoktur. Kocan bu akęaları niçin topluyordu?
- ęin'e kaçıp beğ gibi yaşamak için.
- ęin'e nasıl kağacaktınız?
- Bilmiyorum.
- Onbaşıdan önce kaç kişi ayarttın?
- Beğ...
- Kimdir bunlar? Adları nedir?
- Bilmiyorum.
- Adını bilmeden nice ayartıyordun?
- Kocam bana onları gösteriyordu. Ben de artlarına düşüyordum.
- Bak bakalım şu yiğına, içinde onlardan kimse var mı?

Fu-lin alanı çevreliyen yiğına baktı. Kendisine sert sert bakan bir çok kimselerin hepsi birbirine benziyor gibi idi. Zaten bu kargaşalıkta, bu kötü anda bildiklerini tanımayacak bir durumda idi. Baş yargucu sordu:

- Bunların arasında ayarttığın kişilerden kimse var mı?
- Yok.

Baş yargucu dördü sağında, dördü solunda oturan öteki yarguculara bakarak sordu:

- Bunun cezasını verelim. Bağa Tarkan buna elli değnek vursub.

Yarguculardan biri itiraz etti:

- Elli değnek bu artık kariya çoktur. Elli değneğe bunun kocası dayanamamış. Kocasının dayanamadığına karısı nice dayansın? Buna on değnek yetişir.
- Doğru!
- Doğru!
- Doğru!

- On değnek buna azdır. On değnek Şimdi vurulsun. Değneklerin acısı geçince birkaç gün sonra yeniden on değnek vurulsun.

- Bu daha doğru.

- Evet!

Bu düşünce kabul olundu. Baş yargucu, Fu-lin'e bakarak son sözlerini söyledi:

- Sana on değnek vurulacak. Bununla usun başına gelir. On günde değneklerin beresi geçer, o zaman on değnek daha yiyeceksin. Bu da kulağına küpe olur. Bundan sonra kimseyi ayartmağa kalkmazsın. Bir daha karşımıza gelersen göreceğin ceza ölümdür.

Bağa Tarkan'ın iki işareti üzerine iki yasavul Fu-lin'i götürüp Onbaşı Saņar'ı getirdiler. Baş yargucu sordu:

- Onbaşı Saņar! Türk tresince evli kadına iliŐilemiyeceęini bilir misin?

- Bilirim.

- Bilirsin de ne diye iliŐirsin?

- Ben kimseye iliŐmedim.

- Saklıyor musun?

- Hayır!

- Öyleyse doruyu söyle.

- Doğrusu bu: Çinli kariya iliŐmedim.

- Bağa Tarkan geceleyin seni dışarıda görmüş.

- Bundan Bağa Tarkan'a ne? Ben geceleyin istediğim yerde gezerim.

- Ama Çinlinin adırı yakınından geliyormuŐsun.

- inlinin adırı nerede bilmiyorum ki, uzak mı, yakın mı geçtiğimi bileyim.

- Gece yarısı dışarıda ne arıyordun?

- Tarlada bıçağımı dŐrmŐtm. Onu almağa gittim.

- Gece yarısı bıçağını ne diye almağa gittin? Gün doğunca gidemez miydin?

- Geceleyin uykum kaçmıŐtı.

- Uykun neden kaçtı?

- Öfkeden...

- Kime öfkelenedin?

- Çinli karıya...

- Neden öfkelenedin?

- Akşam bana sırnaştı, öfkelenirdi.

- Anlat, nasıl oldu?

- Gün batarken tarlaya geldi. Sana çok önemli sözüm var dedi. Ben de meraklandım. Kara Kağan öldü sandım. Tez söyle nedir, dedim. Geldi, bana sarmaş dolaş oldu. Sana vuruldum, dedi. İttim yuvarlandı. Bana sürünürken bıçak kınından çıkıp düşmüş. Gece uykum kaşınca onu almağa gittim.

Onbaşı Sançar'ın bu sözleri üzerine baş yargucu duraksadı. Sançar'ın sözlerine inanmış gibi idi. Sağındaki, solundaki yarguculara baktı. Onlardan biri Sançar'a sordu:

- Bu sırada Çinlinin çadırına girmedi mi?

- Ne söz anlamaz kişilersiniz be! Girmedim diyorum.

- Onbaşı! Dikbaşlılık etme. Yasavullar çadırda konuşan Çinli ile karısını dinlemişler. Bunlar çadıra giren onbaşidan bahsediyorlarmış.

- Ötüken'de Sançar'dan başka onbaşı yok mu?

Bu cevap üzerine bütün yargucuların içine kuşku girdi. Baş yargucu, Bağa Tarkan'a sordu:

- Bağa Tarkan! Çinliler, çadıra giren onbaşının Sançar olduğunu söylüyorlar mıydı?

- Çadıra giren onbaşının adını söylemiyorlardı ama bay Çinli karısına Çin'e kaçacağını söylüyordu. Sen gelmezsen Onbaşı Sançar'ınla kal diyordu. Bu sözlerden ben çadırına girenin Sançar olduğunu kestirdim.

Baş yargucu, Sançar'a sordu:

- Gördün mü?

- Benim bir şey gördüğüm yok. Çadıra giren onbaşının kim olduğunu bir yol da Çinli karıya sorsanız...

- Bağa Tarkan! Çinli kadını getirin.

Yasavulun biri seğirtti. Çinli güzelini getirdi. Baş yargucu sordu:

- Fu-lin! Yasavullar dün gece kocanın sana "Çin'e gelmezsen Sançarınla burada kal" dediğini işitmişler. Onbaşı Sançar senin çadırına girmediğini söylüyor. Bu, Onbaşı Sançar mıydı? Yoksa başka bir onbaşı mıydı?

Fu-lin yargucuların önüne getirilirken yine titremeğe başlamıştı. Kendisine : "Bir daha karşımıza çıkarsan göreceğin ceza ölüm olur" dememişler miydi? Aradan pek az zaman geçtiği, Fu-lin bu müddet içinde delikte kapalı olup hiçbir suç işlemediği halde yargucuların karşısına yine çıkmaktan ödü patlamıştı. Baş yargucunun sorusu onu canlandırdı. Kendisine ölüm olmadığını anlayınca titremesi geçti. Onbaşı Sançar'ın yüzüne baktı. Asık yüzlü Sançar da ona bakıyor, hem de öğrenerek bakıyordu.

Fu-lin bir ara düşünür gibi oldu. Yargucular susuyorlardı. Budunda çıt yoktu. Çin güzeli bu işin sonucu kendi sözlerinde olduğunu anlamıştı. Sançar, Fu-lin'in sustuğunu görünce kızarak bağırdı:

- Alçak karı söylesene! Dün gece senin çadırına giren kimdi?

Fu-lin'in gözleri süzüldü. Demin korkudan titrerken sararan benzi şimdi öfke ile kızarmıştı. Yarguculara döndü:

- "Dün gece çadırıma gelen Sançar'dı" dedi.

Sançar, öfkeyle kaldırdığı yumruğunu, iri bir topuz gibi Çinli kadının yüzüne indirerek bağırdı:

- Yalan!

Fu-lin, bir çok dişi ağzına dökülmüş, yüzü gözü kan içinde kalmış bir durumda yere yuvarlanmış, bayılmıştı.

Baş yargucu, Sançar'ın bu işine kızmıştı:

- Neden yalan olsun?

- Ne bileyim? Onu sen bil!

- Onbaşı Sançar! Başın gidecek, doğrusunu söyle de Tanrı'ya yalanla varma!

- Yalan diyorum be! Onbaşı Sançar'a inanmayıp da bu Çinli karıya mı inanıyorsun?

Tam bu sırada alanı çevreleyen budun arasında bir dalgalanma oldu. Koca börklü, uzun boylu, yoksul giyimli bir genç budunu yarararak yargucuların karşısına dikildi:

- "Sançar doğru söylüyor. Dün gece bu Çinli karının yanında olan bendim" dedi. Bütün Ötükenlilerin gözleri bu bahadırda birleşti. Tanıyanlar adını mırıldandılar:

- Karabudak!

Baş yargucu sordu:

- Sen kimsin?

- Binbaşı Işbara Alp'in onbaşılardan Karabudağ'ım.
- Bu kadının evli olduğunu biliyor mu idin?
- Biliyordum.
- Ne diye çadırına girdin?
- Beni çağırıldı.
- Girmeseydin.
- Kannış yapıp beni aldadı.
- Çadırda kocası yok mu idi?
- Yoktu.
- Seni çadırına almasına karşılık senden ne aldı?
- Benden akça istedi. Bir gümüş akçam vardı. Verdim.
- Sana başka bir şey dedi mi?
- Dedi: "yarın gece gene gel" dedi.
- Gene verecek akçayı nerden bulacaktın?
- Çin'den yağmaladığım bir gümüş bıçağım var; onu verecektim.
- Sen evli misin?
- Hayır.
- Kaç yaşındasın?
- Yirmi.
- Yaşın geçmiş. Ne diye evlenmedin?
- Binbaşı Işbara Alp'in büyük kızı Almila'yı istedim. Sende gönlüm yok, dedi. Onbaşı Sülemiş'in singilini (kız kardeş) istedim. Sen yoksulsun dedi.
- Doğru mu? Yoksul musun?
- Evet.
- Acunda kimin, neyin var?
- Karımış (ihtiyarlamış) bir anam var. Yedi kardeşim var. Dört kısrağımla iki koyunum var.

- Tarlan yok mu?

- Vardı sattım.

- Kime sattın?

- Çinlinin birine.

- Neden sattın?

- Singilimi gelin ettim. Ona kalın (çeyiz) yaptım.

- Cezan nedir biliyor musun?

- Biliyorum.

- Evli bir kadına iliştiğin için Türk türesince, Kara Kağan buyruğunca idam edileceksin.

- Tasa değil! Tanrı beni bağışlar.

- Bir diyeceğin var mı?

- Var; anama, kardeşlerime Sançar baksın.

- İşittin mi Sançar?

- Sağır değilim, işittim.

Baş yargucu yerinden kalktı:

- "Bunu Kara Kağan'a bildirmeğe gidiyorum. Son söz yine onundur" dedi.

Ortalığa bir sıkıntı çöktü. Baş yargucu Kağanın otağına girmişti. Kağan ve beğler orada idi. Yargucu yere diz vurdu:

- "Yüce Kağan! Suçlu anlaşıldı; bu Onbaşı Karabudak'tır. Kadının yanına gittiğini, evli olduğunu bildiğini söyledi. Türelimizce idam kararı verdik. Son söz gene senindir" dedi.

- Bu Onbaşı Karabudak kimdir?

- Binbaşı Işbara Alp'in onbaşılarından yağız bir erdir.

Kağan düşündü. Kür Şad bu düşünüşü kolluyormuş gibi söze başladı:

- Yüce Kağan! Buyruk ver, bu onbaşıya başka bir ceza kessinler.

- Olur mu? Türeye baş eğmek gerek değil mi?

- Onbaşının ölümü türeye uygun olmayacaktır.

- Niçin?

Kür Şad baş yargucuya döndü:

- Yargucu, Onbaşı Karabudak Çinli karıya zorla mı ilişmiş?

- Hayır, kadın kendisi çağırılmış!

Kür Şad, Kağan'a döndü:

- Yüce Kağan! Görüyorsun ki ortada bizim türemize uyar nesne yok. Onbaşı, kadına saldırsaydı o zaman cezası ölümdü.

- Onbaşının yaptığı bu iş türenin başka hiçbir yerine uymuyor.

- Biz şu kötü Çinliler için bir onbaşımızı öldürürsek budun bize kızar, bizden soğur.

- Türe önünde budun düşünülmez.

Kağan beğlere döndü:

- Beğler! Yargucunun verdiği karar doğru mudur?

Beğler: "Doğrudur" diyerek karara iştirak ettiler. Kür şad tek kalmıştı.

***

Baş yargucu yerine geldiği zaman alandaki ölüm sessizliği bozulmamıştı. Baş yargucu, Karabudağ'a son sözlerini söyledi:

- Onbaşı Karabudak! Kağan yarguyu doğru buldu. Türk türesini bozduğun için öleceksin.

Karabudak'la Sançar bakıştılar. Sonra yüzlerini yere eğdiler. Yasavulbaşı, Onbaşı Karabudağ'ın karşısına gelip durdu:

- Onbaşı Karabudak! Kılıç mı, ok mu?

- Ok.

Genç onbaşı okla ölmek istediğini bildiriyordu. Yasavullar iki yanına girerek Karabudağ'ı götürdüler. Beride, bir ağacın dibinde Karabudak oka tutulacaktı. Binbaşı İşbara Alp'in bütün onbaşıları, Karabudağ'ın savaş yoldaşları koşarak çıkagelmişlerdi. İlk gelen Pars oldu:

- Karabudak! Seni yitiriyor muyuz?

- Görünmez belâ. Bir suç işledim.

Arkadan Onbaşı Sülemiş yetişti:

- "Karabudak! Kızkardeşim seninle evlenmeğe razı olmuştu. Yazık!" diye bağırdı. Karabudak acı acı güldü.

Onbaşı Yamtar, Karabudağ'ın boynuna sarıldı:

- "Yazık yiğidim sana! Şu acunda daha kaç çamçak kıımız içmiştin ki..." diye ağladı.

Onbaşı Üç Oğul, Karabudağ'ın omzuna vurdu:

- "Yoldaşım! Kızkardeşini bana verir misin? Ona baktıkça seni anarım. Oğlum olursa adını Karabudak koyarım" dedi.

- Veririm. Anama söyle. Artık kalın isteme. Yoksulluğumu bilirsin.

Onbaşı Arık Buka hiçbir şey söylemedi. Yalnız Karabudağ'ın boynuna sarıldı.

Onbaşı Gök Börü Ötüken'in bu en öfkeli, deli onbaşısı bağırdı:

- Söyle Karabudak! Kim sebep oldu? Tanrı tanık olsun onu tepelemeden kılıcımı kınına sokmam.

- Sebep olan yok arkadaş! Sebep ben kendimim...

Sançar biraz kıyıda duruyordu. Arkadaşına yaklaşmamıştı. Hem de akraba idiler. Karabudak çağırdı:

- Sançar! Bana bir avunç (teselli) vermiyecek misin? Senin diyecek sözün yok mu?

Sançar ağır ağır yaklaştı:

- "Karabudak! Beni kendine borçlu bırakarak gidiyorsun. Benim kimseye borcum yoktu. Bu kötü!" dedi.

Biraz sonra yasavul okçular geldi. Bağa Tarkan:

- "Haydi yiğitler. Çağ geldi. Savulun" dedi. Onbaşılar geri çekilirken Karabudak seslendi:

- Binbaşuya söyleyin: Dirliğimce başka suç işlemedim.

Yasavulbaşı sordu:

- Onbaşı Karabudak! Gözlerini bağlıyalım mı?

- Onbaşı Karabudağ'ı göğsüne saplanacak on oktan korkar mı sandın?

Yasavullar Karabudak'tan yirmi adım uzakta idiler. Beşi diz çökmüştü. Beşi onların ardında ayakta duruyordu. Bağa Tarkan buyurdu:

- Ok çek!

On yasavul sadaklarından birer ok çekerek kirişlere yerleştirdiler. Bağa Tarkan gene buyurdu:

- Gezle!

Yaylar gerildi ve Karabudağ'ın göğsüne çevrildi.

Son kumanda ymandı:

- Okla!...

Keskin, vınlayıcı bir ses, bir rüzgar sesi işitildi. On ok uçarak Karabudağ'ın göğsünü buldu. Genç onbaşının göğsü oklarla yalaşarak kardeş olmuştu.

Karabudak ilk önce sarsıldı. Sonra öne doğru sendeliyerek üç adım attı. Yavaş yavaş dizleri üstüne çöktü. Yüzünü, Tanrı ile konuşmak ister gibi, göğe çevirdi. Bir şey söyleyecekmiş gibi ellerini yukarı kaldırdı. Sonra iri bir ağaç gibi yere devrilip kaldı. Toprak bir anda kızıl kana boyandı. Tam bu sırada doludizgin bir atının geldiği görüldü. Binbaşı Işbara Alp dörtmala gelmiş, fakat yetişememişti. Karabudağ'ı yerde görünce kaşlarını çattı. Yere atlayıp yanına koştu. Onbaşının başını koluna yaslıyarak kaldırdı. Alnından öptü:

- "Yiğit onbaşydı. Tanrı yargılasın" dedi. Diz yere vurup kendisini selâmlıyan onbaşılarna bakmadan gene atına atlıyarak dörtmala uzaklaştı.

O zaman onbaşılar Karabudağ'ın ölüsüne yaklaştılar. Göğsündeki oklardan birer tane çektiler. Çekilen okların yerinden genç onbaşının kanı şurluyordu (fışkırıyordu). Pars, kırmız çamçağını çıkardı. Karabudağ'ın kanından içine biraz akıttı. Sonra bıçağını çıkararak kendi bileğini kesti. Kendi kanından da damlattı. Öteki onbaşılar da öyle yaptılar. Yalnız Üç Oğul yanaşmadı. Pars sordu:

- Sen gelmiyor musun?

- Ben sizinle kan kardeşi olamam. Karabudağ'ın singilini alacağım.

Onbaşılar kırmızdan birer yudum içtikten sonra kalanını toprağa serptiler:

- "Gök tanık olsun. Yer tanık olsun. Ağaç tanık olsun. Su tanık olsun. And içtik. Anda (kankardeş) olduk. Kankardeşiyiz" dediler.

Onbaşı Üç Oğul onlara baktı. Kanı kaynamış, onlarla birlik bulunmak istemişti. Fakat Karabudak'la kan kardeşi olursa Karabudağ'ın kızkardeşini alamazdı. Halbuki Karabudağ'a söz vermişti: Onun kızkardeşini alacaktı. Altı onbaşı, ölen arkadaşlarıyla ve birbirleriyle kan kardeşliği antlaşması yaparken, onbaşı Üç Oğul elinde Karabudağ'ın bağından çekilip çıkarılmış kanlı ok olduğu halde, gözleri yaşlı, bağı yanık, içi bunlu obasına doğru gidiyordu.

- IX -

ÇALIK

"Açın üzerine dokuz yorgan örtsele uyuyamaz" sözünü Çalık çok iyi anlamıştı. Son yiyeceklerini anasıyla karısına ve üç çocuğuna verip kendi aç yattığı için bütün gece üşümüş, uyuyamamıştı. Bir gün önceden de ağzına bir şey koymamıştı. Bu kış işler düzeninde gitmiyordu.

Çalık, erken davranıp da bir geyik, hiç olmazsa bir tavşan avlamazsa işin nereye varacağını bildiği için çok erkenden kalkarak dağa yöneldi. Bir tavşan avlıyabilmek için sadağındaki otuz oku harcamaya razı idi. Atını sürerken karanlıklar arasında bazı gölgeler görür gibi oldu. Bakışlarını keskinleştirdi: Kendisi gibi bir çok atlılar da avlanmak için dağa, ormana gidiyorlardı. Canı sıkıldı. Atını mahmuzladı. Dağa vardığı sırada gün ışımıştı. Çalık bir de bakıp dağda yüzlerce atlıyı görünce apıştı: "Burada tavşandan çok kişi var" dedi. Demek ki dün gece aç yatan yalnız kendisi değildi. Bunu düşününce sevindi. Elle gelen düğün bayram, diye düşündü. Av aramağa koyuldu.

Dağda birleşip sürek avı yapanlar vardı. Bağırıp tavşanları, sığınları ürkütüyorlar, sonra ardından dört nala at sürerek okuyorlardı. Bir geyik vuranlar daha çok durmuyorlar, geyiği paylaşarak dönüyorlardı. Fakat burası o kadar kalabalıktı bir tavşan, hele bir geyik avlamak her kulun başına konan devlet değildi.

Çalık üç defa ok fırlattığı halde bir şey vuramamıştı. Açlıktan elleri titreyip gözü karardığı için iyi gezleyemiyordu.

Vakit öğleye yaklaştığı halde daha iyi bir av yakalamıyan Çalığın birden gözleri parladı. İşte birkaç yüz adım ilerde iri bir tavşan, karşığı düzlüğün bittiği yere doğru kaçıyor. Çalık da, düzlük bitmeden hayvanı vurmazsa elden kaçıracağını anladığı için yaman bir hızla at sürüyordu. Tavşan düzlüğün sonuna yaklaşmış, arada yüz adım kadar bir açıklık kalmıştı ki, Çalık okunu fırlattı. Bir anda tavşanın tepetaklak sıçrayıp düştüğünü gördü. Almak için yaklaştı. Fakat hayvanın yanına varınca o kadar şaşırıldı ki, az kalsın atından aşağı yuvarlanacaktı. Çünkü tavşanın gövdesine iki ok saplanmıştı. Çalık, attığı okun tavşana nasıl iki ok olarak saplandığını düşünürken biri soldan, biri de karşıdan, düzlüğün bittiği yerden olmak üzere iki atlının çıkageldiğini gördü. Üç atlı tavşanın önünde karşı karşıya durarak bakıştılar. Çalık işi kavramıştı. İki atlıya sordu:

- Okun birini ben attım. Ötekini hanginiz attınız?

Atlılardan biri cevap verdi:

- Okun birini ben attım.

- Öyleyse tavşan ikimizindir. Bölüşürüz.

Fakat üçüncü atlı Çalığa şöyle dedi:

- Tavşanda senin payın yoktur. Tavşan ikimizin.

- Neden?

- Tavşana degen ikinci ok benimdir.

Çalık duraksadı:

- Tavşanı ben de vurdum. Benim payımda olmalı.

- Tavşanda iki ok var. Tavşan vuranlarıdır.

Anlaşıyordu ki tavşana üç atlı da ok atmışlardı. Fakat bu oklardan ikisi tavşana değmişti. Vuranların bu üç kişiden hangisi olduğu belli değildi.

Atlılardan biri sadağından birkaç ok çıkardı. Çalığa ve ötekine göstererek şöyle dedi:

- Benim oklarımda ikişer çentik vardı. Tavşanda iki çentikli ok varsa yarısı benimdir.

Çalık da sadağından oklarını çıkararak gösterdi:

- Benim damgam çatışmış iki çizgidir.

Öteki atlı ok çıkarmadı:

- "Benim oklarımda damga yoktur" dedi.

Üçü de atlarından indiler. Tavşana saplanan iki oku çıkardılar. Birisi:

- "İşten benim okum. Üstünde iki çentik var" diye gösterdi.

İkinci oku eline almış olan Çalık kendi damgasını arıyordu. Çalığın gözleri kararırmağa başlamıştı. Oku öteki atlıya uzattı:

- Bak şuna hele, iyi bak, dedi; benim aklıktan gözlerim kararıyor da göremiyorum. Benim damgamı görüyorsunuz?

Atlı oka iyice baktı:

- "Bunda senin damgan yok. Bu benim okumdur" diye cevap verdi.

İki atlı tavşanı kesip yüzüp paylaştılar. Sonra atlarına atlıyarak uzaklaştılar.

***

Çalık afallamıştı. Tavşanı kendisi vurduğunu sanıyordu. Bu iki atlı da nereden çıkmışlardı? Gözleri tavşanın vurulduğu yere takılı beklerken bir atlı sökün etti. Çalığa seslendi:

- Okunu mu arıyorsun? Şurada...

Çalık atlının gösterdiği yere bakınca utancından kızardı. Çünkü kendi oku tavşandan yirmi adım beriye düşmüştü. Toprağa saplanmış olan oku çekip çıkardı. Üzerinde kendi damgasını gördü.

Durmağa gelmezdi. Atına atladı. Gene av gözlemeğe başladı. Bir aralık gözleri ileri çevrildi. Baktı: Uzakta iki kişi at üzerinde kılıçla vuruşuyorlardı. Çalık vuruşu görünce avı, açlığı unuttu. Dövüşenlere doğru atı mahmuzladı. İki er yalnız kılıçla çarpışıp duruyordu. Çalık bunlardan birini tanıır gibi oluyordu. Kendi kendine:

- "Belki benim tanışlardan biridir. Ona bir kötülük gelmesin. Şunları ayırayım" diye düşündü. Kılıcını çekerek ikisinin arasına girdi. Atını şahlandırarak bağırdı:

- Ulan alık mısınız be? Ne dövüşüp duruyorsunuz? Galiba toksunuz da av avlıyacak yerde buraya gelmiş keyfediyorsunuz!

Atlılar ayrıldılar. İkisi de yaralıydı. Biri cevap verdi:

- Tavşan benimdi. Bu, ben vurdum diye almak diliyor. Kor muyum?

Öteki atlı haykırdı:

- Hayır! Tavşan benimdir ben vurdum.

İkisi de yerdeki tavşanı önce kendilerinin vurduğunu öne sürerek almak istiyorlardı. Bu yüzden iş dövüşe varmıştı. Çalık araya girdi:

- Tanrı böyle istemiş. İkinizin oku da vurmuş. Ne dövüyorsunuz? Ben demin alığın birini gördüm. Attığı ok tavşandan yirmi adım uzağa düşmüştü. Gene tavşanı almak istiyordu. Siz ise uslu kişilersiniz. Bu size yakışmaz. Ben size tavşanı üleştirivereyim!

Çalık yere sıçradı. Tavşanı yüzdü. İki denk parçaya ayırarak atlılara verdi. Atlılar birer "sağ ol" dedikten sonra çekip uzaklaştılar. Çalık bir zaman arkalarından baktı. Sonra elini dizine vurarak bağırdı:

- Tuuh! Albız alsın. Ben bunlardan kendime biraz et istiyecektim.

Çalık, dövüşü seyrederken unuttuğu açlığını gene hatırladı. Atını sürdü. Ormanın kıyı dönemecini dönünce durdu. Yerde okla vurulmuş bir tavşan yatıyordu. Çalık vurulup da eyesi çıkmıyan avı görünce şaşaladı. Deminki dövüşe göre bu tok gözlünün kim olabileceğini düşündü. Fakat bu düşüncesi uzun sürmedi. Çalık, Onbaşı Sançar'ı tanıdı:

- "Onbaşı Sançar! Bu tavşanı sen mi vurdun?" diye sordu. Onbaşı azarlar gibi cevap verdi:

- Ben vurdum. İstersen al!

Çalık, onbaşının bu hediyeyi nereden aklına eserek verdiğini düşünmedi. Bir sıçrayışla yere atladı. Tavşanı aldı. Sonra onbaşıya dönerek:

- "Sağ ol onbaşı. İki gündür bir nesne yemedim. Bu da olmasaydı açlıktan geberecektim" dedi. Onbaşı asık yüzü ile sordu:

- İki gündür nesne yemedin mi?

- Yemedim ya.

- Neden yemedin?

- Yiyecek bulamadım.

- Yiyecek bulunmaz olur mu be? Al şunu iç!

Onbaşı Sançar kırmız çamçağını Çalığa uzattı. Çalık yarım çamçak kırmızı bir dikişte bitirerek çamçağı geri verirken:

- "Sağ ol onbaşı!" diye bağırdı. Çalığın gücü yerine gelmişti. Onbaşı Sançar atını sürerek uzaklaştı. Çalık, sevinçten bayağı esrik olmuştu. Artık eve giderek bu tavşanı kızartıp yemekten özge yol kalmıyordu.

Bayıra gelirken birdenbire durdu. Onbaşı Yamtar'la karşılaşmıştı. Yamtar'ın da elinde iri bir tavşan vardı. Çalık:

- "Onbaşı! İyi av avlamışsın" dedi. Yamtar somurtarak cevap verdi:

- neresi iyi be? Bu tavşan benim dişimin kovuğunu doldurmaz. Ya evdeki kalabalık ne yiyecek?

Yamtar, Çalığın tavşanına gözlerini dikerek sordu:

- Senin tavşanın yarısını bana satar mısın?

- Ne verirsin?

- Yazın Çin'e akın ettiğimiz zaman sana bir dana yahut üç koyun veririm.

- Verirsin ama beni o zaman bulamazsın.

- Neden?

- O zamana değin ben açlıktan ölürüm.

Yamtar'ın canı sıkıldı. Birdenbire Çalığa şöyle dedi:

- Tavşanına benimle güreş tutar mısın?

Çalık bir düşündü. Eve bir tavşan yerine iki tavşanla dönmek çok güzel olacaktı. Sevinerek cevap verdi:

- Tutuşalım!

Yamtar'la Çalık attan inerek kılıç ve sadaklarını çıkardılar. Tutuştular. Vakit öğle idi. Yamtar daha iriyarı idi ama Çalık biraz önce içtiği yarım çamçak kımıza güveniyordu.

Tavşanlar yerde yatıyor, iki güreşçinin de kendilerinden daha tok olmyan atları gezinerek otluyorlardı.

Çalık, güreş başlar başlamaz saldırarak Yamtar'ı yere vurmak istedi. İstedi ama çam kütüğüne benzeyen Yamtar öyle kolay kolay devrilmiyordu. Çalığın attığı yaman bir çelme boşa gitmişti. Çalık bir ağaca çelme atmış gibi bacağı acıyarak kendisini sırtüstü düşmekten güç kurtarmıştı.

Çalık, uzun zaman uğraşınca yoruldu ve yeniden acıktı. Bu kadar didinmeye Onbaşı Sançar'ın yarım çamçak kımızı dayanamamıştı. Şimdi saldırmak sırası Yamtar'a geliyordu. Artık ayakta güreşemiyorlardı. Yamtar, Çalığı belinden kavriyerek yere çalmıştı. Öyle yaman çalmıştı ki kendisi de yere yuvarlanmıştı. Birbirlerine sarmaş dolaş olmuşlardı. Kimin altta, kimin üstte olduğu belli olmuyordu. Çalık kalkamazsa yenileceğini anladı. Silkindi, kalktı. İki güreşçi karşılıklı bakıştılar. Girişmeğe kıyışamıyarak birbirlerinin çevresinde döndüler. Sonra birdenbire kızışarak gene kapiştılar. Yorgun oldukları için oyunla güreş kazanmak istiyorlardı. Yorgun oldukları için oyunla güreş kazanmak istiyorlardı. İki usta güreşçi şimdi pek güzel bir güreş yapıyorlardı. Çalığın güreşte yaman bir oyunu vardı. Karşısındakini ellerinden yakalıyarak kendisi birdenbire fırlıyarak havadan yere düşen ötekinin üstüne çullanır, sırtını yere getirirdi. Çalık bir eliyle Yamtar'ın

ensesini tutmuş olduğu halde, öteki eliyle onun bileğinden yakaladı. Kendisini sırt üstü yere attı. Yamtar da onun üzerine düştü. Fakat Çalık bir ayağını kaldırmıştı. Yamtar, Çalığın ayağının üstüne düşerken, o ayağıyla Yamtar'ın ağır gövdesini kaldırarak kendi başına doğru attı. Yamtar havada bir taklak atarken Çalığın başı sırasında düşerken Çalık fırladı. Yamtar'ın üzerine çullandı. İşte Yamtar'ın iki omuzu birden yere gelmek üzere idi. Fakat Yamtar kolay kolay yenilir mi? Üzerine abanmış olan koca Çalık sanki bir yorganmış gibi, Yamtar bir kımıldadı, kalkındı. Çalık da onu kaldırmamak için yapıştı. Bu kakışma kötü oldu. Çünkü uzun zamandır süren bu güreşte iki güreşçi bayırın kıyasına geldiklerini sezmemişlerdi. Bu kıpırdayış üzerine ikisi de birbirlerine sarılmış oldukları halde bayırdan aşağı yuvarlanmağa başladılar. Bayır, aşağı yukarı yüz adım kadar vardı. İki Gök Türk çerisi yuvarlana yuvarlana düzlüğe indiler. Birbirlerine sıkı sıkıya yapışmışlardı. Eğer düştükleri yer bir su birikintisi olmasaydı ayrılacakları da yoktu. İyice kızışmış olan güreşçileri bu soğuk su üşütmedi. Bilakis terlemiş oldukları için, bu onlara serinlik verdi. Sudan çıkararak yeniden güreşe başladılar.

Güreş o kadar uzun sürmüştü ki artık akşam olmuştu. Ortalık kararına başlıyordu. Bir aralık nasıl oldu bilinemez, Çalığın ayağı bir taşa takıldı ve Çalık kendini sırt üstü yerde buldu.

Güreş bitmiş, Çalık yenilmişti. Yamtar soluyarak şöyle dedi:

- Yenildiğin iyi oldu. Bak akşam olmuş.

Çalık cevap verdi:

- İyi olmadı. Tavşan gitti.

- İyi oldu. Yoksa bu gece aç kalacaktık.

- İyi olmadı. Bu gece aç kalacağız.

İkisi de demin yuvarlandıkları bayıra tırmandılar. Atlar hâlâ otuyor, tavşanlar yerde yatıyordu. İki yorgun çeri bayırı çalkınca büsbütün yoruldu. Geniş geniş soluyorlardı. Çalık yere çöktü. Yamtar da öyle yaptı. Çalık artık tavşanı da yitirdikten sonra burada daha çok durmak istemiyordu. Soluyarak kalktı. Atına atladı. Yamtar'a hoşça kal diyerek sürdü. Yamtar onun ardından bağırdı:

- Hey! Buraya gel!

Çalık döndü. Yamtar elini yere uzatarak:

- Sadağınla kılıcını almadan mı gidiyorsun?

Çalık can sıkıntısı ile ne yaptığını bilmiyordu. Atından yere indi. Yorgun hareketlerle kılıcını kuşandı. Bu sırada Yamtar atına atlamıştı. Sürdü. Çalık bir ona bir de yere baktıktan sonra bağırdı:

- Hey! Onbaşı! Buraya gel!

Yamtar döndü. Çalık sordu:

- Tavşanları almadan mı gidiyorsun?

İkisi de yorgunluktan ne yaptıklarını bilmiyorlardı. Çalık öğleden akşama kadar canla başla güreştikten sonra tavşanı kaptırması, evine eli boş dönüyordu. Yolda Onbaşı Sançar'a rasladı. Sançar, onu tavşansız görünce sordu:

- Tavşanı ne yaptın? Yedin mi?

Çalık bir yandan atını sürdü. Bir yandan da mırıldandı:

- Tavşanı yemedim ama bir halt yedim ki sorma Onbaşı!

Çalık, çadırına girince şaşkınlıktan gözleri açıldı: Karısı bir geyiği parçalamış, kızartıyordu. Bir anda iştihası açılan at uşağı, kendi eli boş döndüğünü unutarak: "Bunu nereden buldun?" diye sordu. Karısı biraz dargınlığa benzer bir sesle: "Avladım!" diye cevap verdi. Çalık, içinden karısını beğenmiş, fakat ses çıkarmamıştı. Anası ise açlıktan ayalta duracak gücü kalmamış oğluna yardım edecek yere ona çıkıştı.

- Baban sığını diri tutar, kırsağın kemiginden kımız çıkarırdı. Sen hiç ona çekmemişsin.

Çalık anasına sert sert baktı. Keskin bir söz edecekti ama karısı daha önce davrandı:

- Çin'de üç yıl tutsak kalıp beceriksizleşmiş!

Karısı söze karışınca Çalık sustu. Çünkü onun ne yaman kadın olduğunu biliyordu. O, karısını hem çok sever, hem de ondan çekinirdi. Karısıyla evlendiğinin ilk ayında bir gün onunla ağız dalaşı etmiş, sonra iş kızıymış, yumruğa binmiş, Çalıkla karısı iki pehlivan gibi dövüşmüşlerdi. Çalık bu dövüşte karısını bastıramamış, hatta eline kırbağı geçiren karısından yaman iki kırbağı yiyerek yüzü kan içinde kalmıştı. İşte mal meydanda idi: Çalık kendisine verilen tavşanı bile kaptırdığı halde karısı koca geyik yakalamıştı.

Fakat anası işi yine kızıştırdı:

- Çalık, sen artık erlikten de mi çıktın? Attığın ok tutmuyor mu?

Çalık Çin'de tutsak kaldığı yıllarda yalan söylemesini öğrenmişti. Kurtulmak için başka çıkar yol bulamıyordu:

- Beni av vuramadı diye sana kim dedi?

- Hani nerede?

- Nerede olacak, Yamtar'da!

- Neden Yamtar'da?

- Ben verdim!

- Niçin?

- Yamtar kolay kolay doyar mı? Evi kalabalık!

- Kişi önce kendi evini düşünür. Karın geyiği vurmasa ne olacaktı?

- Vuracağını bilmesem avı Yamtar'a verir miydim?

Eti kızarmıştı. Çalığın karısı önce kaynanasına, sonra çocuklara, daha sonra da Çalığa birer parça kesip verdi. En sonra da kendisi aldı. Konuşmuyorlar, iştahla yiyorlardı.

Çalık o gece rahat bir uyku uyudu. Düşünde hep iyi şeyler görüyor, her attığı okta bir sığın, bir geyik vurarak kimini Yamtar'a, kimini Sançar'a veriyor, hatta Binbaşı Işbara Alp'a da diri yakaladığı bir geyiği götürüyordu.

- X -

ÇALIK İŞ ARDINDA

Ertesi gün Çalık yine erkenden kalktı. Bugün tok olduğu için gücü yerinde idi. Artık ok atarken kolu titreyip gözü kararmazdı. Torbasına iri bir et parçası koyduktan sonra çadırdan çıktı. Ortalık karlarla örtülmüştü. Dün gece epey kar yağmış, bu da atlar için kötü olmuştu. Çalık tokken iyi düşünürdü. Bir gün önceki sınama onun kulağına küpe olmuştu. O artık bugün, tavşan yahut geyik vurmağa değil, kuş avlamağa gidecekti. Çalık eskiden beri bu ormanda küçük kuşlar avlar, bunun için de ağaç dallarından yaptığı ince okları kullanırdı. BU kuşlar küçük, fakat çok tatlı olurlardı. Nasıl olsa evde birkaç günlük et olduğu için aceleye de lüzum yoktu.

Ağaçlara tırmanmak gerektiği için Çalık ata binmemiş, karları eşerek ot bulsun diye atını ovaya bırakmıştı. Çok kuş yakalarsa bunları kımızla bile değişebileceğini

düşünüyordu. şöyle bir çamçak kımız bulsa artık anasının ağız açıp dil uzatmağa yüzü olmayacak, karısı da sevinecekti.

Çalık ormana varınca gözüne kestirdiği bir çam ağacına tırmandı. Rüzgâr esmiyor, kuşbaşı kar yağıyordu. Kendini bir dala iyice yerleştikten sonra bıçağı ile dalları keserek yontmağa başladı. Çam ağacından yapılan oklar küçük kuşları vurmada daha çok işe yarıyordu. Dallardan yaptığı okları sadağına yerleştirirken birdenbire gözleri ileriye takıldı. Karşıdan iki yaya konuşarak yavaş yavaş geliyorlardı. Çalık bunları görünce düşündü:

- "Bunlar da av için gelseler böyle yürümezlerdi" dedi. Gelenler biraz daha yaklaşınca Çalık onların iki Çinli olduğunu anladı. İki Çinli, Çalığın ağacına doğru geliyorlardı. Dikkatle bakan Çalık bunlardan birinin Van-zin-şan olduğunu tanıdı. Ötekine gelince: Bu yoksul kılıklı, çirkin yüzlü herifi tanır gibi oluyordu ama kim olduğunu hatırlamıyordu. Çalık, gerek şen-king'in, gerekse Van-zin-şan'ın pek kurumlu olduklarını işittiği için bu kılıksız Çinli ile ne konuştuğuna şaşıyordu.

Bu sırada iki Çinli, Çalığın bulunduğu ağacın pek yakınından geçiyorlardı. Oldukça yavaş sesle konuşuyorlardı. Böyle olduğu halde Van-zin-şan'ın Çince "şen-king kuşkulanır" dediğini işitebilmişti.

At uşağı Çalık, uzaklaşan Çinlilerin ardından baktıktan sonra:

- "Ben bu herifi nerede görmüştüm?" diye söylendi. Sonra kendine kızmış gibi birdenbire:

- "Albız alsın! Nerede görmüş olursam göreyim. Ben şimdi kuş avlamağa bakmalıyım" dedi ve ilk okunu fırlatarak karşiki ağaçların birinden bir kuş vurdu.

***

Çalık her vurduğu kuş için inip yine ağaca çıkarak öğleyi buldu. 20 kuş vurmuştu. Bu, az bir şey değildi. Şimdi gidip bunları vererek kımız almağa bakmak gerekti. Çalık durmadan, alış veriş yapılan yere gitmeğe başladı. Kağan, kış günleri alış veriş yapılınsın diye ağaçtan, üstü örtülü büyük bir ev yaptırmıştı. Çin tüccarları, çok eski çağlardan beri, bazan Ötüken'de kalırlar, sonra yaz olunca Çin'e dönerlerdi: Onlar alış veriş yaptıkça kağanlar onlardan vergi alırlar, böylece bu alış veriş iki tarafa da yarardı. Çalık bu büyük eve girince duraksadı. Şimdiye dek buraya birkaç yol gelmiş, fakat hiç birinde bu kadar kalabalık görmemişti.

Sağa sola bakınırken gözüne Onbaşı Yamtar'la Onbaşı Pars ilişti. İki onbaşı, Batı Kağanının elçileriyle birlikte konuşuyorlardı. Çalık yavaş yavaş onlara yanaştı. Bu adamlar bozuk bir Türkçe ile ve ağır ağır söz söylüyorlardı. Yamtar, Çalığı görünce:

- "Bunlar Suğdak!" dedi. Çalık bu sözü hiç işitmemişti. Sordu:

- suğdak ne demek?

- Suğdaklar batı çevresinde küçük bir budundur. Batı kağanının buyruğundadırlar. Bunlar Türk değildir ama Türk dilini bilirler. Bunlar sart (tüccar) kişilerdir. Buraya da alış veriş için gelmişlerdir.

Çalık Suğdakları bir süzdü. O halde alış verişe bunlarla başlayabilirdi. Torbasını açarak kuşları gösterdi:

- "Bunları alır mısınız?" diye sordu.

Suğdaklar bir ara, birbirleriyle kendi dillerince konuştular. Sonra bir tanesi Çalığa şöyle söyledi:

- Bu kuşların küçüklerine birer akça, büyüklerine ikişer akça veririm.

Çalık somurttu:

- Akçayı ne yapayım? Bana kımız ver. Akça karın doyurur mu?

Onbaşı Pars söze karıştı:

- Sen akçaları al. Bu akçalarla da gidip kımız alırsın. Bak, evin öte bucağında Çinliler var. Demin kımız da satıyorlardı. Bitmediyse sen de al.

Pars bu sözleri söyliyerek eliyle evin öte köşesini gösteriyordu. Çalık kalabalığın arasında, gösterilen yere baktı. Çinlileri gördü. Hem de bu Çinlilerin arasında sabahleyin ormanda gördüğü kılıksız ve suratsız herifi de tanıdı. Kımızın bitmesinden korkarak Sudağa bağındı:

- Çabuk, akçaları ver. Kuşları da al!

Çalık bir davranışta kuşları torbasından boşalttı. Suğdağın verdiği akçaları alarak Çinlilere doğru yürüdü. Arada sekiz on adımlık yer kalmıştı. Kılıksız Çinli ile göz göze gelen Çalık haykırdı:

- Ulan Çinli! Beni tanıdın mı?

Fakat Çinli bu soruya cevap vermedi. Gülünç bir şaşkınlık ve acele ile yerinden fırladı. Kalabalığı yarararak, ötekine berikine çarparak kapıya koştu. Ardına bakmadan kaçtı. Çalığın ağzı açık kaldı. Çinliler de şaşmışlardı. Olup biteni görenler de hep Çalığa bakıyorlardı. At uşağı, bu herifin neden kaçtığını Çinliler'e tam soracaktı ki, sert, gevrek bir kahkaha evin içinde çinladı. Suğdaklar ise bundan bir şey anlamıyarak alık alık birbirlerine bakiştılar. Sançar hem gülmekten kırılıyor, hem de kesik kesik Çalığa şöyle diyordu:

- Çalık hâlâ adam olmadın. Hiç Çinlinin üstüne hızlı hızlı gidilir mi? İşte böyle ödü patlayıp kaçar. Belli ki canını almağa geliyorsun sandı...

Genç onbaşının bu sözlerinden sonra bütün evi dolduran ve dışarda da uğultular yapan bütünleme bir kahkaha koptu. Bütün Türkler gülüyorlar, Çinlilerden de ya korkudan, yahut da bu gülünç gerçeğin açığa vurulmasından buna iştirak ediyorlardı. Suğdaklara gelince, onlar pek az gülen Türkler'in yanında gülmek ihtiyaçlarını doyuramadıkları için bu fırsattan istifadeye çalışıyorlardı. Yoksa onlar olup biteni görmemişler ve kıt Türkçeleriyle Onbaşı Sançar'ın katılarak söylediği sözleri anlayamamışlardı.

Sançar'la Çalık o kadar gülüyorlardı ki ikisi de yere yuvarlanmışlardı. Katılmamak için ellerini böğürlerine bastırıyorlar, arada bir söz söylemek istedikleri halde gülmekten söyleyemiyorlardı. Onbaşı Sançar gülmeğe başladı mı, hele yere yuvarlandı mı artık bunun arkası kesilmezdi. Halbuki onun kahkahasının Ötükenliler üzerinde öyle bir tesiri vardı ki, Sançar gülmeğe başlayınca hepsi gülerler, o susmadan susmak bilmezlerdi. İşte Sançar yere yuvarlanmış, bayılacak gibi gülüyordu. Susmazsa oradakilerin hali nice olurdu? Sançar bu gülmeğe belki dayanırdı ama ötekiler kendilerine pek güvenmiyorlardı. Geçen yıl Sançar'la birlikte gülerken katılıp ölen bir çeri hepsinin aklında idi. Pars'la Yamtar bu tehlikenin önüne geçecek yolu buldular. Yerde kırılan, kahkahalar atan Sançar'ı omuzlayınca evden dışarı çıkardılar. Atına bindirdiler. Atın yelesine yaslanan Sançar'ı hafifçe bağladılar. Ondan sonra atını kırbaçlıyarak sürdüler.

At dört nala giderken Sançar hâlâ kahkahalar atıyor ve bu kahkahalar ovada çınlıyor, çınlıyor değil kükrüyordu.

Çalık yerden kalkınca hemen Çinli sartlara yöneldi. Akçaları önlerine koyarak:

- "Bana bunların değerince kıımız verin!" dedi.

Çinlilerden biri akçaları saydı:

- On dokuz akça var. Sana bir çamçak kıımız vereyim! Diye cevap verdi.

Çalık, çamçağını uzattı. Sonra Çinlinin doldurduğu çamçağı dikti. Sonuna kadar içti. Bir çamçak kıımız içtiği için kıvançlı olduğu yüzünden anlaşılıyordu. Fakat yavaş yavaş yüzünün neşeli hali geçti. Mırıldanır gibi:

- "Hay albız alsın. Ben bu kıımızı eve götürecektim. Sançar bana her şeyi unutturdu" diye söylendi. Sonra birdenbire kaşlarını çattı. Çinliye dönerek sordu:

- Ne dedin, benden on dokuz akça mı aldın?

- Evet beğimiz!

- Bana beğ deme, gözünü patlatırım! Ben at uşağıyım.

Çalık hemen Sudağın yanına koştu:

- Sen bana kaç akça verdin be?

- Otuz akça verdim.

- Otuz akça verdin de neden Çinlinin önünde 19 akça çıktı?

- Nasıl olur? Ben sana 30 akça verdimdi.

Çalık gene Çinlinin karşısına koştu, bağırdı:

- Ulan Çinli! Beni kızdırma. Bak Suğdak bana 30 akça verdiğini söylüyor. Ben ondan aldığım bütün akçayı sana verdim. Doğru söyle. Yoksa...

Çinli bin türlü yemin ediyordu. Çalık gene Sudağa koştu. Kolundan tutunca herifi âdeta sürükler gibi Çinli sartın karşısına geldi. Sudağa sordu:

- Bana kaç akça verdin?

- Otuz!

- Sen benden kaç akça aldın?

- On dokuz!

- Ualan hanginiz yalan söylüyorsa bildirsin de gözünü patlatayım.

Çinli kurnaz kurnaz gülümsemeğe çalışarak şöyle dedi:

- Acaba akçaların yarısı beğimizin kesesinde kalmış olmasın?

- Ulan çıldırdın mı? Benim akçam sizin beğinizin kesesine girer mi?

- Hayır, hayır! Yani sizin kesenizde kalmış olmasın?

- Ne kesesi be? Benim ok sadağımla et torbamdan başka kesem olur mu?

Bu sırada suğdak söze karıştı:

- Sakın akçaları demin gülerken düşürmüş olmayasın?

Çalık düşündü. Acaba diye mırıldandı. Bu düşünce doğru idi. Fakat Çalık paraları düşürmediğini pek iyi biliyordu. Biliyordu ama bu heriflerin hangisinin kendisini aldattığını kestiremediği için sustu.

Zaten çok duracak vakti yoktu. Yeniden ormana giderek kuş avlamalıydı. Hiç olmazsa bir çamçak kırmız daha bulup eve götürmeliydi. Bu düşünce Çinli ile Sudağı kurtardı.

***

Gün batımına az kalmıştı. Çalık yeniden torbasını doldurduğu 20 kuşla hızlı hızlı dönüyordu. Çinli sartlar gitmeden yetişip bir çamçak kırmız daha almazsa anasının dilinden, karısının dargın bakışlarından kurtulamıyacaktı. Bir ara ormanın çok sıklaştığı bir yere geldi. Ağaçlar burada o kadar sık idiler ki, kar bu sık ve karışık dalları tamamen yarıp yeri dolduramamıştı. Çalık adımlarını yavaşlattı. Başını yukarı kaldırarak ve adımlarıyla az gürültü yapmağa çalışarak ilerlemeğe başladı. Bu sık dalların arasında bir çok kuş saklanmış olmalıydı. Onları ürkütmeden görmek, sonra birden oklamak gerekti. Böylelikle alacağı kırmız biraz daha çoğalırsa evdeki yeri o kadar sağlamlaşacaktı.

Çalık böyle sessiz ve tetik adımlarla yürürken sol yanında bir gürültü duydu. Buna homurdanma ve solumalar da karışıyordu. Çalık bir anda kuşları, evi, kırmızı unuttu ve sola doğru yöneldi. Bu sık ağaçlar burayı epeyce karartıyordu. Daha birkaç adım atmadan işittiği Çince bir küfür Çalığı dikleştirdi. Aynı zamanda durarak olduğu yerde mihlandı. Ağaçların ancak birer kulaç seyreltiği bu yerde hemen iki adam boyu yüksekliğinde bir ayı, üstü başı paralanmış üzere ayağa kalkmıştı. Çinli ile ayının arasındaki mesafe o kadar azdı ki Çinli sırtındaki sadaktan bir ok çekemiyor, yalnız elindeki iri bıçakla kendini korumağa çalışıyordu. Çalık, Çinlinin sırtındaki sadağın, Ötüken'de pek görülmedik bir şey olduğunu düşünecek zamanda değildi. Ancak ufak kuşları vurmak için hazırladığı tahta okunu ayının gözüne doğru gezleyerek fırlattı. Ok ayının gözüne girmiş, fakat aynı zamanda ayı da korkunç bir saldırıyla ve yaman bir haykırıyla Çinliye saldırmıştı. Çalık daha çok durmadı. Bıçağını çekerek atıldı. Ayının sırtına üç defa sapladı. Bu korkunç ayı, yeni düşmanın daha güçlü olduğunu görünce birden Çinliyi bırakarak Çalığa yöneldi.

Ayı ve Çalık üç dört adım aralıkla durup bir bakıştılar. Çalığın attığı ok demirden olsaydı bu ayı çoktan gebermişti. Fakat tahta ok yalnız onun gözünü kör etmiş, bu ise ayıyı çileden çıkarmıştı. Çalık canı yanan ayının ne yaman bir canavar kesildiğini biliyor, ona göre davranıyordu. İşbara Alp'in at uşağı, b,nbaşının bir sözünü hatırladı. İşbara Alp "Korunmak için en iyi yol saldırıştır" derdi. Ayı ile Çalık aynı zamanda birbirlerine saldırdılar. İlk düşen Çalık oldu. Fakat koca pehlivan iki ayağıyla birden ayının göbeğine yaman bir tekma vurarak onu da sırt üstü oturttu.

Çalık daha önce kalktı. Bu düşüşten içi sarsılmış, kafası da iyice kızmıştı. Ayı daha kalkmadan fırlayarak bıçağını ayıya bir daha saplıyabildi.

Ayı da ayağa kalkmıştı. Yaralarından oluk gibi kan akıyordu. Çalık ayıya bağırdı:

- Ulan koca oğlan! Kendini Yamtar mı sandın? Nasıl, güreşi kazanıp kuşları da alır, gider misin?

Ayı bir daha saldırdı. Bu sefer Çalığın bıçağı sapına kadar ayının boğazına saplanmıştı. İri canavar olduğu yere yıkıldı, bir iki debelenmeden sonra hareketsiz kaldı.

Bütün bunları ağız açık, gözleri korkudan fırlamış olarak seyreden Çinli ayı yere yuvarlandıktan sonra Çalığın kendisine doğru soluyarak yürüdüğünü görünce hemen eğildi. Yere düşmüş olan küçük takkesini aldı.

Üstünü başını düzeltmeden, Çalığa bir tek teşekkür kelimesi mırıldanmadan bir tilki gibi ağaçların arasına seğirtti; gözden kayboldu. Fakat bütün bunların pek kısa bir anda olup bitmesi bile Çalığa Çinlinin yüzünü iyice ve yakından görmesi için kâfi gelmişti. Bu, sabahleyin Van-zin-şan'la birlikte

ormandan geçen, biraz önce de kendisini görünce kaçarak Onbaşı Saar'ı güldüren kılıksız Çinli idi.

alığın kafası, tanıyor gibi olduğu bu yüzü hatırlamak için bir kere daha karıştı. Kendi kendine: "Vay canına..." diye söylendi. Gözleri sevinçle parladı. Sonra "Vay canına..." diye bir daha söylendi. Bu sefer gözleri şaşkınlıkla açıldı. alık etrafta korkunç işler dönüyormuş gibi sağa sola baktı. alık etrafta korkunç işler dönüyormuş gibi sağa sola baktı. Sonra koşarak ilerlemeğe başladı.

***

Gün batalı epeyce olmuştu ki alık soluyarak evinin kapısını açtı. Kendisine bakan anasına, karısına bir şey söylemeden kuşları yere attı. abucak pusatlarını kuşandı. Sonra fırlıyarak kapıdan ıktı. Koşup atına atladı. Dört nala sürüp uzaklaştı.

- XI -

ONBAŞI PARS

Onbaşı Pars bir am ağacına dayanmış, düşünüyordu. Yamtar, onun karşısında duruyor, büyücek bir tahta parçasına bıçağı ile bir şey kazıyordu. Hava karlı, fakat Ötükenliler için güzeldi. Yamtar başını kaldırdı.

- Biliyor musun? şu acunda çok salak kişiler var" dedi.

- Neden bildin?

- Suğdaklarla konuştum da anladım.

- Suğdaklar sana ne dediler?

- Yer yüzünde en tatlı işin alış veriş yapıp akça kazanmak olduğunu söylediler.

Pars yüzünü ekşitti:

- "Bu onların salaklığını değil, korkaklığını gösterir" dedi.

Yamtar anlatıyordu:

- Ben onlara savaş mı tatlıdır, alış veriş mi? diye sordum, güldüler. Kendi aralarında, kendi dillerince konuştular. Dilleri de hiç insan diline benzemiyor.

- Sana ne cevap verdiler?

- Savaşta kişiler ölür. Tat bunun neresinde dediler.

- Hay salak kötü kişiler hay! Demek savaşın tadını almamışlar. kze kırmız versen tadını alır mı? Bunlar da yle...

Yamtar da öfkelenmeğe başlıyordu:

- Şu Çinlilerle Suğdakları hangi Tanrı yaratmış? Böyle budun yaratmaktansa yek!...

- İşleri güçleri yalan dolan.

- Alçak, korkunç kişiler...

- İşte uzaktan Çinli'ler geliyor.

Onbaşı Pars'ın keskin gözleri çok uzaktan gelen Şen-king'le üç Çin subayını seçmişti. Çinliler oldukça hızlı at sürüyorlardı. İki onbaşıya yaklaşınca yavaşladılar. Birbirleriyle konuşuyorlardı. Yamtar'la Pars hiç sevmedikleri Çinlilerin yüzlerini görmemek için onlara arkalarını döndüler. Bu sırada Şen-king, Van-zin-şan'a eğilerek bir şeyler söyledi. O da gülümsüyerek atını döndürdü ve iki onbaşının yanına geldi:

- "Sizi selâmlarım yiğitler!" dedi.

Pars aldırmadı. Yamtar ters ters baktı. Van-zin-şan gülerek sordu:

- Yüce beğimiz Şen-king'den izin aldım. Sizinle at yarıştırmak istiyorum. Kendinize güveniyor musunuz?

Yamtar şaşırıldı:

- Anlamadım. Sen mi yarışacaksın? Kim, nle yarışacaksın?

- Sizinle...

Pars cevap verdi:

- Ötüken'de çocuk mu yok? Sen onlarla yarış!

Çinli gülüyordu:

- Yüce beğimiz bana bir altın akça verdi. Yarışı kazanan akçayı alacak.

- Yüce beğinin canı bize bir altın akça vermek mi istiyor?

Çin subayı meydan okuyordu:

- Kendine güvenen er alanına çıkar.

İki onbaşı bakıştılar. Çinli onları yarışa kandırmak için uğraşıyordu:

- Türk çerileri yarıştan çekinir mi? şimdi üçümüz atları mahmuzlar, süreniz. Şu geldiğimiz yerde, yüce beğimizin otağına varmadan önceki tümseğe dek gider, sonra gene buraya geliriz. Birinci gelen altını alır.

Pars, Çinliye dik dik baktı:

- "Öyleyse altını bize ver. Biz sonra Yamtar'la yarışırız. Kazanan altını alır" dedi.

- Beğimiz ikinci için de bir gümüş akça verdi.
- Onu da bize ver. Üçüncü için bir şey veriyse onu kendine ayır.
- Yiğit! Sen pek yüksek konuşuyorsun ama korkarım yarı yolda kalmıyasın!

Pars bu güzel, karlı havada Şen-king'in de yarışı girmesini teklif edecekti. Bunun için başını ondan tarafa çevirdi. Amma da tuhaf! Şen-king yanındaki iki Çinli birlikte bozkırda atını sürüp uzaklaşmıştı. Yarışı seyretmiyecek olduktan sonra ne diye akça sunuyordu? Pars'ın beyninde bir çakın çaktı. Sonra Çinliye dönerek:

- Sen Yamtar'la yarış. Ben burada sizi beklerim, dedi.

Yamtar, biraz ileride otlıyan atına sıçradı. Çinliye:

- "Sen yüz adım ileriye git. Senin atın yorgun. Pars kırbacını kaldırıp indirince yarışa başlarız" dedi.

Van-zin-şan yüz adım ileriye gitti. Başını çevirerek işareti bekledi. Pars kamçısını yukarı kaldırmıştı. Birdenbire hızla indirdi. İki at fırladılar.

Pars bir müddet iki atın ardından baktı. Sonra koşarak kendi atına bindi. Çinli ile Yamtar'ın gittiklerinin tam aksine olarak dört nala sürdü. Çin beği ile yoldaşlarının izlerini kovalıyordu.

Onbaşı kar üzerinden atını alabildiğine sürerken gözleriyle ufku kolluyordu. Onun bozkırda, böyle yıldırım gibi uçmasına Çinliler sebep olmuştu. Pars, şu Çinlinin gelip yarış teklif etmesinden nedense kuşkullanmış, hele yarışın bu yana doğru değil de öte yana oluşu onu büsbütün işkillendirmişti. Pars iyice biliyordu ki ucunda bir iş olmadan Çinli para vermezdi. Hele bu yarışta Van-zin-şan'ın yenileceği yüzde yüzken Çin beğinin bir altın gözden çıkarmasının elbette kötü bir sebebi vardı. Pars bunları düşündüğü için yarışa girmemiş, Çinlilerin ardına düşmüştü. O doludizgin koşarken yalnız Çinlilerin arkasından gitmeği düşünmüyordu. Onca en büyük iş Çinlilerin ardından gitmek değil, Çinlilerin gittiği yere yetişmekti.

Onbaşı, uzaktan atlıları görünce atını kamçıladi. Yıldırım gibi inerek Çinlilerin yanına geldi. Üç Çinli kır bir ata binmiş olan Almıla'nın karşısında duruyorlardı. Güzel Almıla her zamanki durgun ve aldirış etmiyen haliyle onlara bakıyordu. Pars'ın yetiştiğini görünce gülümsedi.

Onbaşı, atını Şen-king'in tam karşısına getirerek durdu. Susarak bakıştılar. Sonra Pars, Almıla'ya sordu:

- Sana bir şey dediler mi?
- Çin beği nereye gittiğimi sordu.
- Nesine gerekmiş?
- Bilmem.

Pars, Çinliye dik dik baktı. Sonra onun yüzüne tükürür gibi şöyle söyledi:

- Çinlilerin ama kurnaz değilsin.

Şen-king gülüyor, bu Türklerle alay etmek istiyordu. Yüksekten bakarak onbaşıya sordu:

- Nerden bildin?

- Yarışı öne sürüp bizi buradan uzaklaştırmak istedin ama olmadı.

- Sen bu aklınla yüce bir Tarkan olsan gerekti.

- Senin gibi bir beğ olmaksızın olmamak yek...

Şen-king alay edeyim derken hakarete uğrayınca kızardı. Bir an düşünür gibi durakladıktan sonra bağırdı:

- İleri gitme! Sonra kan olur!

- Fena mı? Kanının rengini görürüz.

- Karşında üç kişi olduğunu unutma! Buradan sağ dönmezsin!

- Üç kişi mi? Çok azsınız bel...

Şen-king öfke ile kılıcını çekti. Onu görünce iki Çin subayı da öyle yaptılar. Fakat onbaşı Pars oralı değildi. Çin beğine şöyle dedi:

- Benim yerime üçünüzle Almıla döğüşse olmaz mı?

Büyük bir soğukkanlılık ve ciddiyetle sorulan bu soru Şen-king'i çileden çıkardı. Haykırarak onbaşının üzerine saldırdı. Pars atına çevik bir kıpırdanış yaptırarak onun bu saldırısını boşa çıkarırken kılıcını da çekti. Dört atlı birbirine karıştı. Döğüş başlamıştı.

Pars hiç telaş etmiyor, usta bir çeri olduğunu gösteren hareketlerle kılıç kullanıyordu. Çinliler bağırişiyorlar, saldırıyorlar, Pars'ı kuşatıyorlar, kılıç savuruyorlar, fakat değdiremiyorlardı. O yalnız savurlan kılıçları çeliyor, durmadan at döndürüyordu.

Almıla, atı üzerinden gülümsiyerek bu döğüşü seyrediyor, bu savaştan hoşlandığı anlaşılıyordu.

Bir aralık, döğüşçüler kendisine yaklaşınca seslendi:

- Pars! Üçünü de tepeliyemezsen gözümde düşersin!

Pars, kılıç şakırtıları arasında cevap verdi:

- Merak etme, yorulduklar.

Biraz sonra Çinlilerden biri haykırarak atından düştü. Yarası büyük değildi. Çinli olduğu için korkmuştu. Onbaşı Pars'ın da yüzünde ince yaralar vardı ama aldırmiyordu. O, kendisinden çok atını korumağa çalışıyordu. Almıla yeniden seslendi:

- Pars! İyi deviremedin!

Fakat Almıla'nın gözleri düşen Çinliye ilişkin sözünü kesti. Çünkü yaralı Çinli ayağa kalkmış, yayını geriyordu. Fırlatacağı ok Pars'ı vurmasa bile atını yaralayacak, Pars iki atlıya karşı yaya dönüşmeğe mecbur kalacaktı. Almıla bunu görünce kendisinden otuz adım uzakta bulunan Çinliye dört nala atını sürdü. Çinli kendisine yapılan bu saldırışı görünce hemen yarım bir dönüş yaptı ve okunu Almıla'ya fırlattı. Atın göğsüne saplanan ok onu yere devirirken Almıla da atın üzerinden karların üstüne fırladı. Bu fırlayış sert olmuş fakat yumuşak kar onu korumuştı. Çinlinin hemen yanı başında yere düşen Almıla büyük bir çeviklikle sıçrayarak ayağa kalktı ve Çinliye saldırdı. Beride üç kişi at üzerinde çarpışırken bu ikisi de yerde boğuşmağa başladı. Zaten sol koluna kılıç yemiş olan Çinliyi Almıla ilk saldırışta yatırarak altına aldı ve iki eliyle boğazına yapıştı. Beriki, elleriyle Almıla'nın bileklerine sarılarak kendini boğulmaktan kurtarmağa çabaladı. Beceremeyince son bir gayretle belindeki bıçağa el atarak Almıla'nın yüzüne doğru savurdu. Güzel Almıla'nın yanağı baştan başa çizilmiş, kanlar akmağa başlamıştı. Genç kız, yaralanınca Çinliyi bırakıp ayağa kalktı. Çinli de hemen fırladı. Almıla bıçağını çekmişti. Birbirlerinin çevresinde bir döndüler. Sonra Almıla'nın atılmasıyla gene göğüs göğse geldiler. Çevik bir çelme ile Çinliyi gene yere çalan Almıla sol eliyle onun bıçak tutan sağ elini yakalarken diziyile de öteki koluna bastı. Sonra hızla kaldırdığı bıçağını sapına kadar boğazına sapladı. Herif debelenip geberirken ayağa kalkan Almıla karşıdan bir atlının dört nala kendilerine doğru geldiğini gördü. Onbaşı Pars hâlâ iki Çinli ile uğraşıyordu. Karşıdan yıldırım gibi gelen atlı döğüşçülerin yanına gelince durup bağırdı:

- Bu da ne demek? Kılıç indir!

Almıla yüzünden, Pars da sesinden bunun Kür Şad olduğunu tanıdılar. Hemen kılıç indiren Pars, Kür Şad'a dönmek istedi. Fakat bunu fırsat bilen Şen-king kılıcını indirmiş olan Pars'a bir kılıç savurarak onu kolundan yaraladı. Pars can acısıyla atının yelesine kapandı ve inledi.

Çin beğinin bu kancıklığını gören Kür Şad ona doğru at sürdü:

- "Sen benim kılıç indir, diye buyruk verdiğimi işitmedin mi?" diye sordu.

Sonra onun cevap vermesini beklemeden kamçısıyla Şen-king'in yüzüne öyle bir vuruş vurdu ki Çin beği gık diyemeden attan düşerek karların üzerine serildi, kaldı. Öteki Çin subayı bunu görünce hemen atından yere atladı. Diz çökerek Kür Şad'ı selâmladı.

Kür Şad, çevresine balındı. Yüzünden kanlar aktığı halde kendisine bakan Almıla'yı yaralı kolunu tutarak toplanmağa çalışan Pars'ı, yerde ölü yatan Çinliyi gözden geçirdi. Dört nala at sürerken bu Çinliyi şu güzel kızın öldürdüğünü görmüştü. Sordu:

- Kız, sen kimsin?

- Binbaşı Işbara Alp kızı Almıla'yım.

- Neden vuruştunuz?

Almıla olan biteni anlattı.

- Işbara Alp'ın kızı olduğun belli. Nasıl döğüştüğünü gördüm. Çelik yürekli, bahadır kızmışsın. Seni beğendim!

Sonra Pars'a dönerek sordu:

- Sen kimsin?

Kür Şad'ın içinde olan Pars atından atladı. Diz yere vurup Kür Şad'ı selâmlıyarak:

- "İşbara Alp onbaşlılarından Pars'ım" diye cevap verdi.

- İlk saldıran kim oldu?

- Onlar...

Kür Şad'dan yediği kırbaç ile bayılıp düşen Şen-king yavaş yavaş kendisine geliyordu. Kür Şad, tiksinti dolu bakışlarla ona bakarak şöyle dedi:

- Bu senin kulağına küpe olsun. Burada sığıntı olduğunu unutma. Bir daha edepsizlik etmeğe kalkarsan senin kötü canını kızıl tamuya gönderirim.

Sonra Pars'la Almıla'ya döndü:

- Almıla! Atını öldüren Çinlinin atı senindir. Ötekilerin atları da onbaşınındır. Ben yetişmeseydim Pars ikisini de haklıyacaktı. Atları vermekle borçlarının hepsini bile ödeyemiyorlar. Haydi gidin!

Almıla ile Pars, Kür Şad'ı selâmlıyarak atları alıp yola koyuldular. Şen-king arkadaşının yardımı ile ayağa kalkmıştı. Kür Şad ona sordu:

- Çin beğleri teke tek vuruşmasını bilir mi? Bileğine güveniyorsan seninle kılıçlarımızı bir deniyelim!

Çinli ses etmedi. Kür Şad sesini daha sertleştirdi

- Ben de yaya olacağım. İsterseniz ikiniz birden vuruşun. Yüreğiniz katı mı? Hoşunuza giderse kalkanımı da bırakıp yalın kılıç vuruşayım. Tulgamı da atayım.

Çinlilerden boşuna karşılık bekleyen Kür Şad onların bu susuşu karşısında yüzünü buruşturdu:

- "Siz alçak, yüreksiz kişilersiniz. Ancak birkaçınız bir araya gelince bir kadının ardından gidebilirsiniz" dedi.

Sonra atını dolu dizgin sürerek uzaklaştı.

***

Van-zin-şam ile yaptığı yarışını kazanıp altını alan Yamtar'ın ilk işi Pars'ı aramak oldu. Onun yaralı olarak çadırında yattığını öğrenince bir şey anlamıyarak oraya seğirtti. Kapıdan içeri girince Pars'ın yattığını, çevresinde Almıla ile Sançar, Sülemiş, Arık Buka, Gök Börü ve Üç Oğul'un toplanmış olduğunu gördü. Pars'ın benzi sararmıştı. Ak sakallı bir utacı (doktor) onun yaralı kolunu dağlıyordu. Yamtar

- "Ne oldun Pars?" diye bağırdı.

Pars yorgun bir sesle:

- "Çok kanım aktı da yoruldu" diye cevap verdi.

Yamtar, çevresine bakındı. Almıla'nın yüzündeki yarayı görünce gözlerini açtı:

- "Birbirinizle kılıç oyunu mu yaptınız?" diye sordu.

Onbaşı Üç Oğul, olanları kısaca Yamatar'a anlattı. Utacı işini bitirmişti. Bu sırada dışarıda bir gürültü, bir şakırtı işitildi. Onbaşılar yere diz vurdular. Utacı elini bağrına basarak baş indirdi. Işbara Alp, yatağından doğrulmağa çalışan Pars'a eliyle yatmasını işaret ederek utacıya sordu:

- Nasıl? Yarsı derin mi?

- Uzun yoldan geldiği için çok kanı akmış. Bu yara kapanır. Çok kırmızı içerse gövdesi güçlenir, ölmez.

Onbaşılar birbirlerine bakiştılar. Binbaşı, Almıla'ya dönerek:

- "Git ne kadar kırmızı varsa hepsini getir" dedi. Almıla çıkarken, Işbara Alp, Yamtar'a baktı:

- "Yamtar! Çalığı bul. Gün batmadan önce beni görsün" diye buyruk verdi. Sonra Pars'a dönerek bir diyeceği olup olmadığını sordu.

Pars:

- "Bir diyeceğim yok. Kızınla övün! Bir Çinliyi öldürdü. Beni de buaraya sırtında taşıdı. Bayılmışım" diye cevap verdi.

Işbara Alp gittikten sonra Almıla geldi. Elinde küçük bir çamçak vardı. Pars'ın yanına koydu:

- Bütün kımızımız bu, dedi.

O zaman onbaşılar hep birden çıktılar, Yamtar yarışta kazandığı altınını çıkararak Sançar'a verdi:

- "Bununla bulabildiğin kadar kırmızı al. Ben çalığı bulmağa gidiyorum" dedi.

Onbaşılar birbirlerine, evlerinde kırmızı olup olmadığını sordular. Hiçbirinde kalmamıştı. Ayakta kısa bir konuşma oldu. Yedi koyunla iki at ortaya kondu. Sançar bunları her onbaşının obasından topluyarak Çinlilere satacak, üstüne altını da katarak hepsiyle kırmızı alıp Pars'a getirecekti.

***

Akşam, Onbaşı Sançar, başında hâlâ Almıla'nın beklediği baygın Pars'ın çadırına, yedi büyük çamçak dolusu kımızla girerken Yamtar da Işbara Alp'in karşısına çıkıyor ve diz vurduktan sonra:

- "Çalık ortarlardan kaybolmuş. Karısı birkaç gündür Çalığın gözükmediğini, nereye gittiğini de bilmediğini söyledi" diyordu.

- XII -

ÇAŞIT

Sançar, karakış ortalığı dondurduğu halde talimlerinden geri kalmıyordu. Kendi buyruğundaki erleri şimdi de dört günlük savaş talimine çıkarmıştı. İlk günü dört nala hep yol gitmişler, geceleyin de fırtına altında yürümüşlerdi. Üç tane yedek atları vardı. Bu yürüyüşle av bulacaklarını bildikleri için bu atları almışlar, avladıklarını atlara yüklemişlerdi. Onbaşı Sançar'ın adını Ötüken'de herkes bilindi. Yaman savaşçı ve iyi çeri idi.

Bu, dört günlük savaş talimlerinde Ötüken'den o kadar uzaklaşmışlardı ki nerde ise, biraz daha gitseler Çin'e akın edebilirlerdi.

Dördüncü gün, talimler bitmiş, yedek atlar avla dolmuş olarak Ötüken'e dönüyorlardı; yorgundular. Bereket versin fırtına ve kar dinmişti. Gözün alabildiğine uzanan bu geniş alanda atla gitmek pek güzel oluyordu. Sançar ve çerileri yorgunluk çıkarıyor gibi idiler. Birdenbire erlerden biri:

- "İleride bir at gidiyor" dedi.

İleride bir at ağır ağır Ötüken'e doğru gidiyordu. Sançar hemen sağa, sola, öne, arda bakarak erleri, atları saydı. Eksik yoktu. Gene gözlerini ileriki ata diken Sançar bir ara baktıktan sonra:

- "Atın üzerinde bir de atlı var. Ardımdan tez gelin!" diyerek atını mahmuzladı. Hepsi birden dolu dizgin fırladılar.

Sançar'ın keskin gözleri yanılmamıştı. Atın yanına vardıkları zaman bunun üzerinde yaralı bir atlinin bulunduğu, atın üstünde durabildiğini gördüler. At, sahibini düşürmemek için pek yavaş, sarsıntısız gidiyordu. Sançar yaralıya sordu:

- Kimsin? Burada ne arıyorsun?

Cevap yoktu. O zaman atlılardan bir yere atladı. Yaralıya yaklaşarak eğilip yüzüne baktı ve Sançar'a dönerek:

- "İşbara Alp'in uşağı Çalık" dedi.

Erlere birbirlerine baktılar.

Sançar'ın buyruğu ile yere indirilen Çalık konuşamıyordu. Ara sıra gözlerini açıyor, sonra gene kapıyordu. Galiba ölecekti. Sançar buyurdu:

- "Çabuk, yaralarını tımar edin!"

Çalığın göğsünde bir ok yarası vardı. Ötesinde berisinde de birkaç kılıç yarası bulunuyordu. Ok yarası büyüktü. Çalığı bitiren oydu.

Yaralar dağlanır ve Çalığa zorla kırmız içirilirken Sançar iki atın arasına gerdirdiği keçe ile Çalık için bir yatak hazırlamıştı. Çalık onun üzerine yatırıldı. Yola çıkıldı.

Sançar beynini çatlatacak kadar düşünüyordu: Çalık neden yaralanmıştı? Buralarda işi ne idi?

Sançar bu bilmeceyi çözmeden Ötüken'e vardılar. Çalığ'ı çadırına yatırdıktan sonra Onbaşı Sançar, Binbaşı Işbara Alp'a giderek olup biteni anlattı.

Işbara Alp geldiği zaman Çalık gözlerini açmıştı. Binbaşı:

- "Çalık, nereye gitmiştin?" diye sorunca Çalık gözleriyle işaret ederek güneyi gösterdi. Sonra bayıldı.

Utacılar, Çalığ'ı kurtarmak için em veriyorlar, yaralarına türlü merhemler sürüyorlar, dualar okuyorlardı. Fakat yaralı bir türlü kendine gelemiyor, hatta kötüleşiyordu.

***

Ötüken'e geldiğinin dördüncü günü Çalık biraz iyileşir gibi oldu. Onu her gün yoklayan Işbara Alp, Çalığ'ı iyice görünce niçin ortadan kaybolmuş olduğunu yine sordu. Çalık pek güçlkle yalnızca:

- "Çaşıtl!..." diyebildi ve sustu.

Binbaşı kaşlarını çatmıştı. Bu çaşıtl kimdi? Çalık her söz edişinde bayılacak gibi yorulmasa çok sorgu soracaktı. Fakat Çalık o kadar güçsüz düşmüştü ki ancak soluk alabiliyordu. Buna rağmen Işbara Alp bu önemli işi anlamadan da bırakamazdı. Sordu:

- Bu çaşıtl nerede?

- Geberdi.

- Sen mi geberttin?

- Evet.

- Seni o mu yaraladı?

Çalığın gücü kesilmişti. Gözleriyle evet işareti verip sustu. O kadar bitkindi ki artık sorgulara karşılık veremiyordu.

Binbaşı ile Çalık bunları konuşurken Onbaşı Sançar da Çalığ'ın çadırında idi. Birdenbire irkildi. Çalığ'a sordu:

- "Sakın şu seni görünce kaçan Çinli herif olmasın?" diye bağırarak sordu.

Çalık gülümsedi. Gözleriyle evet işareti verdi. O zaman Sançar, alış veriş evindeki kılıksız Çinliyi ve Çinlinin Çalığ'ı görünce nasıl kaçtığını Işbara Alp'a anlattı.

Binbaşı başını eğerek düşündükten sonra Sançar'a sordu:

- O Çinlinin çaşıtl olduğunu nasıl anladın?

Sançar aynı sorguyu Çalığ'a sorunca at uşağı son bir gayrette bulundu. Kesik kesik:

- "Çin'de tutsakken onu görmüştüm. Çin subayı idi. Bir de bitik yakaladım. Atımın eğeri altında... Torbanın içinde..." diyebildi ve yeniden bayıldı.

Işbara Alp Sançar'a baktı. Onbaşı anlamıştı:

- Atına karısı binip ava gitmiştir. Şimdi bulurum!" dedi ve fırlıyarak atına atlayıp dört nala sürdü.

***

Gün batımına pek az kala Sançar kan ter içinde Işbara Alp'in çadırına girdi. Selâm verdikten sonra binbaşıya bir kâğıt uzatarak:

- "Çalığın atının eğeri altında bunu buldum" dedi.

Işbara Alp kıvrılmış kâğıdı açarak baktı. Yüzünü buruşturarak:

- "Bu Çince yazılmış. Zaten Ötüken'de böyle kâğıdın işi ne?" dedi. Sonra Sançar'a dönerek şunları söyledi:

- Sen git. Bunu yarın okuruz. Kimseye bir söz etme!

- Buyruk senindir!

Sançar çıkararak kendi çadırına yöneldi.

Işbara Alp ve Sançar, ağızlarını sıkı tuttıkları halde "Çaşıt" haberi Ötüken'de yayılmıştı. Ötükenliler bunu kimseden işitmedikleri halde kendi duygularıyla sezip bulmuşlardı. Türlü türlü söylentiler dolaşıyordu:

- Çalık bir çaşıt yakalamış.

- Çalığ'ı çaşıtlar vurmuş.

- Çalık baygın yattığı için çaşıtın adını söyleyemiyormuş.

Ötüken'deki Çinliler büsbütün pısırlaşmışlardı. Nedense bu işten pek ürküyorlardı. Şen-king bile yüzündeki kamçı yarasının acısını unutup bu işin üstünde düşmüştü. Geceleyin Van-zin-şan'ı ve öteki Çinli subayı çadırına çekmiş, onlarla konuşuyordu. Şöyle diyordu:

- Çin'den bir çaşıtın gelmesi bizim için iyidir. Çünkü Kağan'ı kıskırtmak için bir sebep olacaktır. Çin'de şimdiki aileyi yıkıp bizim ailemizi kağan yaparsa bir daha böyle çaşıt görmeyeceğini ona anlatmalı.

Van-zin-şan bu fikre itiraz etti.

- Hayır beğimiz. Kağan çaşıtı duyarsa bizim için de kötü olur. Çünkü onca Çin'deki şu ve bu aileden önce Çin'den gelen çaşıt önemlidir. Bu çaşıt haberi doğru ise Kağan artı bize de iyi gözle bakmaz.

- Neden bakmasın? Sen de amma tuhaf düşünüyorsun. Şu İşbara Alp'in at uşağı bir kendine gelse de çaşıtin adını söylese...

- İşbara Alp'in at uşağı biliyor muymuş?

- Orasını iyi bilmiyorum. Yalnız bu at uşağının iyi Çince bildiğini, çok açık göz olduğunu duydum. Her halde bir şeyler öğrenmiştir. Çaşıtin Çin kağanından geldiği açıkça ortaya çıksa Kara Kağan'dan Çin'e akın için izin istiyeceğim. Elbette bana kırk bin, elli bin atlı verir.

- Hayır beğimiz! Kara Kağan size çeri vermez.

- Neden?

- Akında yağma olunacak malları yalnız Türkler'e vermek ister de ondan...

- Ben malı ne yapayım? Ben aldığım malı yine kağana veririm. Bana Çin Kağanlığı gerek...

- Öyle ama yine vermez!

- Ulan, sen de bu gece amma dikine gidiyorsun. Yıkıl şuradan!...

Şen-king öyle öfkelenmişti ki hemen kılıcına davranmıştı. Bereket versin Van-zin-şan çabucak yerinden kalkmış, kapıdan dışarı kendini atmıştı. Yoksa öteki muhakkak bir şey yapardı. Şen-king öteki Çin subayına döndü:

- Bu hımbıl herife de ne oldu be? Amma küstahlaşmış. Karşımda olduğunu unuttu.

- Evet beğimiz! Onun halinde iki üç gündür bir değişiklik var.

***

Gece yarısına doğru Ötüken'de yaman bir fırtına çıktı. Rüzgâr korkunç çığlıklarla uğulduyor, kar deli gibi yağıyordu. Ormandaki kurtların hep birden uluması işin korkunçluğunu arttırıyordu. Soğuk da artmıştı. Bora, tipi, fırtına, kar soğuk Ötüken'i yıllardır görülmemiş bir biçimde kasıp kavuruyordu.

Çalık yatağında inliyor, karısı bütün günün yorgunluğu içinde uyuyor, sonra fırtınadan uyanıyor, fakat davranamıyarak gene dalıyordu. Kaçınıcı uyanıp dalışı idi? Bunu pek bilmiyordu. Bir aralık uyanışlarının birinde Çalığ'ın gölgesini ayakta gördü. Kadın yeniden gözlerini kapıyacaktı. Fakat o anda Çalığ'ın ne kadar sayrı olduğunu hatırladı. Gözlerini açtı. Çalık kapıya doğru yavaş adımlarla ilerliyordu. Karısı bu gizli gidişin sebebini anlayamadı. Çalık kapıdan çıkarsa gene günlerce gelmiyecek ve belki başına daha büyük işler gelecek sandı. Birden seslendi:

- Çalık!

Çalık bu sesi duyunca kapının önünde dimdik durdu. Kımıldamadı ve ses etmedi. Fakat karısı artık iyice uyanmıştı. Yeniden bağırdı:

- Çalık, nereye gidiyorsun?

Bu sefer çalılık yavaşça cevap verdi:

- "şimdi gelirim" diyerek kapıyı açıp fırladı. Bu konuşmadan alığ'ın anası da uyanmıştı. Geline sordu:

- Gelin, alık gitti mi?

- Gitti.

- Ayakta duramıyordu. Nasıl yürüyecek? Dışarısını tipi savuruyor.

Kadın bu sözlere cevap vermedi. Sonra telâşla kaynanasına bağırdı:

- abuk! abuk ıra yak!

alığ'ın anası yaşından umulmıyacak bir hızla fırladı. abucak ırayı yaktı. adır aydınlanmıştı. Yaşlı kadın ırayı alığ'ın yattığı yere tutunca donakaldılar. Gitti sandıkları alık yatağında idi. Fakat göğüne sapına kadar bir bıçak saplanmış ve alık ölmüştü.

***

Işbara Alp, Saņçar'a buyurdu:

- Onbaşı Saņçar! Çince iyi okuyan iki Çinli bulup tez bana getir.

- Buyruk senindir.

Işbara Alp öfkeliydi. At uşağı alığ'ın öldürölmesi onu pek kızdırmıştı. Demek ki alığ'ın öldürdüğü Çin aşıtı yalnız değildi ve arkadaşı öc almıştı. Saņçar iki Çinliyi bulup getirinceye kadar binbaşı, adırdada bir aşağı, bir yukarı dolaştı.

Onbaşının getirdiği iki Çinliden biri durmdan sırttan yaşlı ve kambur bir herifti. Öteki orta yaşlı ve düzgün kılıklı idi. Işbara Alp Çinlileri süzerek:

- "Çinceyi iyi okur musunuz?" diye sordu. Kambur, geveze bir adamdı.

Söze başladı:

- Elbette okurum beğimiz. Çin'de olsaydım şimdiye kadar...

Binbaşı onun sözünü kesti:

- Sana bunları sormadım. İyi okur musun dedim.

- Okurum beğimiz.

- Ya sen.

- Okurum.

- Şimdi size Çince bir mektup okutacağım. Eğer biriniz yanlış okursa kendini yok bilsin.

Sonra orta yaşlı Çinliyi göstererek Sançar'a buyruk verdi:

- Sen bunu al, dışarda beni bekle!

Sançar, Çinliyi alarak çıktı. İşbara Alp bitiği(mektubu) kambur Çinliye uzattı:

- Şunu oku bakalım. Sonra Türkçeye çevir. Doğru çevirmezsen ne olacağını biliyorsun.

Çinli uzatılan mektubu ilk önce kendi kendine bir okudu. Fakat okuyunca benzi sarardı. Elleri titremeğe başladı.

- Ne yazıyor?

- Beğimiz... Kötü şeyler... Çok yaman...

- Sen yahşılığına, yamanlığına karışma. Ne yazıyor?

Çinli biraz yutkundu. Kendini toparlamağa çalıştı. Sonra Türkçeye çevirmeğe başladı:

Yüce Çin Kağanına:

Sadık kullarınızdan May-tu-çing buraya gelerek buyruklarınızı bildirdi. Buyruklarınız yapılacaktır. Türk ülkesinde şimdi biraz açlık vardır. Bu yüzden ilkbaharda Çin'e akın edeceklerdir. Şen-king ve İ-çing Katun hâlâ Türk kağanını kandırmağa uğraşıyorlar. Kendi ailelerinin gene Çin'e kağan olabileceğini umuyorlar. Burada Kür Şad, Çinliler'e çok düşmanlık gösteriyor. Amcaları Kara Kağan, İ-çing ile evlendi diye Kür Şad ve Tulu Han, kağana düşmandırlar. Fakat bunu belli etmiyorlar. Bu fırsattan yararlanarak aralarına yağılık sokmak, Türkler'i ikiye bölmek sonra hepsini ezmek kabildir. Şen-king artık eski hareketini kaybetmiştir. Güzel bir Türk kızına vurulmuştur. Şimdi hep onun ardındadır. Bu yüzden bir Türk onbaşı ile dövüşmüş, Kür Şad'dan dayak yemiştir. Bu bitiği ben sadık köleniz Van-zin-şan size May-tu-çing ile gönderiyorum.

İşbara Alp'in yüzü pek sertleşmişti. İkinci Çinliyi çağırarak bir de ona okuttu. İki Çinlinin sözleri birbirine uyunca çadırından çıktı. Kendisi gelinceye kadar iki Çinliyi bir yere bırakmamasını Sançar'a söyledikten sonra atına atladı.

Binbaşı Alp, diz yere vurarak Kür Şad'ı selâmladığı zaman o, kendisine yeni verilmiş katı bir yayın denemelerini yapıyordu. Binbaşının yüzüne baktıktan sonra:

- "İşbara Alp! Sanırım kötü bir haber getirdin" dedi.

- İyi bildin Şad. Ötüken'in içine kadar çasırt girmiş de haberimiz yok.

- Bu çasırt Çinli, değil mi?

- Evet.

- Böyle olacağı belli idi. Kim imiş? Tuttunuz mu?

Işbara Alp, Çalıĝı'nın ortadan yok olmasından başlayarak öldürmesine ve mektubun tercümesine kadar olan bütün işleri Kür Şad'a anlattı. Bitiĝi de kendisine verdi.

Kür Şad biraz düşündü. Sonra Işbara Alp'a şöyle dedi:

- Biz işi bildiğimiz gibi bitireceğiz. Ondan sonra kaĝana bildireceğiz.

Sonra, kapıda nöbet bekliyen eri çağırarak yasavulbaşının hemen bulunmasını buyurdu.

Yasavulbaşı Baĝa Tarkan çabuk geldi. Üçü birden atlanıp yola koyuldular. Kür Şad işi Baĝa Tarkan'a söylediği zaman koca yasavulbaşı dişlerini gıcırdattı.:

- "Bu yabancıların günün birinde Ötüken'i satacaklar da haberimiz olmayacak" diye mırıldandı.

Üç atlı Van-zin-şan'ın çadırına uğrayıp onun Şen-king'in yanında olduğunu öğrendikleri zaman gülümsediler. Oraya varmaları uzun sürmedi.

Kür Şad, arkadan Işbara Alp ve Baĝa Tarkan çatık yüzlerle Şen-king'in çadırına girerek şaşkınlık ve telâşla ayaĝa kalktılar. Şen-king, Kür Şad'dan, Van-zin-şan da Işbara Alp'tan fena halde ürkmüşlerdi. Öteki Çin subayı ise kendilerinin de üç kişi olduğunu düşünerek bu üç Türk'ün kendileriyle dövüşmeğe geldiğini sanmış, yüreği çarpmıştı. Türkler'in uafak bir şeye kızdıkları zaman dövüşmeğe geldiklerini biliyordu.

Kür Şad, bitiği Şen-king'e fırlatarak:

- Şunu oku, dedi.

Çin beği bir şey anlamadan mektubu yerden aldı. Açtı Van-zin-şan mektuba göz atıp tanıyınca büsbütün sarardı. Hatta biraz sendeledi. Şen-king ise mektubu okuyup bitince şaşkınlıkla elinden düşürdü. Sonra Van-zin-şan'a :

- "Alçak!" diye haykırarak kılıcına davrandı. Kür Şad bir adım attı:

- "Hemen pusata el atma. Bizim onunla daha konuşacaklarımız var" dedi. Sonra Van-zin-şan'a döndü:

- Çaşıt başı! Foyan meydana çıktı. Şimdi bize doğru söyle. Işbara Alp'ın at uşağını sen öldürdün değil mi? bizi boşuna yorma. Sen öldürmedinse bir arkadaşın var, o öldürdü demektir. Yasavulbaşı seni kırbaçla söyletmeden önce kendin doğruyu söyle!

Van-zin-şan, Kür Şad'ın şakaya gelmez yiğit olduğunu biliyordu. Korku ve ter içinde:

- "Ben öldürdüm!" diye bildi.

- Bu kancıklığı neye yaptın? O yatakta yaralı yatıyordu.

- Beni ele vermesin diye.

- Senin çaşıt olduğunu biliyor mu idi?

- Hayır, fakat May-tu-çing'i tanımış. Sonra onu öldürüp döndüğünü öğrendim. Belki May-tu-çing'den benim adıma duymuştur diye işkillendim.

- Gebermeğe hak kazandın çayıtbaşı! Fakat biz sizin gibi alçak değiliz. Sana kendini korumak hakkını veriyoruz. Çabuk ol. Kılıcını çek!

Kür Şad'ın son sözleri büyük bir sertlikte söylenmişti. Kür Şad kılıcını çekmişti. Çinlinin tereddüdünü görünce bağırdı:

- Sana kılıcını çek diyorum. Kişi gibi ölmesini bill!

Van-zin-şan bir an ümitlendi. Hattâ kötü kötü gülümsedi. Sonra kılıcını çekti. Şen-king'in büyük otağının içinde bir kılıç döğüşü başladı. Çinli canını kurtarmak için canla başla çarpışıyor, hattâ bazan hücumla bile geçiyordu. Fakat döğüş uzun sürmedi. Koluna yaman bir dürtüş yiyen Van-zin-şan kılıcını düşürürken yıldırım hızıyla inen Kür Şad'ın kılıcı çayıt Çinlinin başını gövdesinden ayırıverdi. İşbara Alp'la Tarkan aldırış etmiyen gözlerle bakarken Çinlileri yaman bir heyecan sarmıştı. Kür Şad kılıcını kınına soktuktan sonra Bağa Tarkan'a buyruk verdi:

- Yasavulbaşı! Bu herifin malı, akçası, davarı, nesi varsa hepsini alıp Çalığ'ın evine götür, karısına, çocuklarına ver!

- Buyruk senindir Şad!

- Sana gelince Çin beği! Bu sana ders olsun. Bizim işlerimize karışmaktan vazgeçmezsen günün birinde işin neye varacağını unutma. Yoldaşlarını da özü doğru er kişilerden seç.

- XIII -

BUDUN KIZGIN

İşbara Alp, Şad'dan ayrılınca alış veriş evine uğradı. Bugün burası çok kalabalıktı. Fakat bu kalabalık alış veriş yapmıyor, Çuçu'nun kopuzunu dinliyordu. Çuçu hem çalışıyor, hem okuyordu:

Çok kötü zaman oldu,

Acun ne yaman oldu.

İş başarmak dilerken

İşimiz duman oldu.

***

Yirmi değilken yaşı,

İşbara Alp yoldaşı,

Çinli yüzünden gitti

Karabudak onbaşı.

***

Albızın eli midir?

Begler hep deli midir?

Burası Ötüken mi

Yoksa Çin Eli midir?

***

İ-çing katun kardaşı,

Çinli köpekler başı

Kılıcıyla vuruldu

Kahraman Pars Onbaşı

***

Çinli karın ağrısı

Kişilerin yarısı

Bizden artık ötüyor,

Çinlilerin borusu

***

Budur gönül yarığı:

Öldürdüler Çalığ'ı

Hepimizi Aldattı

Çinlinin en alığı!

Dinleyiciler coşmuşlardı. Hep birden oynuyorlar, bağıryıyorlardı. Oynarken kılıç çekip çarpıştıranlar da vardı. Sıçrayıp çökerek ve hep birden adım atarak coşuyorlar, âdeta kaynıyorlardı. Arada sövüp saymalar da işitiliyordu. İşbara Alp bu oyunu biraz seyrettikten sonra çıktı ve yalnız kalıp düşünmek için ormana doğru at sürdü.

- XIV -

AKIN

Aradan dört ay geçti. İlkbahar, Ötüken'i cennet gibi güzelleştirmişti. Bozkırlar yeşermiş, karların erimesiyle kabaran sular hızlanmıştı. Çin'e akın vardı. Yüz bin kişilik bir Türk ordusu hazırlanmış, Kara Kağan'ın buyruğunu bekliyordu. Tulu Hana yirmi bin kişilik ordusu ile gelip Kağanın buyruğuna girmişti. Kür Şad ve Tunga Tigin kendi tümenlerinin başına geçmişlerdi. Kağan da altmış bin kişilik öz çerisi ile geriden gelecekti. Binbaşı Işbara Alp, Kür Şad'ın tümeninde idi. Batı Kağanının elçileriyle Çin beği Şen-king, Kara Kağan'ın ordusunda bulunuyorlardı.

622 yılının güzel bir gününde yürüyüş buyruğu verildi. Kür Şad'ın tümeni öncü idi. 100.000 atlı bir yol bile ardına bakmadan atlarını mahmuzladı. Akın oldu mu, savaş başladı mı, Türkler ata bindi mi artık onların gözleri yalnız ileriye görür, geride bıraktıkları çocukları, karıları, anaları akıllarına gelmezdi.

Bu koca ordu dört nala yürüyüşlerle beş günde Çin sınırını aşmış, büyük Çin duvarının önüne gelmişti.

Çinliler hemen ateş yakarak Türk ordusunun geldiğini gerilere bildirmişler, Çin seddinin kapılarını iyice kapıyarak kulelerde toplanmışlardı.

Öncü tümenin başbuğu olan Kür Şad, Binbaşı Işbara Alp'ı çağırarak şöyle dedi:

- Işbara Alp! Bu duvarı çabuk aşmalıyız. Bunun için de ben bir şey düşündüm. En keskin nişancılardan on kişi seçeceksin. Bizim ikimizle birlikte bu on kişi duvarın en uygun yerini oka tutarak oradaki Çinlileri devirirken yine en seçme bahadırlardan, iyi kılıç kullananlardan on kişi de merdivenle duvara tırmanıp aşağı inerek kapıyı bize açacaklar.

Işbara Alp söz etmedi. Yalnız "buyruk senindir" diyerek geri döndü. Pek az sonra yirmi kişiyle Kür Şad'ın karşısına dikildi. Bunların onu keskin nişancı, onu da yaman kılıççı idi. Onbaşılardan Yamtar, Pars, Sülemiş ve Sançar okçuların arasında idi. Arık Buka, Gök Börü ve Üç Oğul ise kılıççıların içindelerdi.

Kür Şad'ın seçtiği birkaç yüzbaşı kendi erleriyle birlikte Çin duvarının ötesine berisine yalandan saldırılar yaparak Çinlileri oyalarken asıl tümen burada bekleyecek ve on fedai kapıyı açınca içeri saldıracaktı.

Kür Şad'ın buyruğu üzer, ne saldırış başladı. Kür Şad, Işbara Alp, Yamtar, Pars, Sançar, Sülemiş ve altı er at üzerinde ilerliyerek Çin duvarının hücum edilen kulesindeki Çinlileri oka tuttular.

Onbaşı Arık Buka, Gök Börü, Üç Oğul ile yedi er ise yaya olarak merdiveni sürüp duvara dayadılar.

Kür Şad'la yanındakiler öyle ok yağdırıyorlardı ki kuledekiler göz açamıyorlar, birer birer vurulup düşüyorlardı. Merdiven dayanmıştı. En önde Ötüken'in deli onbaşısı Gök Börü olmak üzere on fedai merdivene tırmanıyorlardı. Onbaşı, kalkanını siper etmiş çıkıyor, arkasından Üç Oğul geliyordu. Çinliler tehlikeyi anlamışlardı. Başlarını çıkarıp ok atamadıkları için içerden taşlar fırlatıyorlardı. Bu iri taşlardan kimisi Onbaşı Gök Börü'nün kalkanına geliyor, merdiveni sarsıyordu. Fakat aşağıdan merdiveni iki tane pehlivan gibi Gök Türk eri tutuyor, Gök Börü'nün çelik kollarıyla tuttuğu kalkanına ise bir şey olmuyordu.

Kür Şad'la Işbara Alp'ın ve ötekilerin yağmur gibi yağdırdığı oklar Çinlileri sapır sapır yere sererken Onbaşı Gök Börü bir adımını Çin seddinin üstüne atarak kılıcını sıyırdı ve havada yaman bir döndürüş döndürdü. Bu döndürüş sırasında Çinlilerin bir adım gerilemeleri Onbaşı Üç Oğul'un

da duvara çıkması için kâfi gelmişti. İkisi kılıç savurmağa başlayınca öteki sekizi de içeri atladılar. Sert bir kılıç savaşı başladı. Burada on Türkler Çinliler göğüs göğüse gelince aşağıdakiler ok kesmeğe mecbur oldular. Kür Şad duvara çabuk bir göz gezdirdi. Duvarın üstünde bir ölüm dirim çarpışması başladığını, on Türk'ün bir çok Çinli tarafından sarıldığını, sağdan soldan da bir çok Çinlilerin koşarak yardıma geldiğini görünce fedailerin baskını tutturamadıklarını anladı. Bu sıkışık durumda işler çabuklukla çözülebilirdi. Kür Şad yanındakilere kılıçla duvarı göstererek "davranın!" diye haykırdı. Sonra atından atlıyarak merdivene seğirtti. İşbara Alp, onbaşılar ve erler de öyle yaptılar. Kür Şad bir solukta duvara çıkmıştı. İş tehlikeliydi. Ya bir yol bulup buradan aşağı inerek kapıyı açacaklar, yahut da 22 kişi burada öleceklerdi. Kendi yanından da bir o kadar Çinli daha koşarak geliyorlardı. Kür Şad, kulenin en yüksek yerine çıkarak İşbara Alp'ı yanına çekti ve ona buyurdu:

- İşbara Alp! Ben buradan gelenleri okla durduracağım. Sen de öteden gelenleri durdur. Çerilerinden en iyilerine buyruk ver; Biz okla iş görürken kılıçla yağıyı yarıp mutlaka açsınlar!

İşbara Alp bağırdı:

- Onbaşılar! Kılıçla Çinlileri yarıp aşağı inin. Hepiniz ölseyiz bile kapıyı açın. Ordu içeri saldıracak. Çabuk!

Kür Şad sağa, İşbara Alp sola ok yağdırır ve 13 er karşılarındaki 50-60 Çinli ile kılıç tokuştururken İşbara Alp'ın yedi onbaşısı yani Yamtar, Pars, Sülemiş, Sançar, Gök Börü, Arık Buka ve Üç Oğul kılıçla Çinlilerin arasına daldılar. İşbara Alp soldan gelen 50-60 kadar Çinlinin her atışta en önde olanını vuruyor. Kür Şad daha çabuklukla sağda aynı işi yapıyordu. On üç er ise birer birer kırılıyor, fakat canlarını da pahalıya satarak bir yandan da Çinlileri kırıyordu.

Onbaşılar Çinlilere yaman dalmışlardı. En önde iri Yamtar koca kalkarıyla siper alarak yürüyor, kılıcını hiç kullanmıyordu. Koçların arasına dalmış buğa gibi yalnız yürüyüşüyle Çinlileri eziyordu. Tulgası ile demir göğüslüğüne gelen kılıçlara aldırış bile etmiyordu. Yamtar'ın sol gerisinde Pars kıvrak ve uslu oyunlarıyla adım adım yürüyor, etrafı da kolluyordu. Gök Börü'nün ardında Sülemiş, Pars'ın arkasında da Arık Buka vardı. Sançar en geride bulunuyor, böylelikle bu altı onbaşı bir daire teşkil ediyorlardı. Sançar Yamtar'la arka arkaya dönmüştü. Yamatar adım adım ilerledikçe o da adım adım gerileyerek bu dairenin gerisini koruyordu: Onbaşı Üç Oğul ise dairenin tam ortasında topaç gibi dönüyor, aksıyan, yadım istiyen arkadaşı hesabına bir iki kılıç dürtüşü yaparak durumu düzeltiyordu.

Onbaşılardan işi yolunda gidiyordu. Çünkü Kür Şad'la İşbara Alp yardıma gelen Çinlileri uzaktan okla devirerek çevrelerindeki kalabalığın çoğalmasına engel oluyorlardı. Fakat bu iyi durum uzun sürmedi. Çünkü Kür Şad'la İşbara Alp 'ın okları bitmiş, önlerinde çarpışan on üç erden de ayalta yalnız beş kişi kalmıştı.

İşbara Alp, erlerden birine buyruk vererek merdivenlerden gene aşağıya inerek ok getirmesini söyleyecekti. Fakat merdiven devrilmemiş ve parçalanmıştı. Artık çıkar yol yoktu. İş burada bitirilecekti. Kür Şad'la İşbara Alp beş erin arasına karışarak kılıçlarını çektiler. Arkalarını duvarın burçlarına vermişler, kendilerinin on misli Çinli ile vuruşuyorlardı. İşbara Alp bu Çinlileri yarmak, onbaşılardan yardımına koşmak için saldırış yaptı. Fakat Albız alsın! Bu gün işler dikine gidiyordu. Tam Çinlileri sağa sola yarıp birkaçını devirmişken kılıcı kırıldı ve İşbara Alp yaralı olarak gene Kür Şad'ın yanına geldi. O sırada binbaşının yanındaki bir er vurulmuş, düşünüyordu. İşbara Alp tam zamanında onun kılıcını elinden kaparak yarılmakta olan sıralarını gene düzelttebildi. Yoksa darma dağınık olacaktı.

Kür Şad'la Işbara Alp'in boşa gitmeyen okları kesilip de yol bulan Çinlilerden bir bölük yedi onbaşıya saldırınca ağır ağır ilerliyen onbaşılar neye uğradıklarını anlayamadılar. İlk önce bir sarsılır gibi oldular. Sonra Yamtar küfürle karışık haykırdı:

- Hay albız alsın! Bunlar Çinlilere para ile çerilik eden Kıtaylar... İt oğlu itler gelecek çağı buldular!...

İyi çeri olan bu Kıtaylar zaten yorgun ve kendilerinden çok yağlı ile sarılmış olan onbaşılara çatınca iş değişmişti. Bununla beraber kapının önüne kadar da gelmişlerdi. İşte çekse kapı açılacak, Gök Türkler içeri dolacaktı. Bunu ilk gören deli onbaşı Gök Börü haykırdı:

- Haydi kımıldanın! Karşımızda az kişi kaldı. Şu işi becerelim!

Gök Börü'nün az kişi dediği gene kendilerinin ik üç misli idi. Kılıçlar öyle bir sertlikle kalkıp iniyordu ki, biraz sonra hiç birinden hayır kalmadı.

Bu ne yaman bir çarpışma, ne korkunç vuruşma idi. Şu ufacık yerdeki birkaç kişi acunun en sert savaşını yapıyordu. Bu; er kişilerin, çelik kollu, demir yürekli çerilerin işiydi. Bunun için biraz sonra meydana Çinlilerden kimse kalmamış, meydan Gök Türklerle Kıtaylara kalmıştı.

Yedi Gök Türk onbaşı ile on beş Kıtay...

Savaşçılar yavaş yavaş yoruldu. Geniş geniş soluyorlardı. Yorgun kollarla vurulan ve demir tulgalara, zırhlara inen kılıçlar kırılıp çentildikleri için bırakılmış, bıçaklara el atılmıştı. Kimisi bir, kimisi iki yağlı ile uğraşıyordu. Yamtar ise tek başına dört Kıtayla boğuşuyordu. Kıtaylar onun çok güçlü pehlivan olduğunu anlamışlar, dördü birden üzer,ne çullanmışlardı. Artık yukarda neler olduğunu da bilmiyorlardı.

Yukarıya gelince: orada üç kişi kalmışlardı. Ortada bir çeri iki eliyle tuttuğu iki kalkanla savurlan kılıçlara karşı duruyor, onun sağında Kür Şad, solunda Işbara Alp on on beş Çinliye karşı dövüşüyordu.

Savaşın en can alacak yeri aşağıda idi. Bir aralık Onbaşı Üç Oğul bir yandan bir Kıtayla sarmaş dolaş yuvarlanırken, bir yandan da bağırdı:

- Yazık bize be! Yalnız kendi kötü canımızı korumakla mı uğraşacağız? Haydi fırlıyalım. Birimiz şu mandalı çevirsin, binbaşının buyruğunu yapmadan mı gebereceğiz be?

Bu son söz üzerine onbaşılar bir silkinip davrandılar. Fakat boşuna... İşte artık yeniliyorlardı. Damarlarında güç kalmamıştı. Soluyorlar, çabalıyorlar, lâkin bir şey yapamıyorlardı. Her yerlerinden kan sızıyordu. Bıçaklar da kırılmıştı. Kendileri de, yağlıları da zırhlı olduğu için bıçakların çoğu iş göremeden düşmüş, atılmıştı. Onbaşılar ölümün yaklaştığını seziyorlar, böyle olduğu halde kapının mandalını unutuyorlardı. Hepsi bir an için karşılarındaki yağıdan kurtulup kapıya koşmak, mandalı açmaktan başka bir şey düşünmüyordu.

Bu işi ilk deniyen Yamtar oldu. Son bir gayretle kalkarak bir Kıtay'ı iki eliyle yakalayıp kaldırdı ve karşısındakilere fırlattı. Karşısındakiler sendeleyip düşerken kapıya doğru koştu. Fakat tam mandalı çevirirken vınlıyan ok küreğine saplanarak koca Yamtar'ı diz üstü çökertti. Yaralı Kıtaylardan biri okunu tam zamanında kullanarak bu işe engel olmuştu. Yamtar, canının yanıp yanmadığını anlamadan yeniden bir Kıtayın saldırısına uğradı; birlikte yere yuvarlandılar.

Bu sefer Pars fırladı. Fakat iri bir Kıtay hemen ardından koşarak onu belinden kavrayıp yere çaldı.

Üçüncü olarak Sançar saldırdı. Karşısındaki iki Kıtaydan birini çelme, birini de yumrukla devirdikten sonra mandala koştı. Fakat demin Yamtar'ı yaralayan yaralı Kıtay çerisi bu sefer de Sançar'ı kolundan vurdu. O zamana kadar da Sançar'ın payına düşen iki yağı yetiştirerek üzerine atıldılar.

Yedi onbaşı ile on beş Kıtay artık yerde boğuşuyorlardı. Kalkanı, yaralı Kıtay okla vuruyordu. Bu Kıtay çerisi kendilerinden otuz kırk adım ilerde yere düşmüştü. Bacağına kılıç yemiş olduğu için kalkamıyor, fakat sağlam kollarıyla iyi iş görüyordu.

Onbaşı Arık Buka'nın payına bir yağı düşmüştü. Fakat bu iri yarı ve çok güçlü bir çeri olduğundan Arık Buka kendisini güçlükle koruyordu. Onbaşı birkaç defa kendisini boğuşmaktan güç kurtarmıştı. Arık Buka kan içinde kalmış olduğu halde mandala en yakın kendisi olduğunu biliyor ve biraz da ileride de yerde bir bıçak bulunduğunu görüyordu. Bu, kırılmamış uzun bir bıçaktı. Kıtaylardan birinin olacaktı. Elini ona değdirebilse işi bitirebileceklerdi. Arık Buka boğuşma arasında çevresine bir göz attı. Dört beş adım ileride Onbaşı Üç Oğul iki Kıtayla boğuşuyordu. Zavallı Üç Oğul alta düşmüştü. Âdeta can çekişiyordu. Arık Buka ona haykırdı:

- Üç Oğul! Ayağının ucunda bıçak var. Tepip bana fırlatırsan kurtulacağız!

Üç Oğul, çevresini görmeden ayağıyla bir iki defa tepti. Bıçak Arık Buka'ya yanaşmış, o da son bir davranışla onu kavrayabilmişti. Onbaşı, bıçağı iri Kıtayın karnına saplarken Üç Oğul boğuk boğuk bağırdı:

- Yetiş! Geberiyorum...

İki Kıtaydan birisi ona sarılarak kollarını yakalamış öteki de boğazını sıkıyordu.

Arık Buka, Üç Oğul'u düşünecek çağda değildi. Yalnız bir taşla iki kuş vurmak istedi. Kalkarak kapıya doğru fırlarken Üç Oğul'un boğazını sıkan Kıtay'ın yüzüne yaman bir tekme savurdu. Bu tekme Üç Oğul'un gırtlığındaki baskıyı gevşetmiş, ona soluk aldırılmıştı. Aynı zamanda Arık Buka mandala el attı.

Fakat yaralı Kıtay ok kırışte bekliyordu. Hemen gezliyerek okunu fırlattı. Bu seferki hepsinden daha yaman oldu. Çünkü ok Arık Buka'nın tam ciğerini delerek göğsünden çıkmıştı. Koca Onbaşı sarsılarak yere düşerken kendini topladı. Gene kalkarak mandala sarıldı. Kendisine ok atanı görmüştü. Onbaşığı vuran onun gene kalkabileceğini ummadığı için yayına yeniden ok koymakta acele etmemişti. Göğsü yarıldığı halde kalkıp son bir gayretle mandala yapıştığını görünce hızla yayına bir ok yerleştirdi. Fakat geç kalmıştı. Onbaşı mandalı çevirmiş, kapıyı açıyordu. Yaralı Kıtay'ın fırlattığı ikinci ok Arık Buka'nın göğsüne saplandı.

Koca onbaşı kapıyı açmaktan doğan sevinçle acı acı gülümsiyerek haykırdı:

- Okla kancık oğlu okla!... Arık Buka'yı devirmekle iş biterse bir de benim için çek!...

Onbaşı sustu. Ayakta gözleri kapanıyordu. Dimdik yere düştü. Yiğit alını toprağa kapanarak öylece kaldı.

Dışarıda kapının açılmasını bekleyen Gök Türk atlıları doludizgin haykırışlarla saldırırken, artık işi işten geçtiğini anlayan Kıtaylar kaçırmaktan başka çıkar yol bulamadılar. Hepsini birden; öldürmeğe, boğmağa çalıştıkları yorgun onbaşları bırakarak kaçmağa davrandılar. Geç kalmışlardı. Yıldırım gibi içeri dalan atlılar bir saldırışta hepsini devirerek içeri doldular. Birkaçı da yukarı yönelerek Kür Şad'la Işbara Alp'in yardımına koştular. Tam çağında yetişmişlerdi. Çünkü burada kırışa kırışa Kür Şad'la Işbara Alp yalnız kalmışlardı. Yere serdikleri Çinlilerden arta kalan sekiz on kişi iki kahramanın işini bitirmeğe uğraşıyorlardı.

Kür Şad son buyrukları vererek binbaşı ile birlikte kapının yanına indikleri zaman yiğit onbaşı Arık Buk'a'nın ölüsü çevresinde yorgun argın oturan altı onbaşığı birbirlerinin yaralarını bağlarken buldular.

***

Gün batarken Türk ordusu dört yerden Çin duvarını aşmış, kapıları tutmuş ve Çin sınırları içinde çadır kurmuştu.

Kara Kağan'ın otağında beğler toplanmışlardı. Batı Kağanının başelçisi Kül Er Tigin de konuşmaları dinliyordu. Kısa bir konuşmadan sonra kararlar verildi: Yarın, tan atmadan yürüyüşe geçilecek, Tulu Han en doğudan saldıracaktı. Onun batısında Kür Şad'ın tümeni bulunacak, daha da batıda da Kara Kağan'la Tunga Tigin yürüyeceklerdi. Yıldırım hızı ile Çin'e saldırılacak, yetişecek kadar ulca (ganimet) alınırsa Çin ordularının gelmesi beklenmeden dönülecekti. Yalnız Kür Şad'ın canını sıkan bir şey olmuştu. O da Kara Kağan'ın Şen-king'i binbaşı yaparak kendi buyruğuna vermesiydi. Fakat Kür Şad bunun da kolayını buldu: Geceleyin kendi buyruğundaki binbaşılara ulak yolluyarak gece yarısı yola çıkılacağını bildirdi. Yalnız Şen-king'e ulak gitmemişti. Uzun yürüyüşlerle yorulmuş olan Şen-king geceleyin çadırında derin derin uyurken Kür Şad tümenini almış, Çin'in içine dalmıştı.

Kür Şad'ın öncüsü Işbara Alp'ti. O da onbaşı Pars'ı ileri çıkarmıştı. Pars dünkü boğuşmada ufak tefek yaralar, bereler almış olmakla beraber gene onbaşılardan en sağlamı idi. Kendi buyruğundaki on erle karanlıkları kolluyarak, tetikte ilerliyordu. Gün ağarırken uzaktan Çinlileri gördüler. Pars'ın şimdilik yapacak başka işi yoktu. Geri dönerek, beş yüz adım geriden gelen Işbara Alp'a Çinlilerin görüldüğünü bildirdi. Binbaşı boru çaldırarak çerisini yayarken Çinliler de Gök Türkleri görmüşler, savaşa hazırlanmışlardı.

Işbara Alp'ın bin kişisi iki sıra halinde dizilmişti. Binbaşı ortada ve önde bulunuyordu. At uşağı boruyu öttürünce bin kişi birden korkunç savaş haykırışlarıyla Çinlilere doğru at saldılar. Daha üç yüz adımdan ok çekerek yaklaşan bu çeriler pek yaman geliyorlardı. Fakat birdenbire ne oldu, bilinmez... Çinlilere elli adım kala durdular. Biraz daha ok yağdırdıktan sonra hızla yüzgeri ettiler. O ne? Türkler kaçıyordu.

Çinlilerin başbuğı bu fırsatı kaçırmak istemedi. Verdiği buyrukla Gök Türklerin ardına düştü. Türkler hem kaçıyorlar, hem de artlarına ok çekiyorlardı. Bu ok çekişler o kadar düzgündü ki kendilerini kovalayan Çinlileri yaban ördeğı gibi vurup attan düşüyordu.

Birden, gene nasıl olduğunu anlaşılmadan keskin bir boru daha öttü. Borunun ötmesiyle Türklerin yüzgeri etmesi bir oldu. Çin başbuğı sağa sola bakınca sarıldıklarını anladı. Türkler kaçıyor gibi görünerek Çinlileri arkalarına düşürmüşler, ortaları fazla koşarak Çinlileri arkalarına düşürmüşler, ortaları fazla Çinlileri içeri almış, iki kiskacın iki ağız gibi Çinlileri kıştırarak durumu hazırlamıştı. Şimdi Türkler yüzgeri edince Çinliler bu kiskacın işinde kalmış oluyorlardı. Çin başbuğı kuşatıldıklarını görünce "budalaca aldandık!" diye bağırıldı. Sonra çerilerine kılıç çekti. Okla iş

görseler Türklerin kendilerini bitireceklerini biliyordu. Belki kılıçla bu kuşağın bir yerini yarıp geçebilirlerdi.

Çinlilerin kılıç çektiğini görünce Işbara Alp bağırdı:

- Kılıç çek!...

Bu buyruk Yüzbaşılar ve onbaşılar tarafından söylene söylene en uzaktaki çerilerin kulağına kadar gitti. Sonra buyruk vermeğe lüzum görmeyen Binbaşı dört nala Çinlilere at sürdü.

Yıldırım gibi kılıç çekmiş olan Gök Türk atlıları da onun gibi keyifli bir nesne idi. Çinliler de aşağı yukarı kendileri kadar olduğu için teke tek dövüşüyorlar ve bu çarpışmayı at üzerinde yapıyorlardı.

Savaş uzun sürmedi. Biraz sonra Çinlilerin hepsi yere serilmiş, başbuğları da yaralı olarak tutsak edilmişti.

Çinlilerin çabucak yok edildiğini gören Işbara Alp artık ulca toplamak çağı geldiğini anlıyarak kılıcı ile ilerdeki köyü gösterdi.

- Haydi köyü yağma edeceğiz. Dolu dizgin!...

Gök Türk çerileri yıldırım gibi köye saldırdılar. Zaten beride savaş başlarken sonunun ne olacağını kestiren köydeki Çinliler atlara atlıyarak kaçmışlardı. Atı olmyanlar da tabana kuvvet koşuyorlardı. Gök Türkler köye girerken orada hemen hemen kimse kalmamıştı. Zaten çerilerin de onlara baktığı yoktu. Onlar koyun, davar, mal topluyorlardı.

- XV -

ŞEN-KİNG'İN ÖFKESİ

Şen-king sabahleyin uyanıp da Kür Şad'ın çoktan gittiğini öğrenince köpürdü. Çevresindeki erlere bağırip çağırdı. Sonra kendi buyruğundaki bin eri alarak Kür Şad'ın izinden dört nala at sürdü. Fakat nedense başka zaman yıldırım gibi uçan bu atlılar bu gün aksıyorlardı.

Şen-king hem Kür Şad'a kızıp sövüyor, hem de korkuyordu. Niçin geç kaldın diye Kür Şad'ın kendisine bir oyun etmesinden çekiniyordu.

Çin beği böyle kuşku içinde at süre süre öğleyi etti. Güneş tepelerine çıktığı zaman Şen-king bir savaş alanına gelmiş bulunuyordu. Burada bir savaş olduğu, yerde yatan ölülerden belli idi. İşte yüzlerce Çinli serilmiş yatıyordu. Aralarında Türkler de bulunuyordu. Şen-king ilk önce alana şöyle bir baktı. Sonra gözüne yerde bir Türk yaralı ilişti. Gözleri kapalı, kesik kesik alıyordu. Çin beği atından atlıyarak yaralıya yaklaştı. Yüksek sesle ona sordu:

- Yaralı! Savaş nice oldu? Bizimkiler nerede?

Yaralı Türk yavaş yavaş gözlerini açtı. Şen-king'i görünce başını çevirdi. Sona gene ona bakarak şöyle dedi:

- Biz sizi yendik. Sizinkiler hep kızıl tamuya gitti.

Çin beği kızardı. Yaralı Türk eri kendisini yağı Çinli sanmıştı. Şen-king bir şeyler söylemek gerektiğini seziyordu. Dik bir sesle:

- Çeril! Beni tanımadın mı? Ben Kara Kağan binbaşılardan, İ-çing Katun kardeşi Şen-king beğim, diye bağırdı.

Yaralı yine gözlerini açarak fısıldadı:

- Biz sizi yendik. Git yurdunu kurtar!

Çin beğinin eli kılıcına gitmişti. Başını kaldırıp çerilerine baktı. Kendisine dikilen bu gözlerde sert bir meydan okuma, bir sövme duyar gibi oldu. Ölmek üzere olan yaralıyı bırakarak atına atladı. Bin atlısının ardına takarak sürdü.

Köye vardıkları zaman Işbara Alp erleri köyü yağma ediyorlardı. Şen-king bir ara yağmaya baktı. Işbara Alp'in çerileri evlere giriyorlar, bulduklarını alıp yedek atlara yüklüyorlardı. Bir takımı da öteden beriden koyunları topluyor, sürüp getiriyordu. Çin beği kendi erlerini de yağmadan istifade ettirmek için arkasına döndü. Düzgün sıralar halinde duran erlerine bağırdı:

- Haydi, siz de yağma edin!

O, buyruk üzerine erlerin sevinçle dağılacaklarını sanmıştı. Kimsenin yerinden kıpırdamadığını görünce şaşırıldı. Yeniden bağırdı:

- Anlamadınız mı? Yağma edin diyorum!

Fakat ortalıkta en küçük bir kıpırdanış bile olmadı. Şen-king öfkelenmişti. Bu da ne demek oluyordu? Hangi cüretle kendi buyruğuna karşı geliyorlardı? Bu sefer öfkeden zangır zangır titriyerek yine bağırdı:

- Size söylüyorum! Yağma edin!

Çin beği nerdeyse kuduracaktı. Yoksa kendisine isyan mı ediyorlardı? İşte beride, çok iyi tanıdığı Onbaşı Pars bir torbanın içine doldurduğu ulcaları alıp gelirken kendisinin buyruk verip bağırdığını, erlerinin de aldırış etmediğini görmüş, gülümsemişti. Şen-king daha çok rezil olmak istemedi. Sıraların en önünde bulunan yüzbaşılardan birini çağırdı:

- Yüzbaşı, buraya gel!

Yüzbaşı at sürüp geldi.

- Neden buyruğuma kulak asmiyorsunuz? Niçin yağma etmiyorsunuz?

- Yağma hakkımız yok!

- Neden?

- Köyü Binbaşı Işbara Alp almıştır. Hak onundur.

- Ben size buyruk veriyorum.

- Olmaz; türeye uymaz.

Şen-king türe sözünü işitince durdu. Türk türesinin ne yaman şey olduğunu, ona baş eğmeyen kişi Kağan olsa ve büyük bir kahraman olup Türklere zaferler kazandırmış bulursa bile gene ezeceklerini Şen-king iyi biliyordu. Onun için yüzbaşı "Türeye uymaz" deyince sözü kesmişti. Şimdi artık ne yapacağını pek bilmiyordu. Yüzbaşıya kendisi gelinceye kadar beklemelerini söyliyerek köye girdi.

Işbara Alp'i arıyordu. Kür Şad kendisine buyruk vermeden çekildiği için ne yapması gerektiğini Işbara Alp'tan soaracaktı. Hem de durumu bilmiyordu. Kür Şad ortada görünmüyordu. Bunları öğrenecekti.

Köyün içinde atı ile yavaş gidiyordu. Evlere çeriler giriyorlar, işlerine yarıyan ne bulurlarsa alıp çıkıyorlardı. Burası büyücek ve oldukça zengin bir köy, hattâ bir kasaba idi.

Şen-king giderken küçük bir meydana rasladı. Burada birkaç çeri ayak üzerinde konuşuyorlardı. Bir ötekine yüksek sesle bir şeyler anlatıyor, öbürleri dinliyordu. Anlatan şöyle diyordu:

- Herif açık gözün biri imiş. Bizim aldığımız köyü kendi çerilerine yağma ettirmek istiyordu. Daha Türk Türesini öğrenememiş. Çin aklı... Çeriliğe yatışmaz ama çasıtlık olursa ona erer.

Şen-king kendisinden bahsolunduğunu anlamıştı. Arkası kendisine dönük olan çeriye doğru at sürdü. Kırbacı ile başına vuracaktı. Fakat bu çeri at sesini işitince geri döndü. O zaman Çin beği duraksadı. Çünkü bu, Onbaşı Pars'tı. Şen-king bağırdı:

- Onbaşı! Çizmeden yukarı çıkma!

- Çizmeyi aştığım yok. Senin beceriksizliğini söylüyorum.

- İleri gitme...

- Zaten gitmiyorum. Yerimde duruyorum.

- Sana haddini bildiririm.

- Kılıçla mı?

- Neyle olduğunu sonra görürsün!

Şen-king bu sözü söyliyerek uzaklaştı. Pars'ın yanındakiler de gülererek birer birer gidiyorlardı. Pars, aklına bir şey gelmiş gibi birden dönerek gitmekle olan Çin beğine bağırdı:

- Yoksa Kür Şad'ın kamçısı ile mi?

Şen-king bunu işitince atını durdurdu. Kan beynine sıçramıştı. Yayına bir ok yerleştirerek gezledi. Yeniden arkasına dönüp önündeki torba ile uğraşmakta olan Pars'a fırlattı. Ok vinliyerek uçtu ve Onbaşının tam bir karış sağında toprağa saplandı. Pars ağır ağır başını çevirip oku kimin attığını aramağa koyulurken keskin, şakrak bir kahkaha köyü çinlattı. Bu kahkahayı işitince hemen evlerden bir çok çeriler fırlıyarak olanı biteni anlamak istediler. Sançar kıyıda, atının üstünde yana doğru eğiliyor, Şen-king'e bakarak katılacak gibi gülüyor, hem de söyleniyordu.

- Ulan herif hâlâ ok atmasını öğrenememişsin be... Elli adımdan Pars'ı vuramadı. Acaba dokuz adımdan öküzü vurabilir mi?...

Bu sözler ve Pars'ın yanında saplı duran ok, elli adım ötede kudurmuş gibi bakarak atının üstünde duran Şen-king çerilere meseleyi anlatmıştı. Sançar'ın kahaahasını işittikleri her zamanda olduğu gibi hepsi birden katılarak gülmeğe başladılar.

Sançar atının yelesine kapanmış, gülüyor ara sıra başını kaldırarak çevresine bakıyor, gözlerinden şıpır şıpır yaş akıyor, sonra gene atın üzerine eğiliyordu.

Şen-king, Ötüken'de ok attığı günden daha fena olmuştu. Çünkü o zaman ancak bir konuktu. Şimdi ise Gök Türk ordusunda binbaşı olduğu halde gene kendisini saymıyorlar, gülüyorlardı.

Dört çevreyi uğuldatan bu gülme birdenbire kesilince Çin beği başını kaldırdı. İşbara Alp'in ortada görünüşü herkesi susturmuştu. Yalnız bir kişi, atından aşağı yuvarlanmış olan Sançar hâlâ kırılışıya gülüyordu. Binbaşı sağa sola bakındı. İki onbaşı koşarak bir kucaklayışta Sançar'ı atına bindirip yelesine bağladılar. Sonra atı kırbaçlıyarak koşturdular. Sançar gülmeğe başladı mı başka çaresi bulunmazdı. Her zaman böyle yaparlardı.

Şen-king, bu fırsattan istifade ederek Binbaşı İşbara Alp'a soracağı şeyleri sormak istedi. Atını ona doğru sürmek isterken bir şakırtıdır koptu. Köyün ilerisinden Kür Şad, arkasından birkaç binbaşı ve yüzbaşı olduğu halde gözüktü. Dolu dizgin geliyorlardı. O denli hızlı geliyorlardı ki Çin beği kendisini çiğniyecekler sanarak korktu, kıyıya çekildi. Halbuki dört nala gelen o atlılar daha kendisine varmadan, İşbara Alp'in önünde zınk diye durdular. Kür Şad yüksek sesle şunları söyledi:

- İşbara Alp! Çin Kağanından elçi geldi. Bizimle barış yapmak için birçok mal, darı, kumaş, akça, hayvan veriyor. Kara Kağan razı oldu. Geriye dönüyoruz.

Şen-king bu sözleri işitince başından aşağı kaynar su giymiş gibi oldu. O ne umuyordu, ne çıkmıştı? Demek ki Kara Kağan Çin'i alarak kendi ailesini Çin tahtına geçirmeği hiç tasarlamamıştı. Çin beği bunları düşünürken Kür Şad ona döndü. Şöyle dedi:

- Senin çerilerin bir şey yağma edemediler. Ötüken'e elleri boş dönecek değiller ya! Köyün dışında onlar için biraz mal bıraktırdım. Hemen yağmalat!

Şen-king kendi buyruğundaki çerilere bu yağma buyruğunu verdiği zaman onları pek isteksiz buldu. Hattâ yüzbaşılardan biri yerinden bile kıpırdamadı. Çin beği ona niçin gitmediğini sorunca şu cevabı verdi:

- Yağma, kılıç hakkı olmalı. Biz kılıcımızla bir iş görmedik ki.

Yüzbaşı bu sözleri söyliyerek ıslık çalmağa, atını okşamağa başladı. Şen-king bu gün bütün aksiliklerin kendine geldiğini düşünerek dişlerini sıktı. Yüzbaşının yanından uzaklaştı.

***

Ertesi günü bütün Gök Türk ordusu Çin'den aldıkları bol ulca ile karınları tok ve keyifleri yerinde olduğu halde Ötüken'e dönüyordu. Koca ordunun içinde halinden memnun olmıyan iki kişi vardı. Bunlardan biri Çin beği Şen-king'di. İkincisinin kim olduğunu okuyucular ilerde öğreneceklerdi.

- Birinci bölümün sonu -

İkinci Bölüm

- I -

KIRAÇ ATA

Selenge ırmağı sessiz akıyordu. Ortalıkta bir ölüm sessizliği vardı. Karşiki tepede seyrek çam ağaçları görünüyor, üstte güneş parlıyordu. Burası Selenge'nin Baykal gölüne yaklaştığı bir yerdi.

Selenge'nin aktığı yola yönelmiş yorgun bir atlı yavaş yavaş ilerliyor, gözleriyle durmaksızın ileriye kolluyordu. Bu, Ötüken'den gelen bir yolcu idi. Üstünde kılıç, yay ve sadağından başka bir şey yoktu. Durumundan, gidişinden yüce bir bahadır olduğunu anlaşılıyordu. Fakat kendi de, atı da o kadar yorgundu ki gün batımına kadar yürüyebilecekleri şüpheliydi.

Irmağın bir dirseğini aşınca birdenbire atlının gözleri parladi. İlerde, solda yalın bir tepe görünüyor, tepenin üstünde üç sivri kaya sıralanıyordu. Yorgun yolcu atını mahmuzladı. Üç Kayalar'a doğru dizgin boşalttı. Biraz sonra tepenin eteğine varmıştı. Burası hiç de uzaktan görüldüğü gibi değildi. Pek sarp olduğu yaklaşıncaya anlaşılıyordu. Yolcu atından atlıyarak kayaların arasından sızan billur suya eğildi. Kana kana içtikten sonra başını kayalara kaldırdı. Bir zaman gözleriyle bir şeyler aradıktan sonra tırmanmağa başladı. Yorgun yolcunun yorgun atı ağır ağır yürüyerek sıska otlarla karnını doyurmağa çalışıyordu.

Yolcu epey tırmanıp yükseldikten sonra bir düzlüğe vardı. Burada, nereye gideceğini bilemiyerek durdu. Çünkü bu düzlüğün kenarında mağara gibi dört oyuk bulunuyor ve oyuklardan bir tanesinin de içerde kule gibi yükseldiği görülüyordu. Yolcu bir müddet klaşınca anlaşılıyordu. Yolcu atından atlıyarak kayaların arasından sızan billur suya eğildi. Kana kana içtikten sonra başını kayalara kaldırdı. Bir zaman gözleriyle bir şeyler aradıktan sonra tırmanmağa başladı. Yorgun yolcunun yorgun atı ağır ağır yürüyerek sıska otlarla karnını doyurmağa çalışıyordu.

Yolcu epey tırmanıp yükseldikten sonra bir düzlüğe vardı. Burada, nereye gideceğini bilemiyerek durdu. Çünkü bu düzlüğün kenarında mağara gibi dört oyuk bulunuyor ve oyuklardan bir tanesinin de içerde kule gibi yükseldiği görülüyordu. Yolcu bir müddet oyuklara baktıktan sonra kendisine en yakın olan sağdakine doğru ilerledi. Bir insanın eğilmeden girebileceği büyüklükteki kapıdan adımını attı. Fakat öylece kaldı. İçerde, yüksekçe bir yerde çok iri dört doğan atılmağa hazır bir halde kendisine bakıyorlardı. Zaten buraya girmekte de bir fayda yoktu. Çünkü bu dört doğanın durduğu yer kapalı bir taş odadan başka bir şey değildi.

Yolcu geri çekilerek yine düzlüğe çıktı. Aşağıdaki kaynağın okşayıcı şırıltısından, kayalara çarpan ince rüzgârın üfleşişinden ve kendi ayak seslerinden başka hiçbir şey işitilmiyordu. Acaba yanlış mı gelmişti?

Bu sefer yine aynı yavaş adımlarla oyuğa doğru ilerledi. Bu oyuk kapkaranlık bir delikti. Adımını içeri atıp biraz durdu. Sessiz ve karanlıktı. Birdenbire ilerde iki kor peyda oldu. Sonra bunların yanına iki kor daha geldi. Korlar büyümeğe başladılar. Yolcunun keskin gözleri de karanlığı delmek ister gibi bakıyordu. Korlar adım adım kendisine yaklaşırken o da gözlerini karanlığa alıştırmış, içerdekilerin ne olduğunu anlamıştı: Bunlar büyük iki kurttu. Yolcu gözlerini oyuktan ayırmıyarak adım adım geriledi ve " Doğanlarla kurtlar birlikte yaşadığına göre burası olacak, yanılmamışım" dedi. Şimdi ne yapmalıydı? Geriye kalan iki kovuktan iri bir ayı çıkararak homurtularla kendisine

doğru yürümeğe başlamıştı. Ayı ağır ağır yürüyor, yolcu da düzlükte ağır ağır geriliyordu. Bu yolcunun belinde kılıcı, bıçağı; sırtında da yayı ve sadağı olduğu halde pusata davranmayıp ayıyı böyle oyalaması tuhaftı. Üstünde buldukları düzlüğün aşağıya inilecek yalnız bir tek yeri vardı. Yolcu o tek yerden düzlüğe çıkmış, şimdi ise oradan oldukça uzaklaşmıştı. Hem de kendisinde, bu aşağı inilecek biricik yere doğru gitmek için bir teşebbüs yoktu. Bilakis dik kayalara doğru geriliyordu. Biraz sonra kayaların sırtına dokunduğunu duydu. Artık gerileyerek yer kalmamış, ayıyla yüz yüze gelmişti. Ayağa kalkan ayı bir buçuk insan boyunda idi. Yolcu ile aralarında iki adım ya var ya yoktu. Fakat yolcuda hiçbir telâş yahut korku görülüyordu. Kendisine atılmak üzere olan ayıya sessiz ve hareketsiz bakıyordu.

Ayı, kendisinden hiç umulmayan bir hızla bu iki adımlık yoldan yolcunun üzerine atıldı. Fakat atılmasıyla yaylanmış gibi itilerek geri fırlayıp yere düşmesi bir oldu. Sırtını kayalara veren yolcu ayının karnına vurduğu tekme ile onu top gibi geriye atmıştı. Bu yorgun yolcunun yaman bir bahadır olduğu anlaşılıyordu.

Yere düşen ayı acı acı böğürdü yolcu hiç istifini bozmadı. Ayıya:

- "Canın yaktımsa bağışla. Yoksa sen benim canımı çıkaracaktın" dedi.

Bu sırada, üstünde bir kule olan dördüncü kovuktan ak saçlı, ak sakallı bir ihtiyar çıkararak ayıyı deviren yolcuya baktı. Sonra, ayağa kalkarak yine atılmak isteyen ayıya bağırdı:

- Evine gir, sesini kes!

Yolcunun şaşkınlıktan açılan gözleri önünde koca ayı bu sözleri anlıyarak ve homurtusunu keserek çıktığı kovuğa girince bahadır yolcu, ihtiyara dönerek:

- "Üç günlük yoldan geliyorum. Kırac Ata sen misin?" diye sordu.

İhtiyar başıyla evet işareti yaptı. O zaman yabancı elini göğsüne basarak baş eğip onu selâmladı ve bir iki adım atarak kendisini tanıttı:

- Bana Yüzbaşı Böğü Alp derler. Kara Kağan ordusundanım. Senden bahtımı okumanı dilemek için geldim. Okur musun? Yoksa şimdiye dek olduğu gibi kendi bildiğim gibi mi iş göreyim?

İhtiyar, gözlerini Böğü Alp'in gözlerine dikti. Sonra onun elini tuttu. Gözlerini hiç kırpmadan ağır ağır şunları söyledi:

- Yüzbaşı Böğü Alp! Otuz iki yaşındasın. Yüce birisini öldürmek istiyorsun... Dokuz yıla kalmaz, olan olur... Dokuz yıl daha geçer, katı kılıç kullanmak günü gelir... Ondan ötesini de Gök Tanrı bilir...

İhtiyar, gözlerini Böğü Alp'tan ayırınca genç yüzbaşı bir irkildi. Bir şey söylemek istiyordu. Fakat ona söz bırakmadan beriki şöyle dedi:

- Bu gece bende konuk kal. Gece yarısı bahtına bakar, sana öğüt veririm. Şimdi biraz dinlen. Aşağıdaki atını da düşünme, yiyecek bulur. Kimse de ona ilişmez.

Sonra belindeki örme kemerden bir düdük çıkararak dört defa üfledi. Bu keskin sese içeriden dört doğan karşılık verdi. Oyuklardan birer birer çıkan doğanlar Kırac ata'nın tam karşısında durarak kanatlarını açtılar. Böğü Alp bu kuşlara beğenerek bakıyordu. Kam, sol kolunu ufkî tutunca

doğanlardan bir tanesi sıçradı. İhtiyar "konuğa av kuşları getir" diyerek onu uçurdu. Öteki üç doğanı da öyle yaptı. Kuşlar ok gibi fırlayıp uzaklaştıktan sonra ikisi, üstü kuleli kovuğa doğru ilerlediler. Burası öteki kovuklar gibi karanlık değildi. Kulenin üstünde birkaç delik olduğu için ışık alıyor, merdiven biçiminde olan kıyısındaki taşlarla da üstüne kadar çıkılıyordu. Kovuğa girince Böğü Alp'in ilk gözüne çarpan şey yerdeki büyük bir post ve yığın hayvan kemiği oldu. Bunlar hep kürek ve aşık kemikleri idi. Kıraç Ata kemiklerin yanındaki çamçağı göstererek:

- "Kımız doludur. İçebildiğin kadar iç" dedi.

Buradaki her şeye şaşan yüzbaşı çamçaktaki kımızı da şimdiye değin tatmadığı bir biçimde tadına şaşarak dikti. Yarısını içtikten sonra bırakarak:

- "Bu kımız Tanrı kısıraklarının sütüyle yapılmış olmalı" dedi.

Bu sırada kamın doğanları birer birer dönüyor, avladıkları kuşları kovuğun önüne bırakarak çekiliyorlardı.

- II -

YÜZBAŞI BÖĞÜ ALP

Gün batarken Kıraç Ata kulenin en üstüne çıkıp Tanrı'ya yakarışını yapmış, sonra doğanların getirdiği kuşları, yaktığı ateşte kızartarak Böğü Alp'i ağırlamıştı. Kendisini pek az yiyordu. Yüzbaşı gece yarısına kadar vaktin nasıl geçeceğini bilemiyordu. Görünüşte bir şey olmamakla beraber içinden sabırsızlanıyordu. Bir şey söylemiş olmak için:

- "Kıraç ata! Bu kurtlarla ayı bir şey yemezler mi" diye sordu.

- Her gece kurtlardan biri gidip bir geyik avlar. Onu bölüştürürüm, yerler. Bana da pay çıkar.

- Demek ayı burada boşuna duruyor.

- Hayır, boşuna değildir. Geceleyin burasını bekler.

- Ya kurtlar? Onlar beklemez mi?

- Kurtla doğan soy hayvanlarıdır. Onlar herkesle dövüşmezler. Gerektiğinde dövüşürler ama iyi dövüşürler.

- Kıraç Ata! Sen bu hayvanları nasıl alıştırıp adamcıl yaptın?

- Tanrı sırrıdır oğul, sorulmaz.

- Bilemedim. Bağışla!

Yarımay ufka doğru yaklaşıyordu. Rüzgâr sivri kayalara çarptıkça korkunç sesler çıkarıyordu. Böğü Alp sadağını, yayını çıkararak posta uzanmıştı. İşte şu karşısındaki adam, biraz sonra ona bahtını okuyacak, ilerisini söyleyecekti. Yüzbaşı, şu anda, şimdiye kadar hiç düşünmediği şeyleri düşünüyordu. O kendini bildi bileli savaştan, ordudan, kağından, yağıdan, çadırdan, attan başka bir şey düşünmemişti. Şimdi, aklından öyle şeyler geçiyordu ki kendisi bile aydın olarak anlıyabiliyordu.

Hattâ onu buraya getiren duygu bile belli belirsiz bir şeydi. Buraya nasıl gelmiş, Kırâç Ata'yı nasıl bulmuştu? Şimdi sırasıyla bunları hatırlamağa uğraşıyordu:

Babasını hiç tanımamıştı. Ne olduğunu bilmiyordu. Sormağa da lüzum görmemişti. Ya savaşta ölmüş, ya tutsak olmuş olmalıydı. Hangi savaşta ölmüş olmasının da fazla bir değeri yoktu. Savaşın ve yağının hepsi bir değil miydi?

Kendisini dedesi büyütmişti. Dedesi seksenlik bir koca idi. Öyle olduğu halde genç yiğitlerden bile onun sırtını yere getirecek kimse pek bulunmazdı. Elli altmış yıl önce Gök Türklerin büyük kağanı olan İstemi Kağan'ın karşısında ak Dağ'da bütün güreşçileri yenerek İstemi Kağan'dan altın kakmalı bir kılıç aldığını kendisine anlatmıştı. İşte o kılıç şimdi torunu Böğü Alp'in belinde idi. Koca dedesi ona daha ilk binicilik dersleri verirken:

- "Türk ata bindi mi, gözü öz atasını bile görmemeli. Oğul! Gerektiğinde kişi canını bile verir. Ama at, avrat, pusat; bu üçü verilmez" demişti.

Böğü Alp, Ötüken'in temiz havası içinde büyürken dedesi ona eski kağanları, yabguları anlatır, öğütler verirdi. Dedesinin çok bilgiç kişi olduğunu şimdi şimdi anlıyordu. O kadar uzun yaşayan, bu kadar kişi tanıyan, bu denli dünya kavgası gören kimse elbet bilgiç olurdu.

Dedesi ona Tanrı'yı, onun gökte çok uzak ve çok yüksek bir yerde oturduğunu anlatırken yeryüzünde de Tanrı ile konuşan Tanrı erenleri olduğunu söylemiş ve bir gün:

- Oğul! Başın darda kalırsa Tanrı erenlerinden Kırâç Ata'ya başvur. Yukarda, Selenge sonlarında, Üç Kayalar'dadır.

Böğü Alp on dört yaşında iken dedesi öldüğü zaman artık kimsesiz kalmıştı. Kızkardeşleri evlenip gitmişler, dayıları savaşta ölmüşlerdi. Dedesi ona ok atmasını, kılıç ve kargı kullanmasını, ata binmesini, güreşmesini öğretmişti. Kişi oğlunun bu acuna vuruşmak, savaşmak için geldiğini de biliyordu. Türk Eline, Türk budununa kötülük eden kim olursa olsun tepелеmeği de yine dede öğüt etmişti. Kişilerin en alçağı Çinli olduğunu da bir çok hikâyelerle örnek göstererek anlatmıştı. Artık bu bilgilerle Böğü Alp için orduya katılarak savaşa atılmaktan başka iş kalmamıştı. O da kılıç yediği, gövdesine ok battığı halde ölmemişti. Ama yine bahtı kapalı idi. Kapalı olmasa şimdiye dek üç defa evlendiği halde üç karısı da ölür müydü? Böğü Alp'in çocukları da yaşamamıştı. Kim bilir, belki de yer yüzünde bir oğul bırakmadan göçecekti.

O, bu güne kadar hiç böyle uzun düşünmemişti. Şimdi kavgasız bir yerde, bir Tanrı erenin konuğu olarak kendisi de her zamankinden çok Tanrı'ya yakın duruyor, bu uzun düşüncelerin ondan geldiğini sanıyordu. Kırâç Ata daha ilk bakışta kendi gönlünü okuyuvermişti. Dedesi galiba Kırâç Ata ile akraba olduklarını da söylemişti. Yanılmıyorsa üçüncü veya dördüncü göbek babaları birleşiyordu. Ne iyi etmişti de buraya gelmişti. Vaktiyle İstemi Kağan'ın da neler yapacağını önceden bildiren Kırâç Ata'yı bu gün bütün Türkler arasında pek az kişi biliyordu. Onun oturduğu yeri bilenler ancak ölürken oğullarına söylerlerdi. Oğullarına söyleyemeden ölenler çok olur, böylelikle Kırâç Ata'yı bilenler azalırdı. O, Gök Türk devletinin kurulduğu yıllardan kalan biricik yadığardı. Bütün eski kağanları, savaşları, her şeyi bildiğini, dedesi Böğü Alp'a söylemişti. Düşündükçe dedesinin söyledikleri aklına geliyor, bir çok şeyler hatırlıyordu.

Yüzbaşı böyle düşünürken ufuktaki yarımay battı. Yeryüzü karanlığa gömüldü. Yıldızlar parlayıp sönüyor, rüzgâr hafifliyordu. Böğü Alp dirliğinde ilk defa olarak yaşamının tatlı olduğunu duydu.

***

Bu güzelliğin ortasında dal uyluya dalan yüzbaşı, kamın:

- "Konuk kalk! Gece yarısındayız" diyen sesiyle uyandı. Başka zamanda ve başka yerde olsaydı böyle apansız uyanışlarda kılıca el atarak fırladı. Halbuki şimdi Tanrı ereninin evinde güvenerek yattığı için güvenerek uyanıyor, sonra da yıldırım gibi hızla değil, yavaş yavaş kalkıyordu. Kıraç Ata çakmak taşıyla taeşi yakmış, bir kürek kemiği seçiyordu. Böğü Alp sadağını takarken o da bir kıydan uzun, yassı bir taş getirmiş, ateşin aydınlığında bu taşın üstündeki yazıları okuyordu. Okumasını bitirdikten sonra taşı, aldığı yere dikkatle koydu. Yüzbaşı ateşin karşısına geçmesini işaret ederek kürek kemiği ateşe tuttu. Onun bahtını okumağa başladı:

- Böğü Alp! Sıkıntın nedir? Buraya neden geldin?

- Ben yüce arı soydan gelmişim. Kağan benim başıma binbaşı olarak Şen-king'i dikti. Ötüken'de bu Şen-king ile İ-çing Katun yüzünden Türkle Çimli farksız oldu. Kara Kağan bunlara göz yumuyor. Kağanı öldürürsem işler düzene girer mi, girmez mi? sana bunu sormağa geldim!

Kamın bakışları değişmişti. Ateşe islenen, yanan kürek kemiğine bakıyor, ağır ağır söylüyordu.

- Büyük günler geliyor... Kıtık olunca ay paralanacak... Kara Kağan'ı öldürmeyeceksin... Onu tasa öldürecek... Bir ulu şehirde toplanmış kırk er görüyorum... Aralarında sen de varsın... Yağmur yağıyor... Irmağın kıyısında dövüşüyorsunuz... Budun kurtuluyor... Bin üç yüz yıllık ölümden sonra dirileceksiniz... Acunun batımına dek adınız gönüllerde kalacak...

Kam heyecanlanmıştı. Ağız köpürüyor, sert hareketler yapıyordu. Birdenbire elindeki kürek kemiğini fırlatarak yere düştü. Ellerini göğe kaldırarak Tanrı, Tanrı d,ye inlemeğe başladı. Karşıkı kovukta kurtlar uluyor, doğanlar haykırıyordu. Kamın bütün sözlerini ezber eden Böğü Alp ayakta kaskatı kalmıştı. Bin üç yüz yıl sonra dirilmek?... Kara Kağan'ı öldürmeden işler nasıl düzelecekti? Şen-king yine kendisine buyruk verecek olduktan sonra kendisi nasıl yaşıyacaktı? Ay nasıl parçalanacaktı? İçinde bir isyan duygusu kabarıyor gibi idi. Fakat yine bu anda dedesinin bir sözünü hatırlamıştı: Dedesi ona Tanrı erenleri hiç yanılmazlar, onların sözlerinden çıkmak doğru değil, diye öğretmişti... Kim bilir, belki bu işlerde de bir hikmet vardı.

Böğü Alp'in beyninde düşünceler birbirini kovalarken birdenbire aklına Şen-king gelmişti. Çin'e yapılan son akında beceriksizliği yüzünden kendi erlerine hiçbir şey kazandıramayınca Kür Şad onlara bir kısım mal ayırtmış, yağmalayın diye de Şen-king'e buyruk vermişti. Böğü Alp o gün Şen-king'e o kadar kızgındı ki yağmaya iştirak etmemiş, hattâ Şen-king kendisine niçin mal yağmalamadığını sorduğu zaman: "Yağma kılıç hakkı olmalıdır" diye cevap vermişti. O gün Şen-king'le çok kötü bakışmışlar ve içlerinden yağılık duymuşlardı. Koca ordu Ötüken'e dönerken malsız, akından memnun olmuyarak dönen bir Böğü Alp vardı. Bereket versin dünyada tek başına yaşıyordu. Yoksa çoluk çocuğu aç kalacaktı.

İşte şimdi de bu ünlü kam, iki dokuz yıl daha bekledikten sonra yavuz işler olacağını haber veriyordu. Çaresiz bekliyecekti. Yarın tan atıncaya kadar Kıraç Ata'nın konuğu olduğu için artık yapılacak iş kalmamıştı. Kuleye doğru yürüyüp postun üzerine uzandı.

- III -

DÖNÜŞ

Böğü Alp, Ötüken'e yorgun argın dönüyordu. Karnı toktu. Yaralı da değildi. Fakat içinde bir eziklik, yüreğinde isteksizlik duyuyordu. Kıraç Ata'nın sözlerinden sonra geceleyin uyuduğu zaman düşünde hep korkunç şeyler görmüştü. Şimdi neler gördüğünü pek iyi hatırlıyamıyordu. Fakat içindeki duygu artık gökten belaların yağacağını ona söylüyor gibiydi. Tan atarken uyandığı zaman Tanrı'ya ismarladık demek için Kıraç Ata'yı aramış, fakat bulamamıştı.

Üç sivri kayadan aşağı inince ıslıkla atını çağırılmış, at dini bir halde koşarak gelmişti. Yüzbaşı atına atlayınca dört nala kalkmış, ardına bakmadan Sivri Kayalar'dan uzaklaşmıştı. İşte artık ögle oluyordu. Selenge'nin kıyısındaki şu ağaçlığın altında dinlenmek ne kadar hoş olurdu.

Atını ağaçlığa çevirdi. Ağaçların sıklaştığı bir yere gelip indi. Selenge'den su içip gölgeliğe uzandı. Yorgun at da bir iki ot yolduktan sonra ağaçların arasında yere çöktü. Yüzbaşı hayretle atına baktı. Demek ki at fena halde yorgundu. Başını toprağa dayıyor, halsiz gözlerle Böğü Alp'a bakıyordu. Güneş tepeye çıktığı zaman sıcaklık dayanılmaz bir hal almıştı. Yüzbaşı, güneş batmadan yola çıkmam diye düşündü. Elinde kala kala bir tek atı kalmıştı. Ona da bir şey olursa yeryüzünde sipsivri kalacaktı. Nasıl olsa acelesi yoktu. Geceleyin yola çıkar, ay batıncaya kadar yol alabilir, böylelikle atını yormamış olurdu. Bu kararı verince uyumanın iyi bir şey olacağı aklına geldi ve uyumağa çalıştı. Uyuyor mu idi? Dalgın mı, yoksa baygın mı idi, belli değildi. Uzaktan duyulan takırdılarla gözlerini açtı. Akşam oluyordu. Birkaç atının geldiği takırdılardan anlaşılıyordu. Kulağını yere dayadı. Bir ara dinlendikten sonra "Buraya doğru geliyorlar" dedi. Atı da başını kaldırmış, kulaklarını dikmişti. Kalkacak gibi bir durumu vardı. Böğü Alp bir iki ıslıkla atına rahat durmasını anlatınca başını yere uzattı, öylece kaldı.

Nal sesleri yaklaşıyordu.

Biraz sonra dört atlı Böğü Alp'in ilerisine kadar gelerek durdular. Yüzbaşı bunları uzanmış olduğu yerden, yapraklar, otlar arasından görüyordu. Onlar kendisini görmüyorlardı. Görmeleri için önüne kadar gelmeleri gerekti. İçlerinden birinin bir yüzbaşı yahut binbaşı olduğu anlaşılıyordu. Bir tanesi de Çinli idi. Başları olduğu anlaşılan yüzbaşı yahut binbaşı dördüncüsüne dönerek: "Sen burada bizden ayrılacaksın" dedi. Sonra birbirlerine yaklaşarak bir şeyler konuştular. Bu gizli konuşma Böğü Alp'in gözlerini açtı. Bu sonsuz, ıssız bozkırda bu dört kişi neden gizli konuşuyorlardı? Hele içlerinde bir de Çinli olunca konuşmadan Yüzbaşı Böğü Alp büsbütün işkillenmişti. Konuşmaz kıızıyordu. Hepsinden çok söyleyen de Çinli idi. Başkanları olan adamın sert bir işaretinden sonra Çinlinin de sinirli sinirli "Olmaz, Tulu Han kızar" diye bağırması Böğü Alp'in beyninde bir ışık gibi çaktı: Bu dört kişi Tulu Han'ın adamlarıydı. Fakat aralarındaki Çinliye ne oluyordu? Burada neye böyle konuşuyorlardı?

Birdenbire dört atlıdan üçü atlarını sürdüler. Güneye doğru gitmeğe başladılar. Sonra yine birdenbire başkaları durup döndü. Böğü Alp'in biraz ilerisinde atı üstünde durarak atının yelesini okşayan atlıya bağırıldı:

- Onbaşı Pars! Biz ufukta kaybolmadan yola çıkmıyacak ve dört ayı geçirmeden de hanın yanına dönmüş olacaksınız!

Adının Onbaşı Pars olduğu anlaşılan atlı yere zıpladı. Diz yere vurarak: "Buyruk senindir" diye cevap verdi. Öteki üçü dört nala kalkarak uzaklaştılar. Böğü Alp yattığı yerden onbaşıya ve atına baktı. Onbaşı iyi giyimli, iyi pusatlı, atı da güzel ve besili idi. Gülümsedi:

- "Tulu Han ordusu Kara Kağan ordusundan daha giyimli" diye mırıldandı. Onbaşının torbasında da iyi yiyecek olduğu şişkinliğinden belli idi. Böğü Alp bu şişkin torbayı görünce acıkır gibi oldu,

imrendi. Peki ama bu adamlar ne diye birbirlerinden ayrılmışlardı? Kötü bir dilekleri mi vardı? Yüzbaşı ufka baktı. Güneş batıyordu. Tam bu sırada Onbaşı Pars da atını mahmuzlamış, güneye uçuyordu. Böğü Alp yerinden kalkmadan baktı: Onbaşı dört nal gidiyor, yiyecek torbası da eskisinden daha büyüymüş gibi görünüyordu. Yine gülümsedi : "Aç buzağı ak bulutu ana memesi sanır" dedi.

***

Gece, Böğü Alp dört nala yol alıyordu. İnce ay bozkırı oldukça aydınlatıyor, yolu gösteriyordu. Rüzgâr da onun yardımcısı idi. Yüzbaşı keskin gözleriyle hep ilerisini kolluyarak uçuyor, bir yandan da şu Onbaşı Pars'tan biraz yiyecek istemediği için, kendi kendisine için için yanıyordu. Sonra aklına Kıraç Ata'nın sözleri geldi: Kıtık olunca ay parçalanacak dememiş miydi? Öyle ise en iyisi kendini şimdiden açlığa alıştırmaktı. Açlığa alışırsa kıtlıkta fazla sıkıntı çekmezdi. Fakat sonra yine güldü: "Bizim budunun boğazı tok olduğu zaman var mı? Biz hep böyle açız, hep böyle yoksuluz" diye düşündü. Sonra yine aklına akşam gördüğü dört atlı geldi. Aralarındaki Çinli içini bulandırdı. "Sakin Tulu Han Çin'e Kara Kağan'dan elçi göndermesin" diye söylendi. Bütün Türkler biliyorlardı. Kağan da onlardan kuşkuluyor, İ-çing Katun'a bağlı bulunuyordu. Acaba Tulu Han, kağan olmayı mı tasarlıyordu? Bu dört atlının yanında bir de Çinli olmasaydı Böğü Alp bu işe hiç aldırış etmiyecekti. Fakat ara yerde Çinli olunca işte muhakkak dalavere ver demekti. Onun için üç atlının gidişini, Onbaşı Pars'ın geride kalışını hiç beğenmemişti.

- IV -

BÖĞÜ ALP'İN YENİ YUMUŞU (VAZİFESİ)

Yüzbaşı Böğü Alp çadırından içeri girip de kalın bir keçeden ibaret olan yatağına kendini attığı zaman son lokma yemeğini yiyeli epey olmuş ve yeniden acıkmıştı. Nasıl edip de biraz yiyecek bulmak gerektiğini düşünürken aklına Onbaşı Pars'ın dolu torbası geldi. Derken o dört atlıyı hatırladı. Bu işte buduna gelecek bir kötülük olsa gerek diye düşündü. Sonra bunu kağana duyurmayı tasarladı. Tabî, önce binbaşısına gitmeliydi. Böğü Alp birdenbire yatağından fırladı. Sanki baskına uğramış gibi dikildi ve kılıcına el attı. Binbaşısının Şen-king olduğu aklına gelmiş ve yüzbaşı kudurur gibi öfkelenmişti. Sonra birdenbire duraksadı: "Binbaşım Çinli Şen-king'se tümenbaşım Kür Şad sağ olsun" diye düşündü. Fakat yine birdenbire yüzünü buruşturdu. Gördüklerini Kür Şad'a anlatırken Tulu Han'ın adını da söyleyecekti. O zaman Tulu Han'dan şüphelendiğini de anlatmalıydı. Fakat Kür Şad'a kardeşini şikayet etmek doğru olur muydu? Yüzbaşı, kararsızlıkla yine yatağına uzanıp uzun uzun düşündü.

Kapısı açılıp da içeriye bir ulak girdiği zaman zihninde Kıraç Ata'nın sözlerini tekrarlıyordu. Ulak, yüzbaşını selâmladıktan sonra :

- "Yüzbaşı Böğü Alp! Kağan semni hemen otağında görmek diler" diye aldığı buyruğu bildirdi. Yüzbaşı saygı durumu aldı:

- Buyruk kağanındır.

Sonra birlikte çadırdan çıktılar. Atlarını kağanın otağına doğru koşturdular. Otağın çevresi kalabalıktı. İki kapısı ardına kadar açılmıştı. Nöbetçiler ortalığa başka bir manzara veriyordu. Ulak, otağın kapısında Yüzbaşı Böğü Alp'i ulaklar başı olan Börü Tarkan'a tanıttı. Börü Tarkan, kağana doğru yürüdü. Biraz gerisinde Böğü Alp yürüyordu. Tarkan ve yüzbaşı yere diz vurarak kağanı selâmladılar. Yüzbaşı Böğü Alp kağana ve sağında, solunda olanlara bakarken Tunga Tigin'in,

Kür Şad'ın ve öteki tiginlerle beğlerin yanında Şen-king'i de görerek kan tepesine çıkmıştı. İ-çing Katun bugün kağanın yanında pek güzel ve sevinçli görünüyordu. Böğü Alp kağanın işaretiyle ayağa kalkınca Tarkan onu kağana tanıttı:

- Kür Şad tümeni yüzbaşılardan Yüzbaşı Böğü Alp!

Kara Kağan, Kür Şad ve Şen-king gözlerini Böğü Alp'a diktiler. Şen-king, Çin akınında kendi buyruklarına kulak asmayan sonra yağmağa iştirak etmiyen dikbaşlı yüzbaşığı tanıdı:

Kağanın gir sesi ortalıkta yükseldi:

- Yüzbaşı Böğü Alp!

Yüzbaşı yine yere diz vurdu:

- Buyur Kağan!

- Seni Batı Kağanı'na üçüncü elçi seçtim. Yarın Tunga Tigin'in buyruğunda yola çıkacaksınız. Gereken at, giyim, azık çadırına gönderilecektir.

- Buyruk senindir!

- Bir diyeceğin, diliyeceğin var mı?

- Dileğim sağlığındır!

- Yarın güneş doğarken otağın önünde hazır bulunacaksınız. Şimdi git, hazırlan!

Böğü Alp yere diz vurarak dokuz adım geriledi. Sonra, kağanı bir daha selâmlıyarak geri dönüp hızlı adımlarla otağdan çıktı.

Kendi çadırına girdikten biraz sonra da kapısının önünde at sesleri işitildi. Bir ulak, Yüzbaşı Böğü Alp'ı selâmlıyor ve kağanın kendisine gönderdiği üç atlı sırmalı giyimleri, bir torba azığı ve bir kese akçayı kendisine veriyordu.

Ulak, kağanın gönderdiklerini verince son buyruklarını bildirdi:

- Yarın gün doğmadan takımların ve erlerinle otağın önünde bulunacaksınız. Kağan hepinizi gözden geçirecek.

- Buyruk kağanındır!

- V -

YUMRU

Yüzbaşı Böğü Alp ilk önce kağanın gönderdiği üç ata baktı. İkisi yük, biri binek atı idi. Kesenin içinde epey akça vardı. Bunlarla her şeyden önce kendisini ve atları doyurmak gerekti. Böğü Alp çadıra girip birkaç pusatla bir iki keçeden ibaret eşyasına baktıktan sonra kararını verdi. İki binek atından birine çadırını, birine eşyalarını yükliyecek, kağanın gönderdiği binek atını da yedek

olarak kullanacaktı. Yanına da yalnız at uşağı Yumru'yu alacaktı. Üçüncü elçi bile olsa buyruğunda yalnız bir tek er götürmek o kadar yakışık almıyacaktı ama bu yoksullukta bundan daha ilerisi de yapılamazdı.

Yüzbaşı kararını verince atına atladı. Yumru'nun çadırına vardı. Yumru, çadırın önünde atını tımar ediyordu:

- Yumru!

- Buyur!

- Yarın batı kağanına doğru yola çıkıyoruz. Benimle geleceksin!

- Yedek çadırın var mı?

- Yok.

Böğü Alp, kağandan gelen keseyi açtı. Aşağı yukarı dörtte birini çıkararak Yumru'ya uzattı:

- Yarına kadar kendine bir çadır, bir yük atı, bir de iyi giyim al. Kalanını da eve bırak. Yarın tan atmadan gelip benim atları tımar et. Dört at tımar edeceksin. Ona göre davran.

- Buyruk senindir!

Atını mahmuzlıyan Böğü Alp'in arkasından Yumru ilk önce avucundaki akçalara baktı. Yüzbaşı, Çin kağanının hazinesini mi yağma etmişti? Etmemişse bu kadar bol akçayı nereden bulmuştu? Fakat vakit geçirmeğe gelemezdi. Bir sıçrayışla atına atlayarak alış veriş evine doğru sürdü.

Yük atını kolayca buldu. Çadır bulmak için biraz sıkıntı çekti. Kendisine güzel bir giyim ile yepyeni bir de börk aldı. Geriye beş gümüş kaça kalmıştı. Onu da anasına vererek kendisi dönünceye kadar başının çaresine bakmasını söyledikten sonra çekip gitti.

Yumru, altı kardeşin en büyüğü idi. 17 yaşında idi. Fakat bütün Ötüken'de ondan daha iri ancak Yamtar vardı. Doğduğu zaman üç aylık bir çocuk kadar büyük olduğu için Yumru adını takmışlardı. Babası, Çuluk Kağan zamanında savaşta ölmüştü. Anası, Çalığın karısının kızkardeşi idi. Güleç yüzlü bir yiğit olan Yumru, anasıyla birlikte kardeşlerine bakmak için çalışır, kardeşlerinin iki büyüğü de kendisine yardım ederdi. Böyle olduğu halde aç yattığı akşamlar çok olurdu. Ama o hiç şikâyet etmezdi. Yüzüne bakanlar onu hep gülümsüyor sanırlardı. Yaşına göre çok güçlü idi. Ama Yamtar gibi usata bir güreşçi değildi. Çok gür sesli idi. Bunun için Yüzbaşı Böğü Alp onu at uşağı seçmiş, boru çalmasını da öğretmişti.

Kendisine pek büyük gözüken serveti, Böğü Alp'tan alıp işini bitirdikten sonra akrabalarıyla vedalaşmağa gitti. Önce amcasına gitti. Sonra teyzesine uğradı. Teyzesinin büyük oğlu Gümüş de orada hazırlıklarla uğraşıyordu. Yumru daha ağzını açmadan teyzesi Yumru'ya izahat verdi.

- Binbaşı İşbara Alp yarın batı kağanına ikinci elçilikle gidiyor. Babasından sonra Gümüş'ü at uşağı aldı. Gümüş de gidecek.

- Ben de Yüzbaşı Böğü Alp'la gidiyorum.

- Böğü Alp'in buyruğunda başka kimler gelecek?

Bunu Gümüş soruyordu. Yumru'nun bir şeyden haberi yoktu. Sustu. Gümüş:

- "Binbaşı Işbara Alp ikinci elçi olduğu için benden başka iki onbaşı ile beş er daha götürüyor" dedi.

Vedalaşıp çadırına geldiği zaman ortalık kararıştı. Bu gece hepsi birden karınlarını iyice doyuracak kadar yiyecek bulmuşlardı. Yumru hiçbir zaman bu kadar tatlı bir uyku isteği duymamıştı. Tokluk insanları galiba uyutuyordu. Gideceği yerlerde de karnını iyice doyuracağını düşünerek tatlı bir uykuya daldı.

***

Erkenden gözlerini açınca hemen fırladı. Böğü Alp'in dört atını tımara gidecekti. Atına binerek yüzbaşısının çadırına vardığı zaman onu da uyanmış gördü. Yüzbaşı çadırını yıkmış, yük atına yüklemek için dürüyordu. Yumru tımara başladı. Uсталık ve çabuklukla dört atın da tımarını bitirdikten sonra yüzbaşıya işin bittiğini bildirdi. Böğü Alp, Yumru'nun yardımıyla çadırını bir ata, eşyalarını öteki ata yükledikten sonra Yumru'ya buyruk verdi:

- Sen de gidip yeni giyimlerini giy. Çadırını yükleyip tezden buraya gel!

Ortalık ışıırken Yüzbaşı Böğü Alp ve at uşağı Yumru hazırlanmışlardı. Kağanın buyruğu gereğince otağın önünde bulunmaktan başka iş kalmamıştı.

- VI -

ELÇİLER

Böğü Alp, Yumru ve atlarla kağanın otağına yaklaştığı sırada çevresinde bir canlılık olduğunu sezdi. Gözleriyle ulaklar başı Börü Tarkan'ı arıyordu. Aksi gibi gözlerine Börü Tarkan'dan başka herkes ilişiyordu. Biraz ilerde Tunga Tigin'i görür gibi oldu. Sonra yine ileriye doğru bakınırken Börü Tarkan'ın kendi önünde dikildiğini gördü:

- Böğü Alp! Şurada duracaksınız. Işbara Alp'in yanında... Kağan sizi gözden geçirecek.

Binbaşı Işbara Alp atının üstünde kımıldamadan duruyordu. Ardında, yine at üstünde, eski at uşağı Çalığın oğlu olan, şimdiki at uşağı Gümüş vardı. Gümüş'ün ardında Onbaşı Yamtar'la Onbaşı Sançar duruyorlardı. Beş er, onbaşılardan arkasında yer almışlardı. Bunların gerisinde de yüklü atlar sıralanmıştı. Işbara Alp'in ilerisinde, kağan otağına daha yakın olan bir yerde Tunga Tigin at üzerinde duruyordu. Ardında iki at uşağı, onların arkasında da dört onbaşı ile on er vardı. Yedek atları da epey çoktu. Yüzbaşı Böğü Alp daha beride, Tunga Tigin ve Işbara Alp'la aynı hizada durdu. Yumru atlarla arkasında yer almıştı.

Üç elçinin karşısında kağanın çerilerinden kırk kadar er yer almışlardı. Çok beklemediler. Keskin bir boru sesi havayı çınlatırken kağan otağının kapıları açıldı. Kağan gözüktü. O anda elçiler ve erleri ile karşılarında duran çeriler atlarından inerek yere diz vurup kağanı selâmladılar.

Kağanın ardından Kür Şad ile bir beğ ve Şen-king geliyordu. Otağın kapısına en yakın Tunga Tigin olduğu için kağan ilk önce onun önünde durdu. Keskin bakışlarla Tegin'i ve ardındaki erleri süzdü,

Tunga Tigin'i zaten Ötüken'de herkes biliyordu. Ardındaki erlerin de durumunu ve kılığını beğenmişti. Bunlar batı kağanının katında kendi yüzünü ak edecek kişilerdi. Birinci elçiye söz etti:

- Tunga Tigin!

- Buyur kağan!

- Bu bitiği batı kağanına vereceksin. Sana söylediğim şeyleri de onunla konuşup dediklerimi yapacaksın.

- Buyruk senindir.

Tunga Tigin, kağanının uzattığı bitği aldı.

- Batı kağanına verecek ne armağanın var?

Bu soru üzerine birdenbire Böğü Alp'in kaşları çatıldı. Fakat hemen yüzü düzelerek gözlerinin sevinçle parladığı görüldü. Tunga Tigin batı kağanına vereceği armağanları sayıyordu:

- Altın kakmalı bir kılıçla dört avcı doğan götürüyorum. İki top da Çin ipeği var.

- İyi. Bir dileğin var mı?

- Dileği sağlığındır!

Kağan biraz yürüyerek Işbara Alp'in önünde durdu. Onu ve erlerini gözden geçirdi:

- Işbara Alp!

- Buyur Kağan!

- Batı kağanına götüreceğ ne armağanın var?

- Altın işlemeli bir kemerle gümüş kakmalı bir bıçak, bir de ak doğan götürüyorum.

- İyi. Erlerin arasında iyi kılıççı, keskin nişancı, yavuz binici, güçlü güreşçi var mı?

- Var kağan.

Kağan gerideki erlere ve onbaşılara bakıyordu. Gözleri Yamtar'a takılmıştı. Eliyle onu gösterip yine söze başladı:

- Şu onbaşığı gözüm ısıriyor. Güreşçi midir?

- Evet Kağan!

- Kağanlık şenliğinde yenilmişti. Batı kağanının önünde de yenilmesin.

- O zaman açlıktan yenilmişti. Şimdi aç değildir.

- Bir dileğin var mı?

- Dileğim sağlığındır.

Kağan, birkaç adım daha atarak Yüzbaşı Böğü alp'i bir tek at uşağı ile görünce kaşlarını çattı:

- Yüzbaşı Böğü Alp! Bir erle mi gidiyorsun?

- Evet Kağan!

Kağanın sesi dikleştirdi:

- Batı kağanının yanında doğu kağanının ününü böyle mi koruyacaksın?

- Kağanın ününü yüceltmek için böyle gidiyorum.

Kağan öfkeyle baktı:

- Bunu anlamadım!

- Yanıma başka erler de alsaydım doyurup giydiremezdim.

- Sana bir kese yollamıştım. Almadın mı?

- Aldım kağan! Bütün bu hazırlıklar o kese ile yapıldı, çünkü hiçbir şeyimiz yoktu.

- Hiçbir şeyin neden yoktu? Çin akınından yeni döndük. Sen bir şey yağmalamadın mı?

- Hayır kağan!

Kağan bir duraksadı. Öfkesini yenmeğe çalışıyordu. Sordu:

- Neden yağmalamadın?

- Biz geride kalmıştık. Yağmaya yetişemedik.

- Nasıl olur? Sen kimin buyruğunda idin?

- Çinli konuğun buyruğunda idim.

- Konuk mu? O artık konuk değil. Onun tümenbaşı olduğunu bilmiyor musun?

- Bilmiyordum kağan!

Kağan, Şen-king'e döndü:

- Sen bir şey yağmalamadın mı?

Şen-king Böğü Alp'a kötü kötü bakarak cevap verdi:

- Bu yüzbaşı yağma için buyruk verdiğim halde yağmalamadı. O zaman da böyle dikbaşlılık etti.

- Öyle mi Böğü Alp?

- Yalandır kağan! Yağma kılıç hakkı olur. Kür Şad yağmaladığı malın bir takımını acıyarak bize bırakmıştı. Biz kendimiz kimseyi vurup malını almadık. Biz bu akında yağının yüzünü görmedik.

"Yalan" sözü Şen-king'in yüzünde tokat gibi patlamıştı. Kür Şad, kağana " Bu yüzbaşı doğru söylüyor" diyince bu tokat bir kırbaç olmuştu. Şimdi kendisi de Kür Şad gibi bir tümenbaşı idi. Fakat susmayı daha doğru buldu.

Kağan öfkesini yenmeğe uğraşarak Böğü Alp'a sordu:

- Batı kağanının katında ok atılsa kim atacak?

- Ben atacağım.

- Kılıç oyunu olsa?

- Ben oynayacağım.

- At yarıştıırılsa?

- Ben yarışacağım.

- Güreş yapılsa?

- Ben güreşeceğim.

- Böyle yavuz bahadırsın da neden senin adını şimdiye değin işitmedim?

- Taş yerinde ağırdır kağan!

- Batı kağanına götüreceğ armağanın var mı?

- Var kağan!

- Nedir?

- Bir ok!

- Batı kağanına götürmek için bu yaman bir ok olmalı.

- Evet kağan! Bu okla bir Çinli beni gezlemişti. Tulgamın alnına vurup bana değmedi. Sonra ben bu okla on dört Çinliyi okladım. Hepsinin de tulgası delindi, ok alınlarından içeri girdi; beyinleri patladı.

- Armağan olmak için bu kadarı yeter mi?

- Yetmez kağan. Bu ok Çin'de yapılmıştır. Üzerine yapıldığı yılın, günün tarihini atmışlar. Yüz yıllık bir ok. Bu kadar eski bir ok görülmemiştir.

- Peki. Bir dileğin var mı?

- Dileğim sağlığındır.

Elçileri gözden geçirme işi bitince kağan geriye döndü. Otağının kapısı önünde atına bindi. Kür Şad ve ötekiler de atlanarak kağanın ardında durdular. Borular, davullar çalmağa başlamıştı.

Elçiler artık yola çıkıyorlardı. İlk önce birinci elçi Tunga Tigin, arkasında kendi erleri olduğu halde geçti. Kılıçlarını çekmişlerdi. Kağanın önünden geçerken kılıçlarını eğerek onu selâmlıyorlardı. Sonra ikinci elçi Işbara Alp ve erleri geçti. En geride de üçüncü elçi Böğü Alp ve at uşağı Yumru geliyordu. Yumru'nun sevimli ve güleç yüzü kağanı yumuşattı. Elçi alayı, kağanın önünden birkaç yüz adım açıldıktan sonra atlar mahmuzlandı. Hızlanan atların nallarından kalkan tozlar havaya yükseldi. Atlılar ufukta küçüldüler. Biraz sonra görünmez oldular.

- VII -

YOLDA

Ötüken'den uzaklaştıktan sonra yürüyüş düzeni değişti. Savaş yürüyüşlerinde olduğu gibi en önde iki öncü bulunuyor, bunlar kafileden birkaç yüz adım ileride gidiyorlardı. Kafilenin en önünde, iki yanında Işbara Alp ve Böğü Alp olduğu halde Tunga Tigin yer alıyor, bunların ardından Işbara Alp'in ve Tunga Tigin'in onbaşılıarı geliyordu. At uşakları, yedeklerindeki atlarla birlikte onbaşılıarın arkasında idiler. En geride erler vardı. Arada bir, onbaşılıardan biri kafileden ayrılıyor, dört nala sağa, yahut sola giderek ufukları gözetledikten sonra yine kafileye yetişip sırasına giriyordu.

Üç elçi de pek az konuşuyorlardı. Tunga Tigin'le Işbara Alp eskiden biraz tanışıyorlardı. Böğü Alp'i ise yalnız orduda görmüşlükleri vardı. Zaten o da konuşmağa pek niyetli değildi. Birinci, ikinci elçilerin aklında hep Böğü Alp'in kapanla konuşması vardı. Üçüncü elçi ise kağanla konuşurken ne diye bir sırasını getirip şu Onbaşı Pars'ı anlatmadım diye yazıklanıyordu.

Tunga Tigin'in dört onbaşısı iyi giyimli, iyi yapılı, iyi durumlu yiğitlerdi. Bunlardan ikisi, Onbaşı Karpak'la Onbaşı Burguçan kardeştiler. Kardeşlikleri benzeyişlerinden de belliydi. Uzun boylu, yeşil gözlü, kumral saçlı bahadırlardı. Karpak, alınıdaki ve yanağındaki kılıç yarası izleriyle çok savaşlara girip çıkmış olduğunu gösteriyordu. Burguçan ise sol gözünden şakağına doğru uzıyan çizgi ile ölümcül bir ok yemiş olduğunu anlatıyordu. Burguçan'ın sol gözü iyi görmezdi.

Onun için eskiden keskin nişancı olan onbaşı şimdi herkes kadar ok atabilirse Tanrı'ya şükrediyordu.

Onbaşı Alka, bir noktaya diktiği çakır gözleriyle daima bir şey düşünüyormuş duygusu veren bir yiğitti. Anası Uygurdu. Onun için onu Ötüken'de çok defa Uygur Alka diye çağırırlardı. Çok çevikti. At üzerinde yapmadığı ustalık bağı olduğu halde bir sıçrayışta bir ata binmiş, Ötüken'e kadar aç ve susuz olduğu halde elleri bağı, bu atla gelebilmişti.

Daha yeni onbaşı olan Yağmur ise ötekilere benzemiyordu. Esmer yuvarlak yüzünün ortasında kara gözleri hep gülümsüyordu. On yedi yaşında idi. Dolgun yanakları vardı. Bu yüzden, ona ilk bakanlar karşısındaki çok şişman sanırlardı. Halbuki Onbaşı Yağmur şişman değildi. Orta boylu, ağır

hareketli idi. Fakat umulmadık zamanlarda çok çevik ve sert hareketler yapar, mesela okunu yaya yerleştirdikten çok ağır davranır da sonra yayı çekip gezliyerek ok salarken pek çevik olur, bunları da hep gülümsiyerek yapardı.

İşbara Alp'in onbaşlarından Yamtar'la Sançar hep yan yana gidiyorlardı. Sançar asık yüzü ile ileriye bakarak susuyor, hattâ arada bir Yamtar'ın söylediği sözlere de ya tek sözle cevap veriyor, yahut bunu da yapmıyordu.

At uşaklarından Gümüş'le Yumru da yan yana gidiyorlar ve galiba bütün kafile arasında da en çok bunlar konuşuyorlardı. Gümüş, tıpkı babası Çalığ'a benziyordu. Yumru ise anasına bıraktığı dört gümüş akçanın onları uzun zaman daha doyuracağından emin olduğu için her zamankinden daha güler yüzlü idi. İki teyze oğlu, ömürlerinin en kaygısız günlerinde idiler. Konakladıkları yerlerde çadır kurmak, ateş yakmak, at tımar etmek, gün doğmadan kalkıp çadır sökmek onlar için işten bile değildi. Hele evlerine pek büyük bir servet bırakmış olmaları gönüllerini sevinçle dolduruyordu.

Gün batarken bir su başında konakladılar. Çadırlar kuruldu. Ateşler yakıldı. Tunga Tigin'in buyruğu ile iki er nöbete durdular. Gece ortasına doğru nöbetçiler değişecek, onbaşılardan biri de nöbetçileri kontrol edecekti.

***

O gece, gün doğumuna doğru nöbette bulunan Gümüş, uzaktan atlı bir gölgenin çok yavaş ve sessizce yaklaştığını görünce yayına bir ok yerleştirerek atını sürdü. Yirmi otuz adım yaklaşınca yayını gererek bağırdı:

- Dur bakalım! Kimsin?

Atlı gölge, Gümüş'e tanış gelen bir sesle cevap verdi:

- Yabancı değil, Ötüken'den geliyorum.

Gümüş atını sürerek yanaşınca sırtındaki sadak, belindeki kılıçtan başka; atın terkisine asılmış kopuzu ile Ötüken'in ünlü ozanı Çuçu'yu tanıdı. İki arasında otuz adımdan yapılan sert konuşma konak yerindekilerin hepsini uyandırmıştı. Çünkü hepsi tetikte idiler. Gelen yabancı olmadığı için de yeniden uykuya dalabilirlerdi. Fakat gelenin Çuçu olması hepsini kaldıracak kadar kuvvetli bir tesir yapmıştı. Tunga Tigin ona doğru yürüyerek gülümsedi:

- De bakalım Çuçu! Seni ardımızdan buraya atan şey nedir? Yoksa kaçan seni de dördüncü elçi mi seçti?

Çuçu atından atlıyarak Tunga Tigin'i selâmladı:

- Hayır Tigin! Atamın, anamın öz yurdunu özledim. Batı kağanının eline gidersem doğduğum yerleri, kocamış anamı bir daha görürüm diye geldim. Umarım ki beni aranızda çok görmezsiniz.

- Seni aramızda görmekle kivanır, övünürüz. İçimizde ozan yok. Batı kağanının katında ozanlar karşılaşması olursa sen de Doğu Türkleri için çıkar mısın?

- Buyruk senindir Tigin! Batı elinde doğdum ama günümün çoğu doğuda geçti. Doğulu da sayılırım. Zaten benim için Türk'ün doğulusu, batılısı olmaz. Türkleri doğulu, batılı diye ayırmak kağanların, tiginlerin işidir. Ozanların değil...

Tunga Tigin yeniden gülümsedi:

- Yorulmuş olacaksın!

Sonra at uşaklarından birine seslendi:

- "Çuçu'ya kıımız sunup et verin!"

Çuçu geldikten sonra kimse yeniden uyumak isteğini duymamıştı. Zaten tan yeri de ağarıyordu. Yürüyüş düzeni kurulduğu zaman Tunga Tigin, Çuçu'ya seslendi:

- Çuçu! Yürüyüşte dilediğin yerde bulunabilirsin.

Böylece, elçi alayı günleri gece, geceleri gün ederek yola koyuldu. Her iş düzeninde gidiyor, ara sıra av avlanmasından başka bir değişiklik görülüyordu.

- VIII -

BATI KAĞANI

Bir ulak, otağın kapısını çararak: "Doğu kağanının elçileri kağanı selâmlar" diye bağırdı zaman, en önde Tunga Tigin, sonra Işbara Alp ve Böğü Alp, en geride de birkaç onbaşı olduğu halde Kara Kağan'ın elçileri içeriye girdiler. Batı Türklerinin kağanı olan Tüng Yabgu Kağan altından bir taht üzerinde oturuyordu. Yanı sıra Yarkın Katun, sağ ve solda da tiginler, Tarkanlar, beğler vardı. Tarkanlar arasında ak sakallı Dede Korkut göze çarpıyordu. Doğu kağanından gelen elçiler bu batı beğlerinin kendilerinden çok üstün baylığını daha ilk görüşte kılıklarından anlamışlardı.

Üç elçi ve onbaşılar tahta kadar yaklaşarak yere diz vurup kağanı ve katunu selâmladılar. Aynı zamanda üç elçinin birden yüreklerinde acı bir şey sızladı. Çünkü üçü de hediye getirirken yalnız kağanı düşünmüşler, katunu hesaba katmamışlardı. Kendi kağanlarının katunu, hiç sevmedikleri Çinli İ-çing Katun olduğu için batıda Türk kanından gelme bir Yarkın Katun bulacakları nedense hiç birinin aklına gelmemişti. Yalan söyleyemezlerdi. Çaresiz bu ilk acemiliği bağırlarına çekeceklerdi.

Tüng Yabgu Kağan ayağa kalktı:

- "Doğu Türkleri kağanı, soydaşım Kara Kağan'ın elçileri bize ün verip otağımızı şenlendirdiler" dedi.

Elçiler ve onbaşılar kalktılar. Tunga Tigin söze başladı:

- Doğu Türkleri Kağanı Kara Kağan'ın birinci elçisi Tunga Tigin'im. Kağanımdan yüce batı kağanına bir bitik getirdim. Ayrıca söyleyeceklerim de var. Yüce kağana armağanlarımı sunuyorum.

Tunga Tigin arkasına dönerek Onbaşı Karpağın taşıdığı altın kakmalı kılıcı aldı ve:

- "Nice şanlı savaşlar görmüş olan bu kılıcın yüze kağana uğur getirmesini dilerim" diyerek ulaklardan birine uzattı.

Sonra Onbaşı Burguçan'la Alka'nın kollarında duran dört avcı doğanını birer birer alarak ulaklara verirken:

- "Yüce kağanın yavuz avcı olduğunu işittiğimizden bu avcı doğanları da sunuyoruz" dedi.

En sonra Onbaşı Yağmur'un tuttuğu iki top Çin kumaşını verirken:

- "Son akınımızda Çin'den aldığımız kumaşlardır. Yüce kağan da pek yavuz bir bahadırlar olduğunu bildiğimiz çerilerini bizimle birlikte Çin'e saldırtırsa daha pek çok ulcalar bulabileceğimizden emin olabilir" diyerek elçilik yumuşunun gereklerini daha şimdiden yapmağa başladı.

Tunga Tigin sözlerini bitirince Işbara Alp kendisini tanıttı:

- Kara Kağan'ın ikinci elçisi Binbaşı Işbara Alp'im. Yüce kağana altın işlemeli bir kemerle gümüş kakmalı bir bıçak, bir de ak doğan getirdim.

Işbara Alp'in arkasında duran Yamtar'la Sançar'dan hediyeleri alarak kağanın ulaklarına verdi.

Son olarak Böğü Alp ilerleyip yere diz vurdu:

- Kara Kağan'ın üçüncü elçisi Yüzbaşı Böğü Alp'im! Yüce kağana bir hatıra olarak şu yüz yıllık oku sunuyorum.

Tüng Yabgu'nun otağında derin bir sessizlik oldu. Kağan, katun ve bütün beğler gözlerini dikkatle Böğü Alp'a dikerlerken tunga Tigin'le Işbara Alp kızarak başlarını öne eğdiler. Böğü Alp otağda esen havayı sezmişti. Durumunu hiç bozmadan sözlerine devam etti:

- "Yüce Kağan! Senin gibi ulu bir kağana bu kadcırcık bir armağanla gelmekteki yakışsızlığı biliyorum. Doğu Türk Elinde, aramıza iş karıştırıcı Çinliler katılmasaydı, ülkemizde uğursuzluk olup kıtlık olmasaydı sana yarar armağanlar getirebilirdik. Yoksulluğumuz için bizi bağışla!"

Tüng Yabgu Kağan bu açık yüreklilikten hoşlanmıştı. Üçüncü elçiye söz etti:

- Yüzbaşı Böğü Alp! Yoksulluk iyi bir şey değildir. Ama korkulacak yoksulluk gönül ve yürek yoksulluğudur. En büyük baylık pek yürekli, katı kollu, yılmaz gözlü olmaktır. Doğu Türklerinde senin gibi açık sözlü yiğitler varken onlara yoksul denemez. Doğu Türk'ü, batı Türk'ü bir ağacın iki dalıdır. Kökümüz birdir. Birimizin baylığı hepimizin baylığı, birimizin yoksulluğu hepimizin yoksulluğudur.

Böğü Alp bu sözlere şöyle karşılık verdi:

- Yüce Kağan! Senin ordun da bizimle birlikte Çin'e akın ettiği gün Ötüken'den yoksulluk kalkacaktır!

Tunga Tigin ve Işbara Alp başlarını kaldırdılar. Bu sözü beğenmişlerdi.

TÜNG YABGU'NUN ÇERİLERİYLE KARŞILAŞMA

Kara Kağan'ın elçileri ertesi gün Tümg Yabgu tarafından yapılacak bir teftiŖte bulunmağa çağrılmışlardı. Kağan, ordusunu gözden geçirecek ve elçilere de bunu gösterecekti.

İlk önce yaya olarak kılıç talimi yapan bahadırları gördüler. Karşılıklı onar kişi bir davulcunun davula vurduğu ahenkli tokmak sesine uyarak kılıçla vuruşuyorlardı. Tokmağın bir inişinde bir taraf karşıkilere kılıç indiriyor, karşıkiler de hep birden kalkanla siper alıyorlardı. Tokmağın ikinci vuruşunda berikiler saldırıŖa geçiyor, öncekiler siper alıyordu. İyi giyimli, çelik zırlı olan bu çeriler iyi kılıç vuruşuyorlardı. Tümg Yabgu Kağan, vuruşan bu yirmi bahadırı elçilere tanıttı:

- Bu on kişi Türgiş bahadırlarıdır. Karşılarındakiler de Oğuzlardır. Hepsi de yüzbaşı ve onbaşılardır. Savaşta sınanmış seçme çerilerdir.

Kara Kağan'ın üç elçisi bu kılıç talimine zevkle bakıyorlardı. Davul "güm! güm! güm!" diye öttükçe kılıçlarla kalkanlardan "şırak! şırak! şırak!" diye ahenkli ve hoş bir ses çıkıyordu.

Bu güzel vuruştan sonra elli kadar atlının iki takım halinde yaptığı kargı talimini seyrettiler. Bunlar da büyük bir ustalıkla karşılıklı kullanan Çigil ve Yağma çerileriydi. Daha ötede birbirlerinin rakibi olan Argu ve Tuhsı nişancıları ok talimi yapıyorlardı. Tümg Yabgu Kağanın ordusunda bütün uruklarda, boylardan çeriler vardı, Tunga Tigin çevresine bir daha bakındıktan sonra kağana sordu:

- Yüce Kağan! Ordunda iyi çeriler olduğu görülüyor. Her boyun bahadırları burada toplanmış. Yalnız aralarında Suğdakları göremiyorum.

Kağan gülümsedi:

- Suğdaklar çerilik etmez. Onlar yalnız alış veriş etmesini bilirler. Suğdaklar Türk değildir.

Sonra üç elçinin yüzlerindeki sorguyu görerek ilave etti:

- Batı Türk Elindeki Suğdaklar, Doğu Türk Elindeki Çinliler gibi zararlı değildir. Hem sayıları azdır; hem de ayrı devletleri yoktur.

Tümg Yabgu Kağan elçilere kendi ordusunu gösteriyor, bir çok şeyler anlatıyordu. Bir aralık durarak sordu:

- Tunga Tigin! Benim çerilerimle kılıç oynamak, ok atmak, güreşmek, yarışmak ister misiniz? Çin'e yaptığınız akını Kül Er Tigin'den dinledim Yüce bahadır kişiler olduğunuz anlaşılıyor.

Tunga Tigin yere diz vurdu:

- "Buyruk senindir kağan!"

***

Ertesi günü, Tümg Yabgu Kağan'ın otağı önünde iki kağanın bahadırları karşılaştılar. Dede Korkut, Tanrı'ya yakarış yaptıktan sonra oyunlara başlandı. Batı Türklerinden üç bahadıra karşı Tunga Tigin, Işbara Alp ve Böğü Alp çıkararak kılıçla vuruşular.

Tunga Tigin'e karşı, Tüng Yabgu Kağan'ın yeğeni Börü Tigin görülmemiş bir hızla kılıç kullanıyordu. Uzun bir çarpışmadan sonra Tunga Tigin ile yenişemediler.

Işbara Alp'a karşı Tümenbaşı Bugaç Beğ çıktı. Onlarda yenişemediler.

Bögü Alp'a karşı Arslan Tarkan çıktı. Yalnız Tüng Yabgu ile beğlerin değil, doğu kağanı elçilerinin de şaşırılmış gözleri önünde Yüzbaşı Bögü Alp, hiç umulmıyan bir ustalıklarla çarpışarak Arslan Tarkan'ı yendi. Hiçbir yerden ses çıkmamış, kimse bir söz söylememişti. Yalnız Yumru kendi kendine: "Taş yerinde ağırdır" dedi.

Sıra ok atmağa gelmişti. Kara Kağan ordusundan Işbara Alp, Bögü Alp, Yamtar, Gümüş ve başka iki er ok atacaktı. Batılılardan on kişi çıkmıştı. Yakından başlayarak uzak hedeflere doğru ok atılıyor, biraz aksıyanlar karşılaşmadan çıkarılıyordu. Doğuluların umudu Işbara Alp'ta idi. Batı Türklerini bu kadar keskin bulacaklarını hiç ummamışlardı. Tunga Tigin'in aklından hep Kür Şad geçiyordu. Zaman geçip atışmalar güçleştikçe nişancılar birer birer meydandan ayrılıyordu. Doğululardan yalnız Işbara Alp'la Bögü Alp kalmıştı. Batılılardan altı kişi vardı. Bu sekiz kişi her hedefe her oku şaşmadan değdiriyorlardı. Nihayet kırırdıyan hedeflere ok atmağa başlamışlardı. Batılılar her hedefi vuruyor ve nişancılığı kazanacağa benziyordu. Nitekim öyle oldu. Uzun atışlardan sonra ancak bir tanesi ortadan çekilerek beş kişi kaldılar ve bu beş kişi nişancıyla Işbara Alp ve Bögü Alp bir türlü yenişemediklerinden atıcılığa son verildi.

Bu sefer "taş yerinde ağırdır" diyen yalnız Yumru değildi. Tunga Tigin de aynı şeyi mırıldanıyordu.

Şimdi güreşler yapıyordu. Doğululardan Bögü Alp, Yamtar ve Gümüş çıktılar. Batılılardan bir çok güreşçi çıkmıştı. Fakat kağanın buyruğuyla en usta olan üç tanesi kalarak öbürleri çekildiler. Doğuluların umudu Yamtar'da idi. Fakat Yamtar bütün gücüne ve ustalığına rağmen uzun bir güreş sonra yenilince Doğuluların canı sıkıldı. Hele Işbara Alp çok üzüldü. Çünkü karnı tok olan Yamtar'ın bu sefer yenilmeyeceğini Kara Kağan'a söylemişti. Gümüş pek çabuk yenildi. Fakat Yamtar'ı yenen ve ondan daha iri olan Karluk güreşçisi ile tutuşmak hiç de kolay olmadı. Tuttuğu yeri koparan bu Karluk yiğidi yalnız güçle değil, ustalıklarla da iş görüyordu. Koca Yamtar'ın bileğini inciten bu korkunç güreşçi Bögü Alp'in bir yerini kırar diye Doğuluların içine ürküntü girmişti. Fakat yüzbaşı onun boyuna, ağırlığına, gücüne hiç aldırmadan başa baş çetin bir güreş yapıyordu. Herkes Bögü Alp'ı beğenmişti. Onun eşsiz, yavuz bir güreşçi olduğunu herkes anlamıştı. İri Karluk bir defa Bögü Alp'ı belinden kavradığı halde kaldırıp yere çalamamış, aksine bir defa Bögü Alp onu yere çarpmıştı. Güreş uzadıkça hızlanıyordu, hızlandıkça sertleşiyordu. Yamtar, bileğinin acısını unutmuştu. Şimdiye dek Ötüken'de Yüzbaşı Bögü Alp ne diye güreşlere çıkmazdı diye düşünüyordu. Tunga Tigin'le Işbara Alp yan yana durmuşlar, içlerinden heyecan duyarak seyrediyorlardı. Umulmadık bir anda Bögü Alp'ın, koca Karluk güreşçisini kavrayarak yere attığını ve omuzlarını yere değdirerek güreşi kazandığını gören Binbaşı Işbara Alp, Tunga Tigin'e döndü. Gözlerinin içi gülerken ona:

- "Taş yerinde ağırdır tigin" dedi.

Sıra at yarışlarına gelmişti. Kağanın otağı önünden kalkacak olan atlılar dört beş bin adım ilerde dikilmiş olan tuğları kaparak yeniden otağa gelecekleri. Batılılardan yirmi kişi atlı yarışa giriyordu. Doğululardan en önde Bögü Alp çıkmış, ardından Onbaşı Sançar, Onbaşı Alka, Onbaşı Yağmur ve üç er gelmişti. Tunga Tigin, Batıluların ünlü atlarına karşı yarışı kaybedeceklerini sanıyor, yalnız Onbaşı Alka'dan bir şeyler umuyordu. Yumru ise Yüzbaşı Bögü Alp'ın bu yarışı kazanacağına emindi.

Atlılar dizildiler. Davulun tokmağı üç defa kalkıp indi. Üçüncü gümleyişten sonra 27 atlı kamçılarını şaklattılar. 27 at yıldırım gibi fırladı. Bir müddet, talim yapıyormuş gibi hepsi aynı hızda koştu. Sonra yavaş yavaş geride kalanlar oldu. Batılılar arasında Tüng Yabgu Kağan'ın oğlu Türe Tigin de vardı. Önce Onbaşı Sançar'la Onbaşı Alka ve Batılılardan dört kişi en önde gidiyorlar, bunların biraz ardından da Türe Tigin'le Onbaşı Yağmur geliyordu. En geride Batılılardan bir binbaşı yarışıyor, Yüzbaşı Böğü Alp bunun bir at boyu ilerinde bulunuyordu. Yolun yarısına doğru Alka hepsini geçti.

Sançar kendisi ile birlikte koşan dört Batılı'yı geçirmemek için uğraşüyor, fakat başaramıyordu. Dört Batı atlısı yavaş yavaş kendisini geçiyorlardı. Türe Tigin'le Onbaşı Yağmur at başı beraber koşuyorlar ve Sançar'a yetişiyorlardı. Böğü Alp âdeti yırtınıyor ve birer birer önündekileri geçiyor, ardındaki Batılı binbaşı da onu kovalıyordu. Şimdi Doğuluların üç erinden ikisi arkada kalmışlardı.

Tuğlara yaklaşırken Onbaşı Alka en önde idi. Alka, tuğlardan birini kaparken bir uğursuzluk oldu: Kavrıldığı tuğu yere düşürdü. Ötüken'in en iyi binicisi olduğu için hemen atından yere sıçırarak düşürdüğü tuğu kaptı. Fakat bu sırada ikinci olarak gelen batılı bahadırın atı ile çarpışarak yere düştü. Başı hızla bir taşla vurdu, bayıldı.

Atlılar birer birer tuğları kapıp döndüler. Son gelen yarışçı Doğulu idi. Kendi umutları olan Onbaşı Alka'yı yerde görünce atından atladı. Ayıltmak için yüzüne kamçısıyla yavaşça vurduktan sonra onu kucaklayıp atına bindirdi. Eline tuğu ve kamçıyı vererek haykırdı:

- Onbaşı! Yarışı kaybediyoruz. Yarışı kazandıktan sonra istersen öl ama şimdi bayılma!

Ve Alka'nın atına kırbaçla sert bir vuruş yaptı. Yarı ayılmış olan Alka dolu dizgin koşmağa başlarken kendisi de hiç umudu olmadığı halde atına binerek yarışa devam etti.

Dönüşte yarış kızıışmıştı. Şimdi en önde Batılı atlı koşuyor, bunların ardından da Onbaşı Yağmur'la Sançar ve Türe Tigin geliyordu. Daha geride Böğü Alp beş Batılı ile çekişiyor, bunların hemen arkasından da Onbaşı Alka canını dişine takarak yarı baygın bir halde uçuyordu. En geride Alka'yı ata bindiren yiğit at koşturuyordu. Yolun yarısına varırken Yüzbaşı Böğü Alp ve Alka ötekilerini birer birer geçmeğe başladılar. Böğü Alp korkunç bir hal almıştı. Yağmur'la Türe Tigin de Sançar'ı geride bırakmışlardı. Biraz sonra Onbaşı Yağmur'un Tigin'i ve önündekilerin hepsini geride bırakarak başa geçtiği görüldü. Yüzbaşı Böğü Alp da ötekileri geçiyor, Onbaşı Alka ise onun hemen ardından geliyordu. Bunların ardında Batılılar hemen hemen bir hizada koşuyorlardı. Sançar çok geride kalmıştı. Doğulu üç er en geride kalmamak için birbirleriyle sıkı bir yarışa tutuşmuşlardı. Birdenbire Yüzbaşı Böğü Alp'in atı ile birlikte yuvarlandığı görüldü: At çatlamaştı.

Alka yavaş yavaş Yağmur'a yetişiyordu. İki Doğulu onbaşı en önde at başı beraber gidiyorlar, arkalarından Tigin'le öteki Batılıları geçirmemeğe uğraşıyorlardı. Bir aralık Yağmur, Alka'nın kamçısını düşürdüğünü ve atının yelesine doğru kapandığını gördü. Alka'nın atına sert bir kamçı vururken bağırdı:

- Alka! Tuğu sıkı kavra! Bayılmamağa çalış!

Alka'nın atı, sahibi idare etmediği halde yıldırım gibi koşuyordu. Alka başını atın yelesinden kaldıramıyor, fakat tuğu sınıksız tutuyordu. Tüng Yabgu Kağan'ın oğlu çok yaklaşmıştı. Fakat bir türlü arayı kapatamıyordu. Tigin'in ardından 19 Batılı geliyordu. Bütün Doğulular arkada kalmışlardı. Böğü Alp ise yalnız geride kalmış değil, yaya kalmıştı. Sançar, geride kalmış olan

Doğuluların en önünde idi. Hiç olmazsa bir Batılıyı geçmek için atını kamçılıyor, her şeyi yapıyor, fakat geçmek şöyle dursun, aradaki açıklığı bile koruyamıyordu. Yarışın bitmesine üç dört yüz adım kalmıştı. Yağmur'la Alka hâlâ at başı gidiyorlardı. Tigin hemen arkalarında idi. Yağmur yorulmuş, bunalmıştı. Fakat yüzü her zaman olduğu gibi gülümsüyordu. Bir aralık Alka'nın yana doğru kaykıldığını gördü. O ne? Alka, Ötüken'in en iyi binicisi olan Alka, kolları arkadan bağlı olduğu halde Çin'den Ötüken'e kadar attan düşmeden kaçan Alka şimdi atından mı düşüyordu? Onbaşı Yağmur, at üstünde yıldırım gibi gittikleri halde Alka'yı omzundan kuvvetle tutarak kaldırıp atının yelesine bıraktı. Alka'nın çakır gözleri kapanmıştı. Bayılmış olduğu anlaşılıyordu. Yağmur yeniden haykırdı:

- Tuğu sıkı kavra!

Yarış bitiyordu. Türe Tigin iki Doğulu onbaşığı geçememişti. İki birden aynı hızda birinci olarak yarışı bitirmişlerdi. Onbaşı Yağmur hemen atından atlayarak kağanın karşısında yere diz vurdu. Birincilik tuğunu dikti. Tigin de atından atlamıştı. Üçüncülük tuğunu dikmek için Alka'nın gelip ikincilik tuğunu dikmesi bekleniyordu. Dördüncü, beşinci ve sonrakiler de hep gelmişlerdi. Fakat Alka hâlâ atından inmemiş, başını da kaldırmamıştı. Tuğu sıkı sıkı tutuyordu. Tunga Tigin'le İşbara Alp yanına gidip attan inmesi buyruğunu verdikleri zaman hiçbir cevap alamadılar. Yolda düşüp yaralandığını en son atlıdan öğrenince tuğunu dikmek üzere elinden almak istediler. Fakat Alka o kadar sıkı tutuyordu ki, alamadılar. Tunga Tigin ayıltmak, kırmız vermek için başını kaldırmak istedi. Yarışı kazanan Alka'nın daima dalgın bakan çakır gözleri şimdi eskisinden daha dalgın bakıyordu. Akla'nın gözleri artık Tunga Tigin'i görmüyordu. Onbaşı Alka yarışı kazandığını da bilmiyordu.

Onbaşı Alka Doğulular ün kazansın diye ölmüştü.

- X -

YAMTAR'IN TARTIŞMASI

Doğu kağanının elçileriyle elçilerin maiyetine çok konukseverlik gösteriliyordu. Her gün toya çağırılıyorlar, arada bir Tüng Yabgu Kağan şölen veriyordu. Hatta bir şölenin sonunda Binbaşı İşbara Alp Batı binbaşılardan Barman Beğ'le and içerek kan kardeşi olmuştu. Barman Beğ, Tüng Yabgu Kağan'ın eniştesi olduğu için Batıda sözü geçen, sayılan bir bahadırdı.

Batılıların konukseverliğinden en çok sevinen ve faydalanan Onbaşı Yamtar'dı. "Kırk gün böyle doyduktan sonra güreş tutsaydım sırtım yere gelmezdi ama neyleyim ki güreşler erken yapıldı" diye kendi kendine söyleniyordu. Burada en yakın arkadaşı ve andası Onbaşı Sançar olduğu için ondan hiç ayrılmıyor, toylarda onunla yan yana oturuyor, tok gözlü olan Sançar'ın payına düşenin yarısını da kendisi yiyordu. Kırmızın, ayranın, etin, kurutun, yemişin sayısı yoktu. Doğrusu bu Batı Türkler bay kişilerdi.

***

Bir sabah Yamtar'la Sançar kendilerini konuklayan Onbaşı Derse ve gezerken ulu bir ağacın altında bir kalabalık gördüler. Aksakallı iki koca bozuk bir Türkçe ile çevrelerinde toplanmış olanlara bir şeyler anlatıyorlardı. Yamtar, Derse'nin yüzüne baktı. Bozuk dille konuşan bu garip kılıklı adamlardan bir şey anlamamıştı. Onbaşı Derse:

- "Bunlar Rum ülkesinden gelmiş papazlardır" dedi.

Ne Yamtarı ne de Sançar bir şey anlamamışlardı:

- Rum ülkesi mi? Şimdiye dek böyle bir ülke duymamıştım.

- Rum ülkesi batıda büyük bir ülkedir. Çevresinde büyük denizler varmış. Bizans diye bir şehirleri varmış ki içindeki kişilerin sayısını kimse bilmezmiş.

- Papaz ne demek?

- Papaz onların saygı gören kişilerine derler. Bizim kamlar gibidir. Kendi Tanrılarının buyruğunu bildirir.

Onbaşı Yamtar çok ilgilenmişti. Papazlara yaklaştılar.

Onlar çevrelerindeki Türkler'e Tanrı'dan, İsa Yalavaç'tan (peygamberden), Meryemden bahsediyorlar, Türkler de hiç ses çıkarmadan merakla bu sözleri dinliyorlardı. Yamtar bir müddet dinlendikten sonra merakı büsbütün artmış olduğu halde papazlardan birine sordu:

- Bana bak koca! Yalavaç diyip duruyorsun. Yalavacın ne demek olduğunu bana söylesene...

- Yalavaç, Tanrının elçisidir.

Yamtar'ın şaşkınlıktan gözleri açıldı:

- Ne? Tanrımın elçisi mi? Tanrı, kağan mı ki elçisi olsun?

- Tanrı bütün yerlerin, göklerin, insanların, hayvanların kağanıdır!

Yamtar biraz daha şaşırdı:

- "Bizim Tanrımızın elçi gönderdiğini hiç işitmedim" dedi. Sançar'a dönerek sordu:

- Sen işittin mi?

- Hayır!

Rum papaz ağır ve yavaş bir sesle cevap verdi:

- Sizin Tanrınız, bizim Tanrımız diye ayrı ayrı Tanrılar yoktur. Tanrı birdir. O da bütün insanların Tanrısıdır.

Yamtar büsbütün şaşırarak sordu:

- Tanrı bir midir? Bizim Tanrımızla Çinlilerin Tanrısı bir midir?

Papaz gülümsüyerek "evet" cevabını verdi. Yamtar'ın aklı bu işlere bir türlü yatmıyordu:

- Öyle ise biz Çinlilerle savaşırken bu Tanrı hangimize yardım eder?

- Tanrı savaşanlara yardım etmez. Çünkü bütün insanlar kardeştir. Kardeşini öldüreni Tanrı sevmez.

- Ne dedin? İt sürüsü kadar Çinlilerin hepsi benim kardeşim mi? Ulan sen delirdin mi? Bu kadar kardeşi hangi ana doğurabilir?

- İnsanlar kardeştir. İsa öyle söylüyor.

- İsa da kim oluyor?

- Tanrının elçisi ve oğlu!

Yamtar az kalsın yere yuvarlanacaktı. Bir müddet söyleyecek söz bulamıyarak yanağını kaşıdı. Sonra papaza sordu:

- Bu İsa senin yalavaç dediğin adam mı?

- Evet!

- Tanrının oğlu olduğuna göre çok ulu kişi olsa gerek.

- Elbette.

- Boyu elli kulaç var mıydı?

- Hayır! İsa yalavaç da senin gibi benim gibi bir kişidir.

Yamtar, papaza keskin keskin baktı. Bu ak sakalı koca doğru mu söylüyordu? Bunu bir türlü anlıyamıyordu. Yeniden sordu:

- Tanrı hangi katunla evlendi de bu İsa Yalavaç doğdu?

- Tanrı hiçbir katunla evlenmez.

Artık Yamtar'ın canı sıkılmıştı. Bu bön koca neler söylüyordu? Bağırarak sordu:

- Bana bak koca! Benimle doğru konuş. Tanrı evlenmediyse bu yalavaç anasız mı doğdu?

- Hayır anası vardı. Onu Meryem doğurdu.

- Bu Meryem, Tanrının katunu değil miydi?

- Değildi.

- Ama İsa'yı doğurdu, değil mi?

- Doğurdu.

- İsa da Tanrının oğlu...

- Evet!

Yamtar yüzünü göğe kaldırıp söylenmeğe başladı: "İsa Tanrının oğlu. İsa'yı Meryem doğurdu. Ama Meryem, Tanrının katunu değil. Tanrı, İsa'nın babası... İsa'nın anası, babası var. Babası Tanrı... Anası Meryem... ama Meryem, Tanrının katunu değil... İsa..."

Onbaşı Yamtar sözlerini bitiremedi. Gık demeden tartışmayı dinliyen Onbaşı Sançar, bu mantıksızlıkla sinirleri bozularak meşhur kahkahasını savurmuştu. Papazlarla çevrelerindeki Türklerin gözleri birden Sançar'a çevrildi. O, her zaman yaptığı gibi böğürlerini tutarak, gözlerinden yaşlar akarak katılıyor, kahkaha arasında da kesik kesik şöyle bağıırıyordu:

- Tanrı ile Meryem evlenmeden bu yalavaç nasıl doğar be? Herhalde bu bunağın Tanrısı Meryem'in otağına gizlice girdi de Kara Kağan duymasın diye bizden saklıyor. Yoksa onun sonucu da Karabudağ'ın sonucuna benzerdi...

Yamtar, bu gürliyen kahkahalar arasında yine yere düşmüş olan Sançar'ı, Onbaşı Derse'nin yardımıyla bir ata bindirip bağlamağa çalışırken bağıırdı:

- Bana bak, koca papaz! Türk Tanrısı, Türk Türesine aykırı iş yapmaz. Sizin Tanrınız Ötüken'e gelirse işi yamandır.

- XI -

ÖTÜKEN YOLUNDA

Kara Kağanın elçileri, Batı Elinde iki ay kaldıktan sonra Ötüken'e dönüyorlardı. Tunga Tigin, batı kağanıyla üç defa gizli görüşme yapmış, kendi kağanına götürmek üzere bir de bitik almıştı. Batı Elinde çok büyük konukseverlik görmüşler, Batı Türkleriyle kaynaşmışlardı. Gerek kağan, gerek katun, gerekse beğler hem Kara Kağan'la İ-çing Katun'a hem de kendilerine çok büyük hediyeler vermişlerdi. Batıdan Ötüken'e, bir çok atlara yüklenmiş değerli hediyeler götürüyorlardı. Fakat Onbaşı Alka'yı, dalgın bakışlı Uygur Alka'yı orada bırakmışlardı.

Kılıçta, güreşte, yüzlerini ak eden Yüzbaşı Böğü Alp'in değeri aralarında değeri artmıştı. Tunga Tigin de yarışı kazanan Onbaşı Yağmur'a iyi koşumlu güzel bir at bağışlamıştı. At uşağı Yumru, yine yan yana gittiği Gümüş'e at çatlatmamış olsaydı Böğü Alp'in mutlaka yarışı da kazanacak olduğunu söylüyor, Gümüş ise Alka ile Yağmur'a yetişmesine imkân olmadığını, ancak üçüncü gelebileceğini ileri sürüyordu.

Aylı bir gecede, konaklamış oldukları su başında dinleniyorlardı. Tunga Tigin, İşbara Alp otlara bağdaş kurmuşlar, konuşuyorlardı. Konu Ötüken'le Batı Elinin ölçüştürülmesi, iki Türk kağanının birleşmesi ve Ötüken'in bu yıllarda çekmekte olduğu sıkıntı ve yoksukluktu. Söz döne dolaşa kendi evlerine geldi. Sonra bir aralık, Tunga Tigin'in bir sorusu üzerine İşbara Alp kendi onbaşılarını anlatmağa koyuldu. Onların erdemlerini birer birer saydıktan sonra: "Ben Onbaşı Pars'ı ötekilerden üstün görürüm. Uslu erdir. İyi düşünür" dedi. Tunga Tigin'le Böğü Alp aynı zamanda "Onbaşı Pars mı" diye sordular.

Onbaşı Pars adı Tunga Tigin'i de, Böğü Alp'i da çok ilgilendirmişti. Tunga Tigin, Şen-king'le vuruşan Pars'ın adını işitmişti. Böğü Alp ise, Kırac Ata'nın yanından dönerken gördüğü dört atlıyı ve onların arasındaki Onbaşı Pars'ı hatırlamıştı. Tulu Han'ın yanından gelen bu dört kişiden birinin Çinli olduğunu yüzbaşının aklına gelince, yeniden, içini bir kurdun kemirmekte olduğunu duydu.

Beyninden yıldırım hızıyla düşünceler geçiyordu. Şu işi Tunga Tigin'le Işbara Alp'a açmalı mı, açmamalı mı? Buna karar veremiyordu. Açmanın doğru olacağını bildiği halde içinden gelen bir ses ona açmamasını buyuruyor, bundan da Böğü Alp bunlanıyordu:

- Binbaşı! Bu Onbaşı Pars'a güvenin çok mudur?" diye sordu.

Işbara Alp böyle bir soru ile karşılaşacağını hiç düşünmemişti:

- "Güvenim çoktur. Ötüken'e dönünceye kadar evimi Onbaşı Pars'a ısmarladım" diye cevap verdi.

Arada bir sessizlik oldu. Sonra Işbara Alp birdenbire aklına bir şey gelmiş gibi sordu:

- Onbaşı Pars'ı tanır mısın?

- Bir defa uzaktan gördüm.

Böğü Alp düşünüyordu: Acaba Tulu Han, Kara Kağan'a karşı bir isyan mı hazırlıyordu? Onbaşı Pars, Işbara Alp'in buyruğunda olduğuna göre acaba Işbara Alp da bu işin içinde mi idi? Tulu Han böylece tuğ kaldırırsa acaba iyi mi olurdu, kötü mü? Şu Çinli İ-çing Katun'la Şen-king, Kara Kağan'ı yanlış yola doğru yürüttükleri için acaba Tulu Han tarafını tutmak Ötüken için yerinde olmaz mıydı?

Sonra birdenbire Kırış Ata'nın sözlerini hatırladı. Kırış Ata "Kara Kağan'ı tasa öldürecek" demişti. Böğü Alp başını göğe kaldırdı. Kırış Ata'yı yeniden görüyor gibiydi. 1300 yıl sonra dirileceksiniz demişti. Adınız dünya batıncaya kadar unutulmıyacak demişti. Bir ırmağın kıyısında dövüşeceksiniz demişti. Büyük günler yaklaşıyor demişti.

Bu sözler aklına gelince yüzbaşı heyecanlanır gibi oldu. Sonra birdenbire ötekilere : "Kırış Ata adını işittiniz mi" diye sordu. Bu sorguya Tunga Tigin evet, Işbara Alp hayır diye cevap verdiler

Sonra, pek uzun bir susma oldu. Üç elçi birbirinden başka şeyler düşünüyorlardı. Üçünün de düşündüğü şeyler kötü şeylerdi. Ayrı yollardan aynı sonuca varıyorlardı. Üçünün de bilmediği tek şey şuydu: Hepsi bu kara düşüncelerde kendisini yalnız sanıyor, arkadaşlarının da beyninden korkunç şeylerin geçtiğini bilmiyordu. Susuyorlardı. Güzel aya, parlak yıldızlara hiç bakmıyorlardı. İleriye dalmış olan gözlerinin de bir şey gördüğü yoktu. Yalnız düşünüyorlardı. Nöbetçi olan onbaşı ve erlerden başkaları ise otlara uzanmışlar, uyuyorlardı. Yan yana uzanmış olan Yumru ve Gümüş, batı kağanı önünde yapılan oyunlar için uzun uzun konuşmuşlar, yorularak dalmışlardı. Bir aralık Yumru gözlerini yarı açarak Gümüş'e döndü:

- "At çatlamasaydı Yüzbaşı Böğü Alp birinci gelecekti" dedi.

Gümüş hafif uykusu arasında bu sözleri duymuştu. Gözlerini açmadan cevap verdi:

- Hayır! Atı çatlamasaydı Yağmur'la Alka'dan sonra üçüncü gelirdi...

- XII -

ALMILA

Ötüken'in en güzel kızı olan Almıla bir çok gönülleri kendisine bağlamıştı. Hele Onbaşı Pars'la birlikte Çinlilerle çarpışarak bir Çinliyi öldürdüğü duyulalıdan beri ünü artmış, gönülleri çoğalmıştı. Artık tümenbaşı olan Şen-king de gönlünü ona kaptıranlar arasında idi. İ-çing Katun'a dayanarak Ötüken'de borusunu öttüren bu Çinliyi Türklere kimse sevmediği halde kağan, anlaşılmaz bir direnme ile onu tutmakta devam ediyordu. Şen-king, Almıla ile evlenmeği aklına koymuştu. İşbara Alp'in Ötüken'de çok sevildiğini, hatta uzaktan kağan ailesine mensup olduğunu öğrenmiş, Almıla'ya karşı duyduğu sevgi artmıştı. Fakat Ötüken'deki işler Çin'de olduğu gibi yürümüyordu. Almıla soylu bir aileden olmasa bile onu evlenmek için razı etmek gerekiyordu. Kaldı ki hem Binbaşı İşbara Alp'in kızı kolay kolay erkek beğenmiyecek olan yiğit bir kızdı. Şen-king'in yanında, Çin'den getirdiği üç subaydan ancak bir tanesi kalmıştı. Şen-king kendisini Türklere ısındırmak için yanına bir iki Türk subayı almak istemiş ise de, başaramamıştı. Bütün bu işler Almıla'nın gözüne girmek için yapılıyordu. Fakat Almıla'nın gülmez yüzü Şen-king'e bakmıyor, yalnız Onbaşı Pars'ı gördüğü zaman biraz gülümsüyordu. Şen-king gönlünü öyle kaptırmıştı ki neredeyse kendinden geçecekti.

Sonunda bu işin kendisini bitireceğini anlıyarak kızkardeşi İ-çing Katuna başvurup yol göstermesini diledi. İ-çing Katun her şeyden önce bu evlenmeden kendi ailesine bir fayda gelir mi, ailesi yine Çin'de kağanlık tahtına çıkar mı diye düşündü. Şen-king, Almıla ile evlenirse İşbara Alp'in da yardımını elde edecekleri muhakkaktı. İ-çing Katun Türk göreneğince Şen-king'in üç gece üst üste Almıla'nın çadırına girerek onunla konuşmasını, kendisiyle evlenmeğe kandırmasını öğütledi. Şen-king böyle bir Türk göreneği olduğunu bilmiyordu.

- "Çadırına girersem bana bir şey demezler mi?" diye sordu.

- Demezler. Zaten geç vakit gireceksin.

- Almıla beni istemiyor. Çadırına alır mı?

- Türk göreneği böyledir. Kız seni istemese de bir şey demez. Sen tatlı dille kızın gönlünü kazanmağa çalışacaksın.

- Ya kazanamazsam?

- Üç gece üst üste gidip kazanmağa uğraşırın. Kazanamazsan artık dördüncü gece gidemezsin.

- Bu Türklere çok tuhaf!

- Şunu da sakın unutma: Geceleyin karanlıkta çok ciddi olacaksın. Sakın albıza uyup taşkınlık etmeğe kalkma, öldürürler.

Şen-king'in benzi attı. Türklere işine bir türlü akıl erdiremiyordu.

Böyle olduğu halde o gece korkarak, yüreği çarparak Almıla'nın çadırına girdi. Anası ve kardeşleriyle birlikte Almıla'nın yattığı çadıra girmek Şen-king'in sinirlerini bozmuştu. Karanlıkta Almıla'nın nerede olduğunu göremiyor, zangır zangır titriyordu. Gözleri karanlığa alıştıktan sonra Almıla'yı seçti. Kalın bir keçenin üzerinde yatıyordu. Baş ucunda bir bıçak vardı. Bu bıçak Şen-king'in subayını öldüren bıçaktı. Onu görünce Şen-king'in bacakları titremeğe başladı. Dikkatle Almıla'nın yüzüne bakınca onun da uyanmış olup kendisine bakmakta olduğunu gördü. Yavaşça "Almıla" diyebilirdi. Almıla yerinden kalkmadan "Ne istiyorsun" diye sordu. Şen-king heyecanla Almıla'nın yanına diz çökmüştü. Gözleri karanlığa büsbütün alışmış olduğu için onun ıslık ıslık gözlerini

görüyor, ne diyeceğini şaşırıyordu. Çadırdakilerin hepsi uyanıp durumu gördükten sonra yeniden gözlerini kapamışlardı.

Şen-king tan atıncaya kadar Almıla'ya yalvardı. Fakat yumuşamak bilmiyordu. Kendisi için bir tehlike olmadığını gördükten sonra Şen-king'e biraz güven gelmiş olduğu halde Almıla'nın gözleri kendisine baktıkça şaşıyor, yeniden titremeğe başlıyordu. İ-çing Katun, güzel sözler söyliyerek kızın gönlünü almasını söylemişti. Halbuki o ne söyleyeceğini bilmiyor, yalnız yalvarıyor, yalvarıyor, sonra ağlıyor, fakat yanındaki kız bir dünya güzeli olduğu için Şen-king bundan da büyük bir bahtıyarlık duyuyordu.

Almıla hep yatıyordu. Çin beği yalvardıkça "Sende gönlüm yok" diye kestirip atıyor, "Seni almak için ne yapayım" diye sordukça Boşuna uğraşma" diye cevap veriyordu. Şen-king'in gönlü umutsuzlukla dolmuştu: Almıla'nın kendisinden tiksindiğini anlamıştı. Katunun kardeşi, bir Çin tiginini ve Türk ordusunda tümanbaşı olduğu halde bu kız kendisini istemiyordu. Fakat Türk göreneğine uyararak onu çadırından kovmuyor, onunla konuşuyordu.

Sabah oluyordu. Oratalık ağarmağa başlamıştı. Şimdi Almıla'yı daha iyi görebiliyordu. Hey ulu Tanrı! Bu ne güzellik, ne göz kamaştırıcı yakışıklılıktı! İnsan onun gözlerine bakamıyor, yanında bulunmaktan heyecana düşerek titriyordu! Şen-king ona baktıkça eriyeceğini sanıyordu. Beynine gelen bir şüpheyi açığa vurmaktan kendisi alıkoyamadı:

- Yoksa başka birinde gönlün mü var?

Almıla bu soruya cevap vermiyerek sert sert baktı. Çin beğinin yüreği titremişti. Kendisini topluyarak ilave etti:

- Söyle de her kimse onun hakkından geleyim!

Şen-king bu sözleri ta gönlünden duyarak, içinden gelerek söylüyordu. Almıla yine başını çevirerek baktı. Fakat bu sefer keskin değil, gülümseyerek bakıyordu. Bu gülümseyiş Şen-king'i bitirdi. Ağlamaklı oldu. Ne söyleyeceğini şaşırdı. Almıla'nın gülümseyişi geçmişti. Fakat gözlerinin içinde hâlâ bir gülümseme var gibiydi. Yavaşça: "Tanyer ağardı" dedi. Şen-king anlamıştı. Bitkin bir halde çadırdan çıktı.

Bundan sonra üst üstte iki gece daha Almıla'nın çadırına girdi. Fakat gönlünü edemedi. Büyük bir umutsuzluk içinde İ-çing Katun'a giderek olanı biteni anlatıp ondan yardım istedi. Şen-king derin bir aşka tutulduğunu anlıyor, gözü Almıla'dan başka bir şey görmüyordu. Onun uğrunda her şeye katlanabilecekti. Tümenbaşılıktan, günün birinde Çin kağanı olmak hülyasından vazgeçecekti. Ama Almıla'dan dünya yıkılsa vazgeçemeyeceğini İ-çing Katun'a anlatıyordu. Katun ise bu işi başka bakımdan görüyordu. Ona göre, kendi kardeşinin Almıla ile evlenmesi kurduğu planların gerçekleşmesine yardım edecekti. Çünkü Işbara Alp ile akraba olacaklar, kağan soyundan olan Işbara Alp'in bahadırılığından, nüfuzundan faydalanacaklardı.

İ-çing Katun kendi nüfuzunu kullanmağa karar verdi: Bir gün bir ulak Işbara Alp'in çadırına gelerek Katun'un Almıla'yı kendi katına çağırıldığını bildirdi. Almıla niçin çağırıldığını aşağı yukarı anlamıştı. Katun'un otağına gidip yere diz vurduğu zaman İ-çing Katun onu gülerek karşıladı. Fakat isteğe girmeden önce bir çok sorular sordu. Sonra Almıla'nın güzelliğini övdükten sonra birdenbire ciddileşerek kendisini, kardeşi Şen-king'e almak istediğini söyledi. Güzel Almıla hiç tereddütsüz: "Ben onu istemiyorum" diye cevap verdi. Bu sert cevap üzerine Katun biraz duraksadı:

- "Katunun kardeşi olan bir beğ, bir tümenbaşı reddolunur mu?" diye sordu.

Katun kendi mevkiinin ağırlığı ile Almıla'yı alt edeceğini sanıyordu. Halbuki o:

- "Ben de İşbara Alp'in kızırım" diye cevap verdi.

İ-çing Katun'un kaşları çatıldı. Kardeşinin maiyetindeki Çinli subaylardan birini öldüren bu kıza bir ders vermek gerekiyordu:

- "Ben sana buyruk veriyorum. Şen-king ile evleneceksin" dedi.

Almıla yere diz vurdu:

- Buyruk senindir. Ama benim de şartım var. Ben, benden oğlak kapan, yarışta beni geçen erle evleneceğim. Türk Türesine göre bir kız böyle bir şart koşabilir.

İ-çing Katun öfke ile baktı. İşbara Alp'in kızı kendisine akıl öğretiyordu. Ortaya Tür Türesini atmakla kendini kısıvrak bağladığını anlamıştı. Katun türeye aykırı söz söyleyemez, buyruk veremezdi. Fakat ne de olsa katunluk gücü örselenmişti. Çuluk Kağan'ı ağılayıp öldüren, Kara Kağan üzerinde bu kadar sözü olan kendisine karşı şu genç kızın kafa tutması onu öfkelen diriyordu. Neylesin ki yapacak başka bir şey de yoktu:

- "Peki! At yarıştı rıp oğlak kapırsınız" diye sözünü bitirdi.

İ-çing Katun, oğlak kapmacada Şen-king'in Türklerle boy ölçüşemeyeceğini biliyordu. Bu oyunda bir erkeğin, kendisini istemiyen kızın elinden oğlağı kapmasının çok güç olduğunu da biliyordu. Çünkü kız istemediğı erkeğin yüzüne kırbaçla vurabilirdi. Almıla gibi güçlü ve bahadır bir kı zı bu yarışta, daha doğrusu vuruşta elde etmek her ere nasip olur işlerden değildi. Katun bunu önlemek için Ötüken'de korkunç bir söylenti yayıyordu: Almıla Şen-king'le evlenecek, başka birisi oğlağı kaparsa katun tarafından öldürülecek diye... Bu söylenti yi en çok Çinliler yayıyor, gizli gizli herkese fısıldıyor, Almıla'nın da gönlü olanlar her şeyi işitmişlerdi. Gözleri yılmak şöyle dursun, Şen-king'in adını işitince kan beyinlerine sıçramıştı. Onbaşı Pars'tan başkası bunun yalan olduğunu bilmiyordu. Yalnız Pars, İşbara Alp'in buyruğı ile onun otağına bakmağa memur olduğundan olup biteni öğrenmiş, Şen-king'e olan yağılığı artmıştı.

Oğlak kapma günü Ötüken için sayılı bir gün olmuştu. Almıla ile evlenmek isteyenler yüz kişiden çoktular. Bir kı zı isteyenlerin bu kadar kalabalık olduğu şimdiye dek görülmemişti. Almıla'yı almak isteyenlerin çoğu yüzbaşı ve onbaşılardı. İçlerinde en büyük rütbelisi tümenbaşı Şen-king'di. Fakat o da bu kadar Türk atlısı arasında ne yapacağını şaşır mış, heyecandan benzi sararmıştı. Yalnız rütbesine ve katunun kardeşi olmasına güveniyordu. Fakat İ-çing Katun'un ortaya attığı korkunç söylentiye rağmen bunca yiğidin Almıla'yı istemekten çekinmeyiş i onun umutlarını kırmıştı.

Atlılar saf halinde alana dizildiler. Diziliş rütbe sırasına göre olduğundan Şen-king en başta bulunuyordu. Yanında iki binbaşı vardı. Sonra yüzbaşıl arla onbaşılar geliyordu. Onbaşı Pars sonlara doğru idi. Şen-king'in atı kağan ahırından çıkmış iyi bir at olduğu için Almıla'ya çabuk yetişeceğini umuyordu. Fakat mesele oğlağı onun elinden almakta idi. Şen-king bu işe girişirken karşısındakini bir kı zı olarak görüyor, kı zı diyince de aklına çelimsiz ve nazik Çin kızları geliyordu. Türk kızlarının, hele Almıla gibi boylu boslu, güçlü kuvvetli ve yılmaz bir kı zın elinden oğlak kapmak, hele bunu Almıla istemediğı halde yapmak... Bunları düşündükçe Şen-king'in içine baygınlık geliyordu. Alanda

çıt çıkmıyordu. Şen-king'e öyle geliyordu ki bu sessizliği bozan şey yalnız kendi yüreğinin çarpıntısıdır.

Biraz sonra güzel Almıla gözüktü. Kır bir ata binmiş kucağına kesilmiş bir oğlak almış olduğu halde alana doğru at sürüyordu. Bütün bakışlar ona çevrildi. Bu bakışlarda anlatılmaz acayip bir sertlik, korkunç bir anlam vardı. Almıla'yı sevenlerin bakışlarındaki bu sertlik ona değil, onu haksızlıkla kendilerinden koparmak isteyen değersiz Şen-king'e ve Şen-king ablası, yani İ-çing Katuna'a karşı idi.

Almıla, atlıların önünden geçerek bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, kendisini bekliyenlere dikkatle bakıyordu. Şen-king'den başka herkes bırakmış, dünya güzeline bakarken Çinli beğ dizginleri sıkı kavramış olduğu halde tetikte duruyordu. Almıla, atlıların önünden, onlarla yirmi otuz adım aralığı olarak yeniden geçiyordu. Onbaşı Pars'ın önünden geçerken gözlerinin içinden gülümsemesi, bu gülümsemeyi görenlerin içini sızlatıp yakmıştı. Onlar Onbaşı Pars'ın beğenildiğini, istendiğini anlamışlardı. Fakat sonuna kadar çekişmekten caymıyacaklardı.

Bu aralık kimsenin beklemediği bir şey oldu: Almıla at sürerek dizinin başına geldiği zaman bir davul gümledi ve tetikte duran Şen-king'in, Almıla'ya doğru hızla at koşturduğu görüldü. Davul vakitsiz gümlemişti. Almıla, atlıların önünden dokuz defa geçmeden ve kaçmağa başlamadan önce davul vuramaz, atlılar onu kovalıyamazdı. Almıla'nın Şen-king'e yakın olduğu bir anda davulun gümlemesinde bir düzenbazlık olduğu muhakkaktı. Nitekim davula bakanlar, onun başında kağanın at uşaklarından bir Çinlinin bulunduğunu görmüşler, bu işin içinde katun tarafından hazırlanmış bir kurnazlık olduğunu anlamışlardı.

Almıla da şaşırınlar arasında idi. Fakat Şen-king'in kendisine doğru hızla yaklaştığını görünce atını yüz geri ettirip dört nala kaçmağa başladı. Artık düzen, türe, yasa kalmamıştı. Göz göre göre Almıla'yı Çinli'ye kaptıracak değillerdi ya... Hepsi birden atlarını mahmuzlayarak fırladılar. Koca alanı bir at takırtısıdır kapladı. Bütün atlılar birden aynı hedefe doğru koştukları için biraz sonra sıkışıp daraldılar. Bunun önüne geçmek için bazıları öteki atlıların dışından büyük bir kavis çizmeğe başladılar. Onbaşı Pars ise önündeki atlıları sürüp yarararak doğru Almıla'ya koşuyordu.

Almıla, kucağındaki oğlaklızını alamamış olduğu için önceleri çok hızlı gidemedi. En iyi ata binip herkesten önce fırlamış olan Şen-king ise ona epey yaklaştı. Almıla ile aralarında sekiz on adımlık bir açıklık kalmıştı. Bu da yavaş yavaş kapanıyordu. Almıla ardına baktı: Çinli beğ kendisine yaklaşırken ötekiler de ona yaklaşıyorlardı. Gözleriyle arkasını bir süzdü: Onbaşı Pars'ı görmüştü. Göz göze geldikleri zaman sanki ikisinin gözlerinden birer gizli ışık çıktı ve bu ışıklar ok gibi giderek ötekinin yüreğine yerleşti.

Almıla telâş etmiyordu. Şen-king yetişmiş, sağ gerisinden kendisiyle aynı hizaya girmeğe çalışıyordu. Sonunda bu işi başardı. Şimdi sıra oğlağı kapmağa gelmişti. Geridekilerin en önde olanları ise daha onlardan on beş adım kadar uzakta idiler. Onbaşı Pars, gözlerini keskin bakışlarla ikisine dikmiş, ha bire at koşturuyordu. Nihayet heyecanlı an geldi: Şen-king oğlağı kapmak için Almıla'nın atına doğru eğildi. Fakat eğilmesiyle geriye çekilip kendi atına kapanması bir oldu. Almıla kırıbaşıyla onun yüzüne sert bir vuruş vurmuş, neye uğradığını bilmiyen Şen-king de can acısıyla atının yelesine kapanmıştı. Bununla Almıla'yı kaybetmiş oluyordu. Çünkü hiç idare edemediği atı onu yarış alanından dışarı çıkarmış, meydanı öbürlerine bırakmıştı.

Binbaşı Ay Beğle, Onbaşı Pars, Almıla'ya çok yakındılar. Ay Beğ Almıla ile Pars'ın arasında bulunuyor, Pars'ı yanaştırmamağa çalışıyordu. Diğer bütün atlılar sağa, sola geçerek Almıla'nın önüne çıkmağa çalışıyorlardı. Çok çevik olan Ay Bağ, Almıla'ya yaklaşarak oğlağa el attı. Şimdi ikisi

yan yana koşuyorlar, oğlağı çekiştiriyorlardı. Ay Beğ, yavaş yavaş oğlağı alır gibi oluyordu. Fakat Almıla bırakmadı. Kırbacıyla onun eline vurmağa başladı. Birinci vuruşta oğlak Almıla'nın elinden kağılmaktan kurtuldu. İkinci vuruşta Ay Beğ'in eli kan içinde kalarak baskısını gevşetti. Üçüncü, dördüncü vuruşlardan sonra oğlağı bıraktı. Pars bir iki adım geride ve yine Ay Beğ'in solunda idi. Almıla çevresini çabuk bir bakışla süzdükten sonra birdenbire atını şahlandırarak geri dönüp dört nala sürdü. Bütün atlılar da aynı şeyi yaptılar. Şimdi geldikleri yere doğru bir koşu başlamıştı. Almıla'nın biraz sağ gerisinden Ay Beğ gidiyor, Pars da onu sağ gerisinden kovalıyordu. Almıla'nın solundakiler biraz daha geride kalmışlardı. Bu yüzden Almıla atını sola doğru çarkettiriyordu. Onbaşı Pars artık öfkelenmeğe başlamıştı. Kaşları çatıktı. Çünkü tehlikeli kararını vermişti. Bunun için emektar atına güveniyordu. Atını delice mahmuzlayarak son hızını verdi ve Ay Beğ'in atına yaklaşırken onu birdenbire sıçrattı. Bu yaman bir sıçrayıştı. At inanılmaz bir şekilde hoplıyarak Ay Beğ'in üzerinden aştı ve Almıla'nın yanına düşerek koşuya devam etti. Şimdi Almıla ile yan yana gidiyorlardı. Pars oğlağa el attı. Almıla hiç aldırıyor, yalnız atını daha çok hızlandırıyor. Biraz sonra oğlak Onbaşı Pars'ın kucağında idi. Koşuya başladıkları yere kadar yan yana geldiler. Bütün atlılar artlarında idi. Yalnız Şen-king ortadan kaybolmuştu.

Almıla ile bütün atlılar atlarından indiler. Pars, Almıla'yı iki omzundan tutarak kendine doğru çekti. Yanaklarından öperek:

- "Nişanımız kutlu olsun, Işbara Alp'in kızı" dedi.

Binbaşı Ay Beğ gülümsüyordu. Kanıyan elini göstererek:

- "Almıla! Beni elsiz koyacaktın" dedi.

Şakacı bir yüzbaşı söze karıştı:

- Almıla'yı alamadığım için yerinsem bile, onun kamçısını yemediğim için sevinirim. Onbaşı Pars'ın çekeceği var!

Sonra hepsi birden Almıla'nın, Onbaşı Pars'ın şerefine haykırdılar, uğur ve kut dilediler.

- XIII -

İ-ÇİNG KATUN

Katun, yapılan hileye rağmen kardeşinin kazanamadığını işitince içerlemişti. Almıla'nın Pars'la evlenmesine mutlaka engel olmalıydı. Yoksa kurduğu planlar suya düşecek, Işbara Alp gibi büyük bir kozu kaybedecekti. Yakında elçiler batıdan gelince Işbara Alp'in tümenbaşı olacağını biliyordu. Işbara Alp gibi bir tümenbaşının yardımından uzak kalmak ödenmez bir kayıp olacaktı. Bundan dolayı İ-çing Katun her çareye başvurarak Almıla'yı kendi kardeşine almanın yollarını bulmak istiyordu. Kağanın at uşağı olup kendisine çasıtlık eden Çinliler Onbaşı Pars'la Almıla'yı takip ediyorlar, gittikleri yeri, yaptıkları işi günü gününe İ-çing Katun'a bildiriyorlardı.

Bir gün katun at uşaklarına buyruk vererek bir gezintiye çıkacağını bildirdi. Kendisine çok süslü ve güzel bir at hazırlandı. Yanında bir binbaşı ile yedi sekiz çeri olduğu halde gezmeğe çıktı. Kimse nereye gideceğini bilmiyordu. Katun ağır ağır at sürüyor, ardından gelen binbaşığı ara sıra yanına çağırarak bir şeyler konuşuyordu. Bugün Katun'un dudaklarında albızca bir gülümseme vardı. Kafasından neler geçtiğini kimse bilmiyordu. Böylece gide gide bir ağaçlığ vardılar. İki nişanlı

atlarını bırakmış, konuşuyorlardı Katunu görünce yere diz vurarak onu selâmladılar. Katun doğrudan doğruya Pars'a söz söyledi:

- Onbaşı Pars sen misin?

- Evet Katun!

- Almıla ile evlenecek misin?

- Evet Katun!

- Almıla'dan vazgeçmek için benden ne dilersin?

Onbaşı Pars'ın kaşları çatıldı. Gözleri yalazlandı. Sesi toklaştı:

- Katun! Bana Çin kağanlığını versen yine Almıla'dan vazgeçmem!

Öfkelenmek sırası İ-çing Katuna gelmişti:

- Onbaşı! Katun'un buyruğuna karşı mı geliyorsun? Ben sana buyruk veriyorum: Almıla'yı bırakacaksın!

- Hayır Katun! Almıla'yı bırakmayacağım!

- Buyruğuma karşı mı geliyorsun?

- Evet!

İ-çing Katun'un istediği olmuştu. Binbaşuya dönerek: "Bunu tutun" diye son buyruğunu verdi. Binbaşısın Pars'ın yakalanması için buyruk alan çeriler atlarından inerek onu tutmak için üstüne yürürken onbaşı kılıcını çekerek: "Davranmayın" diye haykırdı. Erler kılıç çekmek için bir an duraksarken Almıla bir sıçrayışta atına atladı. Kamçısını şaklatarak, sahipleri inmiş olan atların üzerine saldırarak onları kırbaçlamağa, kovalamağa başladı. Pars durumu kavramıştı. O da büyük bir çeviklikle atına sıçrarak yaya kalmış olan çerilere daldı. Bir iki kılıç vuruşuyla onları dağıttı. Birkaçını yaraladı. O zaman Binbaşı, Pars'la vuruşmanın kendisine düştüğünü görerek Pars'a doğru at sürdü. At üstünde çarpışmağa başladılar. Almıla, erlerin atlarını sürüp dağıtıttikten sonra yeniden dövüş yerine gelmişti.

Yaya erlerin üzerine at sürüyor, onların Pars'a saldırmalarına engel oluyordu. İ-çing Katun, gözünün önünde yapılan, fakat hiç de kendi isteğince olmıyan vuruşmayı öfke, kin ve korku ile seyrediyordu. Ah şu karganmış (Mel'un) Almıla! Bu işe o karışmasaydı şimdiye kadar Pars yakalanmış olacaktı. Katun, bu çok güzel, çok becerikli kahraman kıza karşı içinden hem öfke, hem kıskançlık duyuyor, bu iki aykırı duygu onu adamakıllı üzüyordu.

Pars da, binbaşı da yaralanmıştı. Katun, durumun kötü olduğunu görünce buyruk vererek vuruşu durdurmasını binbaşuya bildirdi. Ayrıldılar. Pars soluyor ve katuna sert sert bakıyordu. Katun:

- "Katunun buyruğuna baş eğmemenin sonucunu göreceksin" diye haykırdı.

Pars gülümsedi:

- Bütün sonuçlar yağız yere girmektir. Ha bir gün önce, ha bir gün sonra...

Katun bir işaretiyle binbaşığı ardına takarak dönerken yaya kalan erler ısıklıkla atlarını çağırmağa başladılar. Pars'da Almıla'yı yanına alarak yola koyuldu.

***

Bu haber Ötüken'e yayılmadan önce Batı kağanına giden elçilerin döndüğü haberi yayılmış, gün batımına doğru da elçiler dönmüşerdi. Almıla, bugün olup bitenleri babasına anlatmış, İşbara Alp da Onbaşı Pars'ı çağırarak bir şeyler konuşmuştu. Elçilerin gelmesinden doğan hareket arasında , ortalık kararırken, kağan Onbaşı Pars'ın yakalanması için buyruk verdiği zaman yasavullar onu bulamamışlardı. Çünkü Pars'la Almıla yanlarına iyi pusatlarla iki yedek at almış oldukları halde Batı kağanının ülkesine, İşbara Alp'in andası Binbaşı Barman beğ'in yanına kaçıyorlardı.

Pars'ın kaşığı, Yüzbaşı Böğü Alp'in kafasındaki düğümün biraz daha sıklaşmasına sebep olmuştu. Çünkü Ötüken'e geldiklerinin ertesi günü, Böğü Alp, Binbaşı İşbara Alp'in çadırına gelerek Almıla'yı istediği zaman, Onbaşı Pars'la nişanlandığı cevabını almış, Onbaşı Pars'ın adını işitince de Kırac Ata'dan dönerken gördüğü Onbaşı Pars aklına gelmişti. Birdenbire bütün eski şüpheleri yeniden canlanınca binbaşığı sordu:

- Onbaşı Pars nerede? Kendisini hemen göremez miyim?

- Onbaşı Pars Almıla ile kaçmıştır.

Böğü Alp aylardan beri Almıla'yı düşünüyordu. Batı kağanının önünde yapılan oyunlardan sonra İşbara Alp'in kendisine kızını vereceğini, Almıla'nın da kendisini reddetmeyeceğini umuyordu. Fakat şimdi?... Bütün umutları bir anda kırılmış, üstelik şu Onbaşı Pars'ı da bir iyice görememişti. Böğü Alp kendinde şimdiye kadar duymadığı bir yorgunluk duydı. Sonra İşbara Alp'la bir şeyler konuşarak çadırdan çıktı.

***

Birkaç gün sonra Yüzbaşı Böğü Alp, İşbara Alp'in ikinci kızı Gün Yaruk'la evlenmişti...

- XIV -

BOZKIR YASASI

Güz gelmişti. Ötüken'de serin, hatta sert rüzgârlar esiyordu. Dört andalar, yani Yamtar, Sançar, Sülemiş ve Gök Börü, Onbaşı Sülemiş'in çadırında toplanmışlar, kımız içiyorlardı. Artık aralarında bulunmayan arkadaşlarını, selde boğulan Onbaşı Buğra'yı, idam olunan Onbaşı Karabudağı, Çin seddinde ölen Onbaşı Arık Buka'yı, kaçan Onbaşı Pars'ı anıyorlardı. Hele Pars'ın eksikliği kendini çok belli ediyordu. Nereye gittiğini kesin olarak bilmiyorlardı. Yamtar, Binbaşı İşbara Alp batıda Binbaşı Barman Beğ'le anda olduğu için oaraya gitmiş olacağını mümkün görüyordu.

Sülemiş:

- "Pars'ın Almıla ile kaşığı korkarım bizim binbaşının tümenbaşı olmasına engel olmasın" dedi. Onbaşı Gök Börü her zamanki öfkeli durumu ile:

- "Olabilir. Dizginler İ-çing Katun'un elinde" diye cevap verdi.

Onbaşı Yamtar, bu kış da Ötüken'de kıtlık olur mu diye düşünüyordu. Ham de bu yıl Ötüken'de güreş tutup yenilerek tavşanını Yamtar'a verecek bir Çalık da yoktu. Batı elinde yediği bol ve tatlı yemeklerin hayali zavallı Yamtar'ı daha şimdiden perişan ediyordu. Sançar ise âdeti olduğu üzere asık yüzle oturuyor, söze karışmıyor, pek az kımız içiyordu. Bu sırada bir atın ayak sesleri işitildi. Sülemiş kim olduğunu anlamak için dışarı fırladı. Biraz sonra Onbaşı Burguğan'la birlikte içeri girdi. Burguğan gülümsüyordu:

- "Size sevineceğiniz bir haber getirdim. Bilin bakalım nedir?" dedi.

Sülemiş atıldı:

- Çin'e akın mı var?

- Değil.

Yamtar sordu:

- Çin kağanından yiyecek hediye mi geldi?

- Değil.

Gök Börü söze karıştı:

- Yoksa İ-çing Katun mu öldü?

- Bilemedin.

Sançar yine susuyordu. Yamtar ona döndü:

- "Sançar! Biz bilmedik. Sen bil bakalım" dedi.

Sançar ters ters cevap verdi:

- Banan ne be!

Burguğan meraklarını giderdi:

- Işbara Alp tümenbaşı oldu. Bundan sonra kendisine Işbara Han denecek.

Bu söz üzerine Sançar'dan başka hepsinin yüzleri hülümserken Burguğan devam etti:

- Yüzbaşı Böğü Alp binbaşı oldu. Onbaşı Yağmur da yüzbaşı oldu.

Yamtar bir çamçak kımızı daha bir dikişte içtikten sonra düşüncesini söyledi:

- Hepsi yerinde. Üçü de bunu hak etmişlerdi. Yalnız eksik bir şey kalıyor.

- Eksik kalan nedir?

- Bende bir tok onbaşı olmak isterdim.

- Tokluk rütbe değil ki kağan sana versin.

- Kağan bana tokluk vermezsa bir sürü "toklu" (kuzu) da veremez mi? Bu kış açlıktan kurtulurdum.

Bu haber gerçekten hoşlarına gitmişti. Kımızlar boyuna içiliyordu. Burguğan bir çamçaktan arık içmemiş, onların yanından çıkarak atına atladığı gibi kuzeye doğru sürmüştü. Bu sürüş sebepsiz değildi. İki yıldır gönül çektiği bir kızı almağa gidiyordu.

Onbaşı Burguğan atını dört nala sürdü. Sonra tırışladı. Varacağı yere gece olurken erişecekti.

Yolun yarısında mola vermek için ilerde gözüken ağaçlığı elverişli bulup oraya doğru at sürerken ağaçlığın boş olmadığını orada gördüğü atlardan anladı. Genç bir kadınla bir erkek atlarından inmiş, galiba dinleniyorlardı. Epey uzakta da yine birkaç kişi daha gözükiyordu. Burguğan yanlarına varınca erkek güvensiz gözlerle ona baktı. Be gelişten hoşlanmadığı anlaşılıyordu. Burguğan atından inerken yabancı dik bir sesle sordu:

- Kimsin? Burada işin ne?

- Bana Burguğan derler. Sen kimsin?

- Onbaşı Pars!

Burguğan sözü kısa kesip dinlenmek üzere yere uzanmak istiyordu. Fakat beriki, işi uzatıyordu:

- Buraya neye geldin?

- Kız almağa...

- Adama kolay kolay kız vermezler.

Burguğan gülümsedi:

- Ben almasını bilirim.

Bunun üzerine Onbaşı Pars birdenbire kükredi:

- Çayırsın değil mi? Nice gündür ardımda olduğunu bilmiyor değilim. Onbaşı Pars'ı kovalamanın ne demek olduğunu sana göstereceğim. Çabuk davran, yoksa geberirsin!

Pars, yıldırım hızıyla kılıç çekti. Burguğan da öyle yaptı. Kılıçlar birbirine değdi. Genç kadın kıyıya çekilmiş vuruşu seyrediyordu.

Bu sonsuz bozkırda şimdi bir ölüm dirim savaşı oluyordu. Bozkırın değişmez yasasına göre iki er burada bir ülkü, bir düşünce, bir eğlence yahut bir hiç için savaşıp vuruşacaklar, sonunda biri, belki her ikisi, bir daha kalkmamak üzere düşecek, doymaz bozkır düşenin gövdesini kendisine gıda yaparak sessiz yaşayışına devam edecekti.

Kılıçlar birbirine çarptık şimşek çakıyor, vuruşçular saldırış yaparken savaş uranı bağılıyor, genç kadın dövüşenlere korku ile bakıyordu. Burguğan, karşısındakinin bir saldırışını önledikten sonra sert bir kılıç savurdu. Kılıç bu sefer yerini bulmuş, Pars'ın sağ şakağından çenesine kadar derin bir yara çizmişti. Kanlar giyimine akıyor, fakat o hiç aldırış etmeden dövüşe daha büyük hızla devam ediyordu. Burguğan dövüşe yorgun argın başladığı için kesilmeğe, solumağa başlamıştı. Pars'ın bir vuruşu göğsüne değıp kanlar sızmağa başladıktan sonra daha çok yoruldu. Bir aralık soluk aldılar. Sonra yeniden birbirlerine saldırarak vuruşmağa devam ettiler. Geniş alanda sere serpe çarpışıyorlar, ileri geri sıcıyorlardı. Vuruşun en sert anında Burguğan'ın elinden kılıcının düştüğü, Burguğan'ın bir adım geriye hopliyerek bıçağa el attığı görüldü. Bıçak sert bir çekişle kınından sıyrıldı ve üç adım ilerdeki Pars'a fırladı. Pars bıçağı göğsüne yiyerek diz üstü çökmüştü. Fakat büyük yiğitlikle sol elini bıçağın sapına getirdiç kavrayıp çıkardıktan sonra Burguğan'a fırlattı. Omzuna saplanmış olan bıçağın acısıyla sendeliyen Burguğan'ın üzerine saldırarak kılıçla yaman bir dürtüş yaptı. Onbaşı Burguğan kütük gibi bir yıkılışla toprağa serildi. İki eliyle göğsünü tutarak inledi.

Onbaşı Pars ayakta güç duruyor, sendeliyordu. Kanlı kılıcını kınına güçlükle soktuktan sonra atına doğru yürüdü. Ses çıkarmadan dövüşü seyretmiş olan genç kadını saygı ile ata bindirdikten sonra kendisi de atına atladı. Kan içinde olduğu halde, ilerde gözüken adamlara doğru yol aldı. Bir zaman sonra hepsi birden ufukta kayboldular.

Akşam oluyordu. Bir atlı, Burguğan'ın yattığı yere doğru geliyordu. Uzaktan keskin gözlerle bakarak bir atın binicisiz durduğunu, biraz yaklaşınca da yerde birisinin yattığını görmüştü. O zaman dört nala ilerlemiş, Burguğan'ın yanında yere atlamıştı. Bu gelen atlı, Binbaşı Böğü Alp'ti. Baygın yatan yaralıya bakınca Onbaşı Burguğan'ı tanıdı. Yaralının başını eliyle tutup kaldırarak seslendi:

- Onbaşı! Onbaşı! Ne oldun?

Burguğan inliyerek gözlerini açtı. Böğü Alp'i tanımişti:

- Bozkırın yasasına uydum Tanrı'ya gidiyorum binbaşı.

- Burada ne işin vardı?

- Sevdiğim kıza gidiyordum.

- Neden vuruştun?

- Bilmiyorum...

Böğü Alp'in kaşları çatıldı. Burguğan galiba sayıklıyordu. Yeniden sordu:

- Seni kim yaraladı?

- Onbaşı Pars.

- Ne? Onbaşı Pars mı?

- Evet.

- Şu onbaşıyı bana tarif edebilir misin?

Burguçan sararıyordu. Kan, damarlarından çekiliyordu. Gözlerini kapadı. Böğü Alp sorusunu tekrarladı. Onbaşı gözlerini güçlkle açabildi:

- Yüzüne uzun bir kılıç yarası açtım. Şakağından çenesine kadar...

Onbaşının gözleri tekrar kapandı. Sesi yavaşlıyarak: "Sevdiğim kız artık beni beklemesin" dedi, Böğü Alp, kolundaki yaralının gülümsediğini, bir şeyler mırıldandığını gördü. İşitebildiği biricik söz " bozkır yasası" olsun...

***

Yasa, yasaya baş eğen oğullarından Burguçan'ı almıştı...

- XV -

TULU HAN

Tulu Han otağından oturmuş, düşünüyordu. Karşısında bir beğ ayakta duruyor, Tulu Han'ın soluk ve kederli yüzüne bakıyordu. İki yıldır Doğu Türkeli'nin kuzey bölgelerini idare eden Tulu Han'da amcası Kara Kağan'a karşı bir kin başlamış, büyümüş, dayanılmaz bir hal almıştı. Babasını öldüren İ-çing Katun ceza görmemişti. Üstelik amcası bu kadını alarak tahta geçmiş, kendi kağanlık hakkını gaspetmişti. Tulu Han bunu bir türlü bağışlıyamıyordu. Kağanlık tahtını elde etmeğe karar vermiş, yapacağı işleri tasarlamıştı.

Bir aralık gözlerini yerden kaldırarak karşısındaki beğe "Geç kaldılar" dedi. Beğ, bir saygı durumu aldıktan sonra: "Biraz önce ulak daha gönderdim. Neredeyse haber alırsız" diye karşılık verdi. Sonra sıkı bir sessizlik içinde uzun bir zaman geçti.

Tulu Han şimdi otağın içinde geziniyordu. Canının çok sıkıldığı anlaşılıyordu. Yanındaki beğe hiç bakmadan onunla konuşuyordu:

- Ötüken'den haber var mı?

- Var. Elçiler batı kağanının yanından döndüler.

- İki kağan anlaşmışlar mı?

- Bunu kimse bilmiyor.

Bu sırada dışardan at sesleri işitildi. Tulu Han başını kaldırarak baktı. Beğin gözleri parladı:

- Geldiler.

İçeriye bir ulak girerek yere diz vurdu:

- Çinli hanım geldi Han!

Tulu Han yanındaki beğe buyruk verdi:

- Hanımı kendisi için hazırlanan otağa al. Çamur beğle Çang-su buraya gelsin.

Binbaşı Çamur Beğ, Çuluk Kağan'ın en gözde beğlerindendi. O öldükten sonra oğlu Tulu Han'a sadık kalmış. Tulu Han kağan olamadı diye adamakıllı içerlemişti.

Biraz sonra Çamur Beğ'le Çinli Çang-su, Han'ın karşısında idiler. Han'ın soluk yüzünde bir ışıltı vardı. Aylardır ilk defa gülümsüyordu:

- "Anlat bakalım Çamur Beğ, nice oldu?" dedi.

Binbaşı, koynundan bir bitik çıkarıp Han'a sunduktan sonra anlattı:

- Her şey buyruğunca oldu Han! Çin veliahiyle konuştuk. Sana akrabasından bir hanımı konçuy (Zevce/Eş) olarak gönderdi. Ötüken kağanı olman için yardım edeceğini bildirdi. O da gerektiğinde senden yardım isteyecek.

Han, Çinliye döndü:

- Sen de söyle bakalım!

Çang-su sırtarak eğildi:

- Çin veliahi Şemin size 10 kese akça gönderdi. Ağırılık olup göze çarpmasın diye başka hediye yollamadı.

- Yolculuk nasıl geçti?

- Birkaç tehlike atlattık. Çinli uşaklardan ikisi öldü.

- Nasıl?

- Baskına uğradık.

Tulu Han, Çamur Beğ'in yüzüne baktı. Binbaşı yüzünü buruşturdu:

- Çinli uşakların öldüğü bir şey değil. Bizim erlerimizden birisi öldü. Hemen hepimiz yaralandık.

Tulu Han hayret etti:

- Büyük bir savaş mı yaptınız?

- Hayır Han! Yavuz bir bahadıra çattık. Geceleyin vuruştuk.

- Bu kadar işi bir tek bahadır mı yaptı?

- Evet Han!

- Kimmiş bu yavuz bahadır?

- Öğrenemedik. Geceleyin bize saldırdı. Okla, kılıçla vuruştuk. Aramızdan üçünü öldürdü; bir çoğumuzu yaraladı. Güçlkle püskürttük.

- Sizden ne istiyordu?

- Bilmiyoruz.

Tulu Han biraz düşündükten sonra:

- Bir dileğiniz var mı?

Çamur Beğ yere diz vurdu:

- Dileğim sağlığındır.

Çang-su da yere diz vurdu:

- Tulu Han! Konçuyu getirmek için yardım edenlere akça adamıştım. Bana bu akçayı vermeni dilerim.

Tulu Han, Çinliye bir kese fırlattı.

***

Tulu Han Çamur Beğ'i otağına çağırttı:

- Binbaşı! Babam kağana yaptığın gibi bana da çok hizmet ettin. Elbet günün birinde bunu öderim. Şimdi senden yeni bir hizmet daha bekliyorum.

- Buyruk senindir.

- Ötüken'e giderek kardeşim Kür Şad'la görüşecek ve bu bitiği ona vereceksin.

Tulu Han, elindeki bitiği Çamur Beğ'e uzattı:

- Ötüken tahtı için savaşa gireceğimi, kendisinden yardım istediğimi de söyleyeceksin.

- Buyruk senindir.

- Her şeyin hazırlandığını, Çinli bir konçuyla evlendiğimi, Çin veliahdı Şemin'den yardım göreceğimi de anlatacaksın. Sonra ondan aldığın cevabı bana en çabuk bir zamanda ulaştırcaksın.

- Buyruk senindir.

- Bu işi başarmak için yanına, konçuyu getirmeğe giderken aldığın adamlardan en iyilerini al. Bu kese de gereken yerde harcama içindir.

Tulu Han, dolu keseyi Çamur Beğ'e uzattı. Binbaşı keseyi aldıktan sonra yere diz vurdu:

- "Buyruğun yerine gelecektir" diyerek otağdan çıktı.

***

Biraz sonra üç atlı Ötüken yolunda dört nala uçuyorlardı.

- XVI -

ÇÖZÜLEN BİLMECE

Binbaşı Böğü Alp, Tunga Tigin'in verdiği toydan dönerken alış veriş evine uğramıştı. Tunga Tigin toy sonunda konuklarına beşer gümüş akça vermiş olduğundan Böğü Alp bu akça ile karısı Gün Yaruk'a bir şeyler almak istiyordu. Fakat bir türlü yarar bir nesne bulamamıştı. Böğü Alp alacak bir şey bulamadığı için alış veriş evinden çıkmak üzere idi ki, gözleri ilerde birisine takıldı. Onu tanıyor gibi oldu. Fakat tanıyamadı. Bahadır kişi olduğu kılığında anlaşılan o adam da kendisinden önce alış veriş evinden çıkmıştı. Böğü Alp da dalgın dalgın oradan çıkıp kendi çadırına yürüdü. Tam çadırına yaklaşırken karşılaştığı birisi Böğü Alp'in şiddetle dikkatini çekti. Bu adamda hiçbir olağanüstülük yoktu. Yalnız sağ şakağından çenesine kadar yeni açılmış bir yaranın göze çarpan izleri vardı. Böğü Alp birdenbire Onbaşı Burguçan'ın sözlerini hatırladı: Burguçan, Onbaşı Pars'la vuruştüğünü ve Pars'ın yüzünde, şakağından çenesine kadar derin bir yara açmış olduğunu söylemişti. Pars'ın adı zihninden geçince Böğü Alp dikkatini onun üzerine yığdı ve Kıraç Ata'dan dönerken gördüğü Onbaşı Pars'ı hatırladı. Ta kendisiydi. Yalnız biraz arıklamış ve yorulmuştu. Fakat Onbaşı Pars burada ne arıyordu? Onun katuna karşı geldikten sonra Ötüken'den kaçtığını herkes duymuştu. O halde?...

Böğü Alp, çadırının önüne gelmişti. Hızla içeri girerek Gün Yaruk'u çağırdı:

- Gün Yaruk! Enişten Onbaşı Pars'ı tanırısın değil mi?

- Tanırım.

- Bak çadırın önünden geçiyor. Yüzünde büyük bir kılıç yarası var.

Gün Yaruk seğirtti. Çadırın keçesini aralayıp baktı. Yüzü yaralı adamı görmüştü:

- " Bu benim eniştem Pars değil" dedi.

Böğü Alp şaşırılmıştı; sordu:

- İyi gördün mü?

- Gördüm.

Çadırından fırlayarak yüzü yaralı adamın arkasından ilerledi, yetişti:

- "Sen Onbaşı Pars değil misin?" diye sordu.

Yüzü yaralı adam birdenbire duraksadı. Şüpheli gözlerle Böğü Alp'a baktıktan sonra : "Evet" diye cevap verdi.

- Biz bacanağız.

- Benim bacanağım yok.

- Sen Işbara Han'ın onbaşılarından değil misin? Karın Almila değil mi?

- Hayır!

Böğü Alp şaşırmişti. Bir müddet bakiştılar. Söze yine Böğü Alp başladı:

- Öyle ise söyle bakalım: Onbaşı Burguçan'ı neye öldürdün?

- Onbaşı Burguçan mı?

- Evet.

- Tanımıyorum.

- Nasıl tanımazsın? Senin yüzüne şu yarayı açan Burguçan'ı tanımaz olur musun?

Yüzü yaralı adam irkilir gibi oldu. Sertleşerek:

- "Sen kimsin? Bana niçin soru sorup duruyorsun?"

- Ben binbaşı Alp'im. Senden şüpheleniyorum. Sen Tulu Han'ın adamı değil misin? Selenge boyunda, sivri kayalar yanında iki Türk ve bir Çinli ile geçen Onbaşı Pars sen değil misin?

Onbaşı Pars kılıcına el attı. Tam bu sırada ilerden dört nala bir ulağın geldiği görüldü. Ulak yol açıyordu. Çünkü arkasından kağanla maiyeti hızla geliyorlardı. Böğü Alp'la Pars acele yol açmak mecburiyetinde kaldılar. Fakat biri bir yanda, öteki öbür yanda kalarak birbirlerinden ayrılmışlardı.

Kağan, arkasında birkaç beğ ve ulak olduğu halde geçiyordu. Yolda olanlar yere diz vurarak onu selâmladılar. Kağan çekildikten sonra Böğü Alp karşı yana baktı: Onbaşı Pars ortadan kaybolmuştu.

***

O gece üç atlı Selenge boyundan kuzeye doğru gidiyordu. Bunlardan biri Binbaşı Çamur Beğ'di. Yanında bulunan Onbaşı Pars'la konuşuyordu:

- Onbaşı! Ardımıza kimsenin düşmediğini iyi biliyor musun?

- Biliyorum Binbaşı!

- Ardımıza düşerler de savaşmak gerekirse durumumuz iyi olmaz. Geçen sefer biz o kadar kalabalık olduğumuz halde bir tek Böğü Alp içimizden üçünü öldürmüştü.

- Doğrudur. Selenge kıyısındaki ağaçlıkta beni nasıl gördüğüne de aklım ermiyor.

- Böğü Alp Kür Şad'ın adamı olmasa ondan işkilleneceğim ama değil. Kür Şad, Tulu Han'ın teklifini kabul etmedi.

- Kür Şad, Tulu Han'ın teklifini kabul etmese bile bunu kağana söylemeyecektir. Kağanı o da sevmiyor.

Üşütücü bir geceydi. Rüzgâr sert esiyordu. Binbaşı Çamur Beğ gülümsüyerek Pars'a baktı:

- Bögü Alp'in seninle neden bu kadar ilgilendiğini biliyor musun?

- Hayır.

- Seni bacanağı olan Onbaşı Pars'la karıştırıyordu. İşbara Han'ın onbaşılardan bir Pars var ki, İşbara Han'ın büyük kızı Almıla ile evlenmiş, sonra da batıya kaçmıştır. Bögü Alp bu Pars'ı hiç görmemiştir. Senin adını nereden duyduysa duymuş, seni kendi bacanağı sanmıştır. Böyle sanmasaydı işin bitikti.

- Bögü Alp şimdi gerçek durumu öğrenmiş midir?

- Öğrenmiştir ama artık iş işten geçmiştir.

- Neden?

- Çünkü şimdi yaralı olarak otağında yatmaktadır!

Pars bir şey anlamıyarak Çamur Beğ'in yüzüne baktı. Binbaşı bilmeceyi çözdü:

- Seni kaybettikten sonra aramağa başlayıp izine düştü. O zaman benimle karşılaştı. Beni de tanıyacaktı. O gece birbirimize kılıç savururken yüzyüze gelmiştik. Beni tanımak ister gibi yüzüme bakarken hemen bir ok çekip gezledim. Devrildiğini görünce de artık beklemeden sizi bulmağa geldim.

- XVII -

ŞÜPHE

Aradan iki yıl daha geçti. Ötükenliler yoksullukla pençeleşerek iki yaz, iki kış geçirdiler. Bir şeyler olacak gibiydi. Fakat bir şey olmuyordu. Ötükenlilerde, düşüncede koşmak istediği halde koşamayan kimselerin durumu vardı.

624 yılında bir gün, beğlerden biri Kara Kağan'ın otağına girerek yere diz vurdu. Kocamış Çin kağanının Türk akınlarından yıldığını, Türkler saldırmazın diye başkenti olan Siganfu'yu yıkmayı düşündüğünü, Çin kağanının oğlu Şemin'in bu düşünceye karşı geldiğini bildirdi.

Kara Kağan, tahta geçtiğinden beri kendisini yalnız bırakmayan tereddütler içinde düşünüyordu. O, her şeyden önce İ-çing Katun'un tesirinde kaldığını biliyor, fakat bu tesiri silkip atamıyordu. Şen-king'in Ötüken'de kovuculuk (iftira) ve karıştırıcılık yaptığını da anlıyor, katunun hatırını kırmamak için buna da göz yumuyordu. Ötükenlilerin öfkesinin önüne geçmek için ara sıra Çin'e akınlar yapıyor, fakat bu akınlar umulduğu kadar doyum ve ulca getirmiyordu.

Bu tereddüt ve kararsızlık içinde bir ay geçti. Bir gün Tunga Tigin, kağan otağına girerek doyum için mutlaka Çin'e bir akın yapılması gerektiğini bildirdi. Kağan sordu:

- Tulu Han da bizimle birlikte akına gelir mi?

- Kağan buyurduktan sonra elbet gelecektir.

- Tulu Han'a haber salın. Beş güne kadar akına çıkacağız.

***

Bundan sonra üç günde kağan, beğleri üç defa beğleri otağına kabul ederek uzun boylu konuştu. Bu konuşmalarda İ-çing Katun ve tümenbaşı Şen-king de bulunuyordu. Aralarında neler konuşulduğunu kimse bilmedi. Fakat Kağan Çin'e akın yapılacağını açığa bütün Türklerin gözleri parladi.

Birkaç gün sonra Türk ordusu güneye doğru hızla ilerliyordu. Kür Şad, Tunga Tigin, İşbara Han ve Şen-king birer tümenin başında oldukları halde Kağanın buyruğunda idiler. Tulu Han da öz çerisi ile geliyordu.

Bu ordu Çin'e korku ve ölüm saçarak Çin duvarına dayandı. Duvarı aşaral birkaç kola ayrılıp güneye doğru aktı. Sonra yine toplanarak Çin başkentine yöneldi. Çin halkı bucak bucak kaçıyor, Çin çerileri de kalelere sığınarak ölümden, tutsaklıktan kurtulmağa çabalıyordu.

Çin başkentinde korkunun doğurduğu bir karışıklık başlamıştı. Kimse ne yaptığını, ne yapacağını bilmiyordu. Sarayda da bir telâş baş göstermişti. Çin subaylarından soğukkanlılığını kaybetmeyen yalnız Çin kağanının oğlu Şemin kalmıştı.

Kara Kağan, çerisinin en seçmelerinden ayırdığı 10.000 kişi ile Şemin'in üzerine yürüyordu. Bu seçme orduda hemen hemen bütün tümenbaşılar, binbaşılar, yüzbaşılar, onbaşılar bulunuyordu. Tulu Han da birlikte idi. Fakat o kadar çok yağmur yağıyordu ki hep sıırsıklam olmuşlardı. Yağmur bir türlü kesilmiyor, iliklerine işliyor, en kötüsü yaylarını gevşeterek kullanılmaz bir duruma getiriyordu.

Ordunun öncüsü olan 100 atlı "Yedi Ejder Tepesi"ne vardığı zaman Çin ordusunun bir bölümünü orada buldular. Türklerden o denli yılmışlardı ki Türk öncüsünün gözükmesi Çin ordusunun sarmağa, kargaşalık uyandıрмаğa yetti.

Şemin, kendi çerisinin kaçacağını anladı. Bunu önlemek için olağanüstü bir şey yapmak gerekiyordu. Uzun uzadıya düşünecek zamanı olmadığı için yaverini çağırarak hemen birkaç yiğit subayla yüz kadar çeri ayırmasını buyurdu. Başka bir subayı da gerideki asıl Çin ordusuna koşturarak bu ordunun savaş dizi haline girmesini ve ağır ağır ilerlemesini söyledi.

Kendi ardına taktığı yüz kadar çerisiyle Kara Kağan'a doğru at sürdü. Üç tuğun dikilmiş olduğu yerde kağan yaklaştı. Türk ordusunda yüz elli adım kadar yaklaştı. Türk ordusunda çıt bile çıkmıyordu. Şemin yüz elli adımda bağırdı:

- Kara Kağan orada mı?

Dılmaç, bu sözleri yüksek sesle Türkçeye çevirdikten sonra kağanın buyruğu ile cevap verdi.

- Kara Kağan buradadır.

- Ben Çin kağanının oğlu ve Tsin beğlerbeği Şemin'im! Size hiçbir borcumuz yok. Neden ülkemizi yağma ediyorsunuz?

Susutu. Sözlerinin nasıl bir tepki yaptığını görmek istiyordu. Fakat dilmaç bu sözleri Türkçeye çevirirken başta kağan olmak üzere bütün Türklerin taş gibi durduklarını gördü. Aralarında hiçbir kıpırdanma olmamıştı. Atları bile sessiz ve hareketsiz duruyordu.

Şemin atının üstünden kalkarak geriye baktı. Büyük Çin ordusunu yavaş yavaş yaklaşıyordu. O zaman yeniden bağırdı:

- Savaşsak çeriler ölecektir. Bu kadar suçsuzun kanını dökmekte ne fayda var? Bunun için karşınıza yüz atıyla çıktım. Kağanla teke tek vuruşmağa geldim. Kim alt olursa o taraf yenilmiş olur!

Dilmaç bu sözleri de Türkçe'ye çevirdikten sonra kağanın yüzü değişti. Bir tuhaflaştı. Gülümsedi. Kara Kağan dirliğinde ilk defa gülümsüyordu. Kağan'ın kendisine cevap vermeğe tenezzül etmeyerek gülümsemesi Şemin'i öfkelenmişti. Türk Kağanı kendisini aşağılıyor, ona gülüyordu. Fakat öfkeye kapılacak zaman değildi. Palavra ile davayı kazanamazsa Çin devleti yıkılabilirdi. Uzaktan tuğunu gördüğü Tulu Han tarafına doğru at sürdü. Şöyle bağırdı:

- Tulu Han! Sizinle ittifak etmiştik. Size yardım etmiştim. Yaptığınız andı unuttunuz mu? Benimle baş başa vuruşarak yenmek veya yenilmeği bu vuruşa bağlamak ister misiniz?

Tulu Han hiç cevap vermedi. Başını önüne eğdi. Kara Kağan'ın dirliğindeki ilk gülümseyişi son olmuş, şimdi kaşları çatılarak Tulu Han'a yönelmişti. Kara Kağan'ın yanındaki bütün beğler Tulu Han'a bakıyorlardı. Hele Kür Şad... Onun gözlerinden şimşekler çıkıyor, beyinde yıldırımlar çakıyordu. Demek ki kardeşi kendisine haber gönderdiği zaman doğru söylemiş, bu aşağılığı yapmıştı. Tulu Han susuyor, kimseye bakmıyordu. Niçin susuyordu? Kara Kağan'ın içine şüphe girmişti. Demek Tulu Han Çin kağanının oğluyla anlaşmıştı.

Beğlerin hiç biri bundan bir şey anlamamıştı. Yalnız Binbaşı Böğü Alp'in kafasındaki bir düğüm çözülmüştü. O, Tulu Han'a yakın bir yerde bulunduğu için gözlerini ona dikmiş, inceliyordu. Yavaş yavaş beyindeki karanlık bir nokta aydınlanmağa başlamıştı. Dikkatle bakınca Tulu Han'ın gerisindeki bir binbaşuya gözleri takıldı. Bu, Kırış Ata'nın yanından dönerken gördüğü, Onbaşı Burguçan'ın öldürülmesinden sonra karanlıkta çarpıştığı binbaşıydı. Bu alış veriş evinde gördüğü, daha sonra kendisini okla yaralayan binbaşıydı. Demek Tulu Han'ın adamı olan binbaşı Çin kağanının oğluyla Tulu Han'ı birleştirmiş, arada elçilik, aracılık yapmıştı. Bu kötü işleri gizli gizli yaptığı için de önüne çıkanları yok etmeği tasarlamıştı.

Böğü Alp biraz daha geriye bakınca Onbaşı Pars'ı tanıdı. İşte artık karanlık nokta kalmamıştı. Daha çok emin olmak için gözleriyle İşbara Han'ı aradı. İşbara Lap kendisinden elli adım kadar ilerde duruyordu. Böğü Alp gürültü etmeden ona yaklaştı. İlerde, Tulu Han'ın arkasında duran beği göstererek tanıyıp tanımadığını sordu. İşbara Han bunun Binbaşı Çamur Beğ olduğunu söyledi. Daha geride duran, yüzü kılıç yaralı Onbaşı Pars'ı ise tanımadı.

Türk ordusunda derin bir sessizlik vardı. Kara Kağan düşünüyordu. Geriden gelen büyük Çin ordusunu görmüştü. Kendi büyük ordusu epey geride kalmıştı. Nice zamandır yağın yağmurlar yay kırımlarını gevşetmişti. Bu yaylarla ok atılmazdı. Ya Şemin'in sözleri?... Demek ki Tulu Han onunla anlaşmıştı. Tam bu sırada Tulu Han'ın yanındaki beğlere bir şeyler söylediği, biraz sonra da Tulu Han çerilerinin 200 adım kadar geriye çekilerek durdukları görüldü. Kara Kağan'ın hiç şüphesi

kalmamıştı. Kendisi savaşa başlasa ağabeyle Tulu Han yardım etmiyecekti. Ötüken'den bu kadar uzakta, Çin'in içinde, ok atmıyan kirişlerle ve kalabalık Çin ordusuyla savaşmak... Kağan buna kıyışamadı. Tunga Tigin'e buyruk vererek Tulu Han'a gönderdi. Tulu Han, kağan tarafından elçi seçilerek Çin ordusuna yollanıyordu. Biraz sonra Tulu Han barış için Çin sarayına giderken Türk ordusu hızla kuzeye doğru çekiliyordu.

Çerilerin ağzını bıçak açmıyordu. Bu kadar yorgunluktan bu kadar emekten sonra yurtlarına eli boş dönüyorlardı. Beğlerin kaşları çatıktı. Kağanın kararsızlığına içerliyorlardı. Binbaşı Böğü Alp göğre bakarak boyuna ıslık çalıyor, "Tanrı galiba kağanın gözlerini kapadı. En önemli işini can düşmanına ismarladı" diye düşünüyordu.

Çin kurtulmuştu...

- XVIII -

ONBAŞI SÜLEMİŞ

Ötüken'de işler yine ters gitmeğe başlamıştı. Açlık yüz göstermişti. Bu kış en çok sıkıntı çekenlerden biri Onbaşı Sülemiş'ti. İki küçük kardeşi, anası, karısı, üç küçük çocuğuyla genç onbaşı hayli dertte idi. Bir türlü işleri yoluna girmiyor, açlıktan kurtulamıyordu. Çin yağmalarında eline geçen ne kadar değerli eşya varsa birer birer satıyor, karşılığında et, kıymız, kurut bulup evini açlıktan öldürmemeğe çalışıyor, ara sıra da ava çıkıyordu. Evdeki son kırıntının bitmiş olduğu bir günde Onbaşı Sülemiş çadırından fırlıyarak yiyecek bulmak üzere ormana yöneldi. Talihsiz bir gündü. Akşama kadar ancak bir tavşan avlıyabilmişti. Bunu evine götürmek üzere dalgın dalgın dönerken birdenbire karşısına birisi çıktı. Boynunda asılı olan torbasında yiyecek dolu olduğu anlaşılıyordu:

- "Sen Onbaşı Sülemişsin, değil mi?" diye sordu.

- Evet!

- Evinde yiyeceğin yok, değil mi?

- Yok ya.

- Torbam yiyecek dolu. Sana söyleyeceklerimi yaparsan bu yiyecekleri sana veririm.

Onbaşı Sülemiş bıçağını okşıyarak gülümsedi:

- De bakalım. Bunlar nice iştir.

- Kolay işlerdir. Bu yiyeceklerden başka akça da alacaksın.

Onbaşı Sülemiş'le karşısındaki adam bakıştılar. İyi giyimli, iyi pusatlı bir bahadırdı.

- Akça senin olsun Ötüken'de mal yok ki akça geçsin. Şu torbada neler var?

- Kurutla kızarmış et dolu. Küçük bir çamçak da kıymız var.

- İyi. Anlat bakalım, neymiş bu yapacağım iş.

İyi giyimli bahadır, Onbaşı Sülemiş'e biraz yaklaşarak sesini kıstı:

- Sen Işbara Han tümenindensin değil mi?

- Evet.

- Senden istediğim şu: Işbara Han tümeninde kaç çeri, kaç onbaşı, kaç yüzbaşı olduğunu öğrenip bana diyeceksin.

Sülemiş'in gözleri açıldı:

- Bu kadar er sayılır mı be?

- Sen teker teker sayacak değilsin.

- Ya nasıl sayacağım?

- Onbaşılardan, yüzbaşılarından kendi buyruğundaki erlerin sayısını öğreneceksin.

Sülemiş elini alnına attı. Bir şeyler düşündü. Sonra karşısındaki adama sordu:

- Sen kimsin? Neden kendin saymıyorsun da bana saydırmak istiyorsun?

Beriki güldü:

- Kim olduğumu sorma. Bu bilgiyi niçin istediğimi öğrenmeğe de kalkma. Yalnız bana söyle: Dediğimi kabul ediyor musun, etmiyor musun?

Sülemiş düşünmeğe başladı. Karşısındaki adamın niçin bunları öğrenmek istediğini, niçin kendisine bol keseden yiyecek ve akça vermeğe kalktığını anlıyamıyordu.

Onun bu kararsızlığını gören karşısındaki adam yeniden söze girişti:

- Onbaşı Sülemiş! Yüzbaşı olmak ister misin?

- İsterim.

- Öyleyse dediğimi yap.

Sülemiş şaşırıldı:

- Bana bak! Işbara Han yahut Kür Şad gibi konuşuyorsun. Beni yüzbaşı yapmak senin elinde mi? Hem sen benim adımı nereden biliyorsun? Ben seni tanımıyorum...

- Ben seni tanıyorum. Kür Şad yahut Işbara Han değilim ama seni yüzbaşı yaptırabilirim...

- Nasıl yaptırabilirsin?

- Tulu Han'ın buyruğuna girersen hemen yüzbaşı olursun. Ama dediğim gibi Işbara Han tümeninin sayısını bana bildireceksin.

Sülemiş, durumu kavramıştı. Birden yüzü değişti:

- Sen Tulu Han'ın buyruğundasın değil mi?

- Evet!

Bir ara ikisi de sustular. Yabancı adam gülümsüyordu:

- Onbaşı Sülemiş dedi, Tulu Han yakında Türk kağanı olacak. Barış yapmak için Çin'e gittiği zaman Çin kağanı onu kendi tahtına oturttarak yan yana konuştu. Onu Kara Kağan'la denk tuttuğunu söyledi. Onbaşı Sülemiş! Gözlerini dört aç! Kara Kağan Türk budununu uçuruma götürüyor. Hem kağanlık Çuluk Kağan'dan sonra Tulu Han'ın hakkı idi. Kara Kağan katunun elinde oyuncaktır. Bizi ancak Tulu Han kurtarabilir.

- Dediklerini kabul ediyorum. Üç gün sonra sana istediğin bilgiyi getireceğim.

- İyi. Ondan sonra birlikte Tulu Han'ın ordusuna gideceğiz. Üç gün sonra seni yine burada, bu vakit bekliyeceğim. Atlar hazır olacak. Çuluk çocuğunu da birlikte getir...

- Olur.

Bilinmeyen adam yiyecek dolu torbasını Sülemiş'e uzattı. Bir kese de akça verdi. Ayrıldılar.

***

Üç gün sonra Onbaşı Sülemiş ormanın kıyısında buluşacakları yere gidiyordu. Onda kavşıkta giden değil, yağıyı gözliyen adamın durumu vardı. Bakışlarıyla ileriye ve yanları kolluyordu. Ormana yaklaşırken çok uzaktan birkaç atlı gözüne ilişti. Sülemiş, savaş uranı bağırarak üzere idi ki bir ok vızlıyarak kulağının dibinden geçti. O zaman genç onbaşı atı üstünde dikilerek geriye baktı ve savaş uranıyla haykırdı. Aynı anda aynı bağırışların işitilmesinden sonra öteden beriden atlılar dört nala saldırdılar. İkinci ve üçüncü oklar da onbaşının yanına düştü. O da sadağa el atmış, karşıya ok çekmeğe başlamıştı. Çok uzaktan oklaşıyorlardı. Geriden gelenler yaklaştıktan sonra Sülemiş onlarla birlikte ormana doğru saldırdı. Ormandakiler kalabalık saldırışı görünce artlarına ok çekerek kaçmağa başlamışlardı. Orman onları koruyordu. Akşamın basmağa başlayan karanlığı da kaçanların işlerine yarıyordu. Tek tük oklar atılıyor, fakat uzaklık ve karanlık bunların hedefe varmasına engel oluyordu.

Nihayet kaçanlar kurtuldu. Kovalıyanlar yalnız bir at yakalayabilmişlerdi. İşbara Han bu atın iyi koşumlu ve bakımlı durumuna bakarak:

- "Bu at Çin kağanının ahırından çıkmışa benziyor" dedi. Böğü Alp cevap verdi:

- "Tulu Han'ın da Çin kağanından farkı yok. Çerileri Çin beğleri gibi doyumlu ve giyimlidir"

Yamtar, atın üzerine bir göz attı. Atın üzerinde bir torba, torbanın içinde de yiyecek var mı diye bakıyordu.

Karanlıkta dönerlerken Böğü Alp , Kıraç Ata'nın kendisine söylediği hatırlıyordu. Dokuz yıla kalmaz, olan olur; Dokuz yıl daha geçer, katı kılıç kullanmak günü gelir. Kıtık olunca ay parçalanacak. Bir ulu şehirde toplanmış kırk er görüyorum. Aralarında sen de varsın. Yağmur

yağıyor. Irmağın kıyısında dövüŖüyorsunuz. Budun kurtuluyor. Adınız unutulmıyacak. 1300 yıllık ölümden sonra dirileceksiniz. Acunun batımına dek adınız gönüllerde kalacak...

- XIV -

ONBAŖI ÜÇOĞUL

IŖbara Han'ın onbaŖılarından Üçoğul, açıkgöz bir onbaŖıydı. Çinle barıŖ olduğu zaman sınıra gidip alıŖ veriŖ yapar, hattâ daha içerlere bile giderek kendisine kazanç sağlardı. Tulu Han elçi olarak Çin'e gidip Kara Kağan adına barıŖ yaptıktan sonra sınırdaki alıŖ veriŖ baŖlamıŖ, bir çok Türkler, teker teker, yahut küme küme sınıra giderek alıŖ veriŖe baŖlamıŖlardı. Atı sığır, koyun, kürk satıyorlar, pirinç, darı, kumaŖ alıyorlardı. Üçoğul birkaç kere Çin'e gidip geldiği için biraz Çince de biliyordu.

ArkadaŖı Karabudak'ın kızkardeŖiyle evlendikten sonra bir oğlu olmuŖ, verdiği söz gereğince adını Karabudak koymuŖtu. BaŖında çok kalabalık olmadığı için geçim darlığı çekmiyordu. Çinle barıŖ yapılıp sınır açılınca satılacak iki atla beŖ koyunu önüne katarak sınıra ulaŖmıŖtı.

Burada yer yer pazarlar kurulmuŖtu. Hararetli bir alıŖ veriŖ yapılıyordu. Satılık malı olan Türkler mallarını dizip bekliyorlar, bir Çinli kendilerine yaklaŖıp alıŖ veriŖ teklif bekliyorlar, bir Çinli kendilerine yaklaŖıp alıŖ veriŖ teklif edince pazarlığa baŖlıyorlardı. Üçoğul atlarıyla koyunlarını bir arada serbest bırakıp önlere biraz kuru ot verdikten sonra kendisi at üzerinde yemeğini yemeğe baŖladı. Alıcı Çinliler yavaŖ yavaŖ onbaŖının yanına gelerek koyunlarını, atlarını gözden geçirmeğe baŖladılar. Birbirleriyle çabuk çabuk bir Ŗeyler konuŖuyorlardı. Üçoğul bu konuŖmalardan pek bir Ŗey anlamıyordu.

Epey bekledikten sonra koyunlara bir laıcı çıktı. Bir Çinli beŖ koyuna beŖ gümüş akça verdi. Üçoğul beŖ koyun için üç torba pirinç istiyordu. Çinli diremiyor, pirinç olmadığı için akça verdiğini, bu akça ile dört torba pirinç bile alabileceğini söylüyordu. OnbaŖının akça yerine pirinç istemekten ŖaŖmadıđını görünce yanına iyice sokularak arsız arsız sırttı:

- "Sen uslu bir Türk'e benziyorsun. Sözümlü iyi dinle: Bu akçaları alarak koyunları bana sat. Sonra doğru Siganfu'ya giderek iki atını da orada sat. İstediğin kadar pirinç alıp yurduna dön" dedi.

Bu düşünce Üçoğul'a pek yumuŖak geldi:

- "Peki Çinli! Senin dediğin olsun" diyerek koyunları Çinliye verip beŖ gümüş akçayı aldı. Bu satıŖtan pek sevinçli olan Çinli göz kırparak:

- "Ŗimdi doğru Siganfu'ya... Ama kılıcını burada bir yere bırak. Seni kılıçla içeri bırakmazlar" dedi. Sonra da yılıŖarak: "Çünkü Türkler yaramaz olur" diye ekledi.

Artık OnbaŖı Üçoğul için Çin'in baŖkentine yönelmekten baŖka iŖ kalmıyordu. İki atı yedeğine alarak atını yorgaya kaldırdı.

***

Ertesi akŖam Üçoğul Siganfu'ya giriyordu. Keçeye sardığı kılıcını satılık atlardan birinin sırtına yerleŖtirmişti. Ŗehir kapısından girerken Çin karakolu kendisini kısa bir sorguya çekmiş, iki tanı satmak için geldiğini öğrenince bir akça toprak bastı vergisi alarak onu içeri koyuvermişti. Üçoğul

önce kendisine bir konuk evi arayıp bulmuş, atlarını ahıra çekerek sırtındaki keçeyi alıp odasına getirmişti. Açık havaya alışmış olan onbaşıyla atlarına bu dar sokaklı Çin şehri ve ahır sıkıntı veriyordu ama yapılacak başka bir şey yoktu.

Akşam karanlığında Üçoğul, konuk evinin geniş avlusunda tahta bir sedire oturup kendisine yiyecek ısmarladı. Birkaç konuk daha vardı. Herkes birbiriyle konuşarak yemek yiyordu. Biraz sonra içeriye, kılığında subay olduğu anlaşılan biri, arkasından iki kişi olduğu halde girip konuk evi sahibine buyruklar verdi. O içeri girince Üçoğuldan başka herkes ayağa kalkıp onu Çin göreneğince selâmladı. Ev sahibi bu yeni gelene çok saygı gösteriyor, onunla hep "beğimiz" diye konuşuyordu. Bu Çin beği, Üçoğul'a şöyle bir baktıktan sonra beride bir yere oturup yanındakilerle birlikte yemek yemeğe başladı. Üçoğul ısmarladığı yemeği bekliyor, fakat bu yemek bir türlü gelmiyordu. Çünkü konuk evi sahibi ile iki yamağı boyuna yeni gelen Çin beğine hizmet ediyordu. Onbaşının canı sıkılmıştı. Yanından geçen yamağı kolundan yakalılarak kendine çekti:

- "Bana bak yamak! Benden sonra gelenlerin yemeğini getirdin. Benimki ne oldu?" diye sert bir sesle sordu.

Üçoğul'un demir bilekle yakalayıp kendisine çektiği yamak korkudan titremeğe başlamıştı. Yavaş sesle: Bu yüce beğ, Çin veliahdi Kien-çing'in yaveridir" dedi. Onbaşı sesini yükseltti:

- Yaverse bana ne! Ben daha önce gelip yemek ısmarladım. Bu yemek hemen gelecek, anladın mı?

Bu sözleri söyledikten sonra hızla ittiği yamak birkaç adım fırladıktan sonra yere kapaklandı. Çinli yaver, Üçoğul'un pürüzlü bir Çince ile söylediği sözleri işitip onun Türk olduğunu anlamıştı. Yaverin kendisi de Çinli anadan doğmuş bir Türk'tü. Pek küçük yaşta Çin'e gelmiş olduğu için Türkçe'yi konuşamaz olmuştu. Yalnız biraz anlardı. Türlüğünü de unutmuş değildi. Karşısındakini görüp güçlü bir bahadır olduğunu anlayınca hoşuna gitmişti. Onbaşıya dönerek:

- "Yiğit! Sen kimsin?" diye sordu.

- İşbara Han tümeninden Onbaşı Üçoğul!

İşbara Han adı üzerine yaver doğruldu. İşbara Han'ı Çinliler bilirdi.

- Burada ne arıyorsun?

- At satmağa geldim.

- Kaç atın var?

- İki.

Yaver ilgilenmişti. Türk atlarına Çin'e herkes alıcı çıkardı:

- Şu atları getir de bir görelim.

Üçoğul ahura seçirtti. Satılık atlarını çözüp çıkarmak üzere iken demin yere savurduğu yamak telâşla ahırın kapısında gözüktü. Soluk soluğa "Aman bahadır! Sakın buradan çıkma! Şimdi Prens Şemin'in adamları da konuk evine geldiler. Her halde bir dövüş çıkar" dedi.

Onbaşı pek de bir şey anlamamıştı:

- "Ulan, ne diyorsun? Dövüş olan yerden kaçılır mı?" diye cevap verdi. Yamak ellerini ovuşturuyordu:
- Ah bahadır ah! Sen bilmezsin. Çin kağanının üç oğlu birbirine öyle düşmandır ki, adamları birbirlerini her gördükleri yerde öldürürler.

Üçoğul dinlemeden atlarıyla birlikte avluya geldi. Yine subay kılıklı birisiyle arkasında üç adamı demin kendisiyle konuşan yaverin karşısında duruyorlardı. Üçoğul bir Türk onbaşı olduğu için burada bir dövüşün başlamaya üzere olduğunu anlamıştı. Hiç şüphesiz bu dövüşte seyirci kalamazdı. İki taraftan birini tutmak gerekti. Tutmak gerekince de az önce konuştuğu yaverin yanını tutmak doğru olurdu. Hem onlar dörde karşı üç kişiydiler. Üstelik yaver kendisiyle arkadaşça konuşmuştu. Üçoğul fazla düşünmeğe lüzum görmeden odasına seğırtti. Keçesini hızla açarak kılıcını çıkarıp kuşandı. Sonra valuya koştu. Savaş başlamıştı. Şemin'in subayı ile üç çerisi saldırmışlardı. Üçoğul yirmi adamlık yolu koşuncaya kadar Kien-çing'in yaveri, iki çerisi yıkıldığı için tek başına kalmıştı. Üçoğul, yaverin yanına gelince durum değişti. Birkaç denemeden sonra ilk vuruşuyla birini, biraz sonra ikincisini devirdi. Çin veliahdının yaveri bu beklenmedik yardımdan çok sevindiği için savaş naraları atarak vuruşuyordu. Avludakiler darmadağın olmuşlardı. Kimi kaçmış, kimi bir kıyıya ilişmiş, dövüşü seyrediyordu. Fakat bu çarpışma uzun sürmedi. Üçoğul, acemi bir çeri olan karşısındaki Çinli birkaç kılıç tokuşturduktan sonra Türkvari bir kılıç savurdu. Bu savuruşla Çinlinin başı gövdesinden ayrılıp yere düşmüştü. Karşı tarafta tek başına kalan ve Çin veliahdının yaveriyle vuruşan Çin subayı, Üçoğul'un da kendi karşısına geldiğini görünce kaçmaktan başka çıkar yol bulamadı. Büyük bir hızla koşarak avlunun kapısından kayboldu.

Çin veliahdının yaveri, güler yüzle Üçoğul'a döndü:

- Yiğit! Artık Türk değilim desen de inanmam. Adın nedir?

- Üçoğul!

- Benim adım da Karakulan'dır ben de Türk'üm. Ama yıllardır konuşmaya konuşmaya Türkçe'yi unuttum. Anlıyorum da konuşamıyorum. Şimdi benim konuşumsun. Artık bu geceyi burada geçirmene razı olamam. Benim evime gideceğiz. Atlarını da Çin veliahdına satıp iyi akça alırsın. Buralarda satarsan seni aldatırlar...

***

Biraz sonra Üçoğul, Karakulan'ın evinde, atlarını onun ahırına çekmiş ve dirliğinde görmediği, göremeyeceği bir yemek yemiş olduğu halde, güzel bir yatakta uyuyor, Ötüken'de durup dinlenmeden geçen yirmi beş yıllık bir dirliğin yirmi beş yıllık yorgunluğunu çıkarıyordu.

- XX -

KARAKULAN

Onbaşı Üçoğul bir aydır Karakulan'ın evinde konuk bulunuyordu. Karakulan onun atlarını iyi bir değerle Çin veliahdına satıp akçasını Üçoğul'a vermişti. Artık Üçoğul'la Türkçe konuşuyordu. Önce epey güçlük çekmiş, birkaç gün sonra alışmıştı. Yalnız ara sıra bazı kelimeleri hatırlamıyor, o zaman bunların yerine Çincesini söylüyordu.

Karakulan, konuk evinin avlusundaki dövüŖte Üçoğul'un kendisine yaptığı yardımı unutamıyor, bunu ödemek için elinden geleni yapıyordu. Üçoğul olmasaydı Karakulan Ŗimdi ölmüş bulunacaktı. Karakulan, Üçoğul'u Çin vevahdinin maiyetine almak için uğraşmış, fakat red cevabı almıştı. Çin veliahdı, Üçoğul'u kendi katına kabul etmiş, yaverini kurtardığı için teşekkürler ona güzel bir kılıç, bir gümüş kakmalı kemer ve bir kese altın akça vermişti. Bu kadar ağırlamadan sonra da Üçoğul hemen çekip gitmeğe utanıyor, Karakulan ısrar ettiği için onun evindeki konukluğunu uzatıyordu. Anası Çinli olduğu için Karakulan Türk'ten çok Çinli'ye benziyordu. Fakat kılıç kullanmakta, ata binmekte, yiğitlikte Çinliye değil Türk'e yakındı. Gün geçtikçe arkadaşlıkları, yakınlıkları artıyor, Üçoğul'a Çin sarayındaki dalavereleri anlatıyordu: Çin kağanın üç oğlu vardı. Biri veliaht Kien-çing idi ki Karakulan bunun yaveriydi. Biri en yiğitleri olan Şemin'di. Biri de Yüen-kie idi. Üçü de birbirini çekemiyor, fakat Şemin'e karşı öteki ikisi birlikte hareket ediyorlardı. Hattâ bir defa Şemin'i ağulamışlar, fakat o kurtulmuştu.

Karakulan bunları anlattıktan sonra Üçoğul'la birlikte Ŗehir dışında ava çıkıyor, onu sıkmağa çalışıyordu. Yine bir gün avdan dönerken Üçoğul'a büsbütün açıldı:

- Onbaşı! Bu kış Siganfu'da geçirmeni çok istiyorum. Çünkü Çin kağanının üç oğlu birden birbirlerine karşı gizlice hazırlanıyorlar. Yakında mutlaka aralarındaki kozu kılıçla paylaşacaklardır. Bu işte senin gibi bir yiğidin yardımdan faydalanmak istiyorum. Sen aramızda olursan biz onları yeneriz.

Kendisinden yardım istedikleri için Üçoğul "Hayır kalamam" diyemiyordu. Fakat gönlü de, burada kalmağa hiç razı değildi:

- "Ötüken'de evim yurdum var. Beni beklerler" diye itiraz etmek istedi. Karakulan bunun da cevabını buldu.

- Ben Ötüken'e haber salıp senin yurduna bildiririm. Akça da gönderirim.

Bu parlak teklif karşısında Üçoğul direnemedi. Ötüken'e gidip gelmiş olduğu için orasını bilen bir Çinli, yanında iki pusatlı arkadaşı, bir kese akça, bir at yükü pirinç ve darı olduğu halde Üçoğul'un evine doğru yola çıkarken Üçoğul da Çin başkentinde bir kış geçirmek üzere Karakulan'ın evine iyice yerleşti.

Karakulan evli değildi. Fakat evinde bir çok genç kadınlar vardı. Üçoğul merak edip de bunların kim olduğunu o zamana kadar araştırmamıştı. Ŗimdi bazı akşamlar, Üçoğul Karakulan'la birlikte yemek yerken bu genç ve güzel Çin kızları çalgı çalıp Ŗarkı söylüyorlar, oyun oynuyorlardı. Hattâ bu kızların giyimleri de bir tuhaftı. Kolları, göğüsleri oldukça çıplaktı. Üçoğul Ŗimdiye kadar hiç böyle Ŗey görmemişti. Karakulan'ın sofrasında kızıl renkli sücü bulunuyor, bunu içince Üçoğul dünyayı bir tuhaf görüyordu. Hattâ bu kansız cansız, çelimsiz Çin kızları bile hoşuna gidiyordu. Hele bu kızların bir güzel kokuları vardı ki yanına yaklaştıkkça Üçoğul'un usunu başından alıyordu.

Geceler geçtikçe kızlar Üçoğul'a daha çok yaklaşıyorlar, kendi elleriyle sücü sunuyorlar yanına oturuyorlar, hattâ onu öpüyorlardı. Bir gün, yine başının dumanlı olduğu bir çağda Üçoğul da dayanamıyarak kızlardan en güzelini öptü. Sonra birdenbire aklına bir Ŗey gelmiş gibi kaşları çatıldı. Karakulan'a sert bir sesle ve Türkçe olarak sordu:

- Karakulan! Bu kızlar kim? Bunlar evli mi?

- Hayır, niçin sordun?

- Niçin mi? bunlar evliyse Ötüken'de beni öldürürler bel!

- Öldürürler mi? neden?

- Türk Türesini bilmiyor musun? evli kadına işen öldürülür.

Karakulan gülümsedi:

- Ötüken'den pek küçükken çıktım için Türk Türesini bilmiyorum. Ama bu kadınlara sen güçle bir şey yapmıyorsun ki... Onlar kendileri seni öpüyorlar.

Üçoğul acı acı gülümsedi:

- Onbaşı Karabudak'a öyle yapmışlardı. Ama yargucular dinlemediler.

Sustular... Üçoğul'un gözleri bunlandı. Belirsiz bir yere bakarak:

- "Zavallı Karabudak! Hem de bayağı kişiler gibi oka tutularak öldürüldü" dedi.

- Ya nasıl öldürülecekti?

- Bilmiyor musun? öyle ya... Elbette bilmezsin. Türk Türesince soy kişiler öldürülürken kanları toprağa akıtılmaz. Yay kirisiyle boğularak öldürülür. Karabudak'ı böyle öldürmediler. O benim kayın eçemdir. Oğlumun adı da Karabudak...

Çin kızları saz çalıp şarkı okurken Üçoğul bir tas sücü daha içip bir yemiş daha yedi:

- Karakulan! Bu kızlar nedir?

- Bunların hepsi kırnaktır. (Cariye)

Üçoğul kırnağın ne olduğunu eskiden işitmişti. Daha çok düşünmeğe lüzum görmedi. İşte Çin şehrinde, onlar gibi sücü içinde başı dönmüş, kendisinden geçmişti. Yanında kendisine kanniş yapan ince yüzlü kızı tutup kendisine doğru çekti. Karakulan kahkahalarla gülüyordu. Türkçe olarak:

- "Üçoğul! Yalnız Türk kağanları bu Çin güzellerinden zevk alacak değiller ya. Biz de kendimize göre birer kağanız" dedi. Onun da kucağında bir Çin güzeli vardı.

Üçoğul'un sevgiyle kendisine doğru çektiği Çin güzeli yaman bir Çin güzeliydi. Onbaşı ertesi sabah ayılıp uyandığı zaman onu kendi odasında bulmuştu. Oraya ne zaman, nasıl geldiğini hiç hatırlamıyordu. Bu işe böylece devam ediyor ve Çin güzeli Onbaşı Üçoğul'a sahip çıkıyordu. Sanki onun karısıydı. Artık her gece onunla beraber kalıyor, ona bakıyor, bir kadının kocasına gösterdiği bütün özeni ona gösteriyordu. Üçoğul da ondan hoşlanmağa başlamıştı. Ötüken'deki karısını düşünüyordu. Karabudağ'ın bu güz elması yanaklı, ala gözlü, bouly, çevik, pars bakışlı singili yanında bu Çin güzeli pek sönük kalıyordu. Ama bunda da anlaşılmaz, çekici bir şey vardı ki Üçoğul'u büyülüyordu. Ya hele o kokusu... En güzel çiçeklerde bile olmiyan bu kokuyu duydukça Üçoğul'un hep başı dönüyordu. Sonra onun çelimsiz, arık, güçsüz oluşu da Üçoğul'a bir tuhaf geliyordu. Ötüken'deki, o taşı sıkça suyunu çıkaracak olan kadın nerde, buradaki nazik, korkak kadın nerde idi? Fakat bütün bunlara rağmen bundan hoşlanıyor, ayrılmak istemiyordu. Karakulan'a

nereden de söz vermişti? Kışı burada geçirmek için söz vermese şimdi Ötüken'de olacak; başına bu Çinli güzel belâ kesilmeyecekti.

Karakulan çok sevinçli gözküyordu: "Çin kadınları Türk kadınlarına benzemez ama bunların da kendilerine göre güzelliği vardır" diyor, sonra gülmekten katılarak : "Kişi her gün en güzel yemekleri yese bıkar, tatsız yemeklere can atar" diye sözünü bitiriyordu.

Karakulan hiç de kötü kişi değildi ama ahlâkı değişmişti. Ötüken yasasını hiç bilmiyordu. Bu Çin'de de başka türlü yapmak galiba kabil değildi.

Bazan Üçoğul'a Çin veliahdinin sarayında kalacağını söyleyerek eve gelmiyor, o zaman Üçoğul evin sahibi oluyordu. Çinli uşakların başı kendisine büyük saygı göstererek yine çalgı düzenini hazırlıyor, aşçıya güzel yemekler yaptırıyor, onun gününü gün ediyordu. Üçoğul'un sevgilisi artık onu öteki kızlardan kıskanmağa başlamıştı. Üçoğul ı-onlardan birine gülümsüyerek baksa ağlıyordu. Onbaşı kendi kendine "Bu yere batası Çin benim de ahlâkımı bozdu" diye söyleniyor, bir iki ay sonra Ötüken'e gidince bunlardan kurtulacağını düşünerek kendisini avutuyordu.

***

Kış geçip bahar gelmişti. Üçoğul nerdeyse Ötüken'e dönecekti. Bir gün Karakulan kendisine yaklaştı:

- Üçoğul! Çin kağanı üç oğlu arasındaki çekememezliğe bir son vermek üzere üçünü de yarın için saraya çağırırdı. Yarın sarayda kan gövdeyi götüreceksin. Belki de veliaht Çin tahtına geçecek. Bu dövüşte bize yardım edeceksin, değil mi?" diye sordu.

Üçoğul zaten bu dövüşe karışmak için burada bekliyordu. "Elbet" diye cevap verdi. Karakulan sevincinden onun boynuna sarıldı. Yapılacak işleri anlattı. O gece saz faslını yapmadan erken yattılar.

Ertesi günü her şey hazır. Karakulan, Üçoğul'a bir yayla sadak vermiş, Üçoğul'u aralarına karıştırmıştı. Üç yüz savaşçı veliahtla birlikte sarayın avlusuna gelip durmuşlar, sonra veliaht yanılan yaverini alarak içeri girmişti.

Üçoğul bekliyordu. Yaya dövüşmek pek tatlı olmayacaktı ama hiç yoktan yine iyi idi.

Çin kağanının öteki oğulları da saraya kendi çerileriyle gelmişlerdi. Neredeyse burada kavga şenliği başlayacaktı.

Onbaşı Üçoğul birdenbire Karakulan'ın koşarak geldiğini gördü. Yaver, yaklaşınca Türkçe olarak : "Üçoğul ardımdan gel" diye haykırdı. Ok gibi fırlayan Üçoğul ona yetişirken, Karakulan, koşu arasında durumu anlattı:

- Şemin tetik davrandı. Veliahdi de, Yüen-kie'yi de uzaktan okla öldürdü.

Üçoğul, yaveri omuzundan tutarak durdurdu:

- Nereye gidiyorsun? Öyleyse vuruşalım.

- Veliht öldükten sonra vuruşmak para etmez. Bizim çeriler artık vuruşmaz.

- Biz ikimiz gidip vuramaz mıyız? Veliahdin öcünü alamaz mıyız?

Karakulan, Üçoğul'un kolundan çekerek yeniden koşmağa başladı:

- Sarayda binlerce çeri var. İkimiz ne yapabiliriz?

Karakulan'ın yanında koşmakta olan Üçoğul sordu:

- Şimdi nereye gidiyoruz?

- Canımızı kurtarmağa...

- Avluda bıraktığımız çeriler nolacak?

- Onlara bir şey olmaz. Onlar hemen Şemin'in çerileri olup ardımıza düşecekler.

Üçoğul sert bir küfür savurarak koşmakta devam etti. Yaverin evine gidiyorlardı. Sarayda olup bitenden kimsenin haberi olmadığı için herkes yavere saygı ile yol açıyordu.

Nihayet Karakulan'ın evine vardılar. Uşaklara buyruk vererek Üçoğul'la Karakulan'ın binek atları, iki de yedek at hazırlandı. Büyük bir çabuklukla pusat ve azıklarını aldılar. Karakulan birkaç kese altını da yanına almayı unutmadı. Şaşkınlıkla kendisine bakan baş uşağa birkaç güne kadar gelececeklerini, kendisi gelinceye kadar evi bildiği gibi çevirmesini söyliyerek atına atladı. Üçoğul da öyle yaptı. Şehrin sokaklarından dört nala geçerek kapısına geldiler. Veliahdin yaveri burada tanındığı için bir şey sorulmadı. Kapıdan çıktılar. Kurtulmuşlardı.

O zaman Üçoğul'un aklına yaverin evinde bıraktığı Çinli sevgilisi geldi. Karakulan'a onların ne olacağını sordu. Beriki büyük bir kayıtsızlıkla:

- Evimi zaptedecekler. İçindekiler ya Şemin'in sarayına, yahut onun yaverinin evine gidecek...

Üçoğul az kalsın ağlıyacaktı:

- O kız beni seviyordu. Onu ne diye birlikte almadık?

Karabudak güldü:

- Siganfu kızını Ötüken kızı mı sandın? O seni unuttu bile. Belki şimdi yeni sevgilisiyle baş başadır.

Üçoğul bir küfür daha savurarak atını mahmuzladı. Sonra birdenbire aklına bir şey gelmiş gibi sordu:

- Sen nereye gidiyorsun?

- Ötüken'e... Anayurduma... toprak ana vefasız oğullarını da bağına basmaktan çekinmez...

- XXI -

KITLIK

Üç mevsim daha geçti. Kocalar öldü. Yeni bebekler doğdu. Bebekler yürümeğe, küçük çocuklar koça binmeğe alıştı. Kısraklar taylandı; inekler buzağıladı. Ormanda boz kurtların enikleri ava çıkmağa başladı. Yamtar, Sançar ve Üçoğul yüzbaşı oldu. Başlangıçsız, sonsuz zaman yürüdü. 627 yılının kış ayları geldi. Karakulan, Tunga Tigin'in buyruğunda bir yüzbaşı olmuştu. Çin'in iç yüzünü iyi bildiği için bilgisinden Kara Kağan faydalanıyordu. Karakulan'la Üçoğul Çin başkentinden kaçarken Çin kağanı olan Şemin "Tay-tsong" adını almış, Türklere sert davranmağa başlamıştı.

O yıl pek sert bastırmıştı. Kişi boyu kar yağıyor, fırtınalar Ötüken'i inletiyordu.

***

Üç günden beri ağzına bir lokma koymamış olan Yüzbaşı Yamtar, gün doğmadan ava çıkıp gün batımına kadar çabaladıktan sonra elleri boş olarak evinde döndüğü zaman gördüğü şey çok acıklıydı: Karısı açlıktan yatağa serilmiş, bir yaşındaki oğlu ölüm halinde idi. Ötekiler de perişandılar. Fakat küçük çocuk açlığa dayanamamıştı.

Yamtar dışarı fırladı. Ne yapıp yiyecek bir şey bulmalıydı. Birkaç adım atmıştı ki andası Gök Börü ile karşılaştı.

Onbaşı Gök Börü bu sefer öfkeli değil, kızgın hatta delirmiş gibiydi. Yamtar'a bağırdı:

- Yüzbaşı Yamtar! Bu kepezelik nedir? Bir tek atım, bir tek koyunum kalmadı. Hepsi öldü. Şimdi de eve küçük kızım açlıktan ölüyor. Sen ne yapıyorsun?

- Yapacak bir şey yok. Bir tek atım kaldı. Onu kesip yiyeceğiz. Gel sana da bir parça vereyim.

İki anda hızlı adımlarla Yamtar'ın ahırına yöneldiler. Albız alsın! Yamtar'ın son atı da dün gece ölmüştü. Çare yoktu. Ölü atı parçaladılar. Hemen orda ateş yakıp kızartmağa koyuldular. Ateş söndükten sonra paylaştıkları kızarmış etleri yiye yiye çadırlarının yolunu tuttular. Geç kalmışlardı. Çünkü evlerine girdikleri zaman Yamtar'ın oğlu, Gök Börü'nün kızı ölmüş bulunuyordu.

Yamtar, güçsüz, arık kalmış karısına et yedirerek onu kurtarmağa çabalıyordu. Üç gündür bir şey yemiyen, ondan önce de uzun zaman ağzına bir iki lokma atan bu zavallı genç kadının midesi ölmüş at etini kabul etmiyordu. Taze et, kırmızı istiyordu. Bu durum karşısında Yamtar çok düşünmedi. Çadırdan fırlıyarak Gök Börü'ye koştu, "ardımdan gel" dedi.

Gece idi. Soğuk derilerini sızlatıyor, yüzlerini donduruyordu. Yüzbaşı Yamtar iri gövdesiyle karanlıkta bir dev gibi yürüyor, bir yandan da Gök Börü'ye "Biz Ötüken'in sahipleri açlıktan ölürken tutsak Çinliler bolluk içinde yaşasınlar... Bu olur mu? Elleirnden güçle yiyecek alacağız. İ-çing Katun'la Şen-king yetmiyormuş gibi her gün birkaç Çinli beğ yahut bilgin daha çıkıyor. Kara Kağan'a verdikleri öğütlerle Ötüken'i karmakarışık ediyorlar. Bizim kağan da onlara inanıyor. Bu olur mu? Ben yüzbaşıyım. Sen hâlâ onbaşısın. Sonra elli adımdan koca Onbaşı Pars'ı vuramıyan Şen-king tümenbaşı... Bu olur mu?" diyordu.

Çinlilerin toplu bir halde oturdukları evlere gelmişlerdi. Yamtar, yaptığını bilen bir adam durumuyla Çinli evlerinden birine girdi. Bu evde, Ötüken'de zengin olmuş Çinlilerden biri oturuyor, karısı ve Çinli uşağıyla birlikte bolluk içinde yaşıyordu. İri bir Türk yüzbaşısıyla bir onbaşının sert bir yüzle içeri girdiklerini gören Çinlilerin benzi attı. Yamtar kükredi:

- Ulan Çinli tez davran! Ne kadar yiyecek varsa şuraya yığ!

Ev sahibinin şaşkınlığı geçmişti. Kafa tutmak istedi:

- Sizi Kara Kağan'a şikayet ederim. Şen-king benim dostumdur. Sonra...

Çinli sözlerini bitiremedi. Bir şakırtı oldu. Yamtar şimşek gibi bir hızla kılıcını çekerek savurup Çinlinin başını uçurmuştu.

Karısı ayakta duramıyarak yere yığılmıştı. Uşak titriyerek koşuyor, kımızları, kurutları taze etleri getiriyordu. Yamtar hepsini sırtladıktan sonra:

- "Haydi Gök Börü! Ardımdan gel" dedi.

Gök Börü biraz daha içerde kalmıştı. Sonra koşarak Yamtar'a yetişti:

- "Kalanları da ben hakladım. Yoksa İ-çing Katun'a şikâyet edip anamızı ağlatırlardı" dedi.

Yolda yiyecekleri paylaştılar. Herkes kendi çadırına koştu.

Yamtar, karısını ölümden kurtarmağa çalışıyordu. Fakat evde herkes açtı. Ölmüş atın etini övütecek kadar sağlam bir işkembesi olan Yamtar'dan başka herkes iyi yiyecek istiyordu. Kocamış ninesine o kadar aldırılmıyordu ama yarın birer yiğit olarak savaşa girecek olan oğullarına baktıkça içi sızlıyordu. Küçük oğlu ölmüştü. Emzikli karısı da çok kötü durumda idi. Yamtar bunaldıkça Çinlilere düşman oluyor, "Tanrı bize Çinliler yüzünden öfkelendiği için böyle yapıyor" diye düşünüyordu.

Çinlinin evinden topladığı azık hemen hemen bitmişti. Yamtar için biraz bir şey kalmıştı. Yamtar bu güzelim yiyeceklere baktıkça acıkıyor, acıktıkça da ölmüş atın kızartmasından atıştırıyordu. Gözünü, ayırın için karısına ayırdığı çamçaktan bir türlü alamıyordu ki dışardan ayak sesleri işitildi. Kapı açılarak içeri Sülemiş girdi. Benzi sapsarı isi. Yanan çıranın ışığı yüzüne vurdukça büsbütün sarı gözüküyordu:

- "Yamtar! Açlıktan ölüyoruz. Evde diri olarak bir karım kaldı. Onun için bana biraz azık veremez misin?" diye yalvardı. Yamtar düşünmeksizin kımız çamçağına el attı. Yarısını kendi karısına ayırıp kalanını da Sülemiş'e uzattı. Yumruk kadar da kurut parçası verdikten sonra:

- "Al, bunları yengeme ver" dedi. Sonra ölmüş atın kızartmasından bir parça koparıp:

- "Bunu da sen ye" diyerek uzattı.

***

Ertesi sabah Yüzbaşı Sançar erkenden kalkarak elinde kalan son iki attan birini kesip güzelce kızarttı. Kendisine irice bir parça ayırdıktan sonra atına atlıyarak andalarının evlerine uğramağa başladı. Önce evi en kalabalık olan Yamtar'a uğradı. Koca Yamtar sülüyordu. Çünkü o gece hem ninesi, hem oğullarından biri, hem küçük kardeşi, hem de karısı ölmüşlerdi. "Gök başıma yıkıldı" diyip ah çekiyor, yanaklarından aşağıya yaşları boşanıyordu. Somurtkan ve söylemesini bilmiyen Sançar "Kalanları kurtarmağa bak" diyerek ona büyük bir parça et verdi. Ömrümde hemen hemen daima aç yaşamış olan Yamtar hayatında ilk defa olarak önünde bol yiyeceği varken aşa el sürmeden duruyordu. Dört yaşındaki kızıyla üç yaşındaki oğluna et vererek "yiyin" dedi. Sançar

çıkıp gittiği zaman iştahla eti yiyen çocuklarına bakarak bağdaş kurmuş olduğu yerde duruyor, hiç ses etmiyor, fakat gözlerinden bol ve gür damlalar sanki yağıyordu.

Sançar ondan sonra Onbaşı Sülemiş'in evine uğradı. Sülemiş'in benzi sarı, gözleri kızarıktı. Acı acı gülümsüyordu. Sançar durumu kavradı: Sülemiş'in karısı ölmüştü. Sançar söyleyecek söz bulamadı. Oraya bir parça et bırakarak çıktı.

En sonra Gök Börü'nün evine girdi. Deli onbaşı evinde yoktu. Kocamış anası can çekiyordu. Karısı halsiz, yatağında yatıyor, iki çocuğu açlıktan ağlaşıyordu. Sançar eti getirince iki küçük aç kurt gibi saldırdı.

Genç kadın gülererek doğruldu. İhtiyar nine de ise hiçbir hareket görülmedi.

Yüzbaşı Sançar kendi evine giderken birdenbire atını durdurdu: Yerde birisi yatıyordu. Yüzü görünmüyordu. Fakat Sançar yere atlayıp başını kaldırınca tanıdı. Bu Onbaşı Karpak'tı. Sançar ilkönce bunu donmuş sanarak yüzünü karla uvalamak istedi. Karpak donmuş değildi. Gözlerini açarak Sançar'a bakınca: "Boşuna uğraşma benim işim bitti" diyebildi.

- Yaralı mısın?

Karpağ'ın bakışları değişti.

- Yara da söz mü? Karımla dört çocuğum öldü. Ben dokuz gündür açım.

Sançar büyük bir emekle onu yerden kaldırarak atına yerleştirdi. Kendisi de güçlkle binerek evine doğru sürdü. Karpağ'ı yatağına yerleştirerek kendisine ayırdığı etten ince bir parça kesip ona verdi. Fakat Karpak almıyor, gözleri tuhaf bir şekilde parlıyordu:

- "İ-çing Katun'a müjde ver. Bir Türk onbaşısı daha ölüyor" dedi. Biraz sonra Karpak yoktu.

- XXII -

İSYAN

Korkunç kışı Kara Kağan'a göre daha iyi atlatan Tulu Han soğuk bir bahar gününde otağında otururken Binbaşı Çamur Beğ içeri girerek:

- "Tulu Han! Kara Kağan'dan ulak geldi. Seni görmek istiyor" dedi.

Han buyruk verdi:

- Gelsin!

Biraz sonra Kara Kağan'ın ulaklarbaşısı Börü Tarkan içeri girerek yere diz vurdu. Tulu Han kendisine gelenin Börü Tarkan olduğuna biraz şaşırılmış gibiydi. İçinde öfkeli bir alay çınlaması bulunan sert bir sesle sordu:

- De bakalım Börü Tarkan! Yüce kağan başulağı yollamakla beni yargılamak mı diler?

Çok sert bir adam olan Börü Tarkan tok bir sesle karşılık verdi:

- Hayır Han! Kıtık ve açlık Ötüken'de adam komadı. Sana yollıyacak başka ulak bulamadığı için beni gönderdi.

Tulu Han'ın yüzü sertleşti:

- Kağanın buyruğu nedir?

- Sırtarduşlar, Dokuz Oğuzlar, Bayırkular isyan ettiler.

- Evet?

- Yüce Kağan bu isyanı bastırmağa seni memur etti.

- Yalnız kendi çerimle mi?

- Hayır! Kür Şad ve Işbara Han tümenleri de senin buyruğunda olacak.

Börü Tarkan yancığından bir tahta çıkardı. Bu tahta Kara Kağan'ın yazdığı bitikti. Bunu saygı ile Tulu Han'a uzattı. Tulu Han bu ağır yumuştan hiç de kıvanmamıştı. Sırtarduşlar, hele Dokuz Oğuzlar gibi yiğit kişilerle çarpışmak, hem de hiç sevmediği amcası Kara Kağan'ın tahtı için çarpışmak hoşça gider şey değildi. Börü Tarkan'a keskin bakışlarla baktı:

- Neye isyan etmişler?

- Açlıktan. Kara Kağan Ötüken'i doyurmak için vergi istemişti.

- Kağan şimdi de bizden kan vergisi istiyor.

Börü Tarkan sustu. O da Tulu Han'a keskin bakışlarla bakıyordu. Yaşının verdiği tecrübe ile Tulu Han'ın gönlünden geçenleri anlıyordu. Onun bakışlarının ve sözlerinin arkasında kaybedilmiş bir tahtın acısı ve özlemi gizliydi.

Tulu Han, Börü Tarkan'ın bakışlarından rahatsız olarak sordu:

- Kür Şad ve Işbara Han tümenlerinin çerisi tamam mıdır?

- Hayır!

- Bu kadar çeriyle Dokuz Oğuzlar, yanlarında Sırtarduşlar Bayırkular da olduktan sonra yenilir mi?

- Bu kış Ötüken'de attan da kişiden de kırıncı oldu. Kara Kağan'ın sana yollıyacağı çeriler yarı aç kişilerdir. Kendi çerini de katarak tepelemen kağanın buyruğudur.

Arada bir susuş daha oldu. Sonra Tulu Han'ın "Buyruk kağanındır" dediği işitildi. Fakat Tulu Han bu sözleri söylerken gülümsüyor, kağanı aşağılıyordu. Börü Tarkan öfkeden kıpkırmızı oldu.

***

Aradan on beş gün geçmişti. Tunga Tigin, kağanın otağına girerek yere diz vurduktan sonra:

- "İşler kötü kağan" dedi. Kara Kağan iki gündür zaten titizleniyordu. Beklediği haberin gecikmesini iyiye yormuyordu. "Tulu Han yenildi mi?" diye sordu. Tunga Tigin kederli bir sesle "evet" dedi. Sonra şu sözlerle haberi tamamladı:

- Çerimiz darmadağın oldu. Dokuz Oğuzlar çoğunu kırdılar. Tulu Han pek az çeri ile dönüyor!

- Kür Şad'la Işbara Han sağ mı?

- Sağ ama sağlam değiller.

- Gelince onları hemen buraya getir.

- Buyruk senindir...

***

Akşama doğru Tunga Tigin, Kağan'ın buyruğunu yerine getirerek Tulu Han'ı, Kür Şad'ı, Işbara Han'ı kağan otağına soktu. Üç başbuğ kağanı selâmladılar. Kara Kağan çok üzgündü. Sert bir ses sordu:

- Tulu Han! Savaş nice oldu?

- Kötü oldu kağan! Çünkü atlarımız arık, çerimiz yorgundu. Bize yiğit çeriler saldırmıştı.

- Bu kadar büyük bir bozgun için arık at, yorgun çeri, yiğit yağı bahane olabilir mi?

Tulu Han sustu. Bozgun gerçekten büyüktü. Kağan şimdi omuzundan ve kolundan yaralı olan Kür Şad'la konuşuyordu:

- Kür Şad! Bu bozgunun Gök Türk kağanlığını temelinden sarsacağını düşünmedin mi?

- Gök Türk kağanlığı Dokuz Oğuzlar'a yenilmekle temelinden sarsılmaz kağan! Çünkü Dokuz Oğuz bizim kendi budunumuzdur. Sonunda yola gelecektir. Gök Türk Kağanlığını temelinden sarsan şey başka şeydir.

Kara Kağan öfkeyle bakarak sordu:

- De bakalım: Kağanlığı temelinden sarsan şey nedir?

- Ötüken'deki Çinlileridir. Hele bu Çinlilerin iş başına geçenleridir.

- Ne demek istiyorsun? Şen-king'i mi anlatmak istiyorsun?

- Şen-king ve onun gibileri...

- Onu tümenbaşı yapan benim!

- Buyruk senindir kağan! Ama buyruğun senden gelmesi kağanlığın yıkılmasına engel olmaz!

Bu sert karşılık kağanın yüzünü kızartmıştı. Tokatlar gibi acı bir sesle sordu:

- Siz savaşta ödevinizi yaptınız mı?

- Yaptık! Dokuz Oğuzlar bora gibi, ateş gibi saldırıyorlardı. Gücsüz erlerimizin yay geren bilekleri titrerken onların her oku bir Gök Türk'ü deviriyordu. Bozgunun önüne geçmeğe imkan yoktu. Yüzbaşı Yamtar'la yumru adındaki er olmasaydı çerimiz büsbütün yok olacaktı.

Kağan meraklanmıştı. Yüzbaşı Yamtar'ı tanıyordu. Yumru'yu da hatırlamıştı. Sordu:

- Bunlar ne yaptılar da çeriye kurtardılar?

- Sert akan bir deredeki yıkılmış köprüyü omuzları üstünde tutarak çerimizi geçirdiler.

- Bir tek köprüden çeri geçerken Dokuz Oğuzlar ne yaptılar?

- Saldırdılar. Biz onları okla karşıladık.

- Yanında kimler vardı?

- Işbara Han, Böğü Alp ve birkaç yüzbaşı!

Kara Kağan dikkatle Işbara Han'a baktı. Yüzünden ve göğsünden yaralıydı. Dimdik duruyordu. Kara Kağan bilmediği bir sebeple Işbara Han'ı seviyordu. Ona sordu:

- Işbara Han! Ok yağmuruyla dokuz Oğuzları geciktiren arkadaşlarınız kimlerdi?

- Yanımızda Binbaşı Böğü Alp'tan başka Yüzbaşı Sançar, Yüzbaşı Üçoğul, Yüzbaşı Yağmur, Onbaşı Sülemiş vardı. Hepimiz, Kür Şad'ın tek başına yaptığını yapmış değiliz.

- Yaraların derin mi?

- Bu yaralar beni öldürmez kağan! Yalnız içime işliyen başka bir yara var: Onbaşı Sülemiş savaşta can verdi.

- Işbara Han! Kişi evinde doğar, savaşta ölür. Bir Gök Türk onbaşısının ölümü sana neden bu kadar dokunuyordu?

- Çünkü onun ölümü herkesin ölümüne benzemiyordu kağan!

Işbara Han, gözlerini otağın bir ucuna dikmişti. Savaşın o anını yeniden görüyordu. Bu öyle yiğitçe bir manzara idi ki kişi bunu ölünceye dek unutamazdı: Gök Türkler kimi atlı, kimi yayan köprüye doğru kaçıyorlar, koca Yamtar'la Yumru'nun göğüslerine kadar suya girerek insan gücü üstünde bir erlikle omuzlarında tuttıkları köprüden geçerek karşı kıyıya ulaşıyorlardı. Köprüden ancak yan yana iki kişi geçebiliyor, karşı kıyıya varan ölümden kurtuluyordu. Kür Şad, Işbara Han, Böğü Alp, Sançar, Üçoğul, Yağmur, Sülemiş köprünün sağında, solunda durarak uzaktan saldıran Dokuz Oğuzlara ok yağdırıyorlardı. Kür Şad o gün bir yıldırım parçasıydı. Ona artık Ötüken'in keskin nişancısı denemezdi. O şimdi ok Tanrısı gibi bir şeydi. Biçimine getiriyor, bir okla iki kişiyi birden deviriyordu. Atsız kalmış iki üç yaralı er, Dokuz Oğuzların attığı okları yerden toplayıp bunlara getiriyordu. Fakat Dokuz Oğuzlar ölümü hiçe sayarak öyle bir saldırıyorlardı ki biraz daha durdurulmazlarsa Gök Türk ordusunu yok edebilirlerdi. O zaman Böğü Alp'in yavaşan Dokuz Oğuzlara at saldırdığı ve tek başına onları durduğu görüldü. Onun yaptığı bir şaşkırtmaca, bir oyalama

idi. Fakat Gök Türklerin karşı kıyıya geçmesini sağlayacak kadar uzun sürmemişti. İşte o sırada oku biten Onbaşı Sülemiş atından atladı. Köprünün sol başındaki ince ağaca koşarak kemeriyle kendisini koltuklarının altından bu ağaca bağladı. Bu iş o kadar çabuk olmuştu ki Işbara Han'dan başka kimse görmemişti. Böğü Alp kan içinde yağının karşısından çekilirken Sülemiş kılıcını savurarak gür sesle Dokuz Oğuzlara bağıyor. Onlara meydan okuyordu. Dokuz Oğuzlar onu görünce ok yağmuruna tuttular. Bir anda Sülemiş delik deşik olmuştu. Fakat bağlı olduğu için düşmüyor, hâlâ kılıcını savuruyordu. Yiğit Onbaşı Gök Türklere gereken zamanı kazandırmıştı. Sağ kalanların hepsi karşı kıyıya geçebilmişlerdi. Onun diriliğinde eğilmeyen başı sağa bükülmüş, tulgası başından düşmüş, yüzü gözü kan içinde kalmıştı. Gövdesinde kırk elli tane ok vardı. Onbaşı Sülemiş ölmüştü. Fakat kılıcını hâlâ sınımsız tutuyor ve bu kadar ok yediği halde neden düşmediğini anlamayan asi Dokuz Oğuzların dört nala saldırışı karşısında Gök Türk Kağanlığının kanlı sancağı gibi boynu bükük, bağı deşik duruyordu.

Köprüden geçen son Gök Türk Işbara Han'dı. Sülemiş'in, toprağı bol bol sulıyan kanları Işbara Han'a "Ötüken'de Türk yasası yürüsün diye öldüm" diyor gibi gelmişti. Sonra Yamtar'la Yumru köprüye bırakıp karşı kıyıya geçmişler, arkadaşları tarafından çıkarılarak ata bindirmişlerdi.

Işbara Han bütün bu savaşı, bu yiğitliği yeniden görür gibi olmuştu. Kara Kağan'a bunları anlatırken o da ürpererek dinliyor, heyecanlanıyordu.

***

Konuşma bitmiş, üç başbuğ otağdan çıkmıştı. O gece bütün Ötükenlilerin içini karalar bürümüşü. Dokuz Oğuzlara yenilmek neyse ama Tulu Han'ın tevkif edilerek zincire vurulup hapsedilmesi yıldırım tesiri yapmış, Ötükenliler içlerinden kağana gücenmişlerdi.

- XXIII -

YÜZBAŞI YAĞMUR

Yüzbaşı Yağmur Beğ, yaralarını tımar ettirmek için utacıya uğradıktan sonra kendi çadırına dönmüştü. Yazın sonu geldiği halde, geçen Dokuz Oğuz savaşında aldığı yaralar iyileşmemişti. Utancı, yaraların tezden onarılması için iyi beslenmek gerektiğini söyleyip Yağmur 'u güldürmüştü. Çünkü bütün Ötükenliler gibi Yüzbaşı Yağmur da kıtlıktan sıkıntı çekiyor, çok geceler aç yatıyordu. Anası, karısı, kızkardeşi, küçük oğlu hep birlikte kıtlığa dayanıyorlardı.

Buna bir çare bulmak gerekti. İlk önce, buyruğunda bulunduğu Tunga Tigin'e başvurarak kendisine biraz yiyecek verip yardım etmesini diledi. Tunga Tigin gülümsedi:

- "Bizi ölümden kurtaracak kadar daha çok bir şey bulabilirsen al" diye cevap verdi. Bunun üzerine Yağmur atadan, dededen kalma birkaç bıçak, kamayı alarak atına atlayıp Çin sınırının yolunu tuttu. Bunları satıp biraz yiyecek getirmeğe karar vermişti.

Yola koyulduğunun akşamında kendisi gibi birçok Ötükenlilerin de Çin sınırına doğru akmakta olduklarını gördü. Tek giden azdı. Çoğu ikişer, üçer, dörder, beşer kişilik takımlar halinde gidiyorlardı. Ertesi gün Yağmur Beğ de üç kişiye katılarak dört kişilik bir takım yapmıştı. Yoldaşlarından biri Ötüken'in iyi bildiği Kara Ozan'dı. Kopuzu boynunda asılı idi. İkincisi Çalığ'ın oğlu Gümüş, üçüncüsü de yüzünde uzun bir kılıç yarası olan Onbaşı Pars'tı. Kara Ozan molalarda, gece konaklamalarında kopuzunu ele alıyor, onu imil imil inleterek güzel ezgiler çalıyor, bazan koşmalar düzüyordu.

Çin sınırına varmadan bir önceki konakta oturmuşlar, ayı seyrediyorlardı. Hiçbir azıkları kalmadığı için bol bol su içerek yere uzanmışlardı. Bir zaman tellere dokunduktan sonra bulmak istediği ezgiyi kavramış olacak ki bir yandan söylemeğe, bir yandan da çalmağa başladı:

Türk, atına atladı;

Çinin ödü patladı.

Silinmez damağından

Kılıcın kanlı tadı.

Yağmur, Pars ve Gümüş bir taş sessizliği ile dinliyorlardı. Kara Ozan söylüyordu:

Açlık eş oldu, gitmez;

Yoksulluğumuz bitmez.

Ahımız göğe çıktı,

Kara Kağan işitmez.

Uza günlerim uza,

Tanrım güç ver kopuza

Aç bırakıp yendirdin

Bizi Dokuz Oğuz'a

Kara Ozan birdenbire sustu. Başını öne eğmişti. Niçin sustuğunu hiç biri anlamamıştı. Yeniden başlayıp kendi gönüllerini dağlamasını bekliyorlardı. Ozanların sözünde ve kopuzunda bugün mü vardı, bilinmez. Fakat onlar çalıp söylerken Ötüken tek yürek gibi çarpardı. Şimdi Ötüken'den uzakta, Çin sınırının ucundaki bu Ötükenliler de Kara Ozan'ın ezgilerinde Tanrı'dan gelme bir yanıklık buluyorlar, bu yanıklığın hiç geçmemesini, bitmemesini istiyorlardı. Fakat Kara Ozan hâlâ başını kaldırmamıştı. Ne oluyordu? Bir şeye mi dalmıştı? Yoksa sayrı mı idi? Kendisine en yakın olan Yüzbaşı Yağmur, omuzuna el attı:

- "Ozan! Çalsana" dedi.

Genç yüzbaşı, ayın ışığı altında başını kaldıran Kara Ozan'ın yüzünü bunlu, gözlerini yaşlı gördü. Bu yaşlı gözlerde son kıtlığın yok ettiği bir ocağın üzüntüleri vardı. Ötüken'de her evden birkaç kişi alan kıtlık Kara Ozan'ın evini silip süpürmüş, karısı, baldızları, çocukları, kardeşleri, öksüz yiğenleri hep birden ölmüşlerdi. Kara Ozan'ın evinden on yedi kişi eksilmiş, yalnız kendisi kalmıştı.

O zaman Yağmur Beğ onun elinden kopuzunu çekip aldı. Teller üzerinde bir iki gidip geldikten sonra çalıp söylemeğe başladı:

Açlıktan inler obam,

Sırtımda yırtık abam.

Karım yaslı, oğlum aç;

Hey babam, aman babam!

Ötüken'in açları

Kemirir ağaçları.

Nerde Çin'in başları?

Hey babam, aman babam!

Kılıç durur mu kında?

Tanrım bizi yakında

Bay kılıver akında.

Hey babam, aman babam!

Yağmur'un ozan olduğunu kimse bilmiyordu. O, kopuz çalıp deyiş söylemesini babasından öğrenmişti. Babası ona "hey oğul, aman oğul" diye deyişler söyledi. O da şimdi, artık ölmüş olan babasını anarak hey babam, aman babam diye çalıyordu.

***

Dört yoldaş Çin sınırındaki pazarların birinde bir gün kalıp mallarını satarak yiyecek aldıktan sonra Ötüken'e dönmeğe başlamışlardı. İlk günü olaysız geçti. İkinci günü öğleyin mola verdikleri bir tepelikte dinlenirken kuzeyden bir tozun kalktığını, bir karaltının büyümeğe başladığını gördüler. Gözlerini oraya diken Ötükenliler bir atlı yığınının yavaş yavaş kendilerine doğru ilerlediğini anlamışlardı. Fakat bunun ne olduğunu kestiremiyorlardı. Böyle bir kalabalığın alış veriş için Çin sınırına yöneldiği görülmüş şey değildi. Keskin gözlerini gelen kalabalığa dikmiş olan Gümüş: "Aralarında arabalar da var" diye bağırdı. Yüzbaşı Yağmur buna "Ötüken'den göç mü oluyor" diye karşılık verdi. Bu söz hepsinin içinde bir sızı uyandırdı. Çünkü şimdi Ötüken Dokuz Oğuzlarla Sırtarduşlar'ın elinde idi...

Hiçbir şey anlamadan bekliyorlardı. Kafile biraz daha yaklaşıncı Kara Ozan: "Bunlar hep Çinliler" diye söylendi. O zaman hepsi birden ayağa kalktı. Onbaşı Pars kılıcını okşadı. Yağmur bir sıçrayışta atına bindi.

Bu gelenler çeri değildi. Aralarında kadınlar, çocuklar da vardı. Fakat nereye gidiyorlardı?

Kafile yavaş yavaş dört Ötükenliye yaklaştı. En önde çeri kılıklı iki kişi vardı. Bunların omuzlarında sadakları, bellerinde kılıçları asılıydı. Arabalara kadınlarla çocuklar binmiş, eşyalar yüklenmişti. Tektük yaya gidenler de vardı ama çoğu atlıydı. İşin tuhafı yanlarında bir çok da sığır ve koyun götürmeleriydi. Türkeli açıklıktan kırılırken bu Çinliler bu kadar hayvanı nereden bulmuşlardı? Yüzbaşı Yağmur, kafilenin kolbaşısına buyruk verir gibi bağırdı:

- Dur bakalım. Kimsiniz? Nereye gidiyorsunuz?

Kafilenin başındaki çeri kılıklı iki kişiden biri cevap verdi:

- Kara Kağan'ın buyruğu ve izni ile Çin'e dönüyoruz.

- Hepiniz Çinli misiniz?

- Hepimiz Türkeli'ndeki Çinlileriz.

- Çin'e niçin dönüyorsunuz?

- Türkeli'ndeki kıtlıktan ölmek için...

Yüzbaşı Yağmur'un yüzündeki gülümseme birdenbire silindi. Kıtlıktan kaçtıklarını söyleyen Çinlilerin yanında bütün Türkeli'ni doyruracak kadar mal, davar, ylık, azık vardı. Dört arkadaş bir bu mallara baktılar, bir de kıtlıktan ölen yakınlarını düşündüler. Birden hepsinin bozkurtluk damarı kaynadı. Yüzbaşı Yağmur'un bir işaretine bakıyorlardı. Genç yüzbaşı burada Kara Kağan türesinin değil, bozkır yasının yürürlükte olduğunu düşünerek sert bir sesle sordu:

- Türkeli'nde kıtlık varsa siz bu kadar davarı nereden buldunuz?

Çinli sııttı:

- Beğ yiğit! Biz bunları alım satımla kazandık.

Bütün Türkler gibi Yağmur'un akli da alım satımla zengin olmağa bir türlü ermiyordu. Hele Türkler açlıktan kırılırken tutsak Çinlilerin alım satımla zengin olması dünyadaki en büyük haksızlıktı. Kendi kendine çabuk bir hesap yaptı. Sonra daha dik bir sesle Çinliye bağırdı:

- Yoldaşlarına söyle: Azık, mal, davar, at ne varsa dörtte birini bize ayırsınlar. Ondan sonra canınız sağ olup Çin'e gidebilirsiniz...

Çinlinin yüzü karmakarışık oldu. O da kendi kendisine bir hesap yapıyor ve dört kişiye karşı kendi çokluklarına güveniyordu:

- Hangi hakla bizim malımızı istiyorsunuz?

- Kılıcımız hakkı ile!

- Beğ yiğit! Kılıç bizde de var. Tatlılıkla isterseniz dördünüze birer koyun verelim. Ama bütün malımızın dörtte birini isterseniz vermeyiz.

Yüzbaşının gözleri kararmıştı:

- Şimdi senden malınızın dörtte birini istemiyorum. O biraz önceki isteğimdi. Şimdi yarısını istiyorum.

Çinli güldü:

- "Ben de dört koyunu biraz önce veriyordum. Şimdi bir oğlak bile vermem" dedi.

Yağmur Beğ hızla sadağından bir ok çekti ve Çinli davranmadan gezliyerek onu göğsünden vurdu. Çinli inliyerek atından yere düştü., bir iki debelendikten sonra hareketsiz kaldı. Ortalığa derin bir sessizlik düştü. Çinliler çok kalabalıktılar. Fakat pek azında pusat vardı. Karşılardaki dört kişi ise tepeden tırnağa pusatlıydılar. İki taraf birbirine hırsla bakıştı. Sonra yüzbaşının buyruğu işitildi:

- Tez davranın! Neyiniz var, neyiniz yoksa yarısını bu yana ayırın. Yeniden tartışmağa kalkarsanız malınızın hepsini alırım. Haydi, çabuk!

Çinliler işin sarpa sardığını, bütün mallarının tehlikede olduğunu görünce ellerinde olanın yarısını ayırmaktan başka çıkar yol olmadığını anladılar. Kafilenin gerilerinde olanlar da önden arkaya yapılan seslenmelerle durumu kavramışlardı.

Yüzbaşının buyruğu ile Gümüş ileri atılmış, Çinlilerden alınan hayvanları sıraya , düzüne sokuyor, bu işi tek başına büyük bir ustalıkla başarıyordu. Derken bir gürültü koptu. Bir Çinli at sürerek Gök Türklerin yanına geldi. Öfkeli bir sesle haykırdı:

- Bana haksızlık oldu. İki koyun yerine üç koyun alındı.

Bu sözler Yağmur'a karşı söylenmişti. Sonra birdenbire Onbaşı Pars'ı gören Çinlinin gözleri parladı:

- "Onbaşı Pars! Şu arkadaşına söyle de koyunun birini geri versin" dedi.

Yağmur'la Kara Ozan bu Çinlinin düzgün bir Türkçe ile söz söylemesine ve kırk yıllık tanış gibi Pars'la konuşmasına şaşmışlardı.

Pars cevap vermiyordu. Çinli durmadan söylüyor, elleriyle işaret yapıyordu. Yüzbaşı Yağmur sert bir sesle Çinliyi susturdu:

- Yüzbaşı dururken onbaşıyla konuşulmaz!

- Onbaşı Pars benim kapı yoldaşımdır.

- Ulan Çinli! Kendini Türk beği mi sandın? Onbaşı Pars neden senin kapı yoldaşın oluyormuş? Sen kimsin?

Çinlinin hilekâr yüzünde kötü gülümsemeler dolaşıyordu. Bir Yağmur'a, bir Pars'a bakıyor, kötülük etmekten hoşlanan bir durum alıyordu:

- Yüce beğ, Ben Türk beği değilim ama Türk beğlerinin otağına çok girmişim. Tulu Han'la şölende çok oturmuşum. Tulu Han'ın çok buyruğunu yerine getirmişim. Bu Onbaşı Pars da Tulu Han ordusunda idi. Onun için benim kapı yoldaşımdır. Adım Çang-su'dur.

Yağmur'la Kara Ozan bakıştılar. Çinli, araya fit soktuğundan pek keyifliydi. Hattâ kafasının içinden şu Türkleri hemen oracıkta dövüştürüp alınan mallarını kurtarmak gibi yaman bir düşünce bile geçiyordu. Karşısındakileri birbirine katmak için sözlerine devam etti:

- Onunla çok yolculuk ettim. Yavuz bahadır olduğunu da bilirim. Hatta bir gün Ötüken'li bir yiğitle vuruşunu da uzaktan seyrettim. Kendisi yaralandığı halde karşısındakini öldürmüştü. Ölenin adını da söylemişti. Galiba Onbaşı Burguçan'dı...

- Onbaşı Burguçan mı?

Bunu Yağmur sormuştu. Demek kendi arkadaşını öldüren adam şimdi yanında bulunan Pars'ı. Yağmur kılıcına el attı. Fakat hemen kendini topluyarak Çinliye haykırdı:

- Susacak mısın? Yoksa susturayım mı?

Çinli susmuştu. Yüzbaşı son buyruğunu verdi:

- Haydi bakalım, dırlanmayı kesip yola koyulun! Çabuk...

Çinliler güneye doğru akıp gittiler. Dört Türk'e elli kadar atla birkaç yüz sığır ve koyun, torbalar dolusu da azık kalmıştı. Yüzbaşı Yağmur üleştirmeden önce Onbaşı Pars'ı sorguya çekmek istiyordu:

- "De bakalım Onbaşı! Benim yoldaşım Burguçan'ı öldüren sen misin?" diye dik bir sesle sordu. Pars olur olmaz şeylerden yıkılacak kişi değildi:

- "Evet, ben öldürdüm" diye cevap verdi.

- Er erle döğüşür ama senin şu suratsız Çinli ile yoldaşlığın iyi kişi olmadığını gösteriyor. Söyle bakalım, Burguçan'ı neden öldürdün?

- İkimizde Tulu Han ordusunda olduğumuz için Çinliye yoldaştım. Burguçan'a gelince o bana engel olduğu içim öldürdüm.

Burguçan'ı Pars'ın öldürdüğünü anladıktan sonra Yağmur'un daha çok konuşmağa niyeti yoktu. Öteki de daha çok hesap vermeğe hiç istekli gözükmüyordu. Kartal bakışlarıyla birbirlerini kolluyorlardı. Birdenbire kılıç çekerek birbirlerine saldırdılar. At üzerinde sert bir vuruş başladı.

- XXIV -

TANRI TÜRKLER'E KIZIYOR

Güneş Türkeli'ne yeni bir yaz daha getirmişti. Fakat artık Ötüken Gök Türkler'in değildi. Sırtarduşlar oraya hakim olmuşlar, hanları da Çur Bilge Kağan adı ile Gök Türkler'e rakip bir durum almıştı. O korkunç kıtlık geçmiş, ölen ölüp kalan kalmıştı. Yamtar, Sançar ve Gök Börü kırmızı içiyorlardı. Yamtar'ın karnı tok, sırtı pek olduğu için keyfi yerinde idi. Söz dönüp dolaşıp Tulu Han'a geliyordu. Tulu Han hapisten çıktıktan sonra Kara Kağan'ı tanımamış, Çin'e elçi gönderip yardım dilemişti. Gök Türk Kağanlığının tahtını dava etmekten bir türlü caymıyordu. Yamtar:

- "Çin kağanı bu kez Tulu Han'a yardım etmedi" dedi.

Gök Börü:

- "Tulu Han en iyi elçilerini yitirdi de ondan" diye cevap verdi.

Yamtar sordu:

- Bu iyi elçiler kim?

Gök Börü her zaman olduğu gibi sert sert ve öfkeli konuşuyordu:

- Baş elçisi Binbaşı Çamur Beğ'di. Tulu Han hapiste iken onu buğa süstü (boynuzladı). Bağırsakları dışarı uğrayıp öldü. Bir de onun yardımcısı Onbaşı Pars vardı.

Yamtar'ın gözleri açıldı:

- Ne Pars mı? Bizim Pars mı?

- Bizim Pars olur mu? Başka Pars. Onu da Yüzbaşı Yağmur Beğ öldürdü.

Yamtar ferahlamıştı. Bu ferahlıkla bir çamçak kımız daha içti. Gök Börü tamamladı:

- Bir de Çinli Çang-su vardı. Tulu Han Çin'e elçi gönderdikçe dilmaçlığı bu herif yapardı. Yüzbaşı Yağmur onu da, Gümüş'ü ardından gönderip temizletti.

- İyi olmuş. Şu yüzbaşıyı görürsem ona iki çamçak kımız vereyim.

Yamtar'ın çadırında idiler. Bir yandan kızarmış et yiyorlar, durmadan da kımız içiyorlardı. Bir aralık Yamtar elini sırtına götürerek sıvazladı. Sonra:

- Uykudan kalksam kış içindeyiz sanırdım. Soğuk mu var, nedir? Bu kadar kımız içtiğim halde üşüyorum. Yaz günü de böyle üşündüğünü kimseden işitmemişti.

Gök Börü ellerini uğuşturdu:

- Yahşı söz ettin. Benim de ellerim donmuş. Yoksa çok kımız içip esridik mi?

- Esriyen kişiye dünya sıcak gelir. Biz ise neredeyse donacağız.

Hiç söze karışmayan Sançar'da üşüdüğünü anlamıştı. Yazın bu en sıcak ayında böyle soğuk nasıl olurdu? Bu işte elbet bir yanlışlık vardı. Sançar bunu anlamak için kalkıp kapıya yöneldi. Gün batmak üzere idi. Sırtları kapıya dönük olan Yamtar'la Gök Börü arkalarına soğuk bir rüzgârın değdiğini duyarak başlarını kapıya çevirilirlerken kapının dışındaki gürültüden Sançar'ın yere düştüğünü anladılar. Arkasından Sançar'ın o ünlü kahkahası ortalığı çınlattı. İki anda bir an için bakiştikten sonra fırlayıp kapıdaki keçeyi araladılar. Aman ulu Tanrı!... Koca Yamtar'ın gözleri yuvasından uğrayıp ağızı açıldı. Yalnız "vay, vay, vay!..." diye haykırabilirdi. Deli Gök Börü ise o kadar şaşırılmıştı ki şaşkınlıktan yere yuvarlandı. Yazın ortasında kuşbaşı kar yağıyordu. Kapının önündeki kardan Sançar'ın ayağı kayarak yere düşmüştü. Bir yandan da katılıyor, bir yandan da:

- "Bizim çadırda kımız içerken dört ay geçip kış gelmiş de haberimiz olmamış" diye söyleniyordu. Bu sırada Yamtar'ın beş yaşındaki kızıyla dört yaşındaki oğlu karların arasında düşse kalka koşarak geliyorlardı. Yamtar onları görünce biraz toparlanarak sordu:

- Ulan, bu ne?

Sanki yazın ortasında kar yağmasından sorumlu olanlar küçük çocuklarmış gibi koca yüzbaşı onlara bakıyor, onları sorguya çekiyordu. Kız, korkulu ve şaşkın gözlerle babasına bakıyor, soğuktan titreyip dişleri birbirine vurarak söylüyordu:

- Baba! Biz kırdı oynarken birdenbire kar yağmağa başladı. Çok üşüyoruz baba...

Fakat Sançar'ın kahaahaları bütün sesleri bastırıyor, konuşmağa imkan vermiyordu. Yamtar ne yapacağını şaşırmişti. Sançar'ı susturmak için onu atının sırtına bağlayıp koşturmaktan başka çıkar yol yoktu. Halbuki Sançar'ın atı şimdi burada değildi. Hem de Sançar'la uğraşırsa çocuklarla kendisi de donacaktı. Yere düşmüş olan Gök Börü'yü bir davranışta kaldırarak bağardı:

- Çabuk, Sançar'ı içeri getir!

Kendisi de çocukları yakalılarak içeri girdi. Hemen onları bir keçeye sararak oturttu. Sırtına kışlık kürkünü geçirdi. Gök Börü'nün içeri getirip bıraktığı, katılmak üzere olan Sançar'ı kavrayınca Gök Börü'nün sırtına verdi. Savaşta buyruk veriyormuş gibi buyurdu:

- Çadırın içinde Sançar'ı koştur. Hem sen ısınırın, hem de o katılıp soluğu kesilmeden kurtulur. Çabuk davran!

Sırtında Sançar olan Gök Börü çadırın içinde koşarken Yamtar hızla yedek çadır direklerini çıkarıp kırdı. Kavla tutuşturarak yaktı. Birdenbire gelen kıştan ölmek için yapılacak başka iş yoktu. Çocukları ateşin başına getirdi. Sonra kürkünü çıkarıp yere atarak yorulmuş olan Gök Börü'nün sırtından Sançar'ı aldı. Ona kürkü giyip ateşin karşısına geçmesini söyledikten sonra kendisi çadırın içinde Sançar'ı koşturmağa başladı. Yamtar çok güçlü olduğu için çabuk yorulmıyacaktı ama çadır dar olduğu için döne döne koşmak mecburuiyeti başını döndürüyor, kışarken sendeliyordu. Sançar ise gözlerinden yaşlar boşanarak kahaahaları atıyor, katılmak derecesine geliyor, bir yandan da: "Yamtar'a bak!... Kara Kağan'ın aygırlarından daha eşkin koşuyor" diye söyleniyordu. Böyle tuhaf bir şeyi ilk defa gören çocuklar da gülmeğe, kahaahalar savurmağa başlamışlardı. Deli Gök Börü ilk önce Sançar'a öfkeli öfkeli bakıyordu. Çocukların gülüşü ona gerçekten gülünecek bir şey olduğunu hatırlattı. Yamtar'ın kocaman kürkü içinde kendisinin bir çocuk kadar kalışı da tuhafına gitti. O da kahaahalarla gülmeğe başladı. Yamtar, hem sendeliyerek koşuyor, hem de alnından terler damlıyarak şöyle diyordu:

- İyi oldu. Kızıştım. Yoks asoğuktan donacaktım. Sizde amma gülüyorsunuz bel!... Gülünecek ne var ki?.. Pek de yok değil ya...

Ve dayanamıyarak o da gülmeğe başladı. Kahaahalar atan Sançar sırtında olduğu halde o da gülüyor, kahaahalar savuruyor, bir yandan da çadırın içinde fır dolayı dönüyordu.

***

Yazın en sıcak çağında beş gün, Türkeli karakış varmış gibi soğuktan donup bunaldı. Hazırlığı olmiyanlardan donup ölenler, sayrı düşenler vardı. Herkesi bir korku bürümüştü. Bu, herhalde Tanrı'nın bir öfkesi olmalıydı. Türkeli'nin en kocamışları bile yaz ortasında böyle bir ne görmüşler, ne de kendi atalarından, dedelerinden işitmişlerdi. Evet, herhalde Tanrı öfkelenmiş, Türkler'e gücenmiş olacaktı. Herkes bunu düşünüyor, buna bir sebep arıyordu.

Tanrı elbette öfkelenirdi. Kara Kağan bir yerde durmuyor, oradan oraya göçüyordu. Türkler artık eskisi gibi ölülerini yakmıyorlar, gömüyorlardı. Kağan, Çinli İ-çing Katun'un szölerine kanmakla

kalmıyor. Şen-king'i Türk beğleri gibi tümenbaşı yapıyordu. Tulu Han, durumu unutarak ayrı kağanlık kurmak davasının ardından koşuyordu. Çinlilerden gelen belâ yetmiyormuş gibi kağan şimdi de Çao-teyen adlı bir Çin bilgininin sözleriyle iş görür olmuştu.

Yamtar o geceyi nasıl atlattığına şaşırıyordu. Hem Sançar'ı katılmaktan, hem de çocuklarla Gök Börü'yü donmaktan kurtarmıştı. Son kıtlıktan sonra kendilerini yeni yeni toparlamağa çalışırken bu beş günlük don yeniden bir çok hayvanları öldürmüş, kendilerini yine acınacak duruma sokmuştu. Soğuklar geçmişti ama budundaki ürküntü geçmemişti. İçlerinde anlaşılmaz bir acı, büyük bir korku vardı. Onlara gökten belâ yağacakmış gibi geliyordu.

Bir akşam Yüzbaşı Yamtar çocuklarıyla birlikte yemeğini yiyip kalkmıştı ki, birdenbire çadırın kapısı açıldı. Çıranın sönük ışığı altında Yamtar, Gök Börü'nün sapsarı benzini seçmekte güçlük çekmedi. Andasında bir olağanüstülük olduğunu anlıyan Yamtar, "Ne var Gök Börü" diye sorarken karşısındakinin titremekte olduğunu da gördü. Gök Börü söz söyleyemiyordu. Çeneleri birbirine çarpıyor ve kıpırdamadan Yamtar'a bakıyordu. Dirliğinde hiçbir şeyden korkmamış olan bu Ötüken delisini böyle titreden şey ne olabilirdi?

Bugünlerde Tanrı'nın öfkesi üzerlerine yağmakta olduğu için Gök Börü'nün korkusu yavaş yavaş Yamtar'a da bulaşıyordu. Omuzlarından tutarak onu sarstı: "Söylesene ne var" diye bağırdı. Gök Börü yine ağzını açmadı; yalnız Yamtar'ı kolundan tutarak onu çadırın kapısından dışarı çekti. Yine kar ve buz görecğini sanan, fakat böyle bir şey görmediği için ferahlıyan Yamtar'a göğü gösterdi. Yamtar bir irkildi; gözlerini uğalıyarak yine göğe baktı. Sonra Gök Börü'nün yakasına yapışarak ve korkudan titreyerek: "Bu da ne?" diye bağırdı. İki anda birbirlerine sarılarak titremeğe başlamışlardı. Çünkü gökte üç tane ay birden parlıyordu. Onlar böyle dururken birdenbire uzaktan bir haykırış işittiler. Sonra bir koşuşma, bir gürültü oldu. Biraz sonra bütün Türkeli ayakta idi. Bağrışıyorlar, kılıçlarıyla kalkanlarına vurarak gürültü yapıyorlar, göğe ok fırlatıyorlardı. Yamtar "Durmak olmaz" diyerek Gök Börü'yü çadıra çekip pusatların durduğu yere götürdü. Çabucak birer sadak takındılar. Birer kılıçla kalkan alıp dışarı fırladılar. Onlarda kılıçlarını kalkanlara vurmağa, göğe ok fırlatmağa başladılar. Kadın, erkek, çoluk, çocuk binlerce kişinin bağrışması korkunç bir gürültü yapıyor, köpekler uluyarak, atlar kişniyerek, inekler böğürerek bu gürültüyü arttırıyorlardı.

Üç ayın birleşmesini boşuna bekliyerek bağırıp yoruldu. Aylar, batıncaya kadar birleşmedi. Batıp ortalığı karanlığa bıraktıktan sonradır ki bu korkunç ve coşmuş insanların gönüllerine biraz su serpildi. Çadırlarına çekilip uyudular. Buna uyudular denemezdi. Yorgunluktan hepsi sızmışlardı.

***

Fakat bütün Elde uyumıyan bir kişi vardı. Binbaşı Böğü Alp sabaha kadar Kıraç Ata'nın sözlerini düşünmüştü. Böğü Alp'in beynine işlenmiş olan bu sözler yavaş yavaş gerçekleşiyordu. Kıraç Ata demişti ki: "Büyük günler geliyor... Kıtlık olunca ay parçalanacak... Kara Kağan'ı öldürmeyeceksin... Onu tasa öldürecek... Bir ulu şehirde toplanmış kırk er görüyorum... Aralarında sen de varsın... Yağmur yağıyor... Irmağın kıyısında dövüşüyorsunuz... Budun kurtuluyor... Adınız unutulmıyacak... Bin üç yüz yıllık ölümden sonra dirileceksiniz... Acunun batımına dek adınız gönüllerde kalacak..."

İşte kıtlık olduktan sonra ay parçalanmıştı. Demek ki sıra Kara Kağan'ın tasadan ölmesine gelmişti. Böğü Alp, Kıraç Ata'nın sözlerini, o sözler söylendiği zaman bu kadar iyi kavrayamamıştı. Şimdi, işler olduktan sonra, eskiden kavrayamadığı o sözlerin ne büyük gerçekler olduğunu anlıyor, derin derin düşünüyordu. Bir ulu şehirde toplanmış olan kırk er caba kimlerdi? Bu ulu şehir neresi olabilirdi? Hele bin üç yüz yıllık ölümden sonra dirilmek?...

Bögü Alp'in gönlünde anlaşılmaz bir sıkıntı vardı. Tan yeri ağarmadan çadırından çıkmış, kırdı, bayırda gezinmeğe başlamıştı. Nereye gittiğini kendisi de pek bilmiyordu. Ne yaptığının da farkında değildi. Bir aralık kendisine geldiği zaman bir tümseğe yaslanmış olduğunu, güneşin doğmak üzere bulunduğunu gördü. Birdenbire beyinde şimşek gibi bir düşünce çaktı: Acaba yine Kıraç Ata'ya gitse nasıl olurdu? Acaba Kıraç Ata sağ mıydı? Bögü Alp gitmeğe karar vermek üzere idi. Birdenbire gözleri ileriye takıldı. Tuhaf şey!... Toprakta kızıl duman çıkıyordu. Şimdiye kadar böyle bir şey görmemişti. Yazın kar yağdıktan, gökte üş ay görüldükten sonra şimdi de yerden kızıl bir buğunun fıskırması ne anlaşılmaz, ne inanılmaz şeydi.

Güneş yükselirken buğular da artıyor, dumanlaşıyordu. Adımları, Bögü Alp'i evine doğru sürüklerken bir çok kişiler de şaşkınlık ve korku ile yeri kaplıyan kızıl dumana bakıyorlar, bir çokları da pusatlanarak çadırlarının kapısında bekliyorlardı. Hiç kimse olan işlerin iç yüzünü anlamıyordu. Ne kamlar, ne ozanlar, ne beğler, ne kocamışlar bu işlere bir kulp takamıyorlardı. Herkes başlarında bir felaketin dolaştığını sezip duruyor, buna karşı bir şey yapamamanın verdiği tevekkülle boynunu büküp susuyordu. Kış, kıtlık, açlık, sayrılık Türkeli'ni kasıp kavurmuş, çoğu ölmüş, kişiler ve atlar arık kalmıştı. Tanrı'nın öfkesi herhalde daha geçmemiş olacak ki şimdi de yaz ortasında don oluyor, ay üçe bölünüyor, yerden kızıl dumanlar fıskırıyor.

***

Tanrı'nın Türkler'e öfkesi daha geçmemişti...

- XXV -

BOZGUN

Ertesi bahar, Türkeli'ne erkence geldi. Gökten inen türlü belâlarla bitkin hale gelen bu insanlar biraz doyum olmak için Çin'e akın etmekten başka hiçbir şeyin fayda vermeyeceğini düşünmekte birliktiler. Kağan ne tasarlıyordu da akın buyruğunu vermiyor, bunu bir türlü anlamıyorlardı. Akın buyruğu geciktikçe söylentiler, dedikodular artıyor, açıktan açığa kağan aleyhinde söylenmekten çekinmeyenler çoğalıyordu.

i-çing Katun, Çinli adamları yoluyla kağan ve kendisi aleyhinde kimlerin konutluğunu haber alıyordu. Bunların arasınd ağabeynbaşı Bögü Alp'in da bulunduğunu işitince bunu önlemek gerektiğini, önlenmezse kötü bir sonuca varabileceğini düşündü. Bögü Alp'in gözünü daldan budaktan sakınmaz bir bahadır olduğunu işitmişti. Üstelik İşbara Han'ın damadı idi. İ-çing Katun, Kara Kağan'a en sadık beğ olan Uluğ Tarkan'ı çağırarak buyruklarını vermekte gecikmedi. Bögü Alp'i herkes tanıyordu. Hele Batı Kağanı'na elçi gittikten sonra ünü, sanı büsbütün yayılmıştı. Uluğ Tarkan, binbaşığı bulduğu zaman sert bir sesle sordu:

- Binbaşı Bögü Alp! Kağan ve Katun aleyhinde söz etmişsin, doğru mu?

- Doğrudur Tarkan!

- Öyleyse, kağanın buyruğunu beklemek üzere seni hapsedeceğim.

- Peki, gidelim!

Tam bu sırada atlı bir ulak gelerek yarın çerinin toplanması için Kara Kağan'ın verdiği buyruğu bildirip dört nala uzaklaştı. O zaman Bögü Alp işte bir yanlışlık olacağını sezerek:

- "Uluğ Tarkan! Buraya gelmek için buyruğu kağandan mı aldın" diye sordu.

- Hayır! Katundan aldım.

- Öyleyse seninle beraber gelmem.

- Neden?

- Kara Kağan savaşa gitmek için beni orduya çağırırken İ-çing Katun beni deliğe tıkmak için sana buyruk veremez.

- İ-çing Katun bana bu buyruğu verdi

- Verse de değeri yok. Birazdan atıma bindikten sonra İ-çing Katun'un buyruğunu tanımam.

Uluğ Tarkan çok direnmedi. Çünkü Böğü Alp'in haklı olduğunu görüyordu. Dirense de binbaşının dinlemeyeceğini anlıyor, onunla teke tek dövüşmek gerekeceğini görüyordu. Böğü Alp'la teke tek dövüştükten sonra da katununun buyruğunun yerine gelmesi ihtimali pek azdı.

Uluğ Tarkan geri döndü.

***

Binbaşı böğü Alp bunun ne biçim bir akın olduğunu anlayamıyordu. Işbara Han ordusu akına gelmemiştir. Kür Şad tümeni de yoktu. Tulu Han'a gelince, O Kara Kağan'la birlikte akın etmek şöyle dursun, ona yağı olmuş, Çin'le dostluğa girişmişti. Kara Kağan ordusu Çin'e yürürken Tulu Han'ı kendisine çekerek Çin'in güçlendiği bir çağda Kara Kağan iki tümenlik çeriyle akına çıkıyordu. Üstelik bu iki tümeden birinin başı da uygunsuz Çinli Şen-king'di.

Yürüyüşün ilk gecesinde, konakladıkları yerde Binbaşı Böğü Alp, Binbaşı Ay Beğ'le bunları konuşuyordu. Atlarını sonsuz bozkırda otlamağa bırakıp kendileri yere uzanmışlardı. At uşağı Yumru epey ilerde, borusu belinde olduğu halde bağdaş kurmuş, kılıcını biliyordu. Böğü Alp dedi ki:

- Ay Beğ! Niçin iki tümenle akın yapıldığını biliyor musun? Işbara Han'la Kür Şad'ın niçin akında bulunmadığını biliyor musun? Bu akında ne kazanacağımızı, yahut ne kaybedeceğimizi biliyor musun?

Ay Beğ acı acı gülümsedi:

- Bunu İ-çing Katun'la Şen-king'e sormalı. Bu kadar açlık çektikten sonra biz, kadınlarımız ve çocuklarımızla Çin'e yüklenmeliydik.

İki binbaşı kendilerine bir bilmece gibi gelen meseleyi konuşarak hararetli bir tartışmaya daldılar. İlk önce çok yavaş konuşuyorlardı. Sonra sesleri yükseldi. Yumru'nun işitebileceği kadar sertleşti. Yumru, basit bir çeri olduğu için akına giden çerilerin sayısı onu pek ilgilendirmiyordu. On tümenle saldırmak, yahut iki tümenle akın etmek arasında ayrım görmüyordu. O şimdiye kadar karşısında hep bir tek yağı görmeğe alışmıştı. O bir teki hakladıktan sonra başka tekler de çıkıyordu ama bundan Yumru'ya bir zarar gelmiyordu. Yağı, isterse yüz tümen olsun, yüz tümeni birden Yumru'nun karşısına çıkacak değildi ya... Bu yüz tümenin içindeki herhangi bir tümeden herhangi bir er kendisine gelecek, Yumru'da onu nasıl olsa tepeliyecekti. Onu tepeledikten sonra ötekiler

de gelse aynı şeydi. Bu binbaşılar da ne diye oturup çeri sayısı yapıyorlardı? Yumru bunları düşünmeğe vakit bulmadı. Serin gece rüzgârının altında, toprağın üzerinde, yıldızlara bakarak tatlı ve rahat bir uykuya daldı.

Binbaşılar gece yarısını geçtiğini durmamışlardı. Hatta yavaş yavaş yaklaşıp arkalarında duran gölgeyi de sezinlememişlerdi. Daha doğrusu bunun farkına varmışlardı ama, gelip geçecek olan bir gece nöbetçisine bakmağa lüzum görmemişlerdi.

Fakat gölgenin baş uçlarında dikilip kalması sonunda binbaşılıkların dikkatini çekti. Başlarını kaldırıp öfkeyle nöbetçiye bakmalarıyla yerden fırlamaları bir oldu. Deminden beri nöbetçi diye aldırmadıkları bu gölge Kara Kağan'ın ta kendisiydi.

İki binbaşı yere diz vurdular. Kağan bunlu bakışlarla onları süzerek "Yanlış düşünüyorsunuz binbaşılar" dedi. Sonra onların taş gibi sessiz ve hareketsiz durduklarını görerek sözlerini tamamladı:

- İşbara Han'la Kür Şad'ın bütün çerisini toplasak bir tümen tutmaz. Bunun da yarısı atsızdır. Kendim de ancak iki tümen çeri çıkarabildim. İşbara Han'la Kür Şad bozuk düzen çerileri ve arık atlarıyla Türkeli'ni biz yokken herhangi bir saldırıya karşı koruyacaklardır. Son kıtlık ve açlıkta ne kadar insan, ne kadar hayvan öldü biliyor musunuz? Bilemezsiniz... Ben, Türk Kağanı Kara Kağan, bu orduyu donatmak için, binlerce attan kalan bir iki yüz atımı da çerilere dağıttım. Bindiğim tek eşkin atımdan başka bir şeyim yok.

Kara Kağan bu sözleri söyledikten sonra çabuk ve sert adımlarla uzaklaştı. İki binbaşının bu işe canları çok sıkılmıştı. Böğü Alp sabaha kadar uyuyamadı.

***

İki gün sonra Gök Türk ordusu Uyang dağına vardığı zaman öncüler Çinlilerin görüldüğünü bildirdiler. Öncülerle çatışmaların getirdiği bilgiye göre Çin ordusu iyi giyimli, iyi besli beş altı tûmendenden mürekkepti. Kara Kağan'ı en çok düşündüren şey Tulu Han'ın da karşı tarafta olup olmadığı idi. Tulu Han'ın ve çerilerinden kimsenin Çin ordusunda bulunmayışı Kara Kağan'ın biricik avuncu oluyordu. Yoksa yorgun ve arık iki tûmenle üç kat üstün düşmana karşı çarpışmak o kadar kolay değildi.

Böğü Alp Türk ordusunun sağ kanadında geriye, yedek olarak konulmuştu. Oldukça yüksek yamaçtan bütün savaş alanına bakan bir yerde, binbaşı Çin ordusunun yürüyüş ve dizilişini dikkatle gözden geçiriyordu. Yağı üç sıra halinde sıkışık düzenle ilerliyordu. Öncü çıkarmamıştı. Kağan, tam orda üç tuğunu dikmiş ve Binbaşı Ay Beğ'i öncü olarak saldırıya yürütmüştü.

Ay Beğ, buyruğundaki bin kişiyle yorgaya kalktı. Sonra hızlandı. Yağıya beş yüz adım kala keskin bir boru alanda çınladı. O zaman dört nala kalktıkları görüldü. Savaş haykırılarıyla Çinlilere doğru at teperlerken bir yandan da ok yağdırıyorlardı. İki yüz adım kalaya kadar böyle yarıştılar. Sonra bir boru daha öttü. Ay Beğ bininin birden geriye dönerek kaçmağa başladığını Böğü Alp'in gözüne çarptı. Bu yapmacıktan kaçış tam sırasında yapılıyordu. Çünkü ilk sıradaki iki Çin tûmeni Ay Beğ'i sarmak üzere sağdan soldan ileri atılmıştı. Ay Beğ tuzağa düşmemişti. Boru ile bütün çerisini sağa çektikten sonra yeniden yüz geri edip Çin tûmenlerinden birine saldırdı. Kağan bu manevrayı beğenmiş, soldan ilerliyen Çin tûmenine karşı da başka bir bin çıkarmıştı.

Ay Beğ şimdi Bögü Alp'in bin adım kadar yakında dövüşüyordu. Karga sürüsüne doğan girer gibi yağiya dalmış, onları darmadağın etmişti. Soğukkanlılıkla yüksek bir yerden savaşı seyreden Bögü Alp yavaşça: "Kağan haklı" diye mırıldandı. Çünkü Türk atları her zamanki yıldırım hızıyla koşamıyor, Türk okları her zamanki şaşmaz uçuşlarla Çinli göğüsleri delemiyordu. Bin adım uzaklıktan bile Türk atlarının Çin atlarına göre ne kadar arıklamış olduğu seçiliyordu.

Ay Beğ yeniden sıyrılmış, geriye doğru kaçıyor, arkaya atılan oklarla Çinlileri hırpalamağa çalışıyordu. Bu sırada Bögü Alp'in gözleri yakındaki Ay Beğ'den ayrılarak kağan yönüne çevrildi. Kağanın üç tuğunun havaya kalkmış ve iki ordunun bütün varlıklarıyla birbirine girmiş olduğunu gördü.

Kendisi kağandan buyruk almadıkça buradan kıvılcaklanıyordu. Fakat Çinlilerin beş tümenle kağana karşı saldırılarına, onun da buna karşı durması artık kendisine buyruk veremeyeceğini gösteriyordu. Tekrar Ay Beğ'e baktı. Albız alsın!... Ay Beğ kılıç çekip Çinli'ye saldırırken ok yiyip devrilmiş, yarıya inmiş olan bini hızla çekilmeğe başlamıştı. Bögü Alp, biraz gerisinde duran Yumru'ya: "Saldır borusu çal!" diye bağırdıktan sonra yayına el attı. Boru çınlarken Bögü Alp'in bin atlısı yıldırım gibi fırladılar. Bögü Alp, Ay Beğ'in kalan atlılarını da kendisine katarak dolu dizgin saldırdı. Kararını vermişti. Yapsa da, yapmasa da kararından dönmiyecekti.

Çinlilere doğru at koştururken ilk önce ok yağdırarak onların önde bulunanlarını sapır sapır yere döktü. Sonra boru ile çerisini topluyarak yapabildikleri en hızlı koşu ile Çin ordusunun ardına sürdü. Bunu yapmak için büyük bir kavis çizmek ve Çinlilerden daha çok yol almak gerekiyordu. Ne olacağını anlamayan Çinlilerin kısa bir anlık şaşkınlığından faydalanarak yıldırım gibi ilerledi. Çinliler durumu kavramışlar, kısa yoldan Bögü Alp'i önlemeğe girişmişlerdi. O zaman binbaşının sesi gürlendi:

- Yüzbaşı Yağlakar!...

Savaş ve at gürültüleri arasında yine o kadar sert bir ses karşılık verdi:

- Buyur!

Bögü Alp, kendi arkalarından gelen ve kendisinin, Çin ordusu gerisine düşmesini çalışan Çin atlılarını kılıçla göstererek buyruğunu verdi:

- Ben yağının ardına erişinceye kadar bu gelen Çinlileri oyal!

- Buyruk senindir.

Yüzbaşı Yağlakar üç yaşında Ötüken'e getirilmiş bir Kırgız'dı. Kaç yıldır, bir fırsat bulup Kögmen Dağı'nı aşarak atasının yurduna gitmeği, baba ocağını görmeği tasarlıyor, fakat her yıl bir engel çıkıyordu. Bu buyruğu alınca artık Kögmen'i aşmak umutlarını bırakmak gerektiğini anladı. Çünkü kendi yüz atlısıyla bir tümen Çinliyi oyalamak pek yakında Uçmağa varmak demektir. Fakat pek yakında öleceğini düşünmek onu asla yüksündürmedi. Koca Kırgız yüzbaşı, içinde dirliğe veda etmenin garipliği de çınlayan çok gür ve heybetli bir sesle erlerini çabucak çevresine topladıktan sonra yüz kişiyle on bin Çinliye daldı. Yağlakar, her kılıç vuruşta bir Çinli deviriyor ve : "Al! Kögmen Dağı aşkına..." diye bağıyorduç erleri de coşmuşlardı. Onlar da Çinlileri ikiye biçen vuruşlarını "Ötüken aşkına", "Kara Kağan aşkına", "İ-çing Katun aşkına", Şen-king aşkına" diye bağırarak yapıyorlar, bir yandan da güneş görmüş kar gibi eriyorlardı.

Yüzbaşı Yağlakar gerçekten Kögmen'e gidecekmış gibi ilerliyor. Neredeyse Çin tümenini baştan başa yarıp geçecekti. Fakat atı vuruldu ve kendisini yerde buldu. Pek yakından atılan bir ok böğrüne saplandı. Dünya âlem gözüne karanlık oldu. Yüzlerce at üzerinden geçti. Fakat yiğit Kırgız ve yüz eri Böğü Alp'a istediği zamanı kazandırmıştı. Binbaşı, koyun sürüsüne kurt girer gibi Çin ordusuna ardından dalmıştı. Pek tuhaf savaş oluyordu. Beş Çin tümeni Kara Kağan'ın iki tümenini geriye doğru sürerken Böğü Alp da bu beş tümeni kovalıyor, onun ardından da kendisini kovalayan Çin tümeni geliyordu.

Böğü Alp o gün yırtınırcasına dövüştü. Ok ve kılıçla yaralar aldı. Çok Çinliyi tatlı canından ayırdı. Yiğit erlerinden yüzlercesini feda etti. Fakat bozgunun önüne geçemedi. Binbaşı, Çinlilere verdirdiği büyük kayıplar dolayısıyla bozgunun, yok olma derecesine gelmesini önlemiş olmakla avunabilirdi. Nitekim Çinliler Türk ordusunun ardından gelememişler, kendileri de rahatça büyük çölü geçebilmişlerdi. Fakat avunamıyordu. Yüzbaşılarının hepsi, onbaşılarının çoğu savaş alanında yatıyordu. Böğü Alp'ın bini, üç yüz kişi kalmış, Kara Kağan'ın iki tümeni de çölü geçtiği zaman yarıya inmişti.

- XXVI -

ALDATMACA

Kür Şad, Gök Türkeli'nde kendi yerine börü Tarkan'ı bırakmış, güneye, kağan ordusuna doğru dört nala at sürüyordu. Ardında beş atlı daha vardı. Kağandan gelen ulak bozgun haberini getirdiği zaman öfkeyle kılıcına el atmış, fakat barış için Çin'e elçi yollanacağını işitince borkünü yere çalarak : "Barış mı?" diye deli gibi bağırmıştı. Kür Şad ne yapıp yapıp elçi gitmesine engel olmak için kağanın yanına koşmayı düşünmüş, gün görmüş Börü Tarkan'ı kendi yerine bıraktıktan sonra ona çok tetik olmasını, çünkü Çinlilerin şimdi fırsattan faydalanarak Türkeli'ne doğu-güneyden saldırmaları ihtimali olduğunu söylemiş; yanına ulakla birlikte bir yüzbaşı, iki onbaşı, bir de at uşağı alarak yola çıkmıştı.

Keskin gözleriyle hep ileriye bakıyordu. Fakat baktığı yeri görüyor, çünkü beyninden şimşek hızıyla bin bir türlü düşünce geçiyordu. Kür Şad, kağanın kararsızlığına öfkeleniyor, bir savaş, bir barış yapmakla Türkeli'nin bir şey kazanmayacağını biliyordu. Açlık ve kıtlıkla kırılmış, azalmış, arıklanmış olmalarına rağmen eldeki bütün kuvvetlerini topluyarak Çin'le çarpışılırsa doyum olacaklarına, başka çıkar yol olmadığına inanıyordu. Çok eski çağlarda, yüzlerce yıl önce atalarının yaptığını işittikleri gibi, ağırlıklarla kadın ve çocukları kuzeye yolluyarak toplayabildikleri bütün atlılarla Çin'e yıldırım gibi bir saldırı yapmak, sonra çekilerek kuzeye dönmek, artlarına düşecek Çinlileri kendi yurtlarından uzaklaştırdıktan sonra onlarla bir ölüm-dirim savaşına girişmek en doğru işti. Kağan'ın, İşbara Han'ın, kendisinin bütün atlılarını toplamak, hatta tulu Han ordusunun artıklarını derlemek gerekti. Bu yetişmezse batı kağanından da çeri istenebilirdi. Yapılacak her şey yapılmadan Çin'e barış için elçi yollamak... Bunu Kür Şad'ın aklı almıyordu.

***

Kür Şad ve beş atlısı gün kararırken Kara Kağan ordusuna vardılar. Orduda derin bir sessizlik vardı. Yarısını savaş alanında bırakmış olan bu ordunun yorgun, yaralı erlerinde bir bezginlik göze çarpıyordu. Akın için yurtlarından çıkarılarken yanlarında çok azıkları yoktu. Çin'i yağma edip mal ve azık bulacaklardı. Savaşı kaybettikten sonra bu umut suya düşmüş, yine açlık başlamıştı. Yurda dönüp ordaki az buçuk doymaktan özge yol yoktu. Kür Şad'ın gelişi birdenbire orduyu canlandırdı.

Kara Kağan, otağında yalnız başına oturmuş, üzüntülü bir yüzle düşünüyordu. Kür Şad'ın gelişi yüzündeki gerginliği dağıttı:

- "Kür Şad! Savaşı kaybettik" dedi.

- Birini kaybettikse ikincisini kazanabiliriz.

Kağan acı acı gülümsedi:

- Elimde yorgun argın, çoğu yaralı on binli atlı kaldı. Beğlerin çoğu öldü. Bu kadarlık bir çeri ile savaş kazanılır mı?

Kür Şad'ın gözlerinde kıvılcımlar parlayıp söndü:

- Buyruk verirsen şimdi yurda ve Işbara Han'a ulak salar, nice atlı varsa getirip bir daha talih deneriz.

Kara Kağan sert bakışlarla baktı. Sonra kendisinden umulmayan yumuşak bir sesle sordu:

- Gök Türk Kağanlığı'nın geleceğini bir talih denemesine mi bırakacağız?

Kür Şad sert sert şöyle cevap verdi:

- Talih denemek barış yapmaktan yektir. Çünkü barışla geleceğimizin kararmış olmasını önceden kabul etmişiz demektir. Talih denersek kazanmak ihtimali vardır.

Kağan mütevekkil bir sesle: "Ben barış için Çin'e elçi yolladım" diye karşılık verdi.

Kür Şad'la bir bakıştılar. Kağanın bakışlarından keder sızıyordu. Ötekinde parlamak üzere olan bir ateşin kıvılcımları görülüyordu. Sesi gittikçe dikleşerek söylemeğe başladı:

- Barış için elçi göndermekle kötü ettin kağan! Şimdi Çinliler bizden çok şey isteyeceklerdir. Onların isteğini kabul etmek Çin'e tutsak olmakla denktir. Buyruk ver: Yurda ulak salıp bütün çerilerimizi burada toplıyalım. Bizimle adam gibi konuşurlarsa hoş! Konuşmazlarsa yeniden akın edelim. Burada bekleyip açlıktan ölecek miyiz? Ben gelirken Börü Tarkan'a hazır olmasını buyurdum. 2000 atlı yola çıkmak için buyruk bekliyor. Işbara Han da kendi çerisiyle gelirse Çinliler'e bir ders verebiliriz. Yenilsek durumumuz şimdikinden daha kötü olacak değildir. Hiç olmazsa Türk kağanı baş eğdi diye övünç duyamazlar.

Kağan başını önüne eğmiş, düşünüyordu. Yine kararsızlık içinde olduğu belliydi. Otağda derin bir sessizlik oldu. Sonra kağan başını kaldırdı. Kür Şad'ın gözlerinin içine bakarak: "Dilediğini yap" dedi. Kür Şad yere diz vurdu:

- Buyruk senindir kağan!

Hemen dışarı fırladı. Yurttan getirdiği iki onbaşıya kısa bir buyruk verdikten sonra birini Börü Tarkan'a, birini de Işbara Han'a yolladı. Bunlar onların bütün kuvvetleriyle gelmesini sağlamak için gidiyorlardı. Börü Tarkan'a giden onbaşı oradaki işini bitirdikten sonra daha kuzeye, Tulu Han'ın eline giderek oradan da çeri getirmeğe uğraşacaktı. Kür Şad bu iş olunca, yurttan getirdiği yüzbaşı ile kendi at uşağını çağırdı. Onlara gizlice bir buyruk verdi. Bu ikisi dört nala yola

çıktıktan sonra ordunun arasına karışarak çerileri yakından görmek için yürüdü. Kür Şad delice bir iş görmüş, yüzbaşıyla at uşağını batı kağanına yollamıştı. Kara Kağan kendisine dilediği gibi yap denememiş miydi? İşte o da dilediği işi görerek batı kağanına elçi göndermiş, en büyük hızla yardım dilemişti. Çok düşünecek, hazırlık yapacak zaman yoktu. Bu işin gizli kalmasını, kimsenin duymamasını istediği için yalnız bir yüzbaşıyı elçi diye yollamış, yanına da ancak kendi at uşağını verebilmişti. Elçinin yanına ne akça, ne azık, ne de yardımcı koşmuştu. Bunlar yapılırsa hem vakit kaybolur, hem de işitilip yayılırdı. Kısa sözlerle yüzbaşıya yapacağı işin büyüklüğünü ve ağırlığını anlatmış, yiyeceğini yolda bulmasını, çok hızlı gitmesini söylemiş ve batı kağanına varıncaya kadar aldıkları yumuş hakkında kimseye bir şey söylememesini buyurmuştu.

Kür Şad o gece hiç uyumadı. Ordunun durumu, sandığından daha acıklı görünüyordu. Yaralıların içinde ağır olanlar iniyor, bunların ağızlarına verecek bir yudum kırmızı bulunmuyordu. Nöbetçilerden biri yaralarından kan sızma sızma ölmüştü. Son savaşın kahramanı Böğü Alp yaralarını kızgın demirle dağladıktan sonra bayılmıştı. Orduda aşağı yukarı subay kalmamıştı. İki tümenbaşidan biri olan Tunga Tigin er meydanında kalmıştı. Öteki tümenbaşı Şen-king'e bir şey olmamıştı. Kür Şad bu uğursuzluğu gördükçe kan beynine sıcıyor, onu öldürmemek için kendini güç tutuyordu. Binbaşılardan bir Böğü Alp kalmıştı. O da bitik halde idi. Kür Şad sabaha kadar uğraşarak, sağlam kalmış olan üç onbaşıya bütün orduyu saydırdı. Çinli Şen-king'i adam yerine saymıyordu. Kağandan ve kendisinden başka 1 binbaşı, 4 yüzbaşı, 21 onbaşı, 9850 er kalmıştı. Bunların 600 tanesi savaşamayacak kadar ağır yaralı idi. Börü Tarkan'la İşbara Han çerilerinden hangisi önce gelirse Kür Şad onların azığı ile bu 600 çeriyi doyurarak geriye yollayacaktı. Börü Tarkan'dan gelecek olan 2000 kişiyle, 11.300 e çıkacaklar, İşbara Han'ın çerisiyle daha da güçleneceklerdi. Fakat yazık!... Talih artık kendilerinden yüz çevirmiş olacaktı. Çünkü gün doğarken gelen onbaşı, İşbara Han çerisinin gelmekte olduğunu, fakat çok sayrı olduğu için İşbara Han'ın bu çerinin başında bulunmadığını bildiriyordu. Kür Şad kaşları çatılarak sordu:

- Gelen çeri kaç kişi?

Sonra içi sızlıyarak şu cevabı aldı:

- 1400 kişi! İşbara Han kendi yanında işe yaramaz 20 er alıkoydu. Onların da atı yok.

Kür Şad hayal kırıklığı içindeydi. İşbara Han'dan bir tümen geleceğini sanarken 1400 kişiyle karşılaşmak onun umutlarını toprağa gömmektir. Fakat yiğit Kür Şad'ın iradesi sarsılmıyor, umutsuz olsa bile vazifeyi yapmaktan geri kalmıyordu. 600 ağır yaralıyı birkaç erin yanında geriye yollarken Börü Tarkan'ın yolladığı 2000 atlı da sükün etti. Bütün gece uyumamış ve çalışmış olduğu halde hiçbir yorgunluk duymadan orduyu düzene koymakla uğraştı. 12.700 kişilik bir ordu ile büyük Çin kuvvetlerine karşı ne yapabileceğini düşünüyordu. Bütün yapabileceği şey biraz daha zaman kazanmaktan ibaretti. Belki Tulu Han ordusundan biraz çeri gelir, biraz daha zaman kazanılsa belki batı kağanı da yardıma koşardı. Bu düşünce ile orduyu düzene koyup birçok yüzbaşılı binbaşı, onbaşılı da yüzbaşı yaptı. Çinli Şen-king'e bir tek çeri vermeyip onu yanına çağırarak sert bir sesle:

- "Seni kağanın yaveri yaptım" dedi.

Şen-king hakarete uğramıştı. Çünkü kendisi gibi bir tümenbaşı olan Kür Şad onu çerisinin başından alıyor, kağan yaveri yapıyordu. Buna hakkı yoktu. Kağana şikâyet edecekti. Fakat Şen-king bu kararını tatbik edemeden orduda bir dalgalanma oldu, Çin kağanından elçi gelmişti.

***

Kara Kağan, yanında Kür Şad, Şen-king ve Binbaşı Böğü Alp olduğu halde Çin elçisini otağına kabul etti. Elçinin yanında Türkçe bilen bir Çin subayı dilmaçlık yapmak için gelmişti. Elçi pek güler yüzlü bir adamdı. Kağana çok saygı gösteriyordu. İlkönce, uğradığı bozgunun dolayı kağanı avundurarak savaşın bir talih işi olduğunu, nice değerli kağanların ve başbuğların da bozgun acısını tatmış olduklarını söyledi ve bununla Kara Kağan'ın değerinin asla azalmıyacağını sözlerine ekledi. Sonra barış yapmak için kağanın şartlarını sordu. O zaman Kür Şad atılarak:

- "Kağan! Buyruk verirsen bu işi daha önce kendi aramızda görüşelim" dedi. Kara Kağan, Çinlilerden çok ağır şartlar beklerken onların kendisine barış şartı sormalarından ferahlık duymuştu. Kür Şad'ın isteğini kabul ederek: "bunu yarın bildiririm" diye elçi ile olan konuşmaya son verdi.

Kür Şad da elçiden ağır şartlar bekliyordu. Fakat ağır bir şart görmeyince o, Kara Kağan gibi ferahlamamış aksine olarak içinde bir sıkıntı duymuştu. Bu sıkıntının nereden geldiğini bilmiyordu. Bir sezgi ile bu işte bir kötülük buluyor, yüreği bundan dolayı sıkılıyordu. Böğü Alp ise kansızlıktan sararmış yüzü ile hemen kağan otağından çıkmış, Çin elçisinin ardından bakakalmıştı.

Kür Şad da, Böğü Alp da bu konuşmada Şen-king'in bulunmasından kuşkulmuşlardı. Onu oldum olası kötü bildikleri için başlarına gelen her kötülükte, gelecek her belâda onun parmağını arıyorlardı. Çinli idi. Yalnız bu sebep onun kötü olması için yetip artardı bile. İki kişi yalnızca konuştuğundan sonra Şen-king'i göz altında bulundurmağa karar verip güvendikleri bir onbaşıyı onu gözetlemekle ödevlendirdiler.

Çin elçisi çadırını, oranın en yüksek yerine dikmişti. Yanında dilmaç subaydan başka iki er, bir de aşçı vardı. Böyle savaş zamanında ve alanında bile aşçı ile gezmek Türkler'e pek gülünç gözüktüğünden tuhaf tuhaf bakıyorlardı. Aşçı akşama kadar iki defa aş pişirmiş, hatta oradaki yaralı iki Türk erine de biraz vermişti. Pek boşboğaz, pek konuşkan bir adamdı. Boyuna Çince bir şeyler söylüyor, Türkler de bunu anlamayınca dilmaçı çağırıyor, onun yardımı ile konuşmağa çalışıyordu.

- Bunlar güzel yemeklerdir. Gövdeyi güçlendirir. Yaralarınızı çabuk onartır.

Türkler'in karnı çok açtı. Ses etmeden verileni yediler. Fakat boşboğaz aşçı susmuyordu.:

- Yaralarınız derin mi?

Türk'ün biri cevap verdi:

- Kılıç çizdiği...

Ve kanlı kaftanını aralıyor göğsündeki dağlanmış yarayı gösterdi. Aşçı tuhaf bir çığlık attı:

- Ne çizgi? Oyuk, oyuk!... Bu yara bu kadar yemekle geçmez.

Bunu söyliyerek Türk'e biraz yiyecek daha getirdi. Çenesi yine işliyordu:

- Bütün yaralılara da vermek isterdim ama bilmem ki yeter mi? Kaç yaralınız var?

- Yarasız er olur mu? Hemen hepimiz yaralıyız...

Aşçı acınıyordu:

- Yazıkl!... Yazıkl!... Ah bu savaş ne kötü Şey! Bizim ęeriden binlercesi öldü. Kalanı da bitik bir halde Çin'e döndü.

Türk bu sözleri garipsedi:

- Bizim de yarımız öldü. Bunda Őařacak ne var?

Çinli acıyan gözlerle Türk'e bakıyor, bir yandan da türlü türlü aşlarla onu ağırlıyordu:

- Siz de yarın yurdunuza dönüp dinlenirsiniz. Yaralarınız iyileşir.

Türk iyice kızmiştı:

- Yurda dönecek olsaydık yurtta kalanlar da buraya gelmezdi. Kişi adırdada doğar, ayırdada ölür.

***

O gece Kür Şad'la Böğü Alp ęeriler arasında gezinirken bir yandan da konuşuyorlardı. Şen-king'i gözliyen onbaşi onun kuşkulanırıcı bir hareketini görmemişti. Kür Şad uzun bir uykusuzluktan sonra yatmak için Böğü Alp'tan ayrılmak üzere idi. Birdenbire epey yakınlarında oldukça büyük bir ateş gördüler. Kür Şad od yakmağı yasak ettiğı halde böyle büyük bir ateşin yakılması buyruğa karşı gelmekti. Hızla ateşe doğru yürüdüler. Çin elçisinin çadır kurduğı tümseğinin önünde sert sesle konuşmalar oluyordu. Bir Türk nöbetçisi ateş yakmanın yasak olduğunu, hemen söndürmelerini ihtar ediyor, Çin elçisi de Çince bir Şeyler söyleyerek karşılık verirken aşçı yemeğini pişirmekte devam ediyordu. Bu geç vakitte yemek pişirmek garip bir oburluktu. Kür Şad'la Böğü Alp oraya varınca nöbetçi yere diz vurdu:

- "Kür Şad! Bu herifler Türkçe anlamıyor" diye haykırdı. Kür Şad nöbetçiye buyruk verdi:

- Södür!

Nöbetçi ateşe doğru yürüdü. Önüne geçmek istiyen aşçıyı kavrayınca yere çaldı. Sonra kendi sırtından çabucak kaftanını çıkararak ateşin üzerine kapatıp söndürdü. O zaman ileriden koşarak gelen dilmaç elçiyle konuştuktan sonra Kür Şad'a bu hareketin sebebini sordu. Kür Şad küçümsiyen gözlerle elçiyi ve dilmaçı süzdükten sonra:

- "Sen ęeri değıl misin? Geceleyin orduda od yakılmayacağını bilmiyor musun" dedi.

Dilmaç yeniden elçiyle konuştu. Sonra çok saygılı bir durumla bağışlanmalarını diledikten sonra böyle bir buyruktan haberleri olmadığını söyledi.

***

Biraz sonra Kür Şad yorgunluktan, Böğü Alp yaralarının ağırlığından ötürü kara toprak üzerinde, birer ince keçeye sarınarak sızmışlarken Çin elçisinin otağında elçi ile dilmaç yavaş sesle konuşuyorlardı. Dilmaç Şöyle diyordu:

- Yarıları öldüğüne göre demek buraya aşağı yukarı 10.000 kişi geldi. Gerideki kuvvetlerini de ağırdıklarına bakılırsa Şimdi 15,000 kişi olmalıdır. Bizim aşçı görevini iyi başardı. Ateş

işaretiyle Türklerin sayısını bizimkilere bildirdik. Yalnız, Kür Şad söndürmeseydi çoğunun yaralı olduğunu da bildirecektik ama...

Elçi sözünü kesti:

- Bu kadarı yeter. Bizimkiler 60.000 kişiyle gelecekler. Baskın yapılacağı için Türkler'in hakkından geliniz.

- XXVII -

TUZAĞIN İÇİNDE

Bir ulak, dal uykuya yatmış olan Kür Şad'ı uyandırarak kağanın kendisini beklemekte olduğunu söylediği zaman güneş doğmuştu. Fakat bütün orduda bir uyku halsizliği ve sessizliği vardı. İşbara Han ve Börü Tarkan çerilerinin bir gün önce getirdikleri azık bütün orduya üleştirilmiş, bu sabaha bir lokma yiyecek kalmamıştı.

Kür Şad otağa girince Böğü Alp'la Şen-king'in gelmiş olduğunu gördü. İşe yaramaz kalp Şen-king 'i kağan otağında , Türk kağanlığının en özlü işlerinden konuşacak kimseler arasında görünce birdenbire tasarladı. Bunu uğursuzluk saydı.

Kara Kağan, Çin elçisine verilecek cevabı konuşmak için toplantıyı kurmuştu. Kür Şad söz alarak, son savaşı Çinliler kazanmışken, barış yapmanın şerefsizliğini ileri sürdü. Kağanın kendisine vermiş olduğu yetkiye dayanarak Tulu Han ordusuna ve batı kağanına haber salıp yardım gelinceye kadar Çin elçisini oyalamak gerektiğini, bu da kabil olmazsa ellerindeki ordu ile bir savaş daha yapmanın şart olduğunu keskin sözlerle anlattı.

Batı kağanına haber salış kağan üzerinde bir yıldırım etkisi yaptı.

- "Ondan yardım geleceğini umar mısın" diye sordu.

- Biz gereğini yapmaktan geri kalmıyalım da ondan sonrasını Tanrı' ya bırakalım.

Kağan, bu düşünceye karşı koydu:

- Çinliler barış için elçi yolladılar. Demek ki savaşmağa niyetleri yok. Bu yorgun argın durumumuzda, uyuyan yılanın kuyruğuna basmakta ne kazancımız var?

- Şerefimizi kazanacağız .

Otağda derin bir sessizlik oldu. Sonra Kür Şad sözlerini şöyle tamamladı:

- Yarıya indiğimiz yetmiyormuş gibi bir de Çinliler'e yenilmişiz olarak yurda dönersek artık Türk ellerinde adımız, sanımız yok olur.Hiç bir boy bizi tanımaz. Gök Türk kağanlığı kalmaz.

Kağanın, sorucu gözlerle kendisine baktığını gören Böğü Alp da:

- "Kür Şad doğru söylüyor... barış bir çoğumuzun canını kurtarır ama atalardan kalan ünümüzü öldürür"diyerek Kür Şad' ı destekledi.

Kara Kağan , Şen -king'e yöneldi:

- "Sen ne düşünüyorsun" diye sordu. Eğri özlü, eğri sözlü çinli gülümsedi:

- "Doğruyu sen bilirsin kağan" diye cevap verdi.

Bu sırada dışarda bir at koşması, bir şakırtı işitildi. Sert sesle bir şeyler konuşuldu. Sonra otağın kapısındaki nöbetçilerden birinin içeri girerek yere diz vurduğu görüldü:

- Yüce Kağan! Yüzbaşı Yamtar mutlaka seni görmek diliyor.

Kağan bu vakitsiz ziyarette kötü bir haberin saklı olduğunu sezmişti. "Gelsin" diye buyruk verdi. Biraz sonra koca Yamtar otağın içindeydi. Kağan, gök Türkler'in en iri gövdeli adamı olan yüzbaşığı şöyle bir süzdükten sonra:

- "Yüzbaşı Yamtar! Diyeceğin nedir" diye sordu.

Yamtar'ın cevabı otağın içinde bir şaşkınlık havası estirdi:

- Çin elçisi yanındakilerle kaçtı.

Kür Şad'la Böğü Alp bakıştılar. Kağan yine sordu:

- Nöbetçiler görmedi mi?

- Nöbetçiler ağulanmış!

- Sen bu işin nasıl farkına vardın?

- Çok azıkları olduğunu işitmiştim. Biraz istemek için çadırlarına gittim. Kimse yoktu. Çevrede beş altı atlı Türk erinin yatmakta olduğunu gördüm. Hepsinin yanında türlü Çin yemekleri vardı. Ağuladıklarını anladım. Yiyecekler çok güzel olduğu halde ben de yemedim.

Yamtar sözünü bitirmeden dışarda bir at şakırtısı daha işitildi. Nöbetçiyi dinlemeden içeriye giren Yüzbaşı Yağmur, kağanı selâmladıktan sonra:

- "Çin ordusu güneyden hızla yaklaşıyor" dedi.

Kağan sert bir dikilişle ayağa kalkarak:

- "Tuğlar kalksın, borular savaş borusunu çalsın" buyruğunu verdi.

Yüzbaşı Yağmur otağdan dışarı fırlarken Yüzbaşı Selçik kağanın karşısında yere diz vurdu ve öfkeli bir sesle:

- " Çinliler doğudan da, batıdan da gerimize doğru sarkıyorlar!" dedi.

Kür Şad'la Böğü Alp bir daha bakıştılar. Binbaşı: "Dün geceki ateşin ne demek olduğu anlaşıldı" diye mırıldandı.

Kağan herkesin kendi yerien geçmesini söyledikten sonra otağdan fırlamıştı. Borular çalıyor, Gök Türkler koşuşarak atlarına atlıyorlardı. Kür Şad'ın yaptığı düzenle ordu savaş durumuna giriyordu. Fakat atlarına binecek zamanı ancak bulabilmişlerdi. Çin elçisinin gece ateşle verdiği işaret üzerine Çin ordusu hızla yürüyerek kağanı sarmış, Çin elçisi Türk ordusunda bulunduğu için bir saldırışa ihtimal vermiyen kağanı gafil avlamıştı.

Kür Şad, Gök Türk ordusunun en sağlam ve yıpranmamış erleri olan Işbara Han ve Börü Tarkan çerisini kendi buyruğuna alarak güneyden gelen Çinliler'e saldırırken Böğü Alp da kendi bini ile geriden gelen Çin tümenine at tepti. Kuşatılmış oldukların için manevra yapacak zamanları yoktu. Çek geçmeden iki ordu göğüs göğüse geldi. Şimdi yalnız kılıçlarla kargılar işliyordu.

Yağı, kağanın üç tuğuna doğru saldırıyor, onu tutsak etmek istiyordu. Kağan, çevresindeki at uşaklarıyla birlikte yaklaşan Çinliler'e ok yağdırıyor, Kür Şad ve Böğü Alp göğüs göğüse kılıç savaşı yapıyordu.

İlkönce Çinliler, Gök Türk ordusunu sarmış oldukları halde, başarılı bir iş göremediler. Öğleye kadar böylece boğuşuldu. Fakat öğleden sonra, Türkler büsbütün azalınca durum değişmeğe başladı. Kür Şad'la Böğü Alp yavaş yavaş gerileyip kağanın çevresine yaklaştılar. Yorgunluktan ölü gibiydiler. Zaten çoğu yaralı ve aç olan bu çeriler birer birer attan düşüyorlar, edebi bozkırı kanlarıyla süsliyerek can verip gidiyorlardı. Savaş alanında kılıçlarla kargıların kalkanlara, tulgalara çarparken, er gövdesine girerken çıkardığı sesler korkunç bir ahenk yapıyor, bu ahenge savaş uranları, sövmeler, yaralıların iniltisi de karışıyordu.

Binlerce Türk'le Çinli'nin yattığı alanda şimdi akşam oluyordu. Kılıçlarla bir çok yara alan, yüzü kan içinde kalan Kür Şad çevresine çabuk bir göz attı. Ancak iki üç bin kişi kalmışlardı. Kağan iyice kuşatılmış, kendini korumağa çalışıyordu. Dar bir yere sıkışmışlardı. Çevrelerini sarmış olan Çinliler kum gibi kaynaşıyordu. Kür Şad, kağanı kurtarmak gerektiğini düşündü. Böğü Alp'ı görmek için bakındı. Binbaşı görünürlerde yoktu. Çok düşünecek zaman kalmamıştı. Hızla kağana doğru at sürerek yaklaşırken gözüne Yumru ilişti. Ona "Toplan borusu çal!" buyruğunu verdi. Yumru toplan borusunu çalarken Kür Şad kağanın yanına gelmiş, ona:

- "Kağan! Biz yağıyı oyalarken sen de onları yarıp yurda ulaş. Çinlileri aldatmak için tuğların burada kalsın" diyordu.

Orada gözüne yüzbaşı Selçik'le Yamtar ilişmişti. Onlarla yanlarındaki birkaç çeriye buyruk verdi. Kağanı ortaya alarak Çin çerisini yarmağa, kağana yol açmaya başladılar. Kür Şad uzaktan onlara yardım ediyor, şaşmaz oklarıyla önleirne çıkan Çinlileri deviriyordu. Biraz sonra yardımını kesti. Çünkü yanında kalan birkaç yüz çeriyle Çinlileri tutmağa, oyalamağa mecbur olduğunu biliyordu.

Yumru da kağanın yanında idi. Gök Türkler'in en iri erleri olan Yamtar'la Yumru kılıçlarını yaman vuruşlarla Çinliler'in başına indiriyorlar, vurdukları Çinliler ses çıkarmadan cansız, düşüyorlardı. Yüzbaşı Selçik kargı kullanıyor, kağan da elinde yayı olduğu halde Selçik'e yardım ediyor, Çinlileri birer birer avlıyordu. Üç dört at uşağı kağanın arkasında bulunuyorlar, geriye ok çekerek yağıyı yaklaştırmamağa uğraşıyorlardı.

Güneş batmış, kağanla yanındakiler epey ilerlemişti. Çinliler kendilerini yarmağa uğraşan şu birkaç kişinin arasında kağanın da bulunduğunu bilselerdi başka türlü yaparlardı. Fakat Kür Şad, kağanın üç tuğunu kaldırarak savaştığı için onlar kağanı tutmak umudu ile asıl oraya saldırıyorlar, çeri harcamaktan çekinmiyorlardı.

Ortalık biraz daha karardı. Yumru ve at uşaklarından ikisi yaralanıp düştü. Kağanın oku bitmiş, kılıcı kırılmış, kargısı bir Çinli'nin göğsünde kalmıştı. Belindeki bıçaktan başka pusatı yoktu. Yamtar kan ter içinde bir Çinli'yi daha hakladıktan sonra Çinliler'in hemen hemen yarılmış olduğunu gördü ve : "Davran Kara Kağan" diye haykırdı. Bu haykırış çevrelerindeki Çinliler arasında bir dalgalanma yaptı. Herhalde içlerinde Türkçe bilenler vardı ki, bir şeyler bağırmağa, daha sert saldıрмаğa başladılar. Ne söyledikleri anlaşılmıyordu ama Yüzbaşı Selçik "Kieli Han! Kieli Han!" naralarından Çinlilerin, kağanın burada bulunduğunu sezdikten anladı. Çünkü şu it suratlı Çinliler, Kara Kağan demeğe dilleri dönmediği için kağana "Kieli Han" derlerdi. Yüzbaşı Selçik, kağanın tehlikede olduğunu görünce onu kurtarmak için başka yol da yoktu. Ah bu kötü yalan ah!... Dedesi yalan söylediği için Tanrının öfkesi uğrayıp ölmüş, babası da bütün dirliğinde bir yol yalan söylediği için Çuluk Kağan'ın buyruğuyla öldürülmüştü. Ne kötü talih ki şimdi de kendisi yalan söyleyecek ve yalan söylediği için Çinliler tarafından öldürecekti. Yüzbaşı Selçik:

- "Evet, Kara Kağan benim! Tanımadınız mı it Çinliler?" diye bağırdı. Sonra atını yüzgeri ettirerek onlara daldı. Çinliler arasında yeniden bir kaynaşma ve haykırışma oldu. Yüzbaşının üzerine hırsıyla saldırdılar. Selçik, Yağma boyundan olduğu için çok yakışıklı idi. Çinliler bu yüzden kağanlığı ona yakıştırmış olacaktı ki yakalamak için saldırıyorlar, fakat başedemiyorlardı. Çinlilerin bu yanılsından faydalanan kağan, ardında Yüzbaşı Yamtar'la bir at uşağı olduğu halde onları yarmış, kuzeye doğru at sürüyordu. Arkalarına sekiz on Çinli düşmüştü ama kağan olduğunu bilmedikleri için işi sıkı tutmuyorlardı.

Yüzbaşı Selçik bir yandan Çinlilerle vuruşurken bir yandan da haykırıyor, Çinliler sövüyor, onlarla alay ediyordu. Fakat bu alay uzun sürmedi. Önce atı vuruldu. kendisini sağlam olarak ele geçirmek isteyen Çinliler onun yaya kaldığı halde dövüşe devam ettiğini ve sağlam denecek durumda bulunmayıp yaralar içinde kana bulanmış olduğunu görünce ölüsünü tutmak için saldırdılar. Selçik bitkin, kan içinde, gücü kesilmiş olarak toprağa düşerken aklına yurttaki oğlu geldi: "Dedem, babam ve benim gibi acaba oğlum da yalan söyleyerek mi ölecek" diye düşündü. Bu düşünce Yüzbaşı Selçik'in son düşüncesiydi.

Kara Kağan, Selçik'in kazandırdığı zamanla Çinlileri yarararak at sürerken Çinliler durumu kavramışlar, aldandıklarını anlıyarak ardından at koşturmağa başlamışlardı. Kağanın atı bütün Türkeli'nde eşi olmıyan yaman bir eşkin attı. Onunla hiçbir at yarışamazdı. Yamtar koşamayacağını biliyordu. Sadağında ok kalmamıştı. Yanlarında yarışan at uşağına ok olup olmadığını sordu. Onda da yoktu. O zaman kağana şöyle dedi:

- Kara Kağan! Biz yağmayı biraz daha oyalarken sen yurda ulaş, kağanı sağ oldukça Gök Türkeli yıkılmaz!...

Sonra at uşağına buyruk vererek geri döndü. Artık iyice kararan bozkırda ikisi birden, kendilerini kovalıyan Çinlilerin içine daldılar...

- XXVIII -

SON GÜLÜŞ

Bozkırdan sanki bir belâ kasırgası esip geçmişti. Kim bilir kaç bin yıldan beri doğup batan güneş, hiçbir zaman ışıklarını böyle acıklı bir görünüşün üzerine serpmemişti. Dünyanın talihini mi değişmişti? Yoksa yeni bir çağ mı başlıyordu?

Savaş alanında on bin Türk cansız yatıyordu. Bunlar Gök Türkeli'nin timsali olan kağan kurtulsun diye ölmüşler, bu uğurda bir o kadar Çinli'yi de tatlı canlarından ayırmışlardı. Acaba kağan kurtulup budunun başına geçebilmiş miydi? Bu tasalı düşünceyi artık bu ölümler düşünemiyordu. Bunu düşünenler, şimdi yaralı olarak Çinliler'e tutsak olan iki üç bin kişiydi.

Sekiz yerinden delik deşik olmuş olan Kür Şad, ateş dolu gözlerle savaş alanına bakıyordu. On bin Türkle on bin Çinlinin kanı bozkırı kızartmıştı. Yalancı Çinlinin tuzağına düşerek yenilmişler, yok olmuşlardı. Kaç yıldır sürüp giden uğursuzluklar yüzünden koca Gök Türk ordusu bitmiş, kala kala şu kan içindeki iki üç bin tutsaktan ibaret kalmıştı. Kür Şad'ın gönlünde sonsuz bir acı, onulmaz bir sızı yanıyordu. Kağan kurtulmuştu. Fakat acaba Gök Türkeli'nin başına geçip devleti de kurtulabilecek miydi? Çinliler kağan soyundan olduğu için Kür Şad'ın atını almamışlardı. Yüksekçe bir yerden savaş arkadaşlarına bakıyordu. Kahraman Böğü Alp, kanlı giyimleriyle, tulgasız kalmış başı ve sapsarı benziyle bir yiğitlik anıtı gibi duruyordu. Beri yanda bir yüzbaşı, yerde dişlerini sıkarak sallanıyor, yenile alınandan akan kanları siliyordu. Bu yüzbaşının bir bacağı kopmuştu. Dağlanmış sarılmış olmasına rağmen kanı dinmiyor, yağının yanında inlememek için dişini sıkıyor, acıyla başını sallıyor, kişi gücünün üstünde emek sarfederek çırpınıp duruyordu.

Onun yanında somurtkan yüzlü Yüzbaşı Sançar kıpırdamadan ayakta duruyor, bir eliyle göğsüne basıyordu. Eli ve elini bastırıldığı yer kan içindeydi.

Kür Şad bakışlarını biraz daha uzağa çevirdi; yanağındaki kılıç yarasından kan sızan Yüzbaşı Yağmur'un her zaman, hatta savaşta bile gülümseyen gözleri artık gülümsemiyor, bunlu bakışlarla Yamtar'a bakıyordu. Yüzbaşı Yamtar koca gövdesiyle toprağın üstünde yatıyor, yüzünü buruşturuyor, ara sıra yavaşça inliyordu. Alnında ve yanağında derin birer kılıç yarası vardı. Bir kargı sağ kolunu delmiş, bir kılıç da bacağına parçalamıştı. Bunlar o kadar çok bir şey değildi. İlle şu göğsünü delip küreğinden çıkan ok olmasa... Ok, dağ yüzbaşının gövdesine saplı duruyordu.

Yamtar'ın yanında Yüzbaşı Üçoğul bağdaş kurmuş, başını önüne eğmiş, dirseklerini dizlerine dayıyarak başını elleri içine almış, öylece duruyordu. Omuzu kan içindeydi. Çenesinden aşıya kan sızıyor, bu kana göz yaşları karışıyor.

Kaftanı parça parça olmuş olan Onbaşı Gök Börü diz çökmüş, eki elini birden sol gözüne bastırmış, belli olmıyan birisine sövüyordu. Gök Börü'nün sol gözü bir okla kör olmuş, avuçlarına kan doluyordu. Paramparça kaftanının altından gövdesi görünüyordu. Görünen her yerinde bir yara, en aşağı bir çizik vardı. Ötüken delisi atından düştükten sonra da dövülmüş, kılıcı düştükten sonra bıçağına el tamış, bıçak tutan eline kılıç yedikten sonra yumrukla saldırmış, yediği kılıca aldırılmamış, kargı dürtüşü ona viz gelmiş, fakat yandan gelen bir ok gözünü çıkarınca dayanamıyarak devrilmişti. Geriye kalan tek gözüyle çevresini görececek hali yoktu. Ne olduğunu bilmiyordu. Gök Türk ordusunun bittiğini, kendisinin tutsak edildiğini de bilmiyordu. Büyük bir acı duyuyor, söverek acısını azaltmağa çalışıyordu.

Biraz daha ilerde, Böğü Alp'in at uşağı Yumru, ölmüş bir yüzbaşının göğsüne başına dayamış, korkunç gözlerle göğe bakıyor, kesik kesik inliyordu. Onun yanında, yaralara yüzü tanınmaz bir hale gelmiş olan bir çeri, yere uzanmış, yaraları sızladıkça ıslık çalarak başını kaldırıyor, sonra yine sırt üstü yatıyordu.

Kür Şad'ın keskin bakışları yarasız bir er aradı. Yoktu. Hafif yaralılar ağırlara yardım edeceklerdi. Başka hiçbir çare yoktu. On bin ölüyü birer birer tanımağa imkân yoktu ama Şen-king'in ölmediği de muhakkaktı. Acı acı gülümsedi. Her halde bu kırgından sağ ve sağlam olarak kurtulan tek kişi Şen-king'di. Kendileri can pazarında iken o korkak Çinli kim bilir nasıl yolunu bulup sıvışmıştı.

Çevrelerini kargılı, yaylı Çin çerileri çevirmişti. Bunlar tetikte, yaralı Türkleri kolluyorlardı. Daha uzakta asıl büyük Çin ordusu düzene girmeğe çalışıyor, yaralıları kaldırıyordu.

Kür Şad atından güçlükle indi. Güçlükle yürüyerek Yamtar'a yaklaştı. Hafif yaralı bir eri çağırarak onun yardımıyla Yamtar'ın göğsüne saplı oku güçlükle çıkardı. Soluğu kesilmiş, Yamtar ise bayılmıştı. Ağır yaralıların kimisi ölüyor, kanı dinmeyen bazıları ölüm haline geliyordu. Kür Şad bir iki sağlamca eri çağırarak ölümlerin kaftanlarından yırttığı parçaları onlara kavla yaktırıp Yamtar'ın göğsünden çıkan oku kızdırdı. Bununla Yamtar'dan başlayarak çevresindeki yaralıların yaralarını dağlamağa başladı.

***

Gün batımına bir kargı boyu kalmıştı. Tutsaklar Çin atlılarının ortasında güneye doğru yürümeğe başladılar. Bekçilik eden Çin çerilerinin sağında, solunda asıl Çin ordusu yığın halinde gidiyordu. Kür Şad'ın dağlamalarıyla birçok yaralı ölümden kurtulmuş, verdiği buyruklarla da hafif yaralıları ağır yaralıların koluna girmişti. Kür Şad'dan başka hepsi yayan gidiyordu. Aç, susuz olarak; yaraları sızlıya sızlıya Çin'e kadar hep böyle yaya gideceklerdi. Çin ordusunun yarısı Türkeli'ne baskın vermek üzere ayrılmıştı. Kür Şad yurttan kalan kocamışlarla, kadınların, çocukların ne olacağını düşünüyor, içinden onları kurtarması için Türk Tanrısı'na yalvarıyordu.

Birdenbire gözleri Böğü Alp'a ilişti. Bitkin durumda olduğu halde sırtında birisini taşıyordu: Bu, bacağı kopmuş olan yüzbaşı idi. Kür Şad atından indi. Böğü Alp'la bakıştılar. Söz söylemiyorlar, bakışlarla konuşuyorlardı. Yüzbaşığı ata bindirdiler. Kesik bacağından hâlâ kan akıyor, yüzü gitgide beyazlaşıyordu.

Sağlam kalan gözüyle de ortalığı iyi göremiyen Ötüken delisi, başka bir çerinin koluna tutunarak yürüyordu.

Koca Yamtar tek başına sürükleniyor, neler çektiğini de Tanrı ile kendisi biliyordu. Biraz geri kalanları Çinliler kargı ile saçıyorlardı. Yola çıkalı çok olmadığı halde aralarında sekiz on kişi böylece eksilmişti.

Bir aralık Kür Şad irkildi. Fatih ve akıncı olarak gittikleri Çin'e şimdi tutsak olarak götürülmek birdenbire yüreğine bir ağırlık verdi. Az kalsın yeri göğü inleyen bir haykırıyla bağıracaktı. Yüzü kızardı. Böğü Alp söz söylemeseydi belki kendinden geçecekti. Binbaşı, at üstündeki yüzbaşığı göstererek : "Öldü. Bunu bırakıp yaşayan birisini bindirelim" diyordu. Bacağı kesilmiş olan yüzbaşığı indirip yere uzattılar. Kür Şad ata binmeğe en çok muhtaç birisini aramak için başını arkaya çevirmişti ki ortalığı çınlatan bir kahkaha önce tutsakları, onların ardından da Çinliler'i durdurdu: Yüzbaşı Sançar o ünlü kahkahasını savuruyor, yaralı göğsüne bastıra bastıra kanlara bulanmış olan ellerini böğürlerine dayıyarak sendeliyordu. Başka zamanda olsaydı Sançar'ın kahkahası bütün orduya da buluşur, onları da kahkahalarla güldürürdü. Fakat şimdi gülmüyorlar, gülemiyorlar, içlerinde ince bir telin koptuğunu duyuyorlardı. Bütün tutsakların içine işliyen bu kahkaha iki kişiyi ürpertmişti. Sançar'ın nadası olan Yüzbaşı Yamtar'la Onbaşı Gök Börü o kahkaha atarken her zaman yaptıkları gibi artık onu atının sırtına bağlayarak koşturamayacaklarını anlayınca birdenbire içleri burkulmuştu. Gök Börü'nün tek gözü şimdi çevresini iyi görüyor, katılan Sançar'ı görüyor, yaya giden savaş arkadaşlarını görüyordu. Çevrelerindeki pusatlı Çinliler onun bütün delilik damarlarını kabarmıştı. Bozkırda gürleyip yayılan bir sesle "Sançar! Sançar!" diye bağırırdı. Sançar aldırıyor, gülmekten yere diz çökmüş olduğu halde en gür, en şakrak kahkahalarla gülerken haykırıyordu:

- Tanrının işine bak. Tavşan sürüsü Bozkurtlar'ı tutsak etmiş götürüyor. Islak kargalar doğanları yendi be...

Yamtar, Kür Şad'ın boş atını gözüne kestirerek Sançar'ı bindirmek için izin almak için yaklaşırken kahkahalar arasında şu sözler tutsakların kulaklarında, beyinlerinde, yüreklerinde çınlıyordu:

- Gök Türkler'e bak!... Hepsi atsız kalmış... Bir tek atta da bacağı kopuk yzübaşı gidiyordu... Türkel'i bırakıp Siganfu'ya devlet kurmağa gidiyoruz diyeceğim ama içimizde Kara Kağan yok...

Sançar'ın kahkahaları üzerine bütün tutsakların, bütün Çin ordusunun durması Çinliler arasında bir kaynaşma yapmıştı. Çin muhafızlarının başbuğu eliyle Sançar'ı göstererek bir şeyler söyledikten sonra birkaç Çinlinin Sançar'a doğru koştuğu görüldü. Fakat beriki hiç oralı değildi:

- "Öküz kadar Yamtar'ı keçi kadar Çinli tutsak etmiş, götürüyor" diye katılarak bağıyor, gözlerinden yaşlar akıyordu.

Çinliler'in Sançar'a doğru kötü bir istekle geldikleri belliydi. En öndeki, kargısıyla dürtüş yapmak üzereydi. Sançar'ın yanında duran Yumru kargıyı eliyle tutarak "Tekdur" diye bağırdı. Zavallı Yumru arkadan gelen ikinci Çinli'nin başına vurduğu bir vuruşla sendelerken öteki sert bir dürtüşle Sançar'ı kargılamıştı. Sançar yere kapaklandı. Fakat kahkahası kesilmedi:

- Yüzbaşı Sançar'a bak! Uyuz Çinli kendisini sançıyor da koca Gök Türk bir şey yapamıyor...

Sançar bunları söylerken gülüyor, gülüyor, katılıyordu. Başka bir Çinli onun hâlâ susmadığını görünce kılıcını Sançar'ın başına çaldı. Sançar bir daha kapaklandıktan sonra dizleri üstünde yine doğruldu. Yine gülüyor, kahkahalarla bağıyordu:

- Ulan, kılıç öyle mi çalınır? Biz bu uyuz itlere mi yenildik be? Yazıklar olsun...

Gök Börü ile Yamtar, Sançar'ın çevresindeki Çinliler'e saldırmak üzere bir fırladılar. Böğü Alp bir eliyle birini, bir eliyle de ötekini tutarak durdurdu: "Çok geç" dedi.

Bu sırada Çinliler'den biri sadağından ok çekmiş, Sançar'ı arkadan vuruyordu. Sançar sırtından oku yiyince kahkahası bir an için kesti. Kaşları çatılarak dimdik ayağa kalktı. Sonra yine sendeliyerek kahkahalar atmağa, ortalığı çınlatmağa devam etti:

- Yüzbaşı Sançar sırtından ok yedi yiyecekler. Vuran da şu it eniği kılıklı Çinli...

Sançar bunları söyliyerek birkaç adım attı. Sonra sendeliyerek dizleri üstünde çöktü. Gülmesini kesmemişti. Sesi hâlâ o gür sestti. Bu sefer başka bir Çinli karşıdan ok çekerek göğsünden vurdu. Yüzbaşı yine ayağa fırladı. Yine gülüyordu:

- Çinli'nin de yiğidi varmış bel! Hem de bizim tümenbaşı Şen-king'den daha keskin nişancı... Kara Kağan seni görse tarkan yapardı...

Son olarak omuzuyla boynu arasına bir kılıç vuruşu yiyen Sançar yan üstü yere düşmüştü. Göğsüne ve sırtına saplanan oklar onu böyle yan üstü tutuyordu. Üçüncü oku böğrüne yedikten sonra artık bir daha kalkamadı. Fakat kahkahaları hâlâ çınlıyor, yalnız her an biraz daha yavaşlıyor, zayıflıyor,

sönüyordu. Çinliler nöbetleşe kılıç ve kargı ile vuruyorlar, Sançar güldükçe öfkelerinden kuduracak hale geliyorlardı.

Bu alaylı kakhahalar yavaş yavaş kesildi, bitti. Bozkırı derin bir sessizlik kapladı. Sonra tek ata Yamtar bindirilmiş olduğu ve Gök Börü'nün kolunda Böğü Alp olduğu halde tutsak kafilesi güneye doğru akıp gitti.

Bozkıra gece inmişti. Gökte parlak bir ay, havada serin bir rüzgâr vardı. Yüzbaşı Sançar'ın oklarla delik deşik, kılıç ve kargılarla paramparça olmuş gövdesi toprak ananın göğsünde yatıyordu. Yattığı yer kıpkızıl olmuştu. Güneye dönük olan yüzü hâlâ gülümsüyordu. Bu gülümsiyen yüzde Çinlilerle alay eden, kendi kötü talihlerini yeren, Kara Kağan'a kızan bir anlam vardı. Bu kakhahaların çinladiği yerden çok uzak bir yerde, kakhahaların göğe yükseldiği zamandan çok zaman sonra, bir yazıcı, Gök Türkler'in torunlarına bildirinceye kadar bu kakhahalar, bu şanlı alay ve şanlı ölüm unutulup gidecekti.

Gece, tutsaklar ufukta bile görünmez olduktan çok sonra, gökten melekler indiler. Ötüken'in, bu somurttuğu zaman söz etmiyen, güldüğü zaman dört yanı çınlatan hem asık yüzlü, hem şakrak yiğidinin, kahraman Yüzbaşı Sançar'ın topraktan yaratılmış gövdesini toprağa bırakarak çelikten ve ateşten yaratılmış ruhunu göğe yükselttiler. Şeref ve zafer ilahileri söyleyerek Uçmağa ilettiler.

Yüzbaşı Sançar Uçmağa varalı on üç yüz yıldan çok oldu. Onun düştüğü meçhul yerde, ay ışıklı yaz gecelerinde hâlâ ıztıraplı kakhahalar ve şeref ilahileri işitilir. Bu ilahiler rüzgârın çıkardığı sestir. Onu herkes işitir. Fakat o ıztıraplı kakhahaları herkes duyamaz. Onun yankılarını uzak, yakın ellerden, ancak içinde Tanrı Dağ'ının odu yanan gönüller sezer. Bu ıztıraplı kakhahalar Yüzbaşı Sançar'ın soyu, onun düştüğü yerde zafer töreni yapıncaya kadar yıllarca, belki yüzyıllarca sürüp gidecek...

- İkinci Bölümün sonu -

Üçüncü Bölüm

- I -

BİR YIL SONRA

Kara Kağan, üzüntüden sararıp solmuş olan yüzüne daha acı bir anlam veren bunlu bakışlarını bir yere dikmiş, uzun zamanda beri kıpırdamadan duruyordu. Son yılda başından geçenler yıldırım hızıyla gözlerinin önünden uçup gidiyordu. Hepsini gönül sızılılarıyla hatırlıyor, fakat üç aydır tutsak olduğu aklına geldikçe bu sızı dayanılmaz bir hal alıyordu. Pusatsız olarak tek başına İşbara Han'ın yanına geldiği zaman onu çadırında sayrı bulmuş, kendi yurduna dönmek istediği anda da, tebaası olarak elinde kalmış olan yüz bin çocuk, kadın ve kocamışın Çinlilere tutsak düştüğünü öğrenmişti. İşbara Han'ın yanında yirmi çeriyle üç dört bin kadın ve çocuk vardı. Bir tek atları kalmamıştı. Böyle bir durumda iken Çin ordusu çıkagelmiş, yirmi erle birkaç kadın ve çocuk Kara Kağan'la İşbara Han'ın başkanlığında uzun bir ok savaşı yapıp son oklarını attıktan sonra tutsak düşmüşlerdi.

Kara Kağan tutsak olarak Siganfu'ya nasıl geldiğini bir türlü hatırlıyamıyordu. Bir Türk Kağanının tutsak düşmesi nasıl oluyor da Tanrıyı öfkelenmiyor ve gökten belâ yağmıyor diye şaşıyordu. Üç

aydır her gün gururu kırılıyor, şerefine kamçı vuruluyor, içine ağı akıtılıyordu. Oturması için kendisine verilen konağın, Çin kağanının hademeler başının evi olduğunu öğrenince yıldırımla vurulmuşa dönmüş, geceleyin dili söz söylemez olmuş, kolu tutmamıştı. Sabaha kadar külçe halinde yattıktan sonra biraz kendine gelmiş, fakat kolu eski gücünü elde edememişti.

Bozkırda, sonsuz yaylada at koşturmağa, açık havada yaşamağa alışmış olan kağana Çin başkenti zindan gibi geliyordu. Oturduğu konağın büyük bahçelerine, süslü çiçeklerine, havuzlarına bakmıyordu bile. Yalnız derin derin, acı acı düşünüyordu.

Kara Kağandan hiç ayrılmayan Uluğ Tarkan, yetmiş yılın eğemediği, fakat tutsaklığın çökerttiği omuzlarıyla odaya girerek yere diz vurduğu zaman Kara Kağan elemli gözlerini ona çevirdi:

- "Uluğ Tarkan! Beni artık kağanmışım gibi selâmlama! Bir tutsağa saygı gösterilmez" dedi.

Koca Tarkan, kırışmış yüzünün ortasında hâlâ sert bakan gözlerini yere dikti:

- Zamanı Tanrı yaratmış, kişi oğullarını onun içine pusatsız atmıştır. Kılıç, kargı, ok... Bunlar ancak kişi oğullarına karşı işe yarar. Tanrı bize ölüm verdiyse, Türk budununu, kutsuz kıldıysa bunu önlemek için çalışalım. Tutsak da olsan sen yine Gök Türk Kağanısın. Ben de senin lalan ve Uluğ Tarkan'ım.

Kağan cevap vermedi. Kendisine geçmişî hatırlatan her şey içini kedere boğuyordu. Beyni iki nokta arasında yıldırım gibi işliyor, yüreğini oyuyor, onu ölüme götürüyordu: Gök Türk Kağanlığı ve tutsaklık...

Uluğ Tarkan yeniden söze başlamıştı:

- Çin kağanı, Tulu Han'a da özel çeri komutanlığı verdi. Fakat Tulu Han bunu beğenmedi. Çünkü İşbara Han'ın da özel çeri komutanı olduğunu, kendisinin ondan daha üstün bulunduğunu düşünüyor.

Kara Kağan, Uluğ Tarkan'a bakıyordu. Bakışlarında bir sorgu vardı. Tarkan devam etti:

- Tulu Han kağanlık umuyordu. Çin kağanı onun bu komutanlığa hiç kıvanmadığını görünce kendisine ayrıca Peping şehrinin beğliğini verdi. Yarın yola çıkacak.

Kara Kağan belli belirsiz gülümsiyerek sordu:

- Lala! Bunları bana niçin anlatıyorsun?

- Çünkü Türk kağanısın!

- Ordusuz, çerisiz, pusatsız, ülkesiz Türk kağanı...

- Çerin burada tutsak olmuş, seni bekliyor. Pusatların Çin depolarında. Ülkende de Sirtarduşlar oturuyor. Bir gün bunların hepsi kurt başlı sancağın gölgesinde birleşecektir.

- Biz o günü göremeyeceğiz.

- Oğullarımız görür. Oğullarımızda görmezse torunlarımız görür.

Kara Kağan birdenbire ayağa kalktı. Ötüken'de olsaydı bu kalkış büyük bir öfkeyi anlatırdı. Şimdi ise yalnız dayanılmaz bir acıyı gösteriyordu. Uluğ Tarkan bunu sezdi ve yağabildiği kadar sakin bulunmağa çalışarak şunları söyledi:

- Işbara Han'la Kür Şad seni görmeğe gelecek.

Kara Kağan, Işbara Han'ı çok severdi. Kendisine sonuna kadar sadık kalmış olan Işbara Han iyi ahlâkı, yiğitliği, yakışıklılığı ile her gittiği yerde kendisini sevdiiren birisiydi. Nitekim Çinliler bile onu sevmiş, Çin kağanı kendi özel çerilerinin komutanı yapacak kadar güven göstermişti. Işbara Han bu rütbeyi kendi budununun aleyhine çalışmadan elde etmişti. Aykırıları bağdaştırmak her kişinin başaracağı iş değildi.

Kara Kağan, Kür Şad'a daima biraz çekingen davranırdı. Bu da galiba Tulu Han'ın kardeşi olduğu içindi. Kür Şad hiçbir zaman Tulu Han'la işbirliği yapmamış olduğu halde Kara Kağan nedense ona ısınamıyordu. Kür Şad, kağanlığı kurtarmak için büyük fedakârlıklar yapmıştı. Fakat Kara Kağan ona, Işbara Han'a güvendiği kadar güvenemiyordu.

İkisi birlikte geldiler. Onu, Ötüken'de kağanı selâmlar gibi selâmladılar. Sonra büyük bir ciddiyetle, Gök Türk kağanlığı varmış gibi konuşmağa başladılar. Bütün bunlar Kara Kağan'ı yaralıyordu. Acı bir sesle, artık bu gibi şeyleri konuşamayacağını, çünkü üç aydan beri tutsak olmanın utancını hâlâ silemediğini anlattı.

Işbara Han, bu sözler üzerine, kağanın acısına saygı gösterip susmuş, Kür Şad ise yüzü kıpkırmızı olduğu halde ayağa kalkmıştı:

- "Sen üç aydır tutsak bulunuyorsun. Bizimki bir yıl oldu. Acıya kapılıp her şeyden elimizi çekersek kağanlığı kim diriltecek? Onun yıkılmasında hepimizin suç payımız var. Dirilmesinde de hepimizin emeği olmalıdır" dedi.

Kağan, bozgunundan önce de yeğeni ile böyle bir tartışma yaptığını hatırladı. Sonuna kadar savaş tarafı olan Kür Şad hep aşırı söyler, aşırı düşünür, aşırı iş yapardı. Kara Kağan ona söz etti:

- Kağanlığı yıkan Tulu Han olmuştur.

Bu sözlerde Tulu Han'ın kardeşi olan Kür Şad'a karşı da bir öfke kıvılcımı gizliydi. Kür Şad bunu anlamakta gecikmedi:

- Kara Kağan! Gök Türk Kağanlığını yıkmakta sen de Tulu Han'dan aşağı kalamdın!

Kağan, başına bir kılıç yeseydi, bu kadar sarsılmazdı. Sesini yükseltti:

- Kağanlık tahtı için Çinlilerle gizlice anlaşan senin kardeşin değil miydi?

- Çinlilerce anlaşan benim kardeşimdi. Babam kağanı ağulayan Çinli İ-çing Katunla evlenip, onun keyfince Türk ordusunu savaşa sürüp çıkararak da amcamdı.

Kara Kağan, Işbara Han, Kür Şad ve Uluğ Tarkan bakışarak sustular. Sonra Kür Şad, savaş günlerinde buyruk veren sesiyle söze devam etti:

- Şen-king serserisini tümenbaşı yapan sen değil misin? Ötüken'deki tutsak Çinliler kime güvenerek Őıvardılar? Tulu Han gcsz ordusuyla yenildi diye onu neden zincire vurdurdun? Çin'le anlaŐtıęı halde onu neden ldrtmedin?

Kağan elini kaldırarak "Yeter" diye bağırdı. Sonra ayağa kalkarak:

- "İ-ing Katun'la evleniŐim Türk tresine uymak içindir. Ağa ölünce ini (erkek kardeş), yenge ile evlenir. Bilmiyor musun?" diye sordu.

Kür Şad karşılık verdi:

- Biliyorum. Kağanı ldrenin öldürüldüğünü de biliyorum.
- Kür Şad! Tulu Han'ın elçisi gibi konuşuyorsun.
- Hayır! Bozkurt soyundan bir Türk Őadı gibi konuŐuyorum.

Kara Kağan'ın sesinde alaylı bir titreyiş belirdi.

- Onun için mi Çin kağanının Tulu Han'ın buyruğunda olan özel çerisinde subay oldun?
- Takındığım kılıç Çin kağanı için değil, Türk budunu için çekilecektir.
- Tulu Han'ın kardeşi olmasaydın bu sözlerine inanırdım.

Bu sözlerdeki aŐaęılama Kür Şad'ın yüzüne bir kılıç gibi çarptı. O anda Şırak diye keskin bir ses işitildi: Kür Şad yıldırım hızıyla kılıç çekip kağana doğru bir adım atmıştı. Bu abuk davranıŐ IŞbara Han'la Uluğ Tarkan'a kılıçlarına doğru el attırmıŐ, Kara Kağan ise taş gibi kıpırdamadan olduğu yerde durmuştu.

Uzun bir an, Kür Şad'la kağan odlu gözlerle bakıştılar. Sonra Kür Şad bir adım daha atarak:

- "Senin Türk kağanı olduğunu unutmuŐum" dedi. Kınından çektiği kılıcını, bütün dirliğinde ilk defa kana bulamadan yine kınına sokuyordu. Sonra çok yavaş bir sesle sözlerini tamamladı:
- zaman doğruyu da, eğriyi de gösterecek.

Kür Şad bunu söyliyerek çıkıp gitti. Susuyorlardı. Kağan bir Şey söylemek istediği halde susuyor, IŞbara Han bir Şey saklıyarak susuyor, Uluğ Tarkan her Şeyi bildiği için susuyordu.

Uzun zaman sustuktan sonra Kağan, yüzü bunlu olduğu halde oturup ötekilere de oturmalarını işaret etti. O zaman IŞbara Han, gergin sinirleri biraz gevŐeten Şu sözleri söyledi:

- Bu sabah da Tulu Han'la tartıŐıŐ ona bıçak fırlattı. Tanrı'ya Őükür ki Tulu Han kolundan aldığı küçük bir yara ile savuŐturdu. Yoksa... Türkler birbirine girdiler diye Çinliler çok sevineceklerdi...

- II -

CAN ACISI VE GÖNÜL ACISI

Yamtar, kemerini kastığı zaman iyice arıklamış olduğunu anladı. Ötüken'deki kıtlıkta bile bu kadar incelmemişti. Bir ağacın dibine bağdaş kurarak bunun niçin böyle olduğunu düşünmeğe başladı. İsteddiği kadar doymuyordu. Siganfu şehrinin çevresine yerleştirilmişlerdi. Çinliler kendilerine toprak vererek ekip biçmelerini söylemişlerdi. Yamtar ektiğini biçene kadar daha nice aylar geçecekti. Türkeli'nde de toprak ekerlerdi ama bütün yiyecekleri yalnız toprağa bağlı değildi. Av avlarlar, kuş kuşlarlar, kımız yaparlar, koyun, dana keserlerdi. Burada bunlar yoktu. Ağaçlardan yemiş topluyorlardı ama bir ağacın yemişi Yamtar'ı en çok iki gün besliyordu. Son savaşa girerken geride bıraktıkları çoluk çocukları da tutsak olarak Siganfu'ya getirilmişti. Şimdi Yamtar hem kendisini hem de sekiz yaşındaki kızı ile yedi yaşındaki oğlunu beslemeğe mecburdu. Bu üzüntü yetmiyormuş gibi bir de ağaçtan yapılmış Çin evlerinde oturmak ona pek ağır geliyordu. Bu Çinliler de ne biçim yaratıklardı! Canları yer değiştirmek istese de bu evler taşınmazdı ki götürsünler. Türkler'in o güzel derme evleri nerde, bu tahtadan çakılmış evler nerde? Çaresiz Yamtar da şimdi ağaç kurdu gibi bu ağaçtan yapma evin içinde yatmağa alışmak için uğraşıyordu. Hele ata binip kirlarda koşturamamak... Bunların hepsine dayanacaktı. İlle şu tutsaklık olmasa...

Tutsaklık pek gücüne gidiyordu. İt yerine koymadığı, bir yakalasa boynunu koparabileceği cılız, suratsız, karganmış Çinliler Yamtar'a buyruk veriyorlardı. Öteki Türkler gibi kendisine de bir tarla verdikleri zaman bir Çin subayı, yanında kocamış, bunak bir Çinli olduğu halde Yamtar'a gelip gûya tarlanın nasıl ekileceğini öğretmişti. Yamtar tarlanın nasıl belleneceğini; buğdayın, darının nasıl ekileceğini biliyordu. Çinlilere bu işi bildiğini söylediği zaman kendisiyle alay etmişler:

- "Bu iş barbar işi değil, ok atmağa benzemez. Hele akına hiç..." demişlerdi.

Saf yürekli Yamtar içinden : "Belki Çinlilerin ekip biçmesi başka türdür" diye düşünerek öğrenmeğe razı olmuş, "Peki, öğret de göreyim" demişti. Fakat Çinlinin tarlata bel vurması hiç de başka türlü değildi. Üstelik güçsüz kollarıyla, beli derine saplayamıyor, toprağı çabuk kaldıramıyor, hızlı iş göremiyordu. Yamtar "Ver bakalım şunu" diyerek beli Çinlinin elinden almış, onun fal taşı gibi açılan gözleri önünde ustalık ve çabuklukla tarlayı bellemeğe başlamıştı. Beli elinden bırakırken Çinli subaya:

- "Sen şu işi bırak da bana şu ağaçtan evde nasıl yatılacağını öğret" demiş; onunla çadır mı, tahta ev mi daha iyidir diye uzun bir tartışma yapmıştı.

Çin subayı giderken bu işe alıştıktan sonra Çin dilini öğreneceğini söyleyince Yamtar şaşırmış:

- "Ne? Çin dili mi? Çin dili olur mu be?" diye haykırmıştı.

Yamtar o zamana kadar Çinlilerin ayrı bir dili olacağını düşünmemişti. Çinlilerle hiç yüz yüze konuşmamıştı. Şimdiye dek Çinlilerle kılıç ve ok diliyle konuşup çek güzel anlaşmıştı. Şimdi ise karşısındaki kendisine Türkçe söylüyordu.

Yamtar'ın Çin dili olur mu diye haykırması üzerine Çin subayı da şaşırmıştı:

- Benimle eğleniyor musun? Elbette Çin dili olur.

- Çin dili varsa bana ne? Neden öğrenecektim?

- Çinlilerle konuşup anlaşmak için.

- Seninle konuşup anlaşıyorum ya.

- Ben Türkçe bildiğim için benimle anlaşıyorsun. Çinlilerin hepsi Türkçe bilmiyor ki...
- Canım! Ben de Çinlilerin hepsiyle konuşacak değilim ya. Sen yeter de artarsın bile.
- Başka bir Çinli ile konuşmak gerekirse?
- Bu da dert mi? sen gelip dilmaçlık yaparsın.
- Sen ne söz anlamaz kişisin ? Ben işimi gücümü bırakıp sana dilmaçlık mı edeceğim? Ya ben gidersem? Ya Türkçe bilmeyen bir subay gelirse?

Yamtar biraz düşünmüş, sonra Çin dilini öğrenmek pek gücüne gittiğinden:

- "Bana bak! Ben Çin dilini falan öğrenmem. Çinliler Türkçe öğrensinler" diye cevap vermişti.

İşte o günden beri aylar geçtiği halde Çince bir tek söz öğrenmemişti. Şu mendebur Çinceyi öğrenmek şöyle dursun, nerde ise ata binmeği, ok atmağı, güreşmeği de unutacaktı. Gök Türk ordusunda yüzbaşı olduğu halde burada bayağı kişiler gibi yalnız tarla bellemek, ürün satmak, elde ettiği akça ile başka şeyler almakla mı gününü geçirecekti? Yamtar bu kara düşünceler içinde bunalmakta iken yanına Gök Börü gelip çöktü. Son bozgunda gözünün birini kaybeden Ötüken delisi, kıtlıklardan artakalan iki çocuğundan birini de tutsaklık kargaşalığında yitirmiş; ölüsünden, dirisinden haber alamamıştı. Yedi yaşındaki oğluyla birlikte Yamtar'a komşu eve yerleşmiş tarlasını bellemeğe başlamıştı. Tek gözle dünyaya bakmak hiç de hoş değildi. Bir gün Yamtar'a:

- "Tek gözle kişi iyi göremiyor. Fakat bu pis Çin şehrinde tutsak olduğumuzu görmek için o bile fazla" demişti. Şimdi iki anda yanyana oturuyorlar, gönüllerinde bir duygu tepkisi, beyinlerinde düşünce çalkantısı olduğu halde konuşmadan dalgın gözlerle ileriye, belirsiz bir yere bakıyorlardı. Neden sonra Gök Börü, ağır bir yükü silkeler gibi söze başladı:

- Yamtar! Tulu Han'ın Peping'e giderken yolda öldüğünü işittin mi?

- Hayır!

- Azğından kan boşanıp ölmüş. 29 yaşında idi. Çin kağanı da Tulu Han'ın oğlu Urku'yu onun yerine Peping beği yaptı.

Yamtar, Gök Börü'nün yüzüne baktı. Gök Börü bu bakışın ne demek olduğunu anlamıştı:

- "Urku şimdi 14 yaşında ama gürbüz, yiğit bir tigin. Dedesi Çuluk Kağanı andırıyor" diye sözünü tamamladı.

Yeniden sustular. Birdenbire Gök Börü'nün oğlu çıkageldi. Üç :inlinin kendisini aradığını söyledi. Deminden beri sükûnetle konuşan Gök Börü'nün delilik damarları birdenbire kabarmıştı:

- "Albız alsın! Bu itler yine ne istiyorlar?" diye bağırdı. Sonra fırlıyarak hızla yürümeğe başladı. Yamtar bu gidişi hiç beğenmemişti. Yerinden kalkacak hali olmadığı halde isteksizlikle bir davrandı. O da ağır ağır Gök Börü'nün evine doğru gitmeğe başladı.

Deli Gök Börü öfkeyle evinin bahçesine gelince karşısındaki üç Çinliye sert sert baktı. Biri subay, biri erdi. Birinin de dilmaç olduğu anlaşılıyordu. "Ne istiyorsunuz" diye bağırdı. Dilmaç:

- "Gök Börü sen misin?" diye sordu.

- Benim! Ne diyeceksen çabuk de de yıkılıp git!

Gök Börü'nün bağırarak öfkeli öfkeli konuşması üzerine dilmaçla subay Çince birşeyler konuştular.
Dilmaç:

- "Sen tarların hepsini bellememişsin. Subay beş güne kadar bellemen için sana buyruk veriyor" dedi.

Gök Börü şaşırmişti. Sağına, soluna, gerisine baktı. Sonra dilmaca döndü:

- Anlamadım. Kim buyruk veriyor?

- Subay.

- Hangi subay?

- İşte bu, yanımızdaki subay.

- Ne buyruğu veriyor?

- Tarlayı bellemen için buyruk veriyor.

- Hangi tarlayı?

- Senin tarlanı.

- Ulan sen ne söylüyorsun? Benim tarlama bu keçi kılıklı subay ne karışıyor?

Dilmaç yeniden Çince bir şeyler konuştu: sonra:

- Subay diyor ki: Tarlaları Türkler'e biz verdik. Tutsak oldukları için de onlara istediğimiz buyruğu verebiliriz. Bundan başka subay dedi ki...

Çinli dilmaç sözünü bitiremedi. Sırıttı. Gülmeğe başladı. Gök Börü, Çinlinin gülmesine büsbütün kızarak bağırdı:

- Söylesene! Başka ne dedi?

- Dedi ki: Bu Türk tek gözüyle bu kadar yüksekten konuşuyor. Ya iki gözü de olsa acaba ne kadar yüksekten konuşacak?

Gök Börü en duygulu yerinden vurulmuştu. Birdenbire çılgına döndü. Çin subayına yönelerek:

- "Tek gözlü onbaşı Gök Börü'yü beğenmiyor musun?" diye bağırdı. Sonra kudurmuş gibi haykırışına devam etti:

- itlerin de iki göz var ama bu onları it olmaktan kurtarmıyor!

Dılmaç ürkümüştü. Bir adım geriledi. Subay kılıcına el atıp kınından dört parmak sıyırdı. Gök Börü kıpkırmızı kesilmişti:

- Tutsaklığımı ne diye başıma kakıyorsun? Senin gibi nice köpekleri tepeledim. Kılıç, kından öyle yarım yamalak sıyrılmaz uğru kılıklı!... Senin kılıcın tek gözlü Onbaşı Gök Börü'nün derisini kesmez, anladın mı?

Gök Börü'nün sesi çevrede çın çın ötüyordu. Birdenbire Çin subayının üzerine atıldı. O daha kılıcını çekmeğe vakit bulamadan sol yanağı üzerine çelik gibi tokadını indirdi. Türk usulü inen bu tokat Çin subayını yere sermeğe yetmişti. Dılmacın bağirtısı arasında öteden beriden bir sürü Çinli koşuşurken, yanlarındaki Çin eri de kılıcını Gök Börü'nün koluna indirip kan içinde bırakmıştı. Ötüken delisi, küçük bir çocuktan koluna çomak yiyerek biraz canı acıyan bir adam gibi Çinliye baktıktan sonra kendisine doğru gelen Çinlileri şöyle bir süzdü. Sonra:

- "İşte şimdi hepiniz birden epey bir şey edersiniz" diye haykırdı ve onlara doğru atıldı.

Arkadan gelmekte olan Yamtar yalnız tokadın sesini duymuş ve sesinden bunun bir Türk tokadı olduğunu anlıyarak Gök Börü'nün bir iş karıştırmakta olduğunu kestirip adımlarını hızlandırmıştı. Fakat Yamtar geç kalmıştı: Yedi sekiz Çinli, Gök Börü'yü yaka paça götürüyorlardı. Yamtar'ın gözlerine Çin subayının morarıp şişmiş yüzüyle burnundan kan boşanan bir Çinli, kulaklarına da Gök Börü'nün: "Bu, tek gözümün hakkı. Ötekini vermek için de on tanenizi tamuya gönderdim" diye haykıran sesi çarptı.

***

Gök Börü o geceyi kapkaranlık ve ıslak bir zindanda elleri bağlı ve aç geçirdikten sonra ertesi gün bir Çin kumandanının karşısına çıkarıldı. Bir gün önce dövüştüğü Çinlilerle dılmaç orada idiler. Kumandan, bir Çin subayına pusatla saldırmanın ölüm cezasıyla karşılık göreceğini bilip bilmediğini sordu. Gök Börü elleri çözülmeden bir şeye cevap vermiyeceğini kesin bir durumla anlattığından kumandanın buyruğuyla elleri çözüldü. Kılıç yarası almış olan kolu bütün gece bağlı kalmaktan uyuşmuştu. Gök Börü kolunu uğuşturarak cevap vermeğe başlamıştı:

- Bende pusat olsaydı bunların hepsini yok ederdim.

Kumandan asık bir yüzle sordu:

- Şu Çin subayının yüzüne bir pusatla, hiç olmazsa bir taş veya demirle vurduğun anlaşılıyor. Yalan söyleme. Doğruyu söylersen cezan azalır.

Gök Börü omuzlarını silkti:

- Ben onun yüzüne atadan gördüğüm gibi bir tokat vurdum o kadar...

Kumandan öfkelenmişti:

- "Yalan söyleme. Ben sana doğruyu söyletmesini bilirim" diye bağırdı.

Gök Börü de öfkelenmişti:

- Ulan! Ne direnip duruyorsun! İnanmıyorsan gel sesin de yüzüne bir tokat vurayım. Derini patlatıp avurdunu şişiremezsem Türk'üm diye gezmem!...

Dılmaç bu sözleri Çinceye çevirmeğe korktu. Gök Börü'ye bir adım daha yaklaşarak yumuşak ve edepli bir cevap vermesini söyledi. Ötüken delisi yalancılıkla suçlandırılmağa fena halde içerlemişti. En kısa bir anda şimşek gibi bir tokadın şakladığı ve dilmacın yere çarpılarak serildiği görüldü. Bayılmıştı.

Gök Börü Çin kumandanına dilmacın kanayan, şişen moraran suratını göstererek:

- "Gördün mü mankafa? Uğru kılıklı bir Çinlinin uğursuz yüzünü ezmek için pusat gerekir mi imiş?" diye bağıırıyordu.

Kumandan kendisine yapılan bu saygısızlıktan dolayı büyük bir kızgınlığa kapıldı. Gök Börü'yü tutturarak yeniden bağlattı. Sonra dilmacı ayılarak onunla Gök Börü'ye şu korkunç kararı bildirdi:

- Çin kağanının buyruğunu dinlemiyerek tarlanı sürmediğin, Çin kağanının bir subayına el kaldırmak küstahlığında bulunduğun ve Çin kağanının saray kumandalarından birinin karşısında saray dılmaçlarından birine vurmak gibi büyük bir cüretkârlık yaptığından dolayı yüz kırbaç yiyecek ve öteki gözün de çıkarılmak suretiyle sana yakışan sonuca çarptırılacaksınız!

Gök Börü bu sözleri ürpermeden dinledi. Sonra kumandan Çang-Çung'a :

- "Ben iki gözüm kör olduğu halde de sizin en yiğidinizin hakkından gelirim" dedi.

***

Onbaşı Gök Börü meydanlıkta bir kütüğe bağlanıp yarı beline kadar soyulduktan sonra kırbaçlanmağa başladı. Arkasında karşılıklı durmakta olan iki Çinli, kırbaçlarını olunca güçleriyle nöbetleşe indiriyorlar, toplanmış olanlar da bağıırarak, haykırarak, söverek kırbaççıları kışkırtıyorlardı. Gök Börü ses çıkarmadan kırbaçları yiyor, sırtında kızıl izler oluyor, bu izlerden kan sızıyordu. Gök Börü ses çıkarmadıkça kırbaç vuranlar daha sert vurmağa çalışıyorlar, bakanlar ulur gibi bağıırarak, yiğit Türk'e daha çok sövüyorlar, yumruk sıkıyorlar, onun dövülmesinden sevinç duyuyorlardı. Meydanlık çok kalabalıklaşmıştı.

Bu duygusuz kalabalık arasında yalnız bir kişi yaşlı gözlerle bu sahneye bakıyor, dudaklarını ısırıyor, bir yandan da inci gibi yaşlar yanaklarından aşağı yuvarlanıyordu. Bu, gerilerde yüksekçe bir yere ilişmiş olan, Gök Börü'nün oğlu, yedi yaşındaki Sungur idi.

Yüz kırbaç bitmiş, Gök Börü gık dememişti. Sungur daha neler olacağını bilmiyordu. Yakılan ateşe bir takım demirlerin sokulup çıkarılmasından da bir şey anlamamıştı.

Fakat Gök Börü'ye son kırbaçlar vurulurken gelen Yamtar olacak işi anlamıştı. Sungur'un da bunu görmesini istemiyordu. Onu yakalılarak kucağına aldı. Çocuk gitmek istemiyordu:

- "Eçe (Amca)! Kalalım" dedi.

Yamtar titriyen bir sesle cevap verdi:

- Kalmıyalım Sungur! Baban birazdan gelecek!

Sonra, gürbüz bir çocuk olduğu halde, kendi kucagında küçücük kalan Sungur'u kavriyerek yürümeğe başladı. Sungur, yanağını Yamtar'ın yanağına dayamıştı. İkinin de yüzü ıslaktı.

O gece Yamtar, Sungur'u kendi evinde kendi çocuklarıyla bırakarak Gök Börü'nün evinde kaldı. Geceleyn Çin kumandanlığı yapısına giderek Gök Börü'yü almıştı. Artık dünyanın ışıklarına ve renklerine iki gözü de kapanmış olan andasının kolundan tutarak onun evine gelirken üzerine yıldırım düşmüş iri bir ağaca benziyordu. Kan kardeşinin yardımına koşamamış olmaktan doğan bir iç acısı, Gök Börü'nün gözünü kızgın şişle çıkararak acıdan aşağı değildi. Kendinden utanıyordu. Ay ışığı altında eğri büğrü sokaklardan sert adımlarla yürüyen bu iki kara bahtlıdan biri, iri ve gözleri gören Yamtar ağır bir manevi yük altında çökmüş gibi ilerlerken; öteki Ötüken'in kahraman delisi, baş eğmiyen Gök Börü, artık sonsuz karanlığa gömülmüş olan yiğit onbaşı, Tanrı'ya bakar gibi hafifçe göğe çevrilmiş olduğu halde dimdik, vekarlı ve heybetli adımlar atıyordu.

- III -

FİLOZOF ŞEN-MA

Yamtar şimdi daha ağır bir yük altında idi: Gök Börü'nün tarlasını ekip biçmek, andasına ve andasının oğluna bakmak da artık kendi görevleri arasına girmişti. İlk günlerde öteki Türkler'den epey süt, yoğurt, et bularak Gök Börü'yü beslemiş; çabuk iyileştirmeye çalışmıştı. Gök Börü birkaç gün yatıp bir yere çıkmamış, sonra her gün tarlasına çıkarak bir ağacın altında oturmayı âdet edinmişti. Hemen hemen hiç konuşmuyordu. Sirtını ağaca veriyor, başını ağaca yaslıyor; sabahtan akşama kadar öylece kalıp düşünüyordu. Pek az yemek yiyordu. Yalnız sık sık Sungur'u çağırıyor, ne yaptığını soruyor, Sungur yaptığı işi veya bir şey yapmadığını söyleyince "peki" diyip sessizliğe dalıyordu. Yamtar onun içinde ne büyük kasırgalar estiğini anlamıştı. Çok konuşmamanın, hattâ onu avundurmaya çalışıp öfkelendirmenin; içinin ince tellerine dokunmamanın doğru olacağını biliyordu. Günde üç dört kere yanına geliyor, yemeklerini Gök Börü ile yiyor, bu arada ona birkaç şey söylüyordu. Yamtar andasını sevindirecek haberler vermeğe çalışıyor, hoşlanmıyacağını sandığı şeyleri ondan saklıyordu.

Böylelikle bir yıl daha geçti. Gök Börü artık duygularıyla gözlerinin yokluğunu gidermeğe başlamıştı. Evinden tarlaya yahut Yamtar'ın evine giderken yolu pürüzsüz yürüyor, yaklaştığı yerde birisi olup olmadığını seziyordu.

Şimdi bütün zamanını oğlu Sungur'la Yamtar'ın oğlu Göktaş'a güreş dersi vermekle geçiriyor, onları güreştiriyor, onların birbirlerine yaptıkları oyunları, gözleri görmediği halde şaşılacak bir sezgi ile anlıyor, yanlışlarını düzeltiyordu. Bazan Yamtar da geliyor, o da derslere karışıyor; hatta küçüklerle elense ederek onların isteğini arttırıyordu. Küçük güreşçiler bir ayda işi ilerletmişlerdi. Gök Börü onlara ağaç dallarından iki kılıç yapıp vuruşmalarını da öğretmişti. Yamtar da deriden kalkan yapmış, işi tamamlamıştı. Göktaş'la Sungur akıllarına geldikçe güreşiyorlar, kılıç oyunu yapıyorlar, taş yarıştıırıyorlardı.

Bir gün yine meraklı ve kendilerine göre çetin bir güreş yapıyorlardı. Babaları da göz ve gönülle onlara bakıyordu. Kendilerini güreşe o kadar kaptırmışlardı ki, yaşlı bir Çinlinin yanlarına yaklaştığını görmediler. Bunu ilk sezen Gök Börü oldu. Yamtar'ın omuzuna vurarak: "Sor bakalım, şu Çinli ne istiyor" dedi. Güreş durmuş, Yamtar'ın ağızı şaşkınlıktan açık kalmıştı. Gök Börü artık, yalnız birisinin yaklaştığını sezmele kalmıyor, bunun Çinli olduğunu da anlıyordu. Yamtar şimdi iki çocuğu güreştiren iki yıllık tutsak Yamtar olmaktan çıkmış, Türk beği, Gök Türk ordusunun yüzbaşısı Yamtar olmuştu. Sert bir sesle:

- "De bakalım Çinli! Ne istiyorsun?" dedi.

Yaşlı Çinli belirsiz bir şekilde gülümsedi. Şaşılacak şey! Bu Çinli gülümsediği zaman öteki Çinliler gibi iğrenç ve aldatıcı bir yüz almıyor, aksine olarak sevimlileşiyordu. Yamtar buna bakıyor, çocuklar bunu seziyor, Gök Börü bekliyordu. Çinli oldukça düzgün bir Türkçe ile cevap verdi:

- Size birkaç öğüt vermek istiyorum.

Gök Börü'nün sağ elini, kemerinin soluna doğru attığı görüldü. Bu kılıç çekerken yapılan bir davranıştı. Fakat iki elinin birden aşağı düşmesi bir oldu. Kemer kayışının solunda artık eskiden olduğu gibi bir kılıç asılı değildi. Bir Çinlinin gelip de kendilerine öğüt vermek istemesi onu çileden çıkarmağa yeterdi. Yamtar'ın verdiği karşılık öfkelenmekte olan Gök Börü'nün içine birkaç damla su serpti:

- Bizim Çinli'den alacak hiçbir öğüdümüz yok!

Kocamış Çinli bu sözlere kızmadı. Biraz daha gülümsüyerek:

- "Bu küçük çocukları niçin güreştiriyorsunuz?" diye sordu.

Yamtar şaşırıldı:

- İyi güreşmeği öğrensinler diye.

- İyi güreşip nolacak?

- Sen alık mısın, nesin? Bu çocuklar kırk yıl böyle çocuk kalacak değiller ya. Elbet büyüyüp erolacaklar.

- Er olunca güreş ne işlerine yarıyacak?

- Güreşmeden, dövüşmeden, ok atmadan, kılıç vurmadan, kargı sançmadan, at yarıştırmadan kişi er olur mu?

Çinli gülümsüyerek:

- "Türk felsefi..." dedi.

Yamtar bundan bir şey anlamamıştı. Sordu:

- Ne dedin?

- Türk felsefesi.

- Nedir o?

- Türkler'in derin düşüncesi.

- Türkleri'in derin düşüncesi mi dedin? Peki neymiş o?

- Demin söyledin ya: Güreşmek, dövüşmek, yarışmak...

- Bunlar kötü şeyler mi?

- Çok kötü!

Yamtar'ın gözleri açıldı:

- Ne? Ya iyi olan nedir?

- Bilimi felsefe.

Yamtar gülümsedi:

- Peki bu bilimle felsefe nedir, ne işe yarar?

- Doğruyu bulmaya yarar.

- Bana bak Çinli! Kocamışlık seni bunatmış mı ne? Böyle öğüt vereceksen çabuk buradan çekil de bizi öfkelenendirme. Doğru ile eğrinin ne olduğunu biz biliyoruz.

Çinli yine gülümsedi:

- Bilmiyoruz.

Yamtar öfkelenmeğe başlamıştı:

- Doğruyu bilmiyorsam sana ne? Ne diye gelip bana kendi saçmalarını öğretmeğe kalkıyorsun?

- Çünkü herkese doğruyu öğretmek için hocama söz verdim.

- Hocan mı? Hocan kim?

- Hocam ünlü Çin filozofu Çao-lien. Ben de onun çırağı filozof Şen-ma. Hocamdan ayrılalı dört yıl oldu. Her yeri gezip insanlara doğruyu öğretmeğe çalışıyorum.

Yamtar merakla sordu:

- Sen dört yıl öncesine kadar çırak mı idin?

- Evet!

Yamtar acıyarak baktı:

- Bana bak Çinli! Seni kırmak istemem, sözlerime gücenme ama pek beyinsizmişsin.

- Neden?

- Sakalın ağarınca kadar çırak kalırsan sana uslu kişi denmez ya.

- Bilim ve felsefe çabuk öğrenilmez.

Yamtar yine güldü:

- Canım! Çin işinin güçlüğünden n olacak? Kılıç savurmaktan da daha güç değil ya...

- Daha güçtür.

- Daha mı güçtür? Öyleyse sen yaman bir bahadır olacaksın. İstersen gel seninle bir kılıçlaşalım. Ama şimdi kılıcım yok. En iyisi gel seninle güreşelim.

- Ben güreş bilmem.

- Bilim ve felsefe güreşten daha güçlü diyorsun. Kolayını bilmeden gücünü nasıl öğrendin?

- Çünkü güreş faydasızdır. Bilim kişiye çok şey öğretir

Yamtar'ın canı sıkılmıştı:

- Siz Çinliler her şeyi biliriz sanıyorsunuz. Tarla bellemeyi yalnız kendimiz biliriz sanırsınız. Bana bu işi öğretmek için de bilgili bir Çinli gelmişti ama ben ondan daha iyisini bildiğimi kendisine gösterdim. Senin bilim, felsefe dediğin de böyle saçma bir şey olacak. Ben iyi ok, attığım, ata bindiğim halde karınımı doyuramıyorum. Senin felsefe dediğin nesne benim açlığımı giderir mi? sen bana onu söyle.

- Elbette giderir.

Yamtar sevincinden bir irkildi. Çinliye doğru bir adım attı:

- Çabuk söyle: Şu felsefe nedir? Tez davran da şu yere batası açlıktan kurtulayım.

Çinli yine gülümsiyerek cevap verdi:

- Bu bir günde olacak iş değil. Bunun için uzun zaman ders almak, öğrenmek gerek.

- IV -

YAMTAR FİLOZOF OLUYOR

Yamtar o günkü konuşmadan sonra Çinli filozofun evine dadanmıştı. Filozof Şen-ma altmış beş yaşlarında bilgin bir ahlâkçı idi. Felsefesini yaymak, insanları doğru yola götürmek, öğüt vermek için çok yer gezmişti. Çin'in her yerini dolaştıktan başka, Tibet'e, Kora'ya Türkeli'ne, Hind'e kadar uzanmıştı. Bir çok dilleri bilirdi. Daha Çao-lien' in çırağı iken bazan onunla birlikte, bazan onun izniyle yalnız olarak bu ülkeleri gezmeğe başlamış, her yerdeki insanların ahlâkı, âdetleri, düşünceleri hakkında geniş bilgi edinmişti. Bir felsefeyi yaymanın çok güç olduğunu biliyordu. Hocası uzun ömründe yalnız kendisini yetiştirebilmişti. Kendisi ise henüz kimseyi doğru yola getirememiş, fakat bundan yılgınlık duymamıştı. Elbet bir kişiyi aydınlığa çıkaracağım diye düşünüyor, çevresini dolaşarak öğütler veriyordu.

Kara Kağan'la birlikte yüz bin kadar Türk tutsak olarak Çin'e gelince bu bedbaht insanlar üzerinde bir defa deneme yapmak, düşüncelerini onlara açmak istedi. İlk önce Kara Kağan'a telkin yapmak istedi. Fakat o yanına kimseyi kabul etmiyordu. Bu işi başaramayınca kağandan sonra en ileri gelen Türkler'e yani İşbara Han'a, Kür Şad'a, Uluğ Tarkan'a başvurdu. İşbara Han kendisini uzun uzun dinledikten sonra bu düşüncelerin Türkler'e uygun gelmeyeceğini, Uluğ Tarkan ise Kara Kağan'ın kabul etmediği bir şeyi kabul edemeyeceğini bildirdi. Kür Şad'a gelince o, çok sert ve kesin bir duruma bir Çinlinin düşünceleri ne olursa olsun benimsemeyeceğini bildirerek işin içinden çıkmıştı. Böyle olduğu halde Şen-ma bezmemişti. Bu sefer Türkler'in halk tabakası içinde ders verecek kişi aramağa başlamıştı. Fakat tutsak oldukları halde gözleri yukarda olan Türkler'e söz anlatmak pek güçtü. Bir gün genç bir Türk'e felsefeden ve bilimden bahsedip felsefenin insan ruhunu güçlendirdiğini anlatırken Türk onun sözünü keserek : "Bu felsefeyi bir ata yedirsem beni Ötüken'e bir günde ulaştırır mı?" diye sormuş, felsefenin yenecek bir nesne olmadığını söyleyince de kendisine sert sert bakıp yanından uzaklaşmıştı. Şen-ma yine bıkmamış, tekrar beğlere başvurumağa başlayarak bu sefer Böğü Alp'i yakalamış, ona ders vermeğe kalkmıştı. Böğü Alp kendisiyle, kısa bir tartışma yapmış sonra ona : "Bu felsefe dediğin nesne yarın ne olacağını bildirir mi?" diye sormuş, hayır cevabını alınca: " Neye yarar? Kırac Ata felsefenin ne olduğunu bilmiyordu ama yarın neler olacağını bana diyivermişti" diye filozofun önüne dikilmiş, yarını kimsenin bilemeyeceği hakkında Şen-ma'nın yaptığı bütün direnmelere rağmen: "Sana inanmam Çinli! Ben Kırac Ata'nın sözünü kulağımla işitip dediklerinin doğru çıktığını gözümle gördüm" diye kestirip atmıştı.

Şen-ma yine usanmamıştı. Yine Türkler'in arasında dolaşmış, bu sefer de Yamtar'a çatmıştı. Çinli filozof barbarlıktan hoşlanmazdı. Fakat kendi felsefesini anlamak bakımından Türkler'i Çinliler'den daha kabiliyetli buluyordu. Bunlar içi, dışı bir olan doğru özlü, doğru sözlü kimselerdi. Gerçeği bulmak, felsefeyi kavramak için ilk şart doğru olmaktır diye düşünüyordu. İri gövdeli Yamtar karnı doymadığı için felsefe yolu ile açlığın tokluğa çevrileceğini umduğu için bu işe giriştiğini saklamamıştı. Şen-ma açlığın da, tokluğunda bizim birer kuruntumuz olduğunu ona anlatmağa çalışacak, böylelikle Yamtar'ı kazanacaktı. Yamtar'ın iri, yarı, güçlü kuvvetli olması da iyi idi. Çünkü iyi bir filozof olursa dağ, taş gezip düşüncelerini yayarken yorulmaz, yorgunluklara, güçlüklerle katlabilirdi.

Yamtar'da bir değişiklik olduğunu Gök Börü de anlıyordu. Şimdi Gök Börü'ye verilen yemek daha çoktu. Bunun niçin böyle olduğunu düşünmüş, bir gün durup dururken:

- "Yamtar! Bizim ağızımız mı çoğaldı" diye sorup hayır cevabını alınca : "Öyleyse sen az yemek yiyorsun" diye kesin bir sonuç çıkarmıştı. Doğru idi. Az yemek yiyor, kendi üleşinin yarısını Gök Börü ile çocuklara veriyordu. Yamtar, Gök Türk beği oludğu için yalan söyleyemezdi.

- Evet, dedi. Yiyeyeğimin yarısını üçünüze üleştiriyorum. Gök Börü buna karşı koydu:

- Olmaz! Sonra açlıktan ölürsün.

- Ben acıkmam.

- Acıkmaz mısın?

Gök Börü bu sözleri büyük bir şaşkınlıkla söylemişti. Çünkü Yamtar diyince akla ilk gelen düşünce acıkmak, doymamak, çok yemek oluyordu. Bütün dirliğinde hemen hemen her gününü yarı aç geçirmiş olan Yamtar'ın şimdi "Ben acıkmam" demesi elbette şaşılacak işti. Arkadaşının sorusuna

yine acıkmam diye cevap verince Gök Börü'nün içine kuşku düştü. Bir adım atarak Yamtar'ı tuttu. Elini onun omuzundan koluna doğru iterek:

- "Acıkmaz mısın? Yoksa sen Yamtar değil misin?" diye sordu.

- Yamtar'ım

- Yamtar olursun da acıkmaz olur musun?

- Acıkmam.

- Nasıl olur be?

- Ben artık filozof oldum.

Gök Börü kendi büyük derdi ve yarına ait düşünceleri arasında Çinli Şen-ma ile olan konuşmayı, hatta Şen-ma'nın kendisini bile unutmuştu. Az yemek yiyen andası acıkmadığını, çünkü filozof olduğunu söyleyince bunu bir hasatalık sandı:

- Sayrı mısın? Neren ağrıyor?

Yamtar da bu sayrılığın nereden kondurulduğunu anlamıştı:

- Bir yerimin ağrıdığı yok.

- Yok mu? Olduğunu söylediğin o zırlıtı, bir çeşit sayrılık değil mi?

- Filozofluk mu?

- Evet.

- Hal... O sayrılık değil.

- Ya nedir?

- O mu? O büyük bir iş.

Gök Börü bir şey anlamıyarak sordu:

- Yamtar! Sende bir başkalık seziyorum. Şu filozofluk mudur, nedir her ne ise bana anlat da bileyim

- Filozofluk derin düşünmektir. Her kişinin bilemediği bilgileri bilmektir.

- Filozof olan kişi acıkmaz mı?

- Acıkmaz.

- Neden?

- Neden mi? Çünkü toklukla açlığın farkı yoktur.
- Ne?
- Öyle değil. Yanlış söyledim. Çünkü açlık kişinin kendi kuruntusudur.
- Kuruntu mu?
- Evet! Kişi kendisini çok aç sanır. Çok yer. Halbuki az yese de olur.
- Sonra?
- Sevinmek, yerinmek boşunadır.
- Ya!... Neden?
- Çünkü yeryüzünde ne sevinecek ne de yerinecek olay yoktur.
- Yoksa neden kimine sevinip kimine yeriniyoruz?
- Kuruntu...
- Vay canına...

Yamtar övünmeğe başladı:

- Yalnız bu kadar değil, daha neler var, neler!
- Neler var?
- Ölüm yok.
- Ne?
- Ölüm yok.
- Ama herkes ölüyor.
- Onlar ölmüyor.
- Ya ne oluyor?
- Biçim değiştiriyor.

Gök Börü sustu. Uzun zaman düşündü. Her zamanki öfkeli sesine hiç benzemiyen yumuşak bir sesle:

- "Anlamıyorum. Bu filozofluk kişinin başından usunu alan bilmedik bir sayrılık olacak" dedi.

Sonra, filozofluğu anlatamadığı için sıkılan Yamtar'a acıyarak sözünü bitirdi:

- And! Utacıya git.

- V -

KURUNTU

Yamtar, öğretmeni olan Şen-ma'nın tavsiyeleriyle fırsat buldukça Siganfu'yu gezmeye başlamıştı. Bu büyük şehrin sokaklarında gezip tozuyor; evlere yapılara, adamlara bakıyor, insanlar hakkında düşünce sahibi olmağa çalışıyordu. Fakat hâlâ Çinceyi öğrenememişti. Şen-ma uzun tartışmalardan sonra Çinceyi öğrenmenin gerekli olduğuna Yamtar'ı kandırmış, ona ders vermeğe başlamıştı. Fakat birkaç ay geçtiği halde kelime olarak ancak "ben", "sen", "o"; cümle olarak da "Karnım tok" ve "Yaşamak düş görmektir" demesini belliyebilmişti. Yamtar bütün saflığına rağmen usuz kişi değildi. Çince öğrenememesinin sebebi Çinlilere karşı duyduğu tiksinti, bir de bu dilin güçlüğü idi.

Şen-ma ilkönce "ben" demesini öğretmişti. Bu sözün Çincesi "vu'o" idi. Öküz böğürmesine benzeyen bu sözü tekrarlamak Yamtar'a pek güç gelmiş, günlerce "bo", "bu", "bô", "bû" diye hecelemişti. (Gök Türkçede "v" harfi olmadığı için Yamtar güçlük çekiyordu); hiçbirisinin doğru olmadığını Şen-ma'dan işittikçe öfkelenmiş, yapamadıkça inadı tutmuş, sonunda tıpkı Çinli gibi "vu'o" diyebilmişti. "Sen" kelimesinin Çincesi olan "nî" de epey tartışmaya yol açmıştı. Çünkü Yamtar "nî" demiyor, "ini" diyordu. (Gök Türkçede kelime başına "n" harfi pek nadir olarak geldiğinden Yamtar zorlanıyordu) Öğretmeni baştaki "i" nin lüzumsuzluğunu anlattıkça Yamtar şaşıyor, hele sözün sonunun "nî" diye uzatılmakta sebebi bir türlü kavrayamıyordu. (Çünkü Türk dilinin bir hususiyeti de sesli harflerin daima kısa oluşudur) Fakat ne de olsa bu söz "vu'o" demek kadar güç değildi. Çince "o" demek olan "ta" ise Yamtar'ın pek hoşuna gitmişti. Söylenmesi kolaydı. Bu beğenişini Şen-ma'ya:

- "Bak, işte bu, insan diline benziyor" demekle bildirmişti.

Böyle teker teker Çince sözleri öğrenmenin uzun süreceğini anlayan Yamtar cümle öğrenmeğe kalkmış ve ilk önce Çince "Karnım tok" demesini ezberlemişti. Bunu bellemekten maksadı, öğrenmeğe başladığı felsefenin anaçizgileri üzerindeki bilgisini göstermekti. Nitekim "Yaşamak düş görmektir" cümlesini de aynı düşünce ile Şen-ma'ya sormuş, çalışmış, bin güçlkle öğrenebilmişti. İş böyle pürüzsüz gitseydi koca Yamtar, ağır aksak da olsa, yarım yamalak da olsa Çinceyi öğrenecek, konuşabilecek hale gelecekti. Fakat derslerin birinde öğretmenine Çince "büyük" nasıl denir diye sorup da "ta" cevabını alınca beyni allak bullak olmuş, büyük bir yorgunluk duymuştu. "Ta" hem "o" anlamına geliyor, hem de "büyük" demek oluyordu. Her ne kadar Şen-ma ikisinin söyleneşi arasında bir ayrıntı olduğunu söylemiş ve her ikisini bir çok defa tekrarlıyarak soluk tüketmiş idiyse de Yamtar ikisinin aynı olduğunu savunmada direnmiş, sonunda eline Çinlinin yazı fırçasını alarak Gök Türk yazısıyla iki "ta" yazarak:

- "Baksana! Bunların ikisi de birbirinin benzeri değil mi?" diye sormuştu. O zaman Şen-ma gülümsemiş ve:

- "Türk yazısıyla yazınca ikisi de birdir ama Çin yazısıyla yazınca ayrı oldukları anlaşılır" diye vermiş ve iki karışık, acayip şekil çizerek birinin "o" demek olan "ta" birinin de "büyük" demek olan "ta" olduğunu Yamtar'a açıklamıştı. Yamtar, Çin yazısını görünce büsbütün sıkılmış, içine baygınlık gelmişti. Çünkü Şen-ma ona, Çince öğrendikten sonra eski Çin yazısını da öğreteceğini söylemişti. Bu konuşma Yamtar için bir dönüm noktası olmuş, Çince ben, sen, o, karnım tok, yaşamak düş görmektir demekten başka ne öğrendiyse hepsini unutmuş; yeni bir şey öğrenmesine de imkân kalmamıştı.

Şen-ma buna üzölmüş, fakat bıkkınlık getirmemişti. Çinlilerle biraz daha çok düşünüp kalkarak Çinceyi öğrenmesi için ona Siganfu sokaklarında dolaşmayı öğütlemişti.

Yazın ilk günlerinden bir gündü. Birden Yamtar'ın içi sızladı. Ah Ötüken ah!... Şimdi Türkeli'nde olsaydı yeşil yamaçlarda, sonsuz bozkırda nasıl at koşturur, dağlarda nasıl geyik avlardı. Bu Siganfu şehrinde ise tıpkı Çinliler gibi boğucu uyuşuk gezmekten başka yaptığı bir şey yoktu. O kalabalık aile ocağından kala kala bir kendi bir de oğlu Gökteş kalmıştı. Kızı, bu kapalı şehirde solmuş, ağzından kan boşanarak ölmüştü. Kendi yurdunda olsa neyse idi ama, yabancı yerde tutsak yaşamak başa düşünce kişi, eşini de, çoluk çocuğunu da yanında görmek istiyordu.

Yamtar artık iyice düşüncelere dalmıştı. Görmeden bakıyor, bilmeden yürüyordu. Bir aralık geniş bir alana geldiğini işittiği çalgı seslerinden anladı. Boyalı tahtalarla çevrilmiş bir bahçenin kapısında Çinli çalgıcılar çalgı çalıyor, acayip kılıklı bir Çinli bağırarak bir şeyler söylüyordu.

Yamtar yavaş yavaş yaklaştığı. Bağırmanın çevresinde epey kişi toplanmıştı. Bazıları kapıdan içeri giriyordu. Galiba Çinlilerin bayramı var diye düşüncü. Yamtar, gittikçe artan kalabalık arasında, biraz sonra, farkına varmadan o bağırıp çağırın acayip kılıklı Çinli ile yüz yüze geldiğini gördü. Herif, Yamtar'a bir şeyler söylüyor, eliyle içerisini gösteriyor, fakat Yamtar bu Çince'den hiçbir şey anlamıyordu. Yalnız, çetrefil Çince sözler arasında kulağına bir "nî" çalınır gibi oldu. Anladığı bir söz geçtiği için sevindi. Onunla Çince konuşmağa karar vererek " Vu'o Yamtar" dedi. "Ben Yamtar" demekle kendisini tanıtmış oluyordu. Geveze Çinli biraz susar gibi oldu. Yamtar bundan faydalanarak ve eliyle kendisini göstererek tekrarladı:

- Vu'o Yamtar!

Çinli galiba anlamıştı. Karşısındakini herhalde Çince bilen birisi sanmıştı. Eliyle Yamtar'ı göstererek söyledi:

- Nî Yang-ta!

Bir anda Yamtar'ın tepesi attı. Albız alsın! O uğursuz "ta" yine karşısına çıkmıştı. Alık Çinlinin dili Yamtar demeye dönüyor, Yang-ta diyordu. Bağırarak türkçe cevap verdi:

- Dilini yılan soksun! Yang-ta değil, Yamtar....

Çinli, yine Çince söylemeye başlamıştı. O kadar çok, o kadar çabuk konuşuyordu ki Yamtar başında bir ağırlık duyuyordu. Anlamadığı için cevap vermedikçe Çinli daha çok konuşuyor, eliyle bol bol işaretler yapıyordu. Bu savruk el hareketleri arasında bir aralık herifin eli Yamtar'ın karnına değdi. Arkasından da bir sürü söz söyledi. Yamtar, bu Çinlinin karnına dokunmakla karnının aç olup olmadığını soruyor sanmıştı. İşte Çince konuşmak için iyi bir fırsat çıkmıştı. Yamtar hemen Çinceyi yapıştırdı:

- Karnım tok!

Bu cevap, konuşkan Çinliyi hemen susturmuştu. Hayretle Yamtar'ın yüzüne bakıyordu. Çevrelerinde olanlar da hayretle gözlerini dikmişlerdi. Yakınındakiler, sözlerine; uzaktaki uzun boyu ile iri gövdesine bakıp şaşıyorlardı. Acayip kılıklı Çinli yeniden söze başlıyarak el işaretiyle gözlerini gösterince Yamtar arkadaşça onun omuzuna vurdu. Herif, Yamtar'ın en yavaş dokunuşu olan bu vuruşla kırılma derecesine gelen omuzunun acısıyla kıvrılırken o, Çince : "Yaşamak düş görmektir"

dedi. Ortalıkta derin bir sessizlik oldu. Yamtar bu sessizliğin neden doğduğunu anlamak için sağına, soluna bakınırken koluna bir el yapıştı ve bir ses Türkçe:

- "Yamtar! Sen misin? Sana ne olmuş böyle?" diye bağırdı. Yamtar başını çevirdi. İlk önce gözüne bir börk çarptı. Sonra eski yoldaşı Yüzbaşı Üçoğul'u tanıdı. Üçoğul söylüyordu:

- Deminden beri sana sesleneceğim ama o kadar değişmişsin ki tanımakta güçlük çektim. Neden böyle arıkladın? Sayrı mısın?

- Sayrı değilim. Buradaki çalgının, gürültünün ne için olduğunu anlıyayım diye yanaşım. Boşboğaz Çinli tebelleş oldu.

- Buranın ne olduğunu biliyor musun?

- Hayır.

- Burası iyi bir kazanç yeri. Herkes hünerini gösterip akça alıyor. İstersen sen de hemen gir.

Yamtar hemen boynunu büktü:

- Benim ne hünerim var?

Üçoğul anlattı:

- Çinli hüneri gösterecek değilsin. Cambazlığı Çinliler yapıyor. Türkler de güreşe çıkıyor.

- Hüner buysa kolay. Ok atmak, kılıç oynamak da var mı?

- Şimdilik yok ama ilerde belki o da olur.

Üçoğul, Çinli ile Çince birşeyler konuştuktan sonra Yamtar'la içeri girdi. Büyücek bir bahçenin çevresine Çinliler oturmuşlar, orta yeri açık bırakmışlardı. Burada iki direğin arasına gerilmiş bir ip Yamtar'ın dikkatini çekmiş, bunun ne olduğunu sorarak ipin üzerinde Çinlilerin hüner gösterdiklerini öğrenmişti. Gerilerde ince ağaçlarla ayrılmış bir yere gelince Yamtar karşısında Yumru'yu buldu. Üçoğul:

- "Yamtar! Bu gün ikiniz güreşirsiniz. Buranın sahibi hüner gösterenlere akça veriyor" dedi.

Yumru'yu da buraya Üçoğul getirmişti. Çince bildiği için siganfu'da her yere girip çıkmı, burasını öğrenmiş, hattâ burada bir iki defa Çinli güreşçilerle güreşmiş, sonra Yumru'yu da bulup getirerek ona da bir kazanç sağlamıştı. Yumru bütün Çin güreşçilerini yendikten sonra nihayet Üçoğul'la güreşmiş, onu da yenerek seyirciler arasında ün salmıştı. Çinliler ona Türk buğası diyorlardı. Artık karşısına çıkacak kimse kalmadığı için şimdi iki Çin güreşçisiyle birden güreşiyor, bu güreşler Sigantfu halkının pek hoşuna gidiyordu. Fakat yumru Çin güreşçilerini ikişer ikişer de yeniyordu. Yalnız bir defa biri Kıtay, biri Tibetli olan iki güreşçiyle yaptığı bir güreşte yenilmiş, fakat sonra bunları teker teker pek kolaylıkla alt etmişti. Bugün ise Yamtar'la tutuşacaktı. Yamtar gibi ünlü bir güreşçiyle yapacağı karşılaşma herhalde pek sert olacaktı.

Cambazlıklar, hokkabazlıklar yapıldıktan sonra sıra güreşe geldi. Eğlence bahçesinin sahibi Yamtar'ı seyircilere tanıttıktan sonra iki ünlü güreşçinin şimdiye kadar görülenlerden daha meraklı bir güreş yapacağını bildirdi.

Yamtar'la Yumru ortaya çıktılar. Fakat her gün hakemlik yapan Çinli, Yamtar'dan ürkmüş, bir türlü alana gelmiyordu. Bu iki dev gibi Türk'ün arasında ezilemem diyor, direniyordu. Halk mırıldanmağa başlamıştı. Eğlence bahçesinin sahibi, şimdiye kadar, kendisine epey kazanç sağlamış olan Üçoğul'a yalvardı, hakenliği ona kabul ettirdi. Üçoğul üç defa el çırpıttı; Yamtar'la yumru el ense ettiler...

Yamtar daha uzun boylu, daha iri, daha yaşlı, daha usta idi. Fakat iki üç yıldır hiç güreşmemişti. Yumru ise son aylarda burada kırktan fazla güreş yapmış olduğu için idmanlı idi. İlk denemelerden sonra sert girişler başlayınca bahçedeki bütün sesler dindi, herkes göz kesildi. Çinliler için bukorkunç bir şeydi. Bu iki dev birbirlerine attıkları çelmeleri ağaca taksalar ağaç devrilirdi. Hele belden kavrayıp yere çalmaları pek yamandı. Başka biri olsa kemikleri kırılır, belki ölürdü. Ne akla gelmez oyunlar yapıyorlardı. Birkaç Çinli bu korkunç manzaraya daha fazla bakamadıkları için seyiri yarıda bırakıp sıvıştılar.

Güreş çok uzun sürdü. Yorulduğu için soluyarak kurt kapanına düşen Yamtar'ın sırtı yere geldiği zaman seyircilerden çoğu kaçmış, ancak birkaç yürekli kişi kalmıştı. Bu sonucu ne Üçoğul, ne de Yumru umuyordu. Üçoğul eski yoldaşının arıklamaktan doğan güçsüzlük yüzünden yenildiğini anlamıştı. Fakat yine çok üzülmüştü. Ona:

- "Yazık be Yamtar! Yenildin!" dedi

Yamtar gülümsedi:

- "Hayır! Ortada yenen, yenilen yok.

Üçoğul şaşırarak sordu:

- Ya sırtının bu toprağa değmesi nedir?

Yamtar, filozof durumuyla cevap verdi:

- Kuruntul!...

- VI -

YAMTAR UYANIYOR

Yamtar o günkü yenilişinden sonra eğlence bahçesinin en ünlü oyuncusu olmuştu. Eski arkadaşının bir deri, bir kemik kaldığını görüp bunun açlıktan ileri geldiğini anlayan Üçoğul, bahçenin sahibi ile görüşerek yeni bir oyun yapmasını teklif etmiş, teklifi de kabul ettirmişti.

Bu oyun şu idi: eğlence bahçesinin sahibi ortaya oldukça çok akça koyacak seyircilerin içinde en çok yemek yiyebilecek olanı bir yarışa çağıracaktı. Ortaya çıkan seyirci ne kadar yemek yerse, bahçenin sahibinin çıkaracağı adam ondan çok yiyecekti. Yarışı seyirci kazanırsa bahçe sahibinin koyduğu akçayı alacak, kazanamazsa yarısı kadarını bahçe sahibine verecekti.

Bahçe sahibinin ortaya çıkaracağı adam Yamtar'dı. Çok yemek yarışını kazanacağı muhakkaktı. İlk günü Yamtar bir kuzu çevirmesi ile dört büyük çanak yoğurt yiyerek yarışı kazandı. Yamtar hem iyice doymuş, hem de güreşteki kazancından daha çok akça alarak onlarla Gök Börü'ye ve çocuklara yiyecek taşımişti.

İkinci günü şart değişti: Yamtar, Çinlinin yediğinin iki katını yiyecekti. Fakat Yamtar kırk tane iri kuş eti, altı çanak yoğurt, yirmi çanak pirinç yiyerek bunu da kazandı. Kim ne yese iki katını kolaylıkla kıvrıyordu. Yamtar'ın oburluğu Siganfu'da duyulunca şehrin en oburu olmakla tanınan kısa boylu, fakat pek şişman bir Çinli büyük bir akça karşılığı ile Yamtar'a meydan okudu. O gün eğlence bahçesi tıklım tıklım dolu idi. Çin beğleri de gelip seyirciler arasında yer aldı. Yamtar iki kuzu ile dört çanak dolusu yemiş yedi. Üzerine de kendiliğinden iki büyük çamçak su içti. İlk defa olarak:

- "Bu gün iyi doydum!" dedi.

Üçoğul, eski yoldaşının benzine kan geldiğini, biraz kendisini toplayıp güçlendiğini görünce eğlence bahçesi sahibiyle yine konuşarak Yamtar'ı Yumru ile ikinci defa güreştirmek istedi. İsteddiği, Yamtar'ın akça kazanmasıydı.

Gerçekten yedi sekiz yemek yarışının verdiği tokluk ve kazanılan akçalarla yar aç yatmaktan kurtulmuş, Yamtar'ın gücü yerine gelmişti. Yamtar üst üste iki güreşte Yumru'yu yendi. İş bu hale gelince onun karşısına Yumru'yu beraberce yenen Kıtayla Tibetliyi çıkardılar. Koca Yamtar bunları da biçimine getirip kafa kafaya vuruşturarak yenince herkesin ilgisini çekecek yeni bir güreş yapmak gerekti. Yamtar'la Yumru aynı zamanda altı güreşçiye karşı güreşeceklerdi. İki Kıtayla Tibetli idi. Dördü de Siganfu'nun güreşçileri idi. Eğlence bahçesinin sahibi şehrin ileri gelenlerinden bazılarının güreşe gelmesini sağlamıştı. Bunların arasında birçok yüksek rütbeli Çin subaylarıyla, saray adamları, vezirlerden de Vey-çing vardı. Sekiz güreşçinin iki takım halinde güreşmesi şimdiye dek görülmuş şey değildi. Tellallar şehrin sokaklarında bağırarak halkı bu seyire çağırıyorlardı. O ünkü giriş ücreti iki kat yükseltildiği halde bahçe dolmuş, bahçe sahibinin de ağız kulaklarına varmıştı. Güreşin yapılacağı yer genişletilmiş, ileri gelenlerin oturması için yüksekçe localar yapılmıştı. Bir Çinli ile Üçoğul hakemlik ediyorlardı. Üçoğul'un el çırpmasından sonra sekiz kişi birbirine girdi. Eskiden beraberce Yumru'yu yenmiş olan Kıtayla Tibetli yine onunla tutuşup dört Çinliyi Yamtar'a bırakmışlardı. Yumru'yu yine yenerek hep birden Yamtar'a saldırıp onu da sırt üstü getirmek tasarısını gidiyorlardı. Kendileri Yumru'yu yeninceye kadar dört Çinlinin de Yamtar'ı oyalyacağından emin idiler. Bu tasarı Yumru'nun da işine geliyordu. Yumru nasıl olsa uzun zaman iki rakibini tutabilir, bu sırada da Yamtar dört Çinlinin sırtını yere getirebilirdi. Güreş büyük sertlikle başladı, kızıştı, kırıncı bir durum aldı. Halk bağırıyor, kendi güreşçilerini cesaretlendiriyordu. Seyirciler arasında birkaç Türk de vardı. Yüzbaşı Yağmur'la Gümüş yan yana oturmuşlardı. Fakat bunların hiç sesi çıkmıyor, kayıtsız bir yüzle güreşenlere bakıyorlardı. Locaların birinde de Kür Şad'la Böğü Alp oturuyor, kıpırdamadan seyrediyorlardı. Çin veziri Vey-çing, Türklerin en büyük yağısı idi. Bir güreşçilere, bir de Kür Şad'la Böğü Alp'a bakıyor, gözlerinden kin yalazları saçıyor. Kür Şad kılıcı ile oturuyordu. Çin kağanının özel çerisinde yüksek rütbeli subay olmuş, yanına da epey Türk toplamıştı. Çinlilere karşı yaptığı savaşlarda çok Çinlinin canına kıymış olan şu Böğü Alp da özel çeri subayları arasına girmişti. Böyle giderse tutsak diye buraya getirilen Türklerin hepsi Çin kağanının özel çerisi olacaklardı. Hem de...

Vey-çing düşüncesini yarım abırdı. Çünkü güreş alanındaki kargaşalıktan bir iş olduğunu anlayıp bakınca Yamtar'la tutuşmuş olan dört Çin güreşçisinden birinin kolu kırılmış olduğu halde dışarı çıkarıldığını gördü.

Doğrusu Vey-çing, içinde büyük bir kıskançlık duyuyordu. Şu hiç sevmediği, tiksindiği Türklerle kendi budunu bir türlü boy ölçüşemiyordu. Onları ya çoklukla, ya tuzağa düşürerek, ya aldatarak yenebiliyorlardı. Ama eşit şartlar altında Türkleri yenemiyorlardı. Hele ki iki Türk'e karşı altı kişinin çıkması, dört Çinlinin bir Yamtar'la başa çıkamayışı üstelik birinin kolu kırılarak meydandan ayrılması Vey-çing'in haysiyetine dokunuyordu. Hele şu Kür Şad'ın tutsak olduğunu unutarak Sigafu'da ululukla gezinmesi, kılıç şakırtması, şehir çevresinde dört nala at koşturması, Böğü Alp'la her gün ok atması onu içinden öfkeleniyordu. Günün birinde Çin'in başına belâ olacak bu Türkler'i yok etmek için Çin kağanına türlü tasarılar vermişse de bir sonuç alamamıştı. Çünkü öteki vezirler Türkler'in ekinciliğe, dokumacılığa alıştırmalarını istiyorlar, Vey-çing'i desteklemiyorlardı. Ekinciliği, dokumacılığı zaten bilen Türkler'i yalnız bu işlere bağlayarak şehirlere, köylere yerleştirmek onlardan gelecek tehlikeyi önlemek için yeter sanıyorlardı. Bunu böyle sanmak, boynuna tasma geçirilen kurtu köpek oldu sanmak gibi yanlıştı. Hem de...

Vey-çing daldığı düşünceyi yine yarıda bıraktı. Çünkü güreş alanındaki kargaşalıktan bir iş olduğunu anlamış, başını oraya çevirince Yamtar'la güreşen üç Çinliden birinin bayılıp karga tulumba edilerek çıkarıldığını görmüştü. İşte bu da onun için kinle yakan bir şeydi. Ötüken devi ikisini güreş dışı ettikten sonra öteki ikisini elbette yenerdi. Vey-çing, Yumru'nun yaptığı güreşe hiç aldırılmıyordu. Türk'e karşı Kıtay ve Tibetli çıkmıştı. Ona göre bu barbarların hepsi de birdi. Ven-çing Türk'ten de Kıtay'dan da, Tibetli'den de aynı derecede tiksindirici. Varsın onlar güreşsinler, boğuşsunlar, isterse birbirlerini öldürsünler, dünyadan bir barbar daha kalkacağı için bu iyi olurdu. Fakat beri yanda dört Çinlinin bir barbara yenilmesi... İşte bu gücüne gidiyordu. Hem de...

Vey-çing yine düşüncesinden ayrılmıştı. Çünkü Yamtar iki Çinliyi kafa kafaya vurduktan sonra ikisinin de sırtını yere getirmiş, pestili çıkmış olan iki Çinli güreş alanından çekilmişti. Şimdi ortada dört barbar kalıyordu. Yumru son gücünü kullanarak iki güreşçiye karşı dayanırken birdenbire yükünün hafiflediğini duydu. Çünkü Yamtar güreşe girince Kıtayla kapışmış, Yumru'yu Tibetli başbaşa bırakmıştı. Artık Çinli seyircilerin bağırması işitilmiyordu. Vey-çing ise kin saçan gözlerini Kür Şad'la Böğü Alp'tan ayırmıyordu. Fakat onların yüzünde bir sevinç görmüyor, "Ah karganmışlar! En sonunda sevinmek istiyorlar" diye düşünüyordu. Fakat galiba Kür Şad sevinemeyecekti. Çünkü Yamtar yorulmuş, yıpranmış, soluyordu. Çin veziri şimdi umutlanıyor, Kıtayla Tibetlinin Türkler'i yenmesi için içinden Tanrı'ya yalvarıyor, şu Kür Şad buradan sevinçli çıkmasını da ne olursa olsun diyordu. Yakarışını Tanrı galiba kabul edecekti. Çünkü şimdi Yamtar alta düşmüş, güç durumda kalmıştı. Kıtay, ona boyunduruk takmış, çevirmeğe uğraşıyordu. Yamtar, kızgın bir buğa gibi soluyordu. İki kişiye karşı çetin bir güreş yapmış olan Yumru da belini Tibetliye kaptırmış, bocalıyordu. Yamtar soluyarak Yumru'ya haykırdı: "Yetişmezsen işim bitik!" Yumru: " Ben de iyi değilim" diye karşılık verecekti. Birdenbire gözleri Kür Şad'ın locasına ilişip Böğü Alp'la göz göze geldi. Bu bakış mutlu bir bakış oldu. Yumru, Batı kağanının katında Böğü Alp'in iri Karluk güreşçisini nasıl yendiğini hatırladı. O güreşteki ince oyunu yalnız Yumru görebilmişti. Hiç düşünmeden dirseklerini Tibetliye dayıyarak zorlu bir itiş yaptı. Onun bir anda gevşiyen kollarına yukardan aşağı bir bilek vuruşu yaparak kendi belinden yakalamış olan Tibetlinin kollarını çözdü. Yıldırım hızıyla tırpanı atarak onu kavrayıp yere çaldı. Çalmasıyla sırtını yere getirmesi bir oldu. Tibetlinin kıpırdayacak hali kalmamıştı. Uçoğul ve Çinli hakem el çırparak Tibetlinin yenildiğini bildirdiler. Yumru Tibetli çıkınca geniş bir soluk aldı. Yamtar'ın bütün gücü kesilmek üzere idi. Omuzunun biri yere gelmişti. Ötekinin de gelmemesi için insan gücü üstünde emek harcıyordu. Yumru, birden ona sayıncaya kadar yardıma gelmezse Yamtar yenilecekti. Hızla Kıtay'ı omuzundan yakalayıp kaldırdı. Silkeliyerek ileri fırlattı. Şimdi Kıtay, iki Türk güreşçisine karşı tek kalmaktan doğan şaşkınlık içinde idi. Bir an bakıştılar. Yamtar soluyarak şöyle dedi:

- İkimiz birden girişirsek erliğe sığmaz. Ya sen tutuş, ya ben...

Yumru, Kıtay'ın kendi hakkı olduğunu biliyordu:

- "Onu bana bırak" dedi ve el çırparak daldı.

Biraz sonra Kıtay yenilmişti. Vey-çing içinde öç kıvılcımları parlıyan gözleriyle Kür Şad'ı aradı. Onun sevincini görerek biraz daha öfkelenmek, Türkler'e biraz daha yağlı olmak istiyordu. Fakat ne Kür Şad'da ne de Böğü Alp'ta bir sevinç belirtisi, gülümsiyen bir yüz yoktu. Bakışlarını seyirci kalabalığına çevirdi. Bu yığın arasında da başlarında börtükleri, omuzlarına dökülen uzun saçlarıyla birkaç Türk gözüne çarptı. Fakat bunlar da aynı umursamaz bakışlarla bakıyorlar, sevinç göstermiyorlardı. Vey-çing buna büsbütün içerledi. "Ah kuduz barbarlar! Kurumlarından yanlarına varılmıyor. Güreşte kazanmak hep onlara vergi imiş gibi aldırıyorlar" diye mırıldandı. Bu kadarla kalsa iyi idi. Yanındaki locada oturan ve Çin kağanının yâverlerinden olan yüksek rütbeli bir Çin subayı, yanındaki başka bir Çin subayına Türk güreşçilerini tutmak için çok güçlük çekti. Türkler'i beğenenlere hiç tahammülü yoktu. Bir yandan Çin kağanı bunları iyi binici ve nişancı oldukları için özel çeri yapıp bir takımına subaylık verirken, bir yandan Çin subayları Türkler'in gücünü beğeniyor, Çin kadınları arasında da Türkler'e gönül kaptıranlar oluyordu. Yamtar'la Yumru'yu öven şu yaverin kızkardeşi bunlardan biriydi.

Vey-çing daha çok bekliyemedi. Kalkıp gitmek üzere iken gözleri yine Kür Şad'ı aradı. Fakat o gitmişti.

Yamtar, eğlence bahçesi sahibinin verdiği akçalara bakınca bir yanlışlık var sandı. Hepsinin kendisine mi ait olduğunu Üçoğul'un dilmaçlığı ile sordu. Üçoğul bu akçayı çok görmemesini söyledi:

- "Sana verdiği 15 akçayı çok mu buluyorsun? Senin yaptığın güreş yüzünden kendisi iki üç bin akça kazandı" dedi.

Yamtar'ın gözleri açılmıştı:

- İki üç bin akça mı dedin? Kim bilir bu akça ile ne çok azık alınır!

Sonra üç akça ile yüklendiği türlü yemekler Gök Börü ve çocuklarla birlikte nasıl yiyeceğini düşünme düşünme yola koyuldu. Kendi tarlalarından aldıklarının yanına çarşıdan alınanlar da konulunca hepsi adamakıllı doyuyorlardı. Gök Börü bir şey sorumuyor, Yamtar da söylemiyordu. İlk defa o akşam toklukla açlığın aynı şey olmadığını, açlığın kuruntu değil, yaman bir gerçek olduğunu anladı. Artık kendisinde uyusukluk duymuyor, canı kılıç kuşanıp dövüşmeği çok çekiyordu. Göktaş'la Sungur da Gök Börü'nün dersleri sayesinde gelişmişler, küçük birer bahadır olmuşlardı. Böyle dört beş yıl daha geçerse bunlar iyi birer çeri olacaklardı.

Yamtar o gece, o yorucu güreşin verdiği yorgunluğa rağmen uyuyamadı. Açlığın verdiği mecburiyetle filozof olmuş, fakat felsefe onu bir türlü doyurmamıştı. Şimdi iyice doyduktan sonra felsefeye, bilime dalmakta ne zoru vardı? Kişi oğlu savaşmak için doğar, savaşacak gücü bulmak için yemek yedi. Yamtar felsefeyle doyacağını sanmakla aldanmış, uzun denemelere rağmen açlığını giderememişti. Şu Çinliler ne yalancı kimselerdi! Kocamış Şen-ma toklukla açlık birdir diyerek kendisini aylarca aldatmış, bu yüzden Yumru'yla olan ilk güreşi kaybetmişti. Artık felsefeye falan lüzum kalmıyordu. Yamtar bu düşünceyle yatağından fırladı. Doğru Şen-ma'nın evine gitti. Filozof bir çiranın altında kitap okuyordu. Yamtar'ı gecenin geç çağında felsefeye ait bir güçlüğü çözmek üzere geliyor sandı. Gülümsiyerek yüzüne baktı. Beriki çok ciddi idi:

- "Bana bak Şen-ma! Ben filozof olmaktan caydım" dedi.

Çinlinin tatlı gülümseyişi siliniverdi:

- Neden?

- Filozofluğum birkaç ay daha sürseydi güreşte Göktaş'a bile yenilirdim.

Şen-ma bu sözlerden bir şey anlamamıştı. Yamtar devam etti:

- Sen bana açlık bir kuruntudur, demiştin. Şimdi anlıyorum ki, kuruntu olan açlık değil, senin felsefenmiş.

Şen-ma'nın yüzünde, uzun didinmelerden sonra bulabildiği tek öğrencisini elden kaçırmamın verdiği bir gerginlik vardı. Nerdeyse ağlıyacaktı. Söyliyecek söz bulamıyordu. Yamtar:

- "Sana hoşça kal demeğe geldim" dedi ve Çince "Karnım tok" diye tamamladı. Filozofun bakışlarına karşı da Türkçe olarak: "Hem de gerçekten tok. Kuruntu değil" sözlerini ekledi.

- VII -

KIRAÇ ATA'NIN SÖYLEDİKLERİ GERÇEKLEŞİYOR

Böylelikle iki yıl daha geçti.

Bögü Alp, sekiz yaşındaki kızıyla biri altı, biri de beş yaşında olan iki oğluna okçuluk dersi veriyordu. İşbara Han'ın kızı, Almıla'nın singili olan Gün Yaruk kendisine üç tane gürbüz çocuk yetiştirmiş, bir dördüncüsü ise tutsaklık kargaşalığında ölüp gitmişti. Bögü Alp şimdi Çin kağanının özel çerisinde subaydı. Kür Şad eski pusat arkadaşlarını birer birer bu çeriye almağa çalışıyordu. İşbara Han'ın da emeğiyle Yamtar, Yumru, Üçoğul, Yağmur, Gümüş de özel çeriye girmişler, kılıç kuşanmışlardı. Bunlar ve adlarını bilmediğimiz daha nice Türkler de şimdi Çin kağanının çerileriydi. Birçoğu Çin kağanının çerisi olmak istememişler, fakat Kür Şad'ın "Gününde gerekli olur" diyerek buyruk vermesi üzerine bu işe girmişlerdi.

Tutsaklıkla, açlıkla acınacak durumuna düşen; Yamtar ve Yumru gibi akçayla güreşecek kadar yoksullaşan, beğleri Çince ad takan, erkekleri Çin kadını alan Türkleri bu darmadağınlıktan kurtarmak için nelerin gerektiğini Kür Şad'la Bögü Alp çok konuşmuşlardı. Eski savaş ruhunu yaşatmak için onları Çin kağanına çeri yapmaktan başka yol bulamamışlardı. Bir defa kılıç takıp ata binsinler, ötesi kolaydı.

Bögü Alp da bunu yapıyordu. Gök Börü gibi iki gözü kör olan bir eski onbaşıya bile at ve pusat bulmuşlardı. O şimdi, Türk beğlerinden bir kaçının dokuz on yaşlarında bulunan oğullarına öğretmenlik ediyor, hatta şehir dışındaki düzlüklerde at koşturuyordu. Gök Börü, atı ile ilk defa bu düzlüğe çıktığı zaman ilerdeki engeller hakkında Yamtar'a birkaç soru sorduktan sonra atını mahmuzlamış, deli gibi at teperek yıllardır özentisini çektiği koşuya yanık ruhunu kandırmak istermiş gibi koşturmuş, koşturmuştu. Şimdi ise her gün yanında yedi sekiz çocuk olduğu halde kırlara, bayırlara çıkıyor, kılıç, ok, güreş, at talimleriyle akşamı ediyordu.

Bögü Alp çocuklarını analarının yanına gönderdikten sonra düşünceye daldı. Onun her zaman caymadan bıkmadan düşündüğü şey, Kırış Ata'nın unutulmaz sözleriydi. Bu sözler Bögü Alp'in beynine sanki işlenmiş gibiydi:

- Büyük günler geliyor... Kıtlık olunca ay parçalanacak... Kara Kağan'ı öldürmiyeceksin... Onu tasa öldürecek... Bir ulu şehirde toplanmış kırk er görüyorum... Aralarında sen de varsın... Yağmur yağıyor.... Irmağın kıyısında dövüşüyorsunuz... Budun kurtuluyor.... Adınız unutulmıyacak... 1300 yıllık ölümden sonra dirileceksiniz... acunun batımına dek adınız gönüllerde kalacak...

Kıraç Ata'nın dediği gibi büyük günler gelmiş, kıtlık olmuş, ay parçalanmıştı. O, Türk budununun kurtulacağını da söylemişti. Böğü Alp beş yıldır bu umutla tutsaklığa katlanıyordu. Yoksa Çin kağanının özel çerisinde subaylık değil, kendisine Çin tarkanlığını verseler bile tutsaklığa dayanamazdı.

Böğü Alp derin derin dalmıştı. İçeriye Yumru'nun girmesiyle uyandı. Onu yine at uşağı olarak almıştı. Yumru'nun yüzünde, her zaman görülmeyen bunlu bir düşüncenin izleri vardı. Üzüntülü bir sesle:

- "Böğü Alp! Kara Kağan Uçmağa vardı" dedi.

Bu sözler kendisine yine Kıraç Ata'yı hatırlamıştı. Kocamış kam:

- "Kara Kağanı öldürmiyeceksin... Onu tasa öldürecek" dememiş miydi? İşte dediklerinden biri daha çıkıyordu. Kara Kağan dört yıl tutsak yaşanıp bunaldıktan yiyip içmeden kesilip benzi solduktan, Çin kağanının kendisine verdiği rütbeler bile gücüne gidip utanç duyduktan sonra artı yeryüzünde yaşayamamış, ölmüştü...

Yumru:

- "Kür Şad seni bekliyor" diye sözlerini tamamladı.

Böğü alp; Kür Şad'ı durgun, Işbara Han'la Uluğ Tarkan'ı üzüntülü buldu. Kür Şad'a eçesinin, Işbara Han'a da yakın akrabası olan kağanın ölümünden dolayı başsağlığında bulundu. Kısa bir görüşmeden sonra yüğ töreninin nasıl yapılacağını kararlaştırdılar.

***

Binlerce Türk'ün hazır bulunduğu yüğ töreninden sonra Kara Kağan'ın cesedi yakılarak külleri "Pa" ırmağının doğusuna gömüldü. Türkler'in çoğu kağana kırıgın, kızgın veya güceniktiler. Böyle olduğu halde gözleri yaşlıydı. Gök Türk kağanının tutsak olarak ölmesi ağırlarına gitmişti. O gün o kadar duygulu idiler ki Kür Şad veya Işbara Han çıkıp da kendilerine haydi dese, sonunu düşünmeden hep birlikte Çinlilere saldırabilirdi.

Yamtar kendinde bir kırıklık duyduğu için birkaç gün evinden çıkmamıştı. Gök Börü de çocuklara birkaç gün talim yaptırmamış, Kara Kağan çağında yapılan savaşları, olan kıtlıkları, Sançar'ın ölümünü ve nihayet kendi gözlerinin nasıl kör olduğunu anlatmış, kendi oğlu Sungur, Yamtar'ın oğlu Göktaş, Üçoğul'un oğulları Karabudak'la Kızıl Buka, Sülemiş'in oğlu Barmaklak, Çin sedinde ölen Arık Buka'nın oğlu Çıgay Börü, Uygur Alka'nın oğlu Tanrıvermiş bu anlatılanları göz kırpmadan, soluk almadan dinlemişlerdi. Bir gün Yamtar kırıklığının geçtiğini görerek evden çıkmıştı. Gök Börü de öğrencileriyle birlikte kırlara gitmeğe hazırlanıyordu. Arkadaşları Üçoğul çıkageldi. Bakışları bir tuhaftı, Yamtar'la Gök Börü'ye:

- "Ne yapıyorsunuz?" diye sordu.

Onların dünyaya aldırış etmeyen bir durumla her zamanki işlerine başlamak üzere olduklarını görünce:

- "Olan işlerden haberiniz yok mu? Dedi.

Ne Yamtar'ın, ne de Gök Börü'nün bir şeyden haberi yoktu. Üçoğul büsbütün tuhaflaşmıştı:

- Bu Siganfu da amma tuhaf yer. Bir haber, şehrin bir ucundan öbür ucuna iki günde gitmiyor. İki gün önce Uluğ Tarkan'ın kendisini öldürdüğünü işitmediniz mi?

İki anda şaşırıp duraksadılar. Yamtar kekeledi:

- İşitmedik. Tarkan kendisini niçin öldürdü?

- Kara Kağan'ın ölümünden sonra yaşamak istemediği için.

Ortalıkta derin bir sessizlik oldu. Bu sessizliğin ortasına Üçoğul'un sözleri bir kor parçası gibi düştü:

- Öyleyse bugün de Işbara Han'ın kendisini öldürdüğünü bilmiyorsunuz...

Üçoğul bunu söylerken sesinde bir hıçkırık titremişti. Birden ona sayacak kadar zaman geçti mi, geçmedi mi, bu pek belli değildi. Bir anda üç büyükle yedi küçüğün börtüklerini atıp ağlaştıkları görüldü. Küçükler hıçkırıp bağıyorlardı. Yamtar'la Üçoğul'un gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Gök Börü'nün yüzü kızarmış, başını göğe kaldırmıştı. Bu büyük yas arasında, kaskatı bir sesle:

- "Işbara Han'ın ölümüne ağlamak için gözlerim olmasını isterdim" dedi.

- VIII -

ÇİN TÜRKLER'İN AHLÂKINI BOZUYOR

Bögü Alp uzun süren bir talimden sonra evine dönmüştü. Çinli çerilere en kolay şeyleri öğretmek bile güç oluyordu. Çin kağanının özel çerisindeki Türklerle başı hoştu. Bunlar ok atmasını kılıç savurmasını, kargı sançmasını, ata binmesini zaten biliyorlardı. Hep birlikte saldırış, boru ile toplanış, birden yüzgeri ediş de onlar için su içmek gibi idi. Fakat on sekiz yaşına kadar eline pusat almamış , ata binmemiş Çinlilerden çeri yetiştirmek üzücü bir işti. Kavrayışları da yoktu. Çinliler çeri olmak için değil, dokuma yapmak, yemiş yetiştirmek ve filozof olmak için yaratılmış yaribuçuk kişilerdi. Halbuki kendi çocukları bile bu Çinli çerilerden daha yahşi savaş usulleri biliyordu. Hatta Bögü Alp'in sekiz yaşındaki kızı ok atmakla, ata binmekte onlardan usta idi. Bu düşüncelerin içinde çocuklarını çağırırdı. Onlarla yine her günkü talimleri yaptı. Sonra her akşam yaptığı gibi Siganfu sokaklarında gezintiye çıktı. Bu gezintiler aylardan beri sürüp gidiyor, fakat kimsenin gözüne çarpmıyordu. Bögü Alp'in çok defa aynı yerlerde dolaşıp geceleyin evine dönmesinde elbette bir sebep vardı ama bunu kendisinden başka yalnız bir kişi daha biliyordu.

Gece oluncaya kadar dolaştıktan sonra çok dar sokakların birinden dönmeğe başladı. Gök epey bulutlu idi. Yarılanmış bir ay bulutlardan kurtuldukça sokakları oldukça ışıtıyordu. Yine ayın ışık serptiği bir anda, ilerde bir Türk'ün yavaş yavaş yürümekte olduğunu gördü. Börtükünden ve kılığından Türk olduğunu anladığı bu kişi, Bögü Alp'a gizli bir istekle ve ihtiyatlı olarak yürüyor gibi geldi; adımlarını yavaşlattı. Keskin bakışlarını karanlığa dikerek onun ne yaptığını görmek istedi.

Başka bir zaman olsaydı Bögü Alp başkasının açık ve gizli herhangi bir işiyle ilgilenmez, geçerdi. Fakat şimdi durum o durum değildi. Bögü Alp her gizli hareketle, her şüpheli adamla ilgilenmeğe mecburdu. Niçin mi? bunu biraz sonra kendiliğinden öğreneceğiz...

Bu sırada ay birdenbire buluttan kurtularak ortalığı aydınlattı. Bereket versin ki sokak eğri büğrü olduğundan her zaman sığınacak gölge bulmak kabildi. Bögü Alp da öyle yaptı: Önce bir gölgeye, sonra bu gölgeyi yapan çıkıntının arkasına gizlendi. İlerde yabancı da önce bir gölgeye saklanmıştı. Bögü Alp onun ileriden çok geriyi kolladığını görünce bulunduğu yerde kıpırdamadan durdu. Yabancı Türk bir zaman öylece durup ayın buluta girmesini bekledikten sonra istediği olmayınca gölgeden çıktı. Hızlı adımlarla yürüyerek biraz ilerdeki bir evin kapısına geldi. Bögü Alp saklandığı yerden bu yabancıyı kapıya yavaşça vurduğunu, sonra kapının açılarak içeri girdiğini gördü.

Merakla yavaş yavaş kapıya yaklaşarak inceledi. Ötekilerden daha büyük bir evin kapısıydı. Artık gözü kapalı gelse bulabilirdi. Yarın gece yine gelmek niyetiyle dönmek üzere idi. Birdenbire aklına Kırac Ata'dan dönerken gördüğü dört atlı ve bunların arasındaki Onbaşı Pars geldi. O zaman o dört atlının işine karışsaydım belki Tulu Han'ın ayrı kağanlık gütmesine engel olup bir çok kötülükleri önleyebilirdim diye düşündü. Bu düşüncenin verdiği ürküntü ile bulunduğu yerde kaldı. Sokaktan geçenler pek azdı.

Çok beklemedi. Kapı yavaşça açıldı. Ay, Bögü Alp'a yardım ediyordu. Işığını tam o sırada yine saçmış, Bögü Alp da evden gizlice çıkan Türk'ün Yüzbaşı Üçoğul olduğunu görmüştü.

Bögü Alp incelemelerini derinleştirdi. Bu evin zengin bir Çinli tüccara ait olduğunu öğrendi. Üçoğul buraya sık sık geliyordu. Niçin geliyordu? Bögü Alp, epey önce Siganfu'daki Türk beğlerinin evlerini birer birer gezdiği zaman Üçoğul'un karısı suna boylu, çok güzel, Almıla'yı hatırlatan bir kadındı. Bu kadını dadanmak Bögü Alp'ın kavriyamadığı bir işti. Siganfu'da Türk Türesi yürürlükte değildi ama evli kadına ilişmek de ayrıca büyük suç, bir ayıptı. Yoksa işin içinde başka bir iş mi vardı? Bögü Alp bunu da hesaplıyarak zengin Çinli tüccarın dükkânına gitti. Yaşlı, sıska, gözü akçadan başka bir şey görmiyen bu adamla epey alış veriş etti. Ondaki bazı bilgiler edinebilmek umuduyla sık sık dikkâna uğrar oldu. Fakat fazla bir şey öğrenemedi.

Bögü Alp bir ayda Üçoğul'un iki defa o eve girdiğini gördü. Hattâ bu girişlerin biri epey meraklı oldu. Üçoğul girdikten epey sonra ev sahibi olan Çinli de geldi. Evin içinde her zamanki sessizlik devam ediyordu. Biraz vakit geçti. Kapıyı yavaşça açıldı. Üçoğul bir gölge gibi sıyrılıp uzaklaştı. Bögü Alp durumu kavriyamamış, içine kurt düşmüştü. Acaba Üçoğul'la Çinli bu gece konuştu mu biliyor muydu? Öyle ise?... Öyle ise ikisi, kendi aralarında mı bir şeyler konuşuyorlardı? Konuşuyorlarsa ne konuşuyorlardı? Sakın...

Bögü Alp, bu işlerin hiç de savaş işlerine benzemediğini görüyordu. Bunlar çetrefil, ince işlerdi. Kendi usu bu işlere pek yatmıyordu. Bunu hiç kimseye de açmamıştı. Kendi kendine bu bilmeceyi çözmeye uğraştıkça bilmece daha çapraşıklaşıyordu. Hele bir gün Üçoğul özel çerideki yumuşunun başında da bulunmayınca Bögü Alp ne diyeceğini, ne düşüneceğini şaşırıldı.

Bir gün Türk beğleri Siganfu yöresindeki dağlarda ava gitmişlerdi. O gün Bögü Alp'ın gözünden kaçmıyan şey şu oldu: Üçoğul bir tek av avlıyamadı. Nişancılıkta sona kaldı. Kılıç oyununda yenildi. Güreşte iki gözü kör olan Gök Börü'ye alt oldu. At yarışında da geride kalıp ortalıktan çekildi. Onu ancak ertesi günü çeride görebildiler.

Bögü Alp aklına gelen bir şeyi yapmayı tasarlıyarak bir gün Yamtar ve Üçoğul'u yanına aldı. Atla Siganfu'nun içinde bazı yerleri dolaştı. Sonra Üçoğul'un yanına aldı. Atla Siganfu'nun içinde

baziyerleri dolaştı. Sonra Üçoğul'un geceleri girdiği evin sahibi olan zengin Çinli'nin dükkânına geldi. Atlarından atladılar. Bögü Alp, Üçoğul'un yüzünü kaçırmadan konuşuyordu. Birkaç şey aldıktan sonra tüccara:

- "Arkadaşlarımı tanıyor musun?" diye sordu.

Tanımiyordu. Yamtar'la Üçoğul'u adlarını söyleyerek tanıştırdı. Çinlinin yüzünde ne ufak bir değişiklik olmamıştı. Gülümsüyerek onlara mal satmak için dil döküyordu. Yamtar, içinde yiyecek bulunmayan bu dükkâna isteksizlikle bakıyordu. Fakat Üçoğul Çinli tüccarın adının Ling-tao olduğunu Bögü Alp'tan işitince o zamana kadar sakin olan yüzünde bir değişiklik oldu. Kaşları çatılıp gözleri ilgi ile bakarak:

- "Ling-tao mu?" diye sordu. Bögü Alp da gözlerini ona dikerek:

- "Evet! Tanıyor musun?" dedi.

Üçoğul, Çinli tüccarı uzun uzun süzdükten sonra gülümsedi. Sonra yere bakarak:

- "Hayır!" diye cevap verdi.

Bögü Alp yine kesin bir şey anlayamamıştı. O gece Yumru'yu yanına alarak Çinlinin dükkânını ve evini gösterip belledikten sonra şu buyruğu verdi:

- Gündüzleri dükkâna, geceleyin de evi gözetliyeceksin. Dükkâna Türkler'den kim uğruyor, geceleyin eve kim giriyor öğreneceksin. Kendini açığa vurmaktan işi yürüteceksin. Kendi açığa vurmaktan işi yürüteceksin. Gördüklerini kimseye söylemeyip bana diyeceksin!

Yumru yere diz vurdu:

- Buyruk senindir!

İlk günleri ne dükkâna, ne de eve hiçbir Türk uğramadı. Beşinci günün gecesinde Üçoğul eve girip uzunca kaldı. Birkaç gün sonra üstüste iki gece daha eve geldi. Bundan sonra dükkâna da uğramağa başladı. Çinli ili iyice tanış oldu. Yumru her günkü sonucu Bögü alp'a bildiriyordu. Bir gün pek heyecanlı geldi. Önemli bir ipucu yakalamış gibiydi.

- "Üçoğul yine dükkâna uğrayıp uzun uzun konuştu. O ayrıldıktan sonra ben dükkâna gittim. Çinli pek sevinçliydi. Üçoğul'un akşam geç vakit almak üzere bir yığın mal ismarladığını söyledi.

- Sonra?

- Sonra Üçoğul akşam dükkâna gelmedi. Çinli onu beklerken o öteki eve girdi.

Bögü Alp kurnazlığı anlamıştı. Üçoğul Çinliyi geleceğim diye oyalyarak rahatça eve girip çıkmıştı. Yumru'nun anlamadığı nokta ise Türk beğinin sözünde durmamasıydı.

Büyük bir üzüntü içinde:

- "Üçoğul yalan söyledi" dedi.

- IX -

BEŞ YIL SONRA

Aradan beş yıl daha geçti. Gök Türkler tutsaklığa düşeli on yıl olmuştu. Şimdi Çıgay Börüler, Göktaşlar, Barmaklaklar, Sungurlar, Kara Budaklar, Kızıl Bukalar, Tanrıvermişler yetişkin birer gençti. Hepsi de özel çerinin çocuk denecek kadar genç subaylarıydılar.

Kür Şad'la Böğü Alp sabahtan beri konuşuyorlardı. Pek önemli bir konu üzerinde oldukları belliydi.

Kür Şad uzun bir sessizlikten sonra şöyle dedi:

- On yıllık tutsaklık artık sona ermelidir. Adımız, sanımız yok olmasın diye, budun yeniden dirilsin diye işe koyulmanın çapı geldi. Türk beğleri hep Çin kağanına mı işini gücünü verecek? Tiğınler, Şadlar Çin adları mı taşıyacak? Budunun ahlakı şimdiden bozulmaya başladı. Ötüken'deki bahadırılık havası artık yüreklerde esmiyor. Çocuklarımızın gözlerini Çin evlerinde dünyaya açılıyor. Kadınlarımız kısırlaşıyor , erkeklerimiz melezleşiyor. Böğü Alp !Enini,boyunu düşündüm. Her işi hesapladım. Budunu kurtarmak için ihtilal çıkaracağız!....

Kür Şad' ın gizli düşünceleri bilen yalnız Böğü Alp'ti.Yıllardan beri onunla konuşup hazırlanıyor, onun buyrukları yerine getirmek için sağa sola koşuyordu. Üçoğul'un ardına düşmesi de bunun içindi. Ona şöyle cevap verdi:

- Kür Şad! On yıl süren kutsuzluğun sonu gelmiş olsa gerek. Kara Kağan, Tulu Han.. Bunlar budunun başına geçecek kadar güçlü değillerdi. Çuluk Kağan 'dan sonra bunlar pek sönük kalmışlardı. Artık Kara Kağan yok. Çuluk Kağan'ın oğlu olarak sen varsın . Kür Şad ! İhtilale başımızda olacak, iş başarılınca kağanlığa geçeceksin!

Kür Şad bu düşünceyi kabul etmedi:

- Hayır Böğü Alp ! İhtilale başkanlık edecek, fakat kağan olmayacağım!

Böğü Alp hayretle baktı:

- Ya kim kağan olacak?

- Urku..

Kür Şad çok kesin konuşuyordu. Böğü Alp bir zaman ağzını açmadı. Sonra yavaş bir sesle sordu:

- Sen niçin kağan olmuyorsun?

- Kağan olmak için bir ihtilale başkanlık etmek istemiyorum.

- Fakat Urku daha on beş yaşında.

- Zarar yok. Babam kağanın bütün erdemlerini kendisinde toplamış. Çuluk Kağan'dan sonra kağanlık Tulu Han'ın, Tulu Han'dan sonra da Urku'nun hakkı idi.

Bögü Alp, Kür Şad'ın kağan olması düşüncesine kendini o kadar alıştırmıştı ki onun söylediği sözlerin türeye uygun olması bile kendisini kandıramıyordu.

- Kür Şad! Sen Bozkurt soyunun en büyüğüsün. Bizim türemize göre kağanlık ölen kağanın oğluna değil, kardeşine, amcasına, yeğenine de geçebilir. Bütün beğlerin de seni kağan seçeceklerini biliyorum. Kağanımız sen olacaksın!

- Hayır! Bütün beğler beni seçse de yine kağan olmayacağım. Kağanlık buduna bir hizmettir. Fakat aynı zamanda kişinin bir kazancıdır. En yüce hizmet, karşılık kazanç beklemeden yapılan hizmettir. Şimdiye dek Türk budununa gereğince hizmet edemedim. Hem borcumu ödemek, hem de Bozkurt ocağının son yıllardaki uygunsuz işlerini silip kapatmak için kağan olmayacağım. İhtilali en seçme Türklerle yapacağız. Tasarladığım iş çok atılgancadır. Başarırsak budun kurtulacak, başaramazsak dökülecek kanlarımız geride kalanlara ödevlerini hatırlatacaktır. Ölüme karşı göz kırpmadan yapılan her saldırış büyük bir ülkü için çekilen her kılıç, atılan ok, çekilen her emek bil ki boşuna değildir. Bunun sonucu mutlaka kazançlı olacaktır. Böyle işlerde ne kadar yiğitlik gösterilirse, ne kadar can harcanırsa başarı o kadar kesin olur. Bir işe girişirken önce iyi düşünüp tasarlamalı. Tasarladıktan sonra, yapılacak en iyi iş artık fazla bir şey düşünmeden dileğe saldırmaktır. On yıl bekledik, daha bekliyemeyiz. Bu kadar büyük bir ülkü için kılıç çekerken, başkanlık eden kişinin gönlü kanmış, usu yatmış olmalıdır. Böyle olursa başkan daha güçlü olur. Daha sert buyruk verir. Ben ihtilâlde daha iyi buyruk vermek için gönlümü yatıştırmış olmak isterim. Bunun içindir ki, kağanlığı kabul etmiyorum. Kağan Urku olacaktır.

Bögü Alp Ötüken'deki sertliğini yeniden takınmıştı:

- "Buyruk senindir" dedi.

***

O gece gökteki yıldızlar titreşip yanıyor, Ötüken'den gelen sert bir rüzgâr ciğerlere dolup taşıyordu. Kür Şad'ın evinde toplantı vardı. Kür Şad'la Bögü Alp güvendikleri tüm beğlerinden birkaçını çağırılmışlardı. Aldıkları buyruk gereğince yayan olarak geliyorlardı. Önce iri Yamtar, arkasından Yağmur'la Üçoğul, daha sonra da Ay Kutluk'la Emen geldiler. Yedi kişi az ışıklı bir odada büyük bir iş konuşuyorlardı. Her zamanki gibi ciddi idiler. Fakat başladıkları işin ululuğundan habersiz gibi idiler. Tarihe mâl olmuş kahramanlıklarının en şanlısını yaratacaklarını bilmiyorlardı. Kür Şad söze başladı:

- Türk Beğleri! On yıl süren tutsaklık sona erecektir. Ötüken'de devlet kuran atalarımızın ruhunu daha çok incitmek, ıssız kalmış bozkırları daha çok yalnız bırakmamak, yağıyı daha çok güldürmemek, budunu ünsüz bırakmamak, Türk Tanrısı'nı daha çok öfkelenmemek için devleti yeniden kuracağız. Devleti diriltmek için de Çin kağanına karşı bir ihtilâl yapacağız. Bögü Alp'la bunu kararlaştırdık.

Kısa bir sessizlikten sonra sordu:

- Yüzbaşı Yamtar! Bizimle birlik olacak mısınız?

- Evet Kür Şad!

- Yüzbaşı Yağmur ya sen?

- Evet Kür Şad!

- Yüzbaşı Üçoğul! Sen?

- Evet Kür Şad!

- Onbaşı Ay Kutluk! Sen?

- Evet Kür Şad!

- Onbaşı Emen! Sen?

- Evet Kür Şad!

Kür Şad kılıcını çekti. Binbaşı Bögü Alp'la üç yüzbaşı iki onbaşı da öyle yaptılar. And vereceklerdi. Kür Şad söyledi:

- Gök girsin, kızıl çıksın!

Hepsi tekrarladı:

- Gök girsin, kızıl çıksın!

Kılıçlar hızla kınlara girdi. Şimdi Kür Şad yeniden söze başladı. Sözleri od parçası gibi gönüllere ve beyinlere yazılıyordu:

- Urku Tigin Türk kağanı olacaktır. Onu Ötüken'e götürüp kağan yapmak için önümüzdeki engelleri yıkacağız. Bu engeller Çin kağanı ile Çin çerisinin bu azlıkla o çokluğu yenmek için çokluğun başını ezmek gerek. Çin kağanını tutsak edip elimizde rehin olarak tutacağız. Bu sayede Urku'yu kaldırıp toplıyabildiğimiz Türklerle Ötüken'e kadar götüreceğiz. Elimizde Çin kağanı rehin durdukça bize bir şey yapamazlar. Çin kağanına buyruk verdirip isteğimizi elde edebiliriz. Çinliler, kağanları tutsak olduğu için onu dinlemezlerse, yahut kağanı tutamıyacak duruma gelirsek, o zaman onu öldüreceğiz.

Kür Şad sustu. Bögü Alp da içlerinde olduğu halde altı Türk beği Çin kağanının nasıl tutsak edileceğini düşünüyordu Kür Şad bu düşünceleri sezmiş gibi yine söze başladı:

- Çin kağanı her gece kılık değiştirerek ve yanına çeri almıyarak şehrin sokaklarında geziniyor. Yanında yalnız bir yaver bulunuyor. Onu bu sırada yakalıyacağız. Onu tutacağımız yer sarayın ahırlarına yakın olduğu için kendisini güçle ahırlara götüreceğiz iyi atları alacak ve seyisleri yok edeceğiz. Çin kağanının özel çerisi olduğumuz için bizden kimse şüphelenmez. Aramızda Çin kağanı da olduğu halde sarayın batı dairesine gideceğiz. Urku Tigin orada bulunuyor. Oradan Urku'yu kurtarıp Çin kağanına zorla buyrultular yazdıracağız. Urku Tigin'in kapısının kapalı olması ihtimalini de düşünürsek yanımızda iri taşlar bulunduracak ve gerekirse bunlarla kapısını kıracağız. Bu işler olurken bir takımımız atları hazır bulundurup çevreyi kollıyacak.

Kür Şad yeniden sustu. Yarı aydınlık odada altı beğin gözlerindeki korkunç ışıltıları görüyordu. Bu ışıltılarda on yıllık özentiden sonra yeniden savaşa başlamanın sevinci, yağıdan oç almanın övüncü, kılıç şakırtılarının kıvancı vardı. Bu büyük maceraya hemen şimdi atılmak istiyor gibi dalgındılar. Kür Şad'ın sesi onları bu dalgınlıktan uyardı:

- Türk Beğleri! Bu iş üç gece sonra , ay tolunken yapılacak. Üç güne kadar yapacağınız iki yumuş var: Birincisi pusatlarınızı iyi bilemek ve azlık olduğumuzu düşünerek zırh göğüslüklerinizle çelik tulgalarınızı hazırlamak. İkincisi de üç güne kadar en yiğit, en güvenilir arkadaşlarınızı, yakınlarınızı ihtilâle çağırıp and verdimek!

Yamtar söz aldı:

- Kür Şad, buyruk verirsen sana şimdiden sekiz kişinin adını söyleyeceğim.

- Kim bunlar?

- Biri Onbaşı Gök Börü!

Kür Şad'ın bakışları bunlandı:

- İyi dedin yüzbaşı! Onu ben de düşündüm. Ama neyliyelim ki iki gözü de görmüyor. Böyle bir işte Gök Börü be yapabilir?

- Kür Şad! On yıldır karanlıkta yaşayan Gök Börü bu günü bekliyordu. Onun güneşi ancak böyle bir günde doğacaktır. Doğru dedin: Görmüyor, fakat seziyor. Hiç olmazsa bir Çinliye denk olacak kadar seziyor. Buyruk ver de gelsin.

Kür Şad başını önüne eğdi. Uzun uzun düşündükten sonra:

- "Peki gelsin!" dedi.

Yamtar devam etti:

- Öteki yedi kişi de Gök Börü'nün öğrencileri. Benim oğlum Göktaş, Sülemiş'in oğlu Barmaklak, Arık Buka'nın oğlu Çıgay Börü, Üçoğul'un oğulları Karabudak ve Kızıl Buka, Gök Börü'nün oğlu Sungur, Alka'nın oğlu Tanrıvermiş. Bunların hepsi 15-16 yaşında genç yiğitler. Gök Börü hepsine ok atmasını, kılıç vurmasını, kargı sançmasını öğretti. Hepsi bu gün için yetişip büyüdüler. Biz onlardan daha katı vururuz. Onlar bizden daha çabuk vururlar. Onlarla biz birlikte olursak birbirimizi bütünleriz.

Kür Şad:

- "Bu genç bahadırları aramızda görmek eski akın günlerini hatırlatacaktır" dedi.

Bögü Alp yerindi:

- Yazık! Benim oğlum ancak on yaşında. Bu savaşa girecek kadar olgun değil...

O zaman Kür Şad'ın aklına kendi ailesi geldi. On üç yaşında bir kızıyla dört yaşında bir oğlu vardı. Ötekiler bu kötü Çin şehrinde hep ölmüştü.

- X -

YAKARIŞ

Yamtar, verilen kararı, ertesi gece Gök Börü'ye bildirdiği zaman Gök Börü bağdaş kurmuş olduğu yerden fırlayarak andasının boynuna sarılmış, onu öpmüştü. O gece Yamtar'ın kılavuzluğu ile Gök Börü ve yedi öğrendi Kür Şad'ın katına giderek and içmişlerdi. Şimdi ihtilâlciler on sekiz kişiydi. Pusat talimlerine hız vermişlerdi. Herkes eksiğini, gediğini kapatmağa çalışıyordu. Yamtar'la Yumru ertesi gün Kür Şad'ın buyruğuyla dağa çıkararak bütün gün iri ve ağır kaya parçalarını alıp hızla başka kayalara çarpmak idmanını yapmışlardı.

İkinci günün akşamı kırk bir kişi olmuşlardı. Böğü Alp bu sayıyı Kür Şad'dan öğrenince ürperdi. Yine Kıraç Ata'nın sözlerini hatırlamıştı:

- Bir ulu şehirde toplanmış kırk er görüyorum... Aralarında sen de varsın.

O gece Yamtar eve çok geç döndü. Gök Börü'nün karanlık odasından hafif bir ses geliyordu. Yamtar, pencereden giren ay ışığının biraz aydınlattığı odaya sessizce yaklaşıp baktı: Andası yüzünü doğuya döndürmüş, ellerini göğe kaldırmış oldupu halde yavaş yavaş yakarıyordu:

- Türk Tanrısı! Türk Yersuları! Umay! Yarın için bana güç verin! Öcüm yağıda kalmasın! Budun tutsak olmasın. Türk Tanrısı! Eşimi alıp on iki yıldır gönlümü kara kıldın. Gözlerimi alıp on yıldır dünyayı karanlığa saldın. Yüksünmedim. Yarın için bana ululuğunu saç. Savaş bitinceye kadar gözlerimi aç! Kana kana vuruşayım. Doya doya kırışayım. Can gövdeme yük oldu. Bir umudum sende kaldı. Sonsuz karanlığımı aydınlat! Sönmez ışığından bir damlasını yoluma fırlat! Ocağımı söndür de budunu yaşat! ... Türk Tanrısı! Can senin olsun, gözlerimi ver! Yıllarca neler çektim, kimse bilmedi. Gözlerim ışık aradı, ama bulamadı. Gözsüz at koşturdum, gönül tat almadı. Her şeyden vazgeçtim. Yalnız bir savaşıklık ışık ver. Türk Tanrısı! Göğün rengini, güneşin parlaklığını, gecelerin süsü olan yıldızları, yeşil ağaçları, hattâ arkadaşlarımı, yakınlarımı, oğlumu bile gösterme. Yalnız ben dövüşüp ölünceye kadar yağıyı göster. Sadağımdaki ok, kolumdaki güç, damarımdaki kan tükeninceye kadar yağıyı göster...

Yamtar sanki soluk almadan dinliyordu. Andasının hafif sesinde gönülleri dağlıyan ezgiler vardı. İşte yarın akşam olan olacak, iş başarılrsa bile bir çokları ölecekti. Gök Börü ölmeği kafasına iyice yerleştirmişti. Yalnız ölmeden önce yağıyı görerek dövüşmek, onlardan gözlerinin öcünü alarak vuruşmak için Tanrıya yalvarıp yakarıyordu. Yamtar'la Gök Börü beş altı adım aralıkla yüz yüze duruyorlardı. Birisinin geldiğini daha uzaktan bile sezmeğe alışmış olan Gök Börü bu gece yanı başına kadar gelen Yamtar'ı duymamıştı. Kendinden uzaklaşmış, başka bir dünyaya dalmış gibi baş yukarıda, eller açılmış, söylenip duruyordu.

Yamtar da kendinden geçmiş gibi idi. Andasının bu gizli yakarışına gizlice geldiği için utanç duyduğundan ilk önce ne yapacağını bilememiş, fakat sonra kendisini yakarışa kaptırıldığından gözünün önünden bir çok eski şeyler hızla gelip geçmişti. Yarın belki kendisi de, sevdikleri de, kendisini sevdiklerine bağlıyan hâtıralar da ayrılıp parçalanacak, hiçbir şey kalmıyacaktı. Yamtar, Çinli filozof Şen-ma'nın kendisine asla veremediği felsefi bir düşünüşle "Ölümün güç tarafı galiba bu olacak" diye düşündü: sonra birdenbire Gök Börü'nün:

- "Ulu Tanrı! Ululuğuna son yok. İşte artık görüyorum" diyen sesiyle aylarak gözlerini ona dikti.

Hayret!... Gök Börü'nün çıkmış, oyulmuş gözlerinden aşağı yaşlar iniyordu. On yıldır kuruyan bu pınarlar yine canlanmış mı idi? Yamtar hayretle, utançla, biraz da kuru ile andasına bakıyor, onun kendisini de görerek seslenmesini bekliyordu. Fakat o, gözleri Yamtar'a çevrik olduğu halde bir şey söylemiyor, yakarışına devam ediyordu:

- Türk Tanrısı!... Kuruyan gözlerime yaş verdin. Yağımı görüyorum. Yeryüzünde bir gecelik daha senin konduğum. Verdiğin ışığı alma! Gözlerimin yaşını silme! Beni kendimden utandırma! Budunu yerindirme! Yağımı sevindirme!...

Işık Gök Börü'nün gözlerine değil, gönlüne inmişti. Yağımı onunla görüyordu. Sevdiklerini, yakınlarını, kendisini hiç görmüyordu. Görseydi on yıllık çilenin ağartıp genç yaşta apak yaptığı saçları kendisini ürkütebilir, yüzünün acıdan kırışmış çizgilerini büsbütün çoğaltırdı.

Gök Börü sevinçle ağlıyarak hâlâ yakarıyordu. Yaşlar şaşılacak bir gürlükle yanaklarından iniyordu. Fakat Tanrı'ya yakaran ve gözlerinden yaşlar sızan yalnız o değildi. Saf yüzü ve iri gövdesiyle, Gök Börü'nün görmediği koca Yamtar ve biraz geride çocuk yüzü, hınçlı bakışlarıyla Yamtar'ın görmediği Sungur da eller açık yakarıyor ve sessiz sessiz ağlıyorlardı.

- XI -

İHTİLÂL

Büyük gece gelip çattı:

Kür Şad, yapılacak saldırışın bütün inceliklerini tasarlayıp son buyruklarını verdikten sonra konçuyunun yanına geldi. Ona her zamankinden daha sert bir sesle:

- "Konçuy! Bu gece budunu kurtarmak için kanlı bir iş yapacağız. Ölüsem bildiğin gini yap" dedi.

Sonra onun yanaklarından öperek çocuklarını çağırdı. Sarılıp kucakladı.

Evinden çıktığı zaman yüzüne çarpan serinlikte başını göğse kaldırdı. Bulutlar umulmadık bir hızla koşuyor, rüzgâr beklenmedik bir sertlikle esiyordu. Kür Şad'ın kaşları çatıldı. Çabuk adımlarla yürüyerek saray ahırlarına doğru yöneldi. Ahırlardan iki yüz adım kadar ilerde birbirine dikey iki duvar vardı. Yarıda kalmış bir yapının duvarları olan bu iki duvar, iki üç ağacın da yardımıyla kendi arasına sığınanları çevredekilerin gözlerinden saklıyacak bir sığınak gibiydi. Kavşıt (randevu) orada olacak. Yarım kalmış duvardan bakınca saray ahırlarını, Çin kağanının her gece geçtiği yolu görmek kabildi. Kür Şad oraya varırken yağmur çiselemeğe başlamıştı. Kendinden önce kavşıta gelenler yere diz vurarak onu selâmladılar. Şimdi kimi duvarların dibinde, kimi ağaçların altında sessiz, hareketsiz bekliyorlar, bir yandan da havada bulutlar çoğlarak övreyi karartıyor, her kısa anda bir iki kişi daha gelerek Kür Şad'ı selâmladıktan sonra bir kıyıya çekilerek sessizce duruyordu.

Kür Şad vaktin geldiğini hesaplamıştı. Arkadaşlarını adlarıyla çağırarak yoklamağa başladı:

- Binbaşı Böğü Alp!

- Buyur!

- Yüzbaşı Yamtar!

- Buyur!

- Yüzbaşı Yağmur!

- Buyur!

- Yüzbaşı Üçoğul!

Kür Şad bu seslenişe cevap alamadı. Bir an sustuktan sonra tekrarladı:

- Yüzbaşı Üçoğul!

Yine cevap yoktu. Üçoğul gelmemişti. Üzerinde durmıyarak yoklamağa devam etti:

- Onbaşı Gök Börül!

- Buyur!

- Onbaşı Ay Kutluk!

- Buyur!

- Onbaşı Emen!

- Buyur!

Şimdi sıra yeni onbaşılara, Kür Şad'ın onbaşılık verdiği genç Türk beğlerine gelmişti:

- Onbaşı Sungur!

- Buyur!

- Onbaşı Göktaş!

- Buyur!

- Onbaşı Barmaklak!

- Buyur!

- Onbaşı Kızıl Buka!

- Buyur!

- Onbaşı karabudak!

- Buyur!

- Onbaşı Çıgay Börül!

- Buyur!

- Onbaşı Tanrıvermiş!

- Buyur!

Beğler bitmiş, sıra karabuduna gelmişti:

- Kara Ozan!

- Buyur!

- Gümüş!

- Buyur!

- Yumru!

- Buyur!

- İl Kaya!

- Buyur!

- Çağrı!

- Buyur!

- Kalalduruk!

- Buyur!

- Utar!

- Buyur!

- Tunga!

- Buyur!

- Küçlük!

- Buyur!

- İlaçın!

- Buyur!

- Yekel!

- Buyur!

- Arbut!

- Buyur!

- Abı!

- Buyur!

- Turumtay!

- Buyur!

- Tuğrul!

- Buyur!

- Çobayıkmış!

- Buyur!

- Kaban!

- Buyur!

- Toluk Tüge!

- Buyur!

- Alp Ayal!

- Buyur!

- Çengşil!

- Buyur!

- Öküş Kara Açkı!

- Buyur!

- Yiğaç!

- Buyur!

- Kutan!

- Buyur!

- Yırım!

- Buyur!

- Badruk!

- Buyur!

- Tokuş!

- Buyur!

Yoklama bittikten sonra bir an, çıt bile çıkmadan bir susuş oldu. Sonra Kür Şad'ın biraz öfkeli gibi dikleşen sesi yükseldi:

- Yüzbaşı Üçoğul!

Üçoğul hâlâ gelmemişti. O zaman Kür Şad onu oğullarına sormağa karar verdi:

- Onbaşı Karabudak!

- Buyur!

- Baban nerede?

- Bilmiyorum Şad!

- Onbaşı Kızıl Bukal!

- Buyur!

- Sen de bilmiyor musun?

- Bilmiyorum Şad!

Artık karanlıkta birbirlerinin yüzlerini seçemiyorlar, ancak karaltılarını görüyorlardı. Deminden beri Üçoğul üzerinde kafa yoran Böğü Alp, günlerdir içini kemiren şüpheyi Kür Şad'a açmak için yaklaştı:

- Kür Şad! Son günlerde onu bir Çinlinin evine geceleri girerken görmüştüm. Olmaya ki...

Böğü Alp sözünü tamamlamadan sustu. Bir Türk beği hakkındaki kuşkularını açığa vurmaktan utanıyor, fakat bu kadar önemli bir anda her hangi bir umulmadık tuzağa düşmemek için de her tedbire başvurmağa kendisini mecbur sayıyordu.

Karanlıkta Kür Şad'ın sesi yeniden yükseldi:

- Yüzbaşı Üçoğul'un nerde olduğunu bilen var mı?

Bir ses cevap verdi:

- Biraz önce kendisini gördüm.

- Nerde gördün?

İhtilâlcilerin en yaşlısı olan altmış yaşındaki Badruk, Yüzbaşı Üçoğul'u gördüğü yeri birkaç sözle anlattı. Burasının, geceleri evine girdiği zengin Çin tüccarının dükkânı olduğunu Böğü Alp ve Yumru anlamışlardı. Kür Şad'la Böğü karanlıkta bakıştılar. Şimdi karar vermesi için Kür Şad'ı bekliyorlardı.

Yağmur artmıştı. Rüzgâr pek sert esiyordu. Böyle bir gecede Çin kağanının sokağa çıkmasına imkân yoktu. Üçoğul da burada bulunsaydı Kür Şad, yapacakları işi birkaç gün sonraya atabilirdi. Fakat şimdi durum değişiyordu. Ya bir ihanete uğradılarsa?... Kür Şad uzun boylu düşünmedi. Kesin bir sesle arkadaşlarına:

- "Çin kağanı bu gece sokağa çıkmıyacak. Onu tutmak için biz saraya saldıracağız" dedi.

Kırk kişi oraya zaten ölüme kadar çarpışmağa and içerek gelmişlerdi. Onlar için, sokakta tek yaverler giden Çin kağanını tutsak etmekle, binlerce çerinin koruduğu saraya saldırmak arasında hiçbir ayırım yoktu. Yaptıkları işin büyüklüğüne, kendilerinden yüzlerce yıl sonra gelenlerin şaşacağı da akıllarına gelmiyordu. Bildikleri tek şey Türk şerefini kurtarmak için pusata davrandıkları idi.

Kür Şad başına tulgasını geçirmiş, en çok okla iş göreceğini bildiği için, ağırlık yapmasın diye zırh giymemişti. Böğü Alp da zırh giymemiş, fakat kılıç ve yaydan başka kemerine iki bıçak takmıştı.

Yamtar'ın iri kalkanı yanında idi. Kolunun altında bir de çok ağır taş vardı. Bu taşı demir kapıları kırmak için kullanacaktı. Kendisi gibi güçlü olan Yumru'da da böyle bir taş bulunuyordu.

İçlerinde hem tulgalı, hem zırhlı, hem de kalkanlı olan yalnız Gök Börü idi. Gözleri görmediği için onu baştan başa savunma pusatlarıyla donatmışlardı. Fakat Gök Börü dün geceki yakarıştan sonra gözlerinin yağyı gördüğüne inandığı için yanına sadak ve yay almasını da unutmamıştı.

Koca Badruk çok hafif giyinmişti. Belinde kılıcı, bir elinde yayı, bir elinde de on tane oku vardı. Ağırlık olmasın diye sadak bile almamıştı. "Bu yaştan sonra yaya dövüşü yapmak için gücüm kalmadı. On oku atıncaya kadar sıra kılıçlara gelir" diye düşünüyordu.

Kara Ozan'ın sadağı okla dolu idi. Kılıcı, bıçağı tamamı. Fazla olarak arkasına kopuzunu da takmıştı. Böyle bir günde can yoldaşı kopuzundan ayrılmağa gönlü razı olmamıştı.

Genç beğler tulga giymişler, zırh takmamışlardı. Herkesten başka olarak İl Kaya'da dört beş tane bıçak, Öküş Kara Açkı'da iki tane kısa kargı vardı. Biri bıçak atmada, biri uzaktan kargı savurmada çok usta oldukları için böyle gelmişlerdi.

Bardaktan boşanırcasına yağmaya devam eden yağmurun şakırtısı arasında Kür Şad'ın ihtilâlden önceki son buyruğu işitildi:

- İşimiz ağırlaştığı için saraya hep birden saldıracağız. Dış kapılardaki bekçiler uzaktan okla öldürülerek ses etmeden içeri gireceğiz. İçerde Çin kağanının dairesine giden kapıları Yamtar'la Yumru taş vurarak kıracağız. Tasarımız önce Çin kağanını yakalamak, bu olmazsa öldürmek. Sonra Urku'yu kurtarmağa çalışacağız. Ben ölürsem buyruk verme sırası Böğü Alp'ta, ondan sonra Yamtar'da, Yamtar'dan sonra Yağmur'dadır. O da ölürse bildiğiniz gibi yaparsınız. Şimdi yaylara ok koyup arımdan gelin.

Kırk kişi yaylarını yarı germiş oldukları halde sessiz adımlarla yürümeğe başladılar. Ne rüzgârı işitiyor, ne de yağmuru duyuyorlardı. İşte on yıldır bekledikleri gün gelip çatmış, gözlerinde tüten savaşın eşiğine varmışlardı. Türk budunu bu çılgınca saldırıyla tutsaklıktan kurtulacak, Ötüken'de atalarının kurduğu devleti yeniden yaşatacaklardı.

Yürüyorlardı...

Gönüllerinde tatlı öç duygusu, gözlerinde Türk Kağanlığı'nın hayali olduğu halde sessiz adımlar atıyorlardı. Gözleri olmiyan Gök Börü bile, kimse kolundan tutmadığı, yol hakkında bir şey bilmediği halde sessiz, fakat herkes kadar sağlam adımlarla yürüyordu.

Tarihin kırk meçhul kahramanı karanlıkta yürüyordu...

En önde Kür şad, Bozkurt soyunun o od parçası oğlu vardı. Vazifesi olan Türk budununu kurtarmak, fakat hakkı olan kağanlığı başkasına vermek için, ırkının şiir tarihine en güzel mısraı yazmaküzere, gözler ilerde, el kirişte yürüyordu.

Onun arkasında Böğü Alp, Yamtar, Yağmur, Gök Börü, Ay Kutluk ve Emenbir sıra helinde ilerliyorlardı. Böğü Alp, sağlam yapısının altındaki daha sağlam yüreğiyle, kulağında Kıraç Ata'nın sözleri çınladığı halde yürüyor, Yamtar iri gövdesinin heybetine yakışan iri taş sağ koltuğunun altında olduğu halde yürüyor; Yağmur göze ilk çarpan dolgun yanakları ve gülen gözleriyle yürüyor; Gök Börü gözleriyle değil, Tanrı'nın gönlüne saldığı ışıkla görerek yürüyor; Ay Kutluk on yıl önceki kılıç yarasının asilleştirdiği yüzü ile; Emen, Çinlilerin öldürdüğü dokuz kardeş, üç dayı, iki eçe ve babasının öç diye haykıran sesleri kulağında olduğu halde yürüyordu.

Kırk kahraman yağmurun altında yürüyordu...

Kür şad'ın yedi genç onbaşısı; kimi on beş, kimi on altı, kimi on yedi yaşında olan Sungur, Göktaş, Barmaklak, Karabudak, Kızıl Buka, Çıgay Börü ve Tanrıvermiş üçüncü sırayı teşkil ediyordu.

Türk sırası ve Türk saygısı düzenince yürüyorlardı. Beğlerin ardında 29 er dizi halinde yürüyorlardı.

***

Bunlar böylece saraya doğru yürürken, deminden beri süren sağanakla çamurlanan Siganfu sokaklarından birisi koşuyordu. Bazan bir su birintisine basarak sıçrattığı çamurlar yüzünü gözünü boyuyor, bazan sertleşen rüzgârla soluğu kesilerek duruyor, sonra yeniden koşuya başlıyordu. Gecenin bu anında koşan, sendeliyen, soluyan bu adam Üçoğul'du. Başı açıktı. Fakat sırtında sadağı, elinde yayı, belinde kılıcı vardı.

Üçoğul niçin geç kalmıştı? Böğü Alp kuşkulanmakta haklı mı idi?

Üçoğuş uzun zamandan beri Albız'a uymuştu. Vaktiyle Kara Kulan'ın konağındaki Çinli kırnaklardan birine gönül kaptırmış, Çin'e tutsak olduktan sonra Siganfu'da o Çinli kadını yine görerek akılı başından gitmişti. şimdi zengin ve kocamış bir Çin tüccarının karısı olan bu kanışlı Çin güzeli Üçoğul'un usunu başından almış, onu günaha sokmuştu. Geceleri, tüccar eve dönmeden önce kadına gitmeyi huy edinmişti. Böğü Alp bir gece işte onu bu eve girerken görmüş, fakat işin ne olduğunu bir türlü anlayamamıştı. Hattâ bir gece Üçoğul evdeyken Çinli de gelmiş, fakat kadın onu salkıyarak evden çıkmasını sağlıyabilmişti. İşte şimdi Üçoğul yine oradan geliyordu. Bu ölüm

derneğine giderken Çinli sevgilisini de son defa görmekten kendini alamamış, onun evine gitmişti. Fakat tüccar eve gelmiş, Üçoğul'u yakalamış, o da "Bu gece kısmet senden başlamamış" diyerek onun başını uçurmuştu. Kadın korkup ağlamağa başlamış, kocasının ölüsünü götürüp bir yere gömmesi için Üçoğul'u sıkıştırmışsa da bu gece başka işi olan yüzbaşı bunu kabul etmemiş, bu yüzden aralarındaki tartışma kavga halini almak üzere iken Üçoğul zamanın geçtiğini görerek borkünü giymeden sokağa fırlamıştı.

Koşuyor, içinden Çinliye kargışlar savuruyor, sövüyor fakat yine koşmakta devam ediyordu. Yorulmuştu. Soluğunu tıkiyan sağanak da hızını kesiyordu. Saray ahırlarına yaklaşmıştı. Köşeyi dönse ötekilerine kavuşacaktı. Üçoğul son gücünü toplıyarak yeniden ileriye atıldı. Köşeyi döndü. Yazıkl!... Geç kalmıştı. Arkadaşlarının hep birlikte saraya gitmekte olduklarını, gördüğü karaltılardan anladı. Biraz durup geniş geniş soluk aldı. Sonra yeniden koşmağa başladı. Bir Türk beğinin yayan olarak bu kadar yol koşması görüp işitilmiş şey değildi.

Üçoğul arkadaşlarına yetişirken ilk oklar atılıp ilk nöbetçiler yere serilmiş ve kırk kişi daha hızlı yürümeğe başlamıştı. O şimdi geç kalmanın cezasını çekiyordu. Bir Türk beği ve Gök Türk ordusunda bir yüzbaşı olduğu halde bu ün gününde en geride yürüyordu. Daha çocuk denecek kadar genç olan ve ilk defa savaşa giren oğulları Karabudak'la Kızıl Buka bile kendisinden ilerde idiler. Uzun koşu kendisini zaten kızıştıırıp terletmişti. Bu düşünce ile büsbütün kızıştı. Kan ter içinde kaldı.

Kırk bir kişi şimdi sarayın dış kapısına doğru yürüyordu. Ellerindeki kalın değnekler uzunda çıra tutan nöbetçiler çevreyi aydınlatıyorlardı. Burada altı nöbetçi vardı. Kür Şad, arkasındakilere işaret verdi. Kirişleri gerdiler. Sonra, Kür Şad'ın oku fırlar fırlamaz arkasından on ok daha uçtu. Nöbetçiler yere serilmişti.

Yürüyorlardı. Çeriyi düşünmeden, arkaya bakmadan, gözler yalnız ileriye dikilmiş olduğu halde yürüyorlardı. Büyük düğüne yaklaşıyorlardı. Düşürülen nöbetçiler birer peşrevden başka bir şey değildi.

Sarayın dış kapısından girince karşılarına bir bahçe çıktı. Yüz adım ilerde sarayım asıl kapısı bulunuyordu. Bu kapı henüz kapanmamıştı. İçerinin ışığı kapıya kadar gelip aydınlatıyor, sayıları çok olan nöbetçileri ihtilâlcilerin gözleri önüne koyuyordu.

Kür Şad arkaya döndü:

- Ok yağdırıp hızla saldıracağız! Davran!...

Yüksek sesle Türkçe verilen bu buyruk nöbetçilerin dikkatini çekti. Fakat kışkırdamağa vakit bulamadılar. Ok yağmuru ortalığı allak bullak etmiş, nöbetçilerden ancak iki üç tanesi kapıdan içeri girmeğe vakit bulabilmişti.

Kırk bir kişi koşarak kapıya geldiler. İşte artık sarayın içinde idiler. Kür Şad'la Böğü Alp sarayın içini, Çin kağanının ve Urku'nun dairelerini biliyorlardı. Beş altı basamak merdiven çıktıktan sonra çok büyük bir odaya gelmişlerdi. İşte soldaki büyük kapı kağanın dairesine giden kapıydı. Fakat ihtilâlciler merdivenleri çıkarken Çince birkaç haykırış işitilmiş, sonra tokmakların tunç levhalara vurulmasından doğan sesler bütün sarayı çınçın öttürmüştü. Bu tunç sesleri tehlikeyi bildiren, yardım istiyen seslerdi. Yamtar artık kendisine ağır gelmeğe başlayan iri taşı var gücü ile kağanın kapısına indirmiş, bunu Yumru takip etmişti.

Bu gürültüler arasında karşıdan yüzlerce Çin çerisinin ihtilâlcilere doğru gelmekte olduğunu görüldü. Şimdi, Yamtar'la Yumru demir kapıyı kırmağa çalışırken ihtilâlcilerle Çin çerisi arasında elli altmış adım kadar bir uzaklıktan hızlı bir oklaşma başladı.

Kür Şad, Ötüken'in bu en keskin nişancısı şimdi her yay çekişte bir Çinliyi en can alacak yerinden vurup deviriyor, onun okunu yiyenlerde gık diyemeden ölüyordu.

Böğü Alp pek de nişan almadan ok atıyor, fakat her seferde karşıdaki kalabalıktan birini savaş dışı ediyordu.

Yüzbaşı Yağmur, gözlerinin içindeki gülümseyiş sönmeden telaşsız, ağır, talim yapar gibi ok fırlatıyordu.

Ötüken delisi Gök Börü, on yıl önceki halini almıştı. Gönlüne Tanrı'nın indirdiği ışıkla yağıyı görüyor, savaş uranı haykırarak yay geriyordu.

Genç onbaşılar şaşılacak çabuklukla ok çekiyorlardı.

Hâlâ çınlıyan tunç seslerine, Yamtar'la Yumru'nun demir kapıya indirdikleri taşların sesine, savaşanların haykırışına şimdi bir de yaralıların iniltisi karışmıştı. İki taraf da birbirine adım adım yaklaşıyordu.

İhtilâlcilerden ilk vurulup düşen Turumtay oldu. Arkasından Arbut ve Kaban devrildiler. Gök Börü'ye birkaç ok değdiyse de baştan başa zırhlı olduğu için yaralanmadı. Karşıda Çin ölüleri üst üste yığılmış içlerine ürküntü girmişti. Kaçmak üzere idiler. Fakat bu sırada karşıdaki kapıdan yeni bir çeri kolunun daha girdiği görüldü. Üstelik o kapının yanındaki kapı da açılmış, oradan da bir alay Çinli girip ihtilâlcilere saldırmaya başlamıştı.

Okların uçarken çıkardığı ses, dışarıdaki fırtınanın sesini bastırıyordu. Şimdi Gök Türkler oldukları yerde duruyor, Çinliler adım adım ilerlemeğe çalışıyor, fakat ok yağmuru altında sapır sapır dökülüyorlardı. İhtilâlcilerden Alp Aya, Yeke ve Kalalduruk da cansız yatıyorlardı. Onbaşı Ay Kutluk omzuna bir ok saplanmış olduğu halde vuruşmağa devam ediyordu.

Koca Badruk savaşa gelirken aldığı on tane oku bitirmiş, fakat iş hâlâ kılıca gelmediği için yerden ok aramağa başlamıştı. Turumtay'ın gövdesine saplanmış olan oklardan birini çekip yayına yerleştirirken karnına ok yiyerek diz üstü çöktü. Bununla beraber okunu savurdu. Sonra yüzü koyun yere kapandı. Börkü düştü. Ak saçları yerdeki kızıl kana bulaştı.

Yamtar'la Yumru demir kapıyı hâlâ kırmamışlardı. Savaşa katılmıyorlar, Çin kağanının dairesine giden kapıyı kırmak için boşuna uğraşıp duruyorlardı. Artık kapıyı kırsalar bile iş işten geçmişti. İlaçın, Kutan ve Onbaşı Emen de vurulup düşmüşler, buna karşı Çin sarayının bütün muhafızları uyanıp ayaklanmışlardı.

Şimdi yirmi beş, otuz adım aralıktan oklaşıyorlardı. Öküş Kara Açkî gür bir haykırışla bağırdıktan sonra iki kargısından birini savurdu. Ne yaman savuruştul... Kargı Çin subaylarından birini zırhlı olduğu halde delip ardından çıkmış, onu fırlıdak gibi döndürüp yere sermişti. Bunu görünce İl Kaya da bıçaklarına el attı. İlk bıçak birinin göğsüne, ikincisi başka birinin boğazına, daha sonraki üçüncünün yanağına saplandı. Dördüncüsünü atamadı. Bir anda dört beş ok göğsünü delmişti. İl Kaya ölürlen, Çinliler gibi gerileyip yan üstü değil, birkaç adım atıp ilerliyerek yüzü koyun düştü.

Savaş çok kızışmış, sertleşmiş, hızlanmıştı. Onbaşı Ay Kutluk, onun arkasından da Utar, Tokuş ve Onbaşı Tanrıvermiş ölmüşlerdi.

Onbaşı Göktaş ihtilâlciler dizisinin en solunda, duvarın dibinde idi. Kendisinden on beş, yirmi adım geride Çin kağanının dairesine giden kapı bulunuyor, burada da babası Yamtar, yanında Yumru olduğu halde hâlâ iri taşları kaldırıp indirerek kapıyı kırmağa uğraşıyordu. Göktaş'ın sadağında ok kalmadığı için sağına bakınırken önce koluna, sonra böğrüne iki ok saplandı. İnliyerek çöktü. O zaman Göktaş yayını babasına fırlatarak bağırdı:

- Hey!... Babal!...

Koluna bir yay çarpan Yamtar başını çevirip oğlunu kan içinde yerde görünce durdu. Göktaş; gençliğe doymıyan, savaşa kanmıyan, dirliği bilmiyen, ölümü anlamıyan Göktaş yeniden haykırdı:

- Orda iş yok. Buraya yetiş!

Kapıyı kıramadığı için tepesi kızıp gözüne bir şey gözükmıyen Yamtar, arkadaşlarının bir çoğunu ölmüş ve Çinlilerin artmış olduğunu görünce kapıyı bıraktı. Koşarak ihtilâlcilerin savaş dizisine girerken elindeki iri taşı Çinlilere doğru fırlattı ve sadağa el atarak savaşa girdi. İri taş Çinlilerin tepesine düşerken Yamtar'ın, arkadan da aynı şekilde taşını fırlatarak Yumru'nun savaşa girişi Çinlileri biraz durdurdu.

Yamtar, deminden beri yaptığı işi savaşa benzer yeri olmadığı için şimdi vuruşmaktan büyük bir keyif duyuyor, ötesine berisine değip geçen oklara, hattâ Göktaş'ın ölümüne aldırılmıyordu.

Öküş Kara Açkı ikinci kargısını da başka bir Çinliye sapladıktan sonra vurulmuş, arkadan da Çağrı ile Onbaşı Kızıl Buka Uçmağa varmıştı.

Binbaşı Bögü Alp bütün gücü, bütün ustalığı ve kahramanlığı ile dövüşüyordu. İlk önce Üçoğul kavşıtı gelmediği için ihanete uğradıklarını sanmıştı. Şimdi Üçoğul'u kendi aralarında yaralı olarak canla başla savaşırken görünce içi ferahlamıştı. Bu arada aklına yine Kıraç Ata'nın sözleri gelmişti.

Kıraç Ata:

- "Yağmur yağıyor... Irmağın kıyısında dövüşüyorsunuz" demişti.

Yağmurun yağdığı yağdığı doğru idi. Fakat işte ırmak kıyısında değil, sarayın içinde dövüşüyorlardı.

Artık iki tarafında okları bitmişti. Şimdi ne olacaktı? İhtilâlciler yarılanmıştı. İş kılıca binse yirmi kat yağdı ile uğraşmak gerekecekti. Bu sırada Kür Şad'ın buyruğu gürlledi:

- Bögü Alp! Üç dört kişiyle yağdıyı oyala! Ahıra saldırıp atları alacağız!

Bögü Alp çevresine bakıp bir anda durumu gördü. Savaşa geç girdikleri için daha okları tükenmemiş olan Yamtar'la Yumru'nun yay çekişleri arasında buyruğunu verdi:

- Üçoğul, Gök Börü, Yamtar, Yumru, Sungur benimle kalacaklar! Ötekiler Kür Şad'ın ardından... Davran!...

Kür Şad arkasında Yağmur, Barmaklak, Karabudak, Çıgay Börü, Kara Ozan, Gümüş, Tunga, Küçlük, Çobayıkmiş, Toluk Tüge, Çengçi, Yıgaç ve Yırım olduğu halde geriye döndü. Demin geldikleri yoldan şimdi hızla uzaklaşıyorlardı. Rüzgâr hafiflemiş, fakat yağmur dinmemişti.

Bögü Alp kılıç çekerek saldırış buyruğunu verdi. Beş arkadaşı da öyle yaptılar. Gök Börü şaşılacak bir sertlikte, sanki gözleri varmış gibi vuruşuyordu. Yamtar, korku salan iri gövdesiyle Çinlilere kılıç tersiyle vuruyor, fakat vurduğu kafayı kırıp parçalıyordu. Sungur babasının yanında, kılıç talimi yapar gibi, vuruşmanın bütün kaidelerine uyararak dövüşüyor, Üçoğul geç kalmaktan doğan utancını silmek için canla başla savaşıyor, Yumru da Bögü Alp'in gözüne girmek için çok atılganlık gösteriyordu. Hepsi yaralıydılar. Bögü Alp kendi önüne gelenleri darmadağın ediyordu. Kılıç vuruşları arasında çevresine çabuk bir göz attıktan sonra artık burada işlerinin kalmadığını anladı. Kür Şad'ın gereken zamanı kazandırmışlardı arkadaşlarına:

- "Yavaş yavaş kapıya doğru geri!..." diye bağırdı.

Bu buruk büyük bir düzgünlükle yerine geliyordu. Fakat Çinliler, gözleri görmiyen Gök Börü'yle babasının yanından ayrılmıyan Sungur'un çevresini sarmışlardı. Baba, oğul arkalarını duvara vermişlerdi. Gök Börü zırhlı olduğu için kılıçtan sakınmıyor, yalnız kendi vurduğunu hesaba katıyordu.

Bögü Alp, yanında Yamtar, Üçoğul ve Yumru olduğu halde kapıya doğru çekiliyordu. "Biz dışarıya fırlarken kapıyı kapatıp Çinlileri biraz daha oyamalı" diye haykırdı. Kapıdan çıkmak üzere idiler. Yamtar'ın gözleri, artık oğluyla birlikte ister istemez ölüme bırakılmış olan andasına ilişti. Birden kaşları çatılarak bağırdı:

- Gök Börü! Gözünü çıkartan herif karşında duruyor!

Bunu söyledikten sonra dışarı fırladı. O sırada Bögü Alp da kapıyı şiddetle çekerek kapamış, tokmağı Yumru'nun eline vererek:

- "Sıkı tut! Açtırmal! Bize biraz daha zaman kazandır" diye buyruk vermişti. Sonra ötekilerle birlikte saray ahırının yolunu tuttu.

***

Yamtar'ın gürliyen sesi Gök Börü'yü çıldırtmağa yetmişti. Kalkanını fırlatarak karşısındaki Çinliye saldırdı. Dünyada en güçlü kişi ölümü göze almış olan kişidir. Gök Börü dün gecedeki beri ölümü göze almıştı: Şimdi ise öcünü bizzat kendisine kötülük edenden almak gibi binde bir ele geçen fırsatla karşılaşmak onu bahtıyar etmişti. Büyük bahtıyarlıklar da kişiyi delirtir. Gök Börü biraz da bundan delirdi. Kılıcını savurarak ileriye atılırken kılıcı havada başka bir kılıçla çarpıştı. Bu pek sert çarpışma ile kırılan kılıçların kıvılcımı parlayıp sönerken Gök Börü Çin kumandanı Çang-çung'la kucaklaştı.

- "Tanrı'nın işini görüyor musun kancık dölü?" diye bağırdı. Sonra ikisi birden yere yuvarlandılar.

Çinliler ona kılıç üşürürken Gök Börü Çinlinin boğazını sıkıyor, Bir yandan da belinden çektiği bıçakla gözünü oymağa çalışıyordu. Çang-çung bir eliyle boğazını korumağa uğraşırken, bir eliyle de Gök Börü'nün bıçaklı elini bileğinden yakalamış olduğu halde durdurmağa çabalıyordu.

Sungur babasının kalkanını eline almıştı. Babasına saldıran Çinlilere o da karşılık saldırılar yapıyor, aldığı kılıç derslerini iyi öğrenmiş olduğunu belli ediyordu.

Gök Börü'nün kalçası ve bacağı iki büyük kılıç yarası almış, kan fışkıрмаğa başlamıştı. Fakat o buna hiç aldırmıyor, boğuşmakta devam ediyordu. Nihayet bileğini Çinliden kurtardı. Bıçağını onun göz pınarına getirerek daldırıp çıkardı. Bütün o savaş gürültüsü arasında Çinlinin acı acı haykırışı, her türlü sesi bastırarak sarayın koca odasında çınlarken Gök Börü'de ülküsüne ermiş kimselerin rahatlığı vardı:

- "Sungur! Öcümü aldım!" diye bağırdı. Sungur cevap vermiyordu. Genç onbaşı zırhlı olmadığı için uzun boylu dayanamamış, birkaç kılıç ve kargı dürtüşüyle delik deşik olarak cansız, yere devrilmişti.

Gök Börü yeniden bağırdı:

- Sungur! İşitmiyor musun? Öcümü aldım!...

Buna sert ve tınlayıcı bir ses cevap verdi. Bir kılıç vuruşu Gök Börü'nün tulgasını parçalayıp düşürmüş, ak saçları meydana çıkmıştı. İkinci bir vuruş yüzünü şakağından çenesine kadar parçaladı. O zaman korkunç bir kahkaha işitildi:

- Geç kaldın it tohumu!... Ben öcümü aldım!...

Gök Börü; on yıldır kederini içine atan Gök Börü, yanı başında öldüğünü sezdiği oğlunun gamından ve oç almanın verdiği sevinçten çıldırmış, korkunç kahkahalar atıyordu. Bu kahkahalar çınladı, çınladı, sonra birdenbire söndü...

***

Çinliler hep birden kapıya saldırmışlardı. Fakat dışardan kuvvetle çekildiği için bir türlü açılmıyordu. Böğü Alp, Yumru'ya kapıyı tutması buyruğunu verdikten sonra Yamtar ve Üçoğul'la birlikte saray ahırına doğru koşmağa başlamıştı. Fakat Üçoğul birkaç adım sonra kapaklanıp düştü. Aynı zamanda ayağında yaman bir sızı duyarak inledi. O zaman ayağına diklemesine bir ok saplanmış olduğunu gördü. İmkânı yok, koşamıyacaktı. Diz üstü sürünerek tekrar kapıya geldi. Tutunarak ayağa kalktı. Yumru'ya:

- "Kapıyı bana bırakıp sen ahıra koş" dedi.

Yumru iki eliyle kapının tokmağını tutuyor, içerden Çinliler açmak istedikçe çekip bırakmıyor, arkadaşlarına vakit kazandırıyor. Yumru .ok ağır ve güçlü olduğu için bu işi başarıyla yapıyordu. Yanında Üçoğul'u görünce hoşuna gitmedi. Çünkü o daha geçenlerde yalan söylemiş, bu gece de kavşitta bulunmamıştı.

- "Böğü Alp bu işi bana ısmarladı" diye cevap verdi.

Üçoğul inliyordu:

- "Ayağıma ok batmış, yürüyemiyorum. Ben nasıl olsa kalacağım. Sen canını kurtar" dedi.

Yumru direniyordu:

- Gidemem! Bögü Alp'in buyruğu öyle...

Üçoğul kızmıştı:

- Ulan! Bögü Alp sana gün doğuncaya kadar burada kal mı dedi? Çinlileri biraz oyalayıp zaman kazandırmanı söyledi. Sen orayı bana bırak da ahıra git!

Yumru bu işibir türlü bırakmak istemiyordu. O zaman Üçoğul yayının kirişini kapının tokmağına geçirerek çevirdi. Yumru'yu iterek onun yerine geçti:

- "Yüzbaşı Üçoğul sana buyruk veriyor; Ahıra koşup arkadaşlarının yanına ulaşsssss!" diye bağırdı.

Üçoğul bıçağını çekip ağızına almış, sağlam ayağını kapının öteki kanadına dayamış, kendisini arkaya vermişti. Fakat Yumru kadar güçlü olmadığı için kapı sarsılıyor, aralanıyor, sonra kapanıyor, tekrar açılır gibi oluyordu. Yumru, yüzbaşından buyruğu alınca koşarak uzaklaşmıştı. Kapının içeriden de bir tek tokmağı vardı. Fakat Çinliler birbirlerinin belini tutarak uzun bir dizi halinde çektikleri için sonunda Üçoğul'un kollarında güç kalmadı. Yayını bıraktı. Ağızında tuttuğu bıçağı eline aldı. İlk gelenin gövdesine daldırdı.

Yüzbaşı Üçoğul'un artık ayakta duracak kuvveti kalmamıştı. İki eliyle kapının açılmıyan kanadını tutarak bekledi. Üç adım ilerisinde, kendisini öldürmek için saldıran eli kılıçlı, kargılı çerilere şöyle bir baktı. Karşısında onlar olmasa çoktan kendini yere bırakır, yaralarının acısıyla inlemeğe başlardı. Fakat kendisine saldırdıklarını görünce düşmek için vurmalarını bekledi. İlk kılıç boynu ile omuzu arasına inip ince bir kan fışkırttı. Üçoğul bu vuruşu hiç beğenmemişti. Kendisi olsaydı böyle bir vuruşla karşısındakinin başını gövdesinden ayırabilirdi. Vurunu aşağılayıcı bakışlarla süzerek gülümsedi:

- "Acemice vuruş!..." dedi.

İkinci vuruş başına indi. Alnından gözlerine inan kan dünyayı karanlık etti. Sonra göğsüne bir kargı saplandı. O zaman kapıyı bırakarak kargıyı kavradı; dik bir ağaç gibi yere düşerek kaldı.

***

Üçoğul kapıda Çinlileri oyalarken Yumru fırlamış, Bögü Alp'la Yamtar'ın ardından koşmağa başlamıştı. Bögü Alp'la Yamtar sarayın ahırına vardıkları zaman burada seyislerle ihtilâlciler arasında kılıç vuruşu yapılıyordu. Yirmi kadar seyis, sarayın tunç levhalarına tokmakla vurulunca pusata sarılmışlar, ahırın dört kapisını tutmuşlardı. Tehlikenin ne olduğunu, nereden geldiğini bilmedikleri için atlara eyer vurup beklemişlerdi.

Kür Şad, arkasında on beş ihtilâlcisi olduğu halde saldırınca neye uğradıklarını şaşırıldı. Bir anda kapılardan içeri atıldılar. Fakat gelenlerin azlık olduğunu görünce karşı koymakta gecikmediler.

İhtilâlciler yorulmuşlardı. Hepsi yaralıydı. Seyislerin işini çabuk bitiremiyorlardı. Kılıçlar şakırıyor, savaşçılar soluyor, bağılıyor, bu gürültüye atların kişnemeleri tepinmeleri de karışıyordu.

Kür Şad, karşısındaki Çinliyi devirdikten sonra ileri atılarak bağılı atlardan birini çözüp üstüne atladı. At üstünde savaş... Deminden çektiklerinin aynında su içmek gibi keyifli kalıyordu. At, usta biniciyi anlamıştı. Onun bir işaretleriyle şahlandı. Kür Şad Çinlilere dalmış, bir iki kılıç vuruşuyla bir

kişiyi daha yere sermişti. Fakat beri yanda ihtilâlcilerden Yırım, biraz sonra da Abı ölümcül yaralarla yere düşmüşlerdi, Yüzbaşı Yağmur da çenesine derin bir yara açan bir kılıç yemişti. Kılıç şakırtıları arasında Kür Şad'ın buyruğu işitildi:

- Atlaral...

Zaten seyislerden de ayakta olan pek fazla kimse kalmamış Böğü Alp'la Yamtar'ın ahıra dalması, seyislerin hepsini yok edecek savaşı bitirmişti.

İhtilâlciler atları çözerken Kür Şad bağırdı:

- Ahırın gizli kapısından çıkacağız. Dört kişi dört kapıda Çinlileri tutacak. Biz kuzeye doğru at tepip Vey ırmağının köprüsünden geçeceğiz...

Sonra Böğü Alp'a şu buyruğu verdi:

- Böğü Alp! Dört kişiyi kapılara dikip aramızdan gel! Gizli kapı alçaktır. At üstünde geçilemez....

Kür Şad sözünü bitirirken Yumru soluk soluğa içeri girmiş ve:

- "Geliyorlar! İt sürüsü kadar çok..." diye bağırmıştı.

Kür Şad büyük ahırın gizli kapısına doğru atını çekerek yürürken Böğü Alp'ın sesi gürlledi:

- Çengşil!... Tuğrul!... Yamtar!... Yumru!... Kapıları tutun!...

Dört kişi dört kapının önüne birer kaya gibi dikildiler...

Ötekiler Kür Şad'ın ardından atlarıyla birlikte yürürken Böğü Alponlara son sözlerini söyledi:

- Dört atı çözüp sizin için bırakıyorum. İşiniz bitince bunlara binip bize katılırsınız!

Ahırın gizli bir kapısı olduğunu pek az kişi bilirdi. Ahırın en sonunda, samanların yığılı olduğu yerde duvara bir keçe asılıydı. Keçenin arkası boştu. Buradan elli adım kadar yürüdüktan sonra bir arsaya çıkıyordu. Bu elli adımlık yol yer altından geçiyordu. Yüksek bir atın tek başına geçebileceği genişlikte idi. Kür Şad burayı biliyordu. Fakat ihtilâle kadar kimseyi söylememişti. Seyislerden bazılarının bile bilmediği bu gizli yol bugün onları kurtaracaktı. Şimdi arkasında Yağmur, Barmaklak, Karabudak, Çobaykımış, Toluk Tüge, Yiğaç ve Börü Alp olduğu halde gizli yer altı yoluna dalmıştı. Yola sen son giren Böğü Alp keçeyi koparmış atmış, samanları çekip kapının ağzından uzaklaştırmış ve dört atı birbiri ardınca kapının önüne dizerek önlerine biraz saman bırakmıştı. O bu işleri bitirmeden Çinliler kapıya dayandı. Dört koruyucu ilk hamleleri yaptılar. Bu, dört Çinlinin yere serilmesi demektir. Böğü Alp gizli yola girmek üzere iken gözü sadağa ilişti. İçinde üç tane ok vardı. Yayına bir ok yerleştirerek gezledi. Ok, Yamtar'ın omuz başından geçerek bir Çinlinin alnından girdi, onu kütük gibi yere yuvarladı. İkinci okunu Çengşi'nin koruduğu kapıya yolladı. Bu sefer bir Çinli gözünden vurulup yıldırım çarpmış gibi yere kapanmıştı. Üçüncü ok Tuğrul'un yardımına koştu. Bu oklar Çinlileri aldatmış, ihtilâlcileri hep birden içerde olduklarını sandırmıştı.

Böğü Alp işini bitirince telâşsızca atını tuttu; gizli yola daldı.

***

Ahırın dört kapısında dört ihtilâlcı bir ölüm-dirim vuruşması yapıyorlardı. Kaçmak için atları hazır olmakla beraber buradan kurtulmalarına imkân yoktu. Ahırın içi o kadar genişti ki dördünün yan yana gelerek bir cephe tutmaları, sonra adım adım geriliyerek gizli kapıya doğru çekilmeleri kabil değildi. Kapılardan içeri girince kuşatılacakları muhakkaktı. Bunu hepsi biliyordu. Onun için arkadaşlarına zaman kazandırmak, canlarını pahalıya satmak, yağı öldürerek oç almak ve biraz da dövüşün tadını çıkararak dünyaya gelmenin gereğini yapmak için sevinçle, istekle, kıyasıya vuruşup duruyorlardı.

Yüzbaşı Yamtar herkesinkinden daha uzun ve iri olan kılıcını öyle bir savuruyordu ki, değdiği yerden hayır kalmıyordu. Savaş başlıyalı pek az olduğu halde dört tanesi devrilmiş, ötekilerine de korku salmıştı. Sarayın içindeki savaş, büyük taşla demir kapının dövülmesi, sonra koşuşmalar kendisini öyle acıktırmıştı ki, böyle bir ölüm-dirim anında bile açlığını duyuyor, iki çamçak kırmızı olsa şimdi ne güzel içilirdi diye düşünüyordu.

Yirmi yaşında, sert bakışlı bir savaşçı olan Çengşi çok düzgün, çok kıvrak, pürüzsüz vuruşuyordu. Saldırıışlarında, korunuşlarında Yamtar'ın andası olan Onbaşı Pars'ı hatırlatan bir hesaplılık vardı. Çok soğukkanlı idi. Kapının önünde üç Çinliyi devirmiş, kendisinin de alnı, yanağı ve çenesi çizilmişti.

Tuğrul hoyrat vuruşuyordu. Yeryüzünde kimsesi kalmamış yoksul bir kişi idi. O sabah, bu kanlı düğüne hazırlanırken dirliğinin hatıralarını göz önünden bir daha geçirmiş, kendi kendisiyle hesaplaşmıştı. O gece 46 yaşını dolduruyordu. Anası, böyle bir gecede, yağmur yağıp fırtına uğuldarken doğduğunu kendisine söylemişti. Demek, tıpkı doğduğu geceye benzer bir gecede ölecekti. Tanrı böyle istemişti. Bütün ömründe doğru kişi olarak yaşadıktan sonra bir gece önce bir Çinlinin bahçesinden türlü aş ve yemiş uğrulamış, onları yiyerek karnını doyurmuştu. Çin kağanının özel çerisinde değildi. Onun için yoksulluk ve açlıkla çok pençeleşmişti. Böyle bir savaşa aç olarak, gücü kesilmiş bir halde girmek doğru olmazdı. Onun için bu uğruluğu yapmış, dirliğinin son yaprağına bunu eklediği için de epey üzülmüştü. Dünyanın soğuşunu, sıcağını çok görmüş, yüreği katılaştırmıştı. Göğsünde ve omzunda iki kılıç yarası vardı. Öyle olduğu halde yüksünmeden sert vuruşlar yaparak savaşıyordu. Kapının önünde üç Çinliyi yere sermişti.

Yumru ise çok yorgundu. Sarayın içindeki dövüşten sonra kapıdaki çekişme, onun ardından hızlı bir koşu ile ahıra geliş, gelir gelmez de ahırın bir kapısının tutulmasını üzerine alış Yumru'yu bitkin hale getirmişti. İlk hamlede bir Çinliyi yere sermiş, şimdi ise yalnız kendisini korumağa başlamıştı. Şöyle birden yirmiye sayacak kadar bir zaman bulsa da dinlense çok iyi olacaktı. Ama kancık yağı ona bu fırsatı hiç verir miydi?

Yumru daha çok dayanamayacağını anlıyordu. Bütün düşüncesi ırmağa doğru at süren arkadaşlarına yetecek zamanı kazandırmakta idi. Birdenbire dalağına bir kılıcın saplandığını duydu. Yaman bir can acısı içinde kılıç vurunu görmüştü. Kılıcını iki eliyle kavriyerek havaya kaldırdı. Çinlilere "vurun" der gibi göğsünü gererek bir adım attı. Sonra olanca gücü, olağanca hızı ile indirerek " Al! " diye bağırdı. Kılıç tulgayı parçalamış, kafayı ikiye biçerek yağı yere sermişti. Fakat aynı zamanda bir kargı Yumru'nun yüreğini delmiş. Yumru bütün ağırlığı ile cansız olarak düşmüştü.

Yamtar, Çengşi ve Tuğrul ancak iyi çerilerde olan altıncı duyularıyla gerilerinin tehlikede olduğunu, Yumru'nun düştüğünü göremeden sezmişlerdi. Kılıç vuruşmaları arasında başlarını yana, geriye çevirecek birer an buldular. Yumru'nun düştüğünü, onun koruduğu kapıdan Çinlilerin girmekte olduğunu gördüler. O anda buyruk almış yahut sözleşmiş olduğunu gördüler. O anda kendilerine en yakın yemliğe sırtlarını verip yan yana durdular. Yamtar, yerde kalmış olan Yumru'ya bakarak:

- "Tuh bel Bir kargıya dayanamadı" dedi.

Sonra sırtını dayadığı yemliğin sağlamlığını denemek için eliyle yoklayıp içine bakınca gözleri parladı. Çünkü orada koca bir parça kızarmış et duruyordu. Herhalde seyislerden birinin olan bu eti Yamtar hemen yakalayıp ısırıldı ve "Yiyecek buldukça yaşamak iyi şeydir" diye mırıldandı.

Çinliler içerde yalnız üç Türk görünce şaşırılmışlardı. Gizli kapıyı onlarda bilmiyorlardı. Bir an bakiştılar. Sonra üç ihtilâlcinin üzerine atıldılar. Artık geniş bir yerde oldukları için hep birden üç kişiye saldırabiliyorlar, yanlarına geliyorlar, birine karşı dört beş kılıç sallıyabiliyorlardı. Yamtar hem kılıç vuruşturuyor, hem de iri et parçasını dişleriyle kopara kopara yiyordu.

Üç kişinin bu kalabalığa karşı çarpışması uzun sürmedi. Önce Tuğrul düştü, sonra Çegşi devrildi. Yamtar hâlâ dayanıyor, büyük bir iştah ile de etini yiyordu. Elinde iri bir lokma daha kalmıştı. Birden sol eline bir kılıç indi. Kan içinde kalan elinden et parçası düşerken sağ bileğine gelen ikinci bir vuruş koca Yüzbaşıyı kılıcsız bıraktı. O zaman Yamtar'ın sağ eli yemliğe yapıştı. Bir tutuşta kocaman bir tahta parçasını kopardı. Bunu kaldırıp karşısındakilere indirirken keskin bir savaş uranı haykırarak Çinlilerin üzerine atıldı. Kendisine karşı tutulan kılıçlar ona oyuncak çomak gibi sudan gelmişti. Kucak kucağa gelip beş altı kişi birden yere yuvarlandılar. Yamtar birinin boğazını yakalamış sıkarken arkadan kendisine indirilen kılıçlarla paramparça oluyordu. Boğazı sıkılan Çinli ölmüştü. Fakat bu Ötüken devi kolay kolay ölmüyordu. Kıpkızıl kanlar içinde ayağa kalkınca Çinliler şöyle bir gerilediler. Ondan korkmuşlardı. Yamtar, çevresi açılınca yeniden yemliğe kadar sendeliyerek gidip dayandı. Börkü düşmüş, uzun saçları, bıyıkları ve sakalı kandan kıpkızıl olmuştu. Giyimlerinin yirmi yerinden yirmi kızıl leke her an büyüyerek çoğalıyor, koca Yamtar'ın gövdesinden hayatı çekip alıyordu.

Yirmi kızıl leke, hayatın ona kazandırdığı yirmi şeref nişanı idi. Şimdi ne elinde bir kılıç ne üstünde bir pusat vardı. Güçlülük dayanarak tutunduğu yemliğe iyice yapışarak Çinlilere bakıyordu. Onlar da hem hayret, hem de korku ile beş altı adım uzaktan Yamtar'a bakıyorlar, nasıl olsa öleceğini anladıkları için bu korkunç deve yaklaşmağa kıyışamıyorlardı. Yamtar yerde, elinden düşen et parçasını aradı:

- Yazık! Eti bitiremeden öleceğim" dedi.

Sonra yemliğe daha çok yaslanarak:

- "Göktaş da öldü. Ocağımızdan kimse kalmadı" diye inledi.

Bu sırada dışardan gelen nal sesleri şakırtılar işitilmiş içeriye yeniden Çin çerileri dolmuştu. Kılıklarından daha savaşa hiç girmemiş oldukları anlaşılın bu çerilerin başında saray başbuğlarından biri vardı. Gizli kapıyı bilen bu adam, yanındakilere orasını göstererek Çince bir şeyler söyledikten sonra Yamtar'a baktı. Tanımişti. Büyük bir öfke ile yayına ok sürerek Yamtar'a fırlattı. Ok, koca yüzbaşıyı karnı ile göğsünün birleştiği yerden deldi. Yamtar bir sarsıldı. Sonra yavaş yavaş dizleri üstüne çöktü. Sağ eli hâlâ yemliğin tahtasını tutuyordu. Saray başbuğu, Çin kağanına ihanet etmiş olan bu haini kendi eliyle öldürmek şerfini kazanmış olmak için yayına bir ok daha yerleştirdi. Bu sefer ki Yamtar'ın sağ ciğerini bulmuştu. Gözleri kapanıyor, yemliği tutan eli gevşiyordu. Gözleri yerde, demin elinden düşen et parçasına ilişti. Şunu yiyemediği için yağlar sevinecekti. Onları sevindirmek istemedi. Son bir kimıldanışla başını kaldırdı. Saray başbuğuna, hâlâ unutmamış olduğu Çince "Karnım tok" kelimelerini söyledi. Sonra asırlık bir ağaç gibi devrilerek serilip kaldı.

***

Kür Şad yanında sağ kalan on iki arkadaşı olduğu halde kuzeye doğru son hızla at sürüyordu. Saray ahırının en iyi atları almışlardı. Yağmur hâlâ yağıyor değil, boşanıyor, ortalığı sele boğuyordu. İhtilâl başarılammıştı. Şimdi dağlarda, bayırlarda olan düzensiz Türkleri ayaklandırarak Ötüken'e gitmekten, devleti onlarla kurmağa çalışmaktan başka çare yoktu. Artık kimin kağan olacağı işi sonra düşünülecekti.

Çinliler durumu biraz geç kavramışlar, sonra dokuz on koldan çeri çıkararak Kür Şad'ın ardına salmışlardı. O yakınlarda geçilecek bir tek köprü olduğu için bütün kuvvetler oraya doğru at yarıştırmıyorlardı. Gecenin karanlığı, yağmurun boşanması, rüzgârın sertliği, şimşeklerin gürültüsü arasında şimdi on üç atlı köprüye doğru at koşturuyorlardı.

Tarihin en heyecanlı yarışı yapılıyordu...

Bögü Alp, on üç kişinin en geride olanıydı. İramağa doğru at sürerken yine aklına Kırış Ata'nın sözleri gelmişti:

- Bir ulu şehirde toplanmış kırk er görüyorum... Aralarında sen de varsın... Yağmur yağıyor... İrmağın kıyısında dövüşüyorsunuz...

Gerçekten de ulu şehirde toplananlar arasında kendisi de vardı. İşte yağmur da yağıyordu. Demek ki ırmağın kıyısında bir dövüş daha olacaktı. Bögü Alp bunları düşünürken Vey ırmağını kıyısına varmışlardı. Albız alsın!... Sağanaktan ırmak yükselmiş, geçecekleri köprüyü alıp götürmüştü. Karanlıkta Kür Şad'ın buyruğu işitildi:

- Sağa sola açılıp bakın. Geçit var mı?...

İrmak o kadar coşkun, öyle sert akıyordu ki geçit bulmak kabil değildi. Burada çok durmağa da gelmezdi. Çinliler nerdeyse yetişeceklerdi. Kür Şad atını sürerek suya biraz daha yaklaştı. Suyun gürültüsünden at ürkmüştü. Geri geri gidiyordu. Sağa sola açılanlar bağırıyorlardı:

- Geçit yok!

Bu sırada Gümüş atından atlayıp yere kulağını dayadı. Biraz dinledikten sonra kalkarak:

- "Kür Şad! Çok zamanımız yok. Yaklaşıyorlar" dedi. O zaman, yüzünde hafif bir kılıç yarası olan Kara Ozan söze karıştı:

- Ben size biraz daha zaman kazandırabilirim belki karşıya geçersiniz.

Bunu söyler söylemez atını geriye sürerek karanlıkta kayboldu. Kara Ozan'ın yanında hiçbir pusat kalmamıştı. Çinlileri nasıl durduracağını bilmiyorlardı.

Fakat mademki kendilerine biraz zaman kazandıracaktı, öyleyse karşıya geçmek için uğraşmaktan başka yapılacak iş yoktu.

On iki kişi, atlarından inmiş oldukları halde yavaş yavaş ırmağın kıyısında yürüyorlardı. Elinden tuttıkları Çıgay Börü kılıcı ile kıyıyı kolağan ederek geçilebilecek bir yer arıyordu. Geçit aramakla

hiç ilgilenmiyen yalnız Bögü Alp'tı. O burada bir savaş olacağına budunun kurtulacağına inanmıştı. İnandığı içindir ki şimdi dinlenerek Çinlileri bütün gücüyle karşılamak istiyordu.

***

Kara Ozan Çinlilere doğru at sürdükten sonra durdu. Gelirken gördüğü bir tümseğe çıkıp bekledi. Çinliler nerden gelirlerse gelsinler, mutlaka bu yoldan geçeceklerdi. İşte uzaktan gelen nal sesleri yaklaşmağa başlamıştı. Kara Ozan gözlerini ileriye dikti; karanlığı yardı: Geliyorlardı. O zaman atından indi. Yerden sivri bir taş aldı. At geminden tutup birkaç adım koşturduktan sonra sivri taşla vurup salıverdi. At hızla koşarken kendisi de tümseğin tepesine çıkıp bağdaş kurdu. Can yoldaşı kopuzunu sırtından çıkararak elini tellerin üzerinde gezdirdi. Tıngırdatmağa başladı.

Oraya doğru gelmekte olan ilk Çin kolunun subayı binicisiz bir atın koştüğünü görünce durmuştu. Atı tutturup saraydan alınmış olduğunu anlayınca İhtilâlcilerin bu yörelerde olduğunu kavradı. Köprüye doğru gidecekti. Fakat tam bu sırada kulağına bir ses çarptı. Bu bir çalgı sesi idi. Çin subayı biraz kulak verince bunun bir Türk çalgısı olduğunu anlamakta gecikmedi.

Kara Ozan bütün dikkati kendi üzerine çekmek için kopuz çalıyor, sonra yavaş yavaş kendisini ezgiye kaptırarak söylemeğe başlıyordu:

Kırış günü gelince

Gönül şöyle hoş olur.

Sözler kılıçla okundur,

Gayrı sözler boş olur.

Gönül nedir? Bir gonca...

Hayat dikendir onca.

Yaşamağa doyunca

Can, görünmez kuş olur.

Bozkurt bizim ünümüz;

Şan doludur dünümüz.

Erince son günümüz

Bütün dirlik düş olur.

Kırk kişiydi çerimiz,

Düşüp kaldı yarımız.

Baş koyacak yerimiz

Yağız yerde taş olur .

Kara Ozan, söz uzun...

Feryadı çok kopuzun.

Bir bir andıkça gözün

Kanlı kanlı yaş olur...

Kara Ozan, daldığı iç dünyasından bir şakırtıyı ve bir bağrıyla ayıldı. Karşısında bir yığın Çin atlısı duruyor, başkanları olduğu anlaşılan birisi kendisine Çince bir şeyler söylüyordu. Çinliler onun kendinden geçmiş bir halde kopuz çalıp sesle de söylemesine şaşmışlar, yağmur altında bu işi yapanı bir çılgın sanmışlardı. Üzerinde pusat olmadığı için ona saldırmamışlar, fakat yüzündeki kılıç yarısından kuşkulmuşlardı. Çin subayı ona kim olduğunu, burada ne aradığını soruyor, fakat Kara Ozan, bu kadar Çinceyi anladığı halde cevap vermiyordu.

Çinli, cevap alamayınca yere atladı. Bu garip adamın yanına sokularak tanımak istedi. Bu kılık, bu yaralar onun savaştan çıkmış olduğunu açıkça gösteriyordu. Fakat neden burada çalgı çalıyordu? Arkadaşlarından niçin ayrılmıştı? Çinli subay belki bunu anlamağa çalışacaktı. Fakat o sırada dört nala gelen ikinci bir Çinli kolu onu bu düşüncesinden caydırdı. Kara Ozan'a yaklaşıp kopuzunu almak istedi. Yağan yağmur altında uzun zaman kaldığı için telleri gevşemiş, iyi ses vermez olmuştu. Fakat o, Kara Ozan'ın elinde ata ocağından kalan biricik mirastı. Canlı, cansız her şeyini yitirmiş, yalnız can yoldaşı kopuzla kalmıştı. Çinlinin elini iterek Türkçe:

- "Kopuzuma karşılık Çin kağanının sarayını bağışlasan yine vermem" dedi.

Çinli bu garip adamın aksilendiğini görünce çok düşünmedi. Onun ihtilâlcilerden olduğunu anlamıştı. Kılıcına el attı. Fakat çekemedi. Çünkü Kara Ozan, ödevini başarıyla yapmış, yer yüzünde isteği kalmamış kimselerin rahatlığı içinde kaldırdığı kopuzunu hızla onun başına indirerek yere sermişti. Bir anda bağrıışmalar, at salmalar oldu. Kara Ozan başına bir kılıç yiyerek yuvarlandı. Sonra atların ayakları altında çiğnenerek gözlerini ebediyen kapadı. Bu ölüm, onun şimdiye kadar söylediği en güzel deyişlerden daha güzeldi.

***

Vey ırmağının kıyısında geçit arıyanlar hâlâ bir yer bulamamışlardı. Irmağın en dar yerinde durmuşlardı. Burada iki kıyının arası elli adım kadardı. Fakat su çok akıntılı idi. Kür Şad'ın buyruğu ile atların bütün dizgin ve üzengi kayışları kesilerek birbirine sıkı sıkıya bağlandı. Giyimlerden de bazı parçalar kesilerek kayışlara eklendi. Kür Şad, kayışın bir ucunu öbür kıyıya ileterek arkadaşlarını atlarıyla karşıya geçirmek istiyordu. Fakat bunun için birisinin karşıya geçerek kayışı öteye götürmesi gerekiyordu. Kür Şad arkadaşlarına döndü:

- Kendine güvenen yüzücü kim var?

Barmaklak'la Çobayıkmiş çıktılar. Barmaklak, beğdi. Önce onun geçmesi lâzımdı. Kür Şad yapılacak işi ona anlattı. Kıyidan yirmi otuz adım geriledikten sonra koşturarak suya daldı. İlk önce fıkırdayan suda atı ile birlikte kayboldu. Sonra atın ve Barmaklak'ın başları görüldü. Barmaklak atın yelesine yapışmış, onu yüzdürmeğe çalışıyordu. Fakat gayretleri boşuna idi. Suyun akıntısına kapılarak atıyla birlikte sürükleniyordu.

Kayışın bir ucunu kıyıda üç kişi tutuyordu. Birden Barmaklağın atından ayrıldığını, atın korkunç kişnemelerle suyun içinde kaybolduğu görüldü. Barmaklak kudurmuş su ile yaptığı güreşte yenilmişti. Şimdi kıyıda kiler onu hızla çekiyordu. Albız alsın!... Bu gece bütün uğursuzluklar üzerlerinde idi. Kıyıya sekiz on adım kala birdenbire kayışın koptuğu ve Barmaklağın sürüklenmeğe başladığı görüldü. O zaman Çobayıkmiş kendisini suya fırlattı. Birkaç kulaç attıktan sonra yanına vardı. Onu tuttu. İlk önce suyun akıntısına karşı gelerek biraz kıyıya yanaştılar. Sonra iki kuvvet denkleşti. Boşuna kulaçlarla oldukları yerde durdular. Daha sonra su ikisini de götürmeğe başladı. İki yiğit suların içinde, onun hızına uyararak sürüklendiler. En sonra ikisi de suların arasında bir daha görünmemek üzere kayboldular. Fakat birbirlerinden asla ayrılmadan, yan yana, omuz omuza, el ele oldukları halde...

Artık yağıyı beklemekten başka yapılacak iş kalmıyordu. Zaten nal sesleri yaklaşıyordu. Kür Şad'ın sert sesi "Atlan!" buyruğunu verdi. Dizginsiz atlara sıçradılar. Bir Gök Türk için atın dizginli olup olmasının değeri yoktu. Yazık ki sadaklarında ok kalmamıştı. Yoksa daha nicelerini canlarından ayırır, belki de sular biraz durgunlaşınca kadar savaşılabirlerdi. Yağmur çok yavaşlamıştı. Şimdi karşıdan gelen kalabalık yaklaşıyordu. Kür Şad kılıcını çekerek son buyruğunu verdi:

- Sonuna kadar!...

Bu son buyrupta bir veda âhengi vardı. On kişi kalmışlardı. Hepsi gönüllerinden gelen bir sesle içlerinden "Sonuna kadar" diye tekrarladılar.

Kür Şad hiç söz etmeden gelenlere doğru at saldı. Dokuz arkadaşı da öyle yaptılar. Karanlıkta, at üzerinde sert bir vuruşma başladı. Bu artık son çarpışma idi.

Böğü Alp ileriye atılırken bir an için yine Kırış Ata'nın sözlerini hatırladı:

- Yağmur yağıyor... Irmağın kıyısında dövüşüyorsunuz... Budun kurtuluyor... Adınız unutulmayacak... 1300 yıllık ölümden sonra dirileceksiniz... Acunun batımına dek adınız gönüllerde kalacak...

Kırış Ata'nın bütün dedikleri doğru çıktığı için Böğü Alp budunun kurtulacağına, bin üç yıllık ölümden sonra dirileceklerine, acunun batımına kadar adlarının gönüllerde kalacağına inanıyordu. Bu inançla dövüştüğü için hepsinden daha yaman vuruşuyordu.

Kür Şad'ın böyle bir inancı yoktu. O, umutsuzluğun verdiği acı ile vuruşuyor, kırıyor, deviriyordu.

Yüzbaşı Yağmur güleç yüzünü hiç değıştirmiyen yarasıyla kılıç savuruyor, at şahlandırıyor.

İki genç onbaşı, Karabudak'la Çıgay Börü yan yana kılıç indiriyorlardı.

Gümüş, babası Çalığın bir hikâyesini hatırlıyordu: Gümüş'ün dedesinin adı da Gümüş'tü. İşte o Gümüş böyle bir çılğın suyun kıyısında dövüşürken suya düşmüş, fakat Tanrı kendisini kurtarmış.

Toluk Tüge sert naralar atıyor, kılıcı kırılmış olan Tunga kılıç kını ile çarpışıyor.

Küçlük'le Yiğaç anda idiler. Kendilerini değıl, birbirlerini koruyorlardı.

Yağmur dinmişti. Rüzgâr da tarihin kırk bir kahramanına oynayacağı oyunu oynadıktan sonra susmuştu. Bulutların yarısı dağılmış, gece aydınlanmıştı.

Şimdi aydınlıkta bir çok atlı birbirine giriyor, saldırıyor, vuruyor, bağıyor, haykırıyordu. Artık talihin çizdiği sonuç belli olmuştu. İlk düşen Karabudak oldu. Bir Çinli ile sarmaş dolaş olduğu halde attan yere yıkıldı. Arkasından Yiğaç devrildi. Biraz sonra da bir Çinlinin karnını deşen Gümüş'ün ensesine bir kılıç indi. Elindeki kılıç kınını bir Çinlinin kafasında kıran Tunga kargı ile sançıldı.

Bu arada sürülerek ırmağın kıyısına kadar gelmişlerdi. Altı kişi, damarlarında kalan son güçle son müdafaalarını yapıyorlardı. Bu, artık sona ermiş hayatlarını birkaç kısa an daha uzatmak içindi. Bu kahramanlığı yaparken bin üç yüz yıl sonra bir yazıcının, kendi hâtıralarını yaşatmak için bu satırları yazacağını düşünmüyorlar, şanlı maceralarını Türk oğullarının nasıl bir ihtirasla okuyacaklarını bilmiyorlardı.

Vuruşuyorlardı. Kan içinde, kin içinde vuruşuyorlardı. Bulutlar durmuş, ayla yıldızlar dikkat kesilmiş, bu savaşı seyrediyorlardı. Üzerlerinde ruhlar dolaşıyor, Tanrı'nın yarlıgamaları başlarına serpiliyordu.

Birdenbire Yüzbaşı Yağmur başına kılıç yedi. Sonra omzuna bir kargı sançıldı. Atının yelesine kapanmıştı. Bir an acıyla inler gibi derin bir ah çekti. Sonra bütün hızıyla atını şahlandırarak kendisine kargı sançan Çinlinin atına atladı. Boğazından ve belinden kavriyerek al aşağı etti. İkisi birden attan kayarak toprağa düştüler, Yağmur, Çinlinin boğazını sıkıyor, bıçağını çekmiş olan beriki boyuna onun sırtına, omzuna daldırıp çıkarıyordu. Yavaş yavaş nabızları ağırlaşıyordu. Bıçak son defa Yağmur'un sırtına saplandıktan sonra bir daha çıkmamış, orada kalmıştı. Parmakları hâlâ Çinlinin boğazında idi. Dolgun yanakları kan içindeydi. Güleç yüzü gerilmiş, donuk bakıyordu. Gözlerinin içinden genç bir kadınla iki bebeğin hayali ışıldıyarak geçiyordu. Yağmur Beğ ölmüştü.

Böğü Alp da ölümcül bir yara almış, atından düşüyordu. Son bir iş yapmak için elini bıçağına attı. En yakın Çinliye fırlatarak gırtlığına sapladi. Sonra kendisini çamurlu toprağa bırakırken "bin üç yüz yıl sonra..." diye mırıldandı.

Şimdi Kür Şad tek başına kalmıştı. Toluk Tüğe kılıçla öldürülmüş, Çıgay Börü at üstünde belinden kavradığı bir Çinli ile birlikte ırmağa düşmüş, Küçlük de andası Yiğaç'ın ölümünden sonra onu vuran Çinliyi tepelerken can vermişti.

Kür Şad, ölmüş Çinli yığınları üzerinde tek başına Çin kağanlığına karşı vuruşuyordu. Yalın kılıçtı. Börkü düşmüş, kaftanı parça parça olmuştu. Göğsü açıktı. Göğsünden, alınından, yanaklarından, boynundan kan sızıyor, fakat o yine vuruşuyor, dövüşüyor, çarpışıyor.

O şimdi yarı tanrı gibi bir şeydi. Ölümü de başka türlü olmalıydı. Kırk kahraman birer birer düştükten sonra o hâlâ ayakta idi. Uzun saçları omuzlarında uçuyor, gözleri kıvılcımlar saçıyor, kolu yıldırım hızıyla kalkıp iniyor, her inişte bir Çinliyi deviriyordu.

En sonra ölüm kızı onun eline bir sağrak sundu. Kür Şad bu acı sağrağı gözünü kırpmadan içti. Atının yelesine kapandı. Başını dayadı. Sağ elinde kılıç hâlâ sımsıkı duruyor, sol eli sarkıyordu.

Kür Şad ölmüş, fakat attan düşmemişti.

Ölmüş, fakat yenilmemişti...

SON

Yağlar, onun yiğit başını gövdesinden ayırıp Çin kağanına götürdüler. Çin kağanı, bütün saray, bütün Siganfu ondan tirtir titremişti. Bu titreyiş yalnız Kür Şad'dan değil, onu yetiştiren ırktan geliyordu. Kür Şad ölümüyle budununu kurtarmıştı.

Ertesi gün Siganfu'da yargılar kuruldu. İhtilâlden haberi olmıyan Urku, güney vilayetlerinden birine sürüldü. Sarayın adamları Kür Şad'ın ocağını söndürmek için bütün şehri aradılar. Kür Şad'ın dört yaşındaki oğlunu bulsalar yok edeceklerdi. Konçuyu ve on üç yaşındaki kızı ihtilâlin çıkacağını biliyorlardı. Kızıyla kısa bir konuşma yaptıktan sonra konçuy, oğlunu alarak bilinmedik bir yere doğru gitti.

Çinliler geldikleri zaman Kür Şad'ın kızı yalnızdı. Yargının önünde ihtilâli bildiğini, anasıyla kardeşinden haberi olmadığını söyledi. Babasının kesik başını gösterdiler. Gözlerinden yaşlar akarak : "Yurt ve şeref için..." diye karşılık verdi. Hayatını kurtarması için bildiklerini açığa vurması gerektiğini bildirdiler. Hiç cevap vermedi.

Kür Şad'ın kızı ölüme mahkum edildi. Onbaşı Ay Kutluğun babasıyla Turumtay'ın eçesi de idam cezası almışlardı. Kür Şad'ın kızıyla Ay Kutluk'un babası yüce soydan oldukları için Türk türesince yay kirışıyle boğularak öldürülmeleri gerekirdi. Çin kağanı, hakaret olsun diye, okla öldürülmelerini buyurdu.

O akşam Çin sarayının bahçesinde üçü de oka tutuldular. Kür Şad'ın kızı ortada duruyordu. Yirmi Çerisi nişan almıştı. Bir buyruk işitildi. Arkasından keskin bir vınlayış...

İki erkek, düşmesin diye Kür Şad'ın kızını kolundan tutuyorlardı. Kendileri yaşadıkta Kür Şad'ın kızı toprağa düşemezdi. Birkaç kısa an onu ayakta tutabildiler. İlk önce Ay Kutluğun babası düştü. Turumtay'ın eçesi diz çökmüş olduğu halde onu hâlâ ayakta tutmağa çabalıyordu. Sonra o da kapaklandı. En son düşen, dört okla yaralanmış olan Kür Şad'ın kızı oldu...

Gece bütün güzelliğiyle inmişti. Ayın on beşi ışıklarını Tanrı'nın rahmeti gibi saçıyordu. Siganfu sarayından Vey ırmağına kadar olan bütün yerlerde bir başka hava var gibiydi. Bu gece Çinlileri bir korku sarmış, kimse sokağa çıkamıyordu. Çünkü o alanda şehitlerin ruhları dolaşıyordu.

Birden buralar bulutlandı. Sis gibi, duman gibi, fakat onlardan daha başka, daha güzel bir şey çevreyi sardı. Sonra birdenbire bu dümdüz beyazlığın üzerinde, yerden birisinin kalktığı görüldü. Elinde yerden kaldırılmış, gönderi kurt başlım bir tuğ vardı. Yarasından kanlar akan bu hayalet Kür Şad'dı.

Bir eliyle tuğu yükseltirken, öteki eliyle duman alana bir işaret yaparak "Kalkın" diye haykırdı. Kırk şehit birden kalktılar. Kür Şad eliyle ilerde bir yeri gösterdi. "Oraya" diye gürledi. Gösterdiği yer "Tanrı Dağı" idi. Tepesinde ataların ruhu dolaşıyordu. Kırk bir şehidin ruhu bir fırtına gibi, bir musiki gibi, bir ışık akarak Tanrı Dağı'na doğru yürümeğe başladılar... Onları orada, başlarında Alp Er Tunga olan atalar kafilesi bekliyordu. Bu kırk bir şehidin çevresini bir anda yüz binlerce başka şehitler sardı. Tanrı'nın huzurunda başlıyan bu en muhteşem resmigeçit büyük, sonsuz boşluğu sarsarken birdenbire bir türkü; azametli, ürpertici, Tanrısal bir türkü kâinatı titretti:

Delinse yer; çökse gök; yansa, kül olsa dört yan

Yüce dileğe doğru yine yürürüz yayan.

Yıldırımından, tipiden, kasırgadan yılmıyan;

Ölümlle eğlenen tunç yürekli Türkleriz!...

Bu türkü hâlâ göklerde çınılıyor.

Kür Şad ve kırk arkadaşı, aylı kızıl bayrağı bekliyerek hâlâ ufukları gözlüyor...

- SON -

13 Nisan 1946

Saat: 21

Maltepe